УКРАЇНСЬКИЙ
КАЛЕНДАР

1963 УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬНО - КУЛЬТУРНЕ ТОВАРИСТВО
в ПОЛЬЩІ
ВАРШАВА

Відповідальний редактор: А. Середницький
Графічне оформлення і обкладинка: Є. Беднарчук
Стилістичний ред: В. Юрець
Портрети: Я. Кириленко і І. Кузик
Ілюстрації гумору: Б. Боберський
Технічний редактор: Т. Мучинський
Коректори: Г. Ціханович, І. Фуглевич
Рецензент: К. Кузик.

Redaktor odpowiedzialny: A. Serednicki
Grafika i okładka: E. Bednarczuk
Redaktor stylistyczny: W. Jureć
Portrety: J. Kirilenko i J. Kuzyk
Ilustracje humoru: B. Boberski
Redaktor techniczny: T. Muczyński
Korektorzy: H. Cichanowicz, I. Fuglewicz.
Recenzent: K. Kuzyk

Kalendarz ukraiński
na 1963 rok.

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ТОВАРИСТВО.
ВАРШАВА 1963 р.

UKRAIŃSKIE TOWARZYSTWO SPOŁECZNO-KULTURALNE
W POLSCE.

Zakł. Graf. „Tamka", W-wa. Nakład 7.000 egz. Zam. 1792/62. H-66.

А. МЕНТУХ: ЧИТАЧ

ДОРОГИЙ ЧИТАЧУ!

Наш новий «Український календар» віддаємо Тобі як скромний подарунок на 1963 рік.

Разом з календарем прийми від редакції найкращі і найщиріші новорічні побажання. Нашим дітям бажаємо хороших успіхів у науці, а батькам — потіхи з дітей.

Нашим студентам бажаємо успішного закінчення студій, а молодим вченим найкращих успіхів у їх творчих шуканнях.

У мріях наших літераторів хай дозріють нові зворушливі вірші, задушевні поеми, цікаві оповідання, мудрі фейлетони, захоплюючі п'єси і так бажані повновартісні повісті та романи. Хай у Новому році почнуть здійснюватись несміливі досі зітхання до українського професійного ансамблю пісні і танцю та професійного театру в Польщі. Може й народним пісням, які в забутті поринають, вдасться у друковану книгу попасти. Хай наші художники та скульптори побачать виставки своїх праць в світлицях УСКТ.

Учителі хай порадуються новими, там де їх досі не було, школами, новими учнями і добрими успіхами в навчанні рідної мови.

Нашим селянам бажаємо багатого врожаю в снопах, худобі, городині, яблуках, грушках і сливах.

Робітникам бажаємо успіхів на виробництвах.

Нашим співробітникам, які статтями, картинами, скульптурами, дружньою порадою чи технічною працею спричинились до народження календаря, складаємо сердечну подяку і будемо невимовно раді, коли й читачі згадуватимуть їх теплим словом.

Хай Новий рік принесе всім те, чого вони прагнуть, про що мріють.

Хай наша спільна праця принесе всім нашим людям, нашій батьківщині найкращу долю, а людям на землі — добробут, волю та мир. Серед своїх радощів і буденних турбот не забудь, Дорогий Читачу, й до нас написати. Пиши, що Тобі в нашому скромному календарці сподобалось, а що ні, які статті Тебе порадували, а які засмутили. Пиши також, про що хотів би Ти прочитати в майбутньому календарі.

Сердечно будемо вдячні за дружнє слово критики, а, може, й, — чого менше сподіваємось, — похвали. Пиши, не забувай за нас, так як ми в турботах складання календаря були постійно думками з Тобою.

Свої цінні зауваження шли на адресу Головного правління УСКТ у Варшаві, або на адресу «Нашого слова».

РЕДАКЦІЯ

Л. ХОДЧЕНКО. ДО РІДНИХ БЕРЕГІВ.

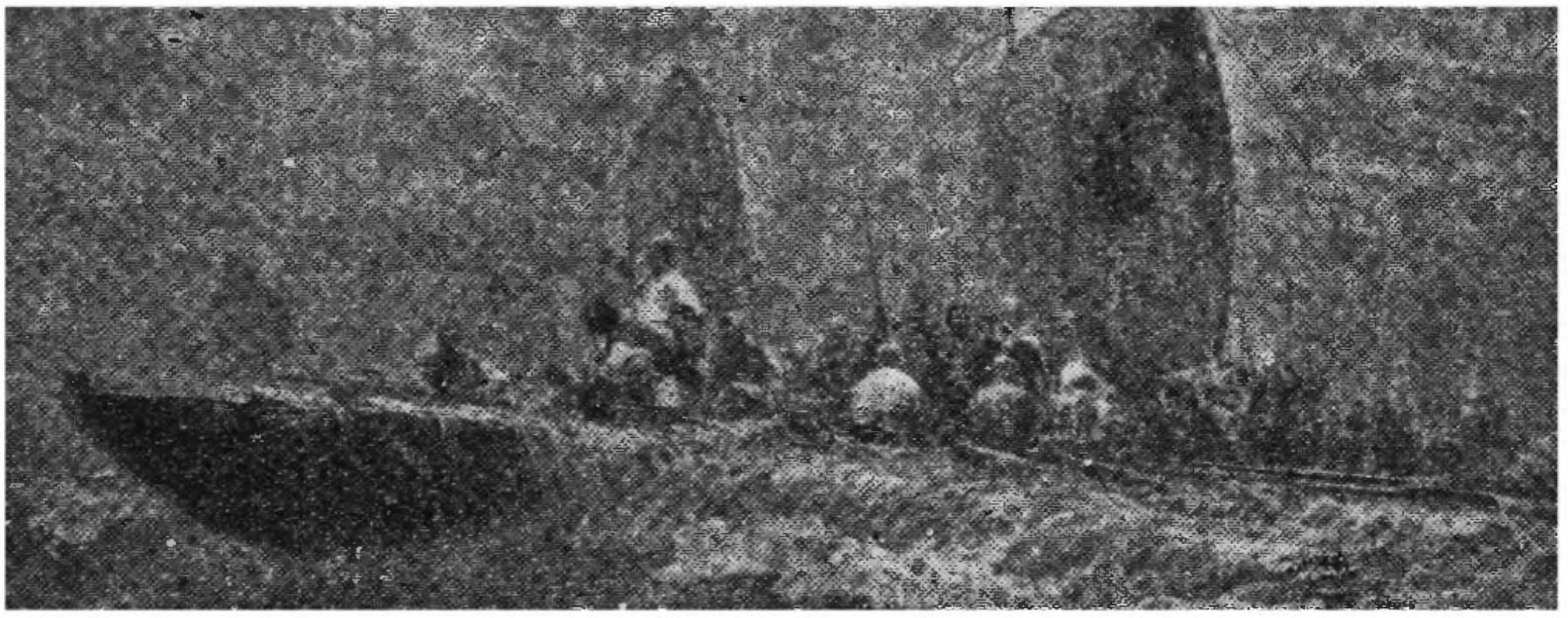

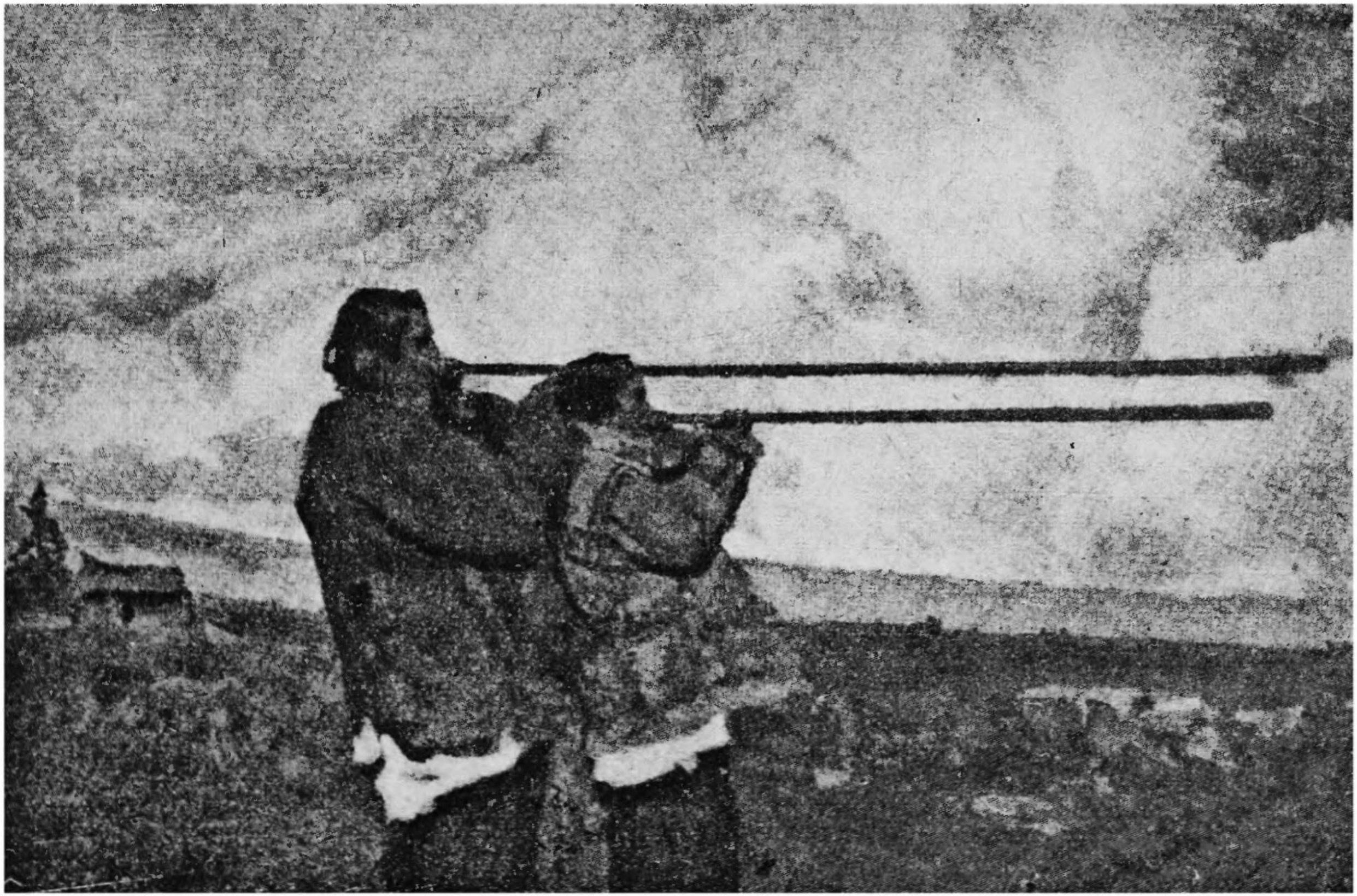

І. ТРУШ. ТРЕМБІТАРІ.

СІЧЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	19	Вівт	Боніфата	**Новий рік**
2	20	Сер.	Гната	Макарія
3	21	Чет.	Юлії	Геновефи
4	22	П'ят	Анастасії	Євгена
5	23	Суб.	Наума	Едварда
6	**24**	**Нед.**	**Навеч. Різд. Хр., Євгенії**	**Трьох Королів**
7	25	Пон.	**Різдво Христове**	Лукіяна
8	26	Вівт	**Собор Пресв. Богородиці**	Северина
9	27	Сер.	Степана первомуч.	Юліана
10	28	Чет.	Домни, Агафії	Івана
11	29	П'ят	Марка, Теофіля	Гонорати
12	30	Суб.	Онисії	Венедикта
13	**31**	**Нед.**	**Меланії**	**Вероніки**
14	1	Пон.	**Новий Рік, Василя**	Іларія
15	2	Вівт	Сильвестра	Павла
16	3	Сер.	Малахії	Марцелія
17	4	Чет.	Зосими, Афанасія	Антона
18	5	П'ят	Навеч. Богояв, Григорія	Петра
19	6	Суб.	**Богоявлення — Йордан**	Марти, Генриха
20	**7**	**Нед.**	**Собор Івана Хрестителя**	**Фабіана**
21	8	Пон.	Юрія, Омеляна	Агнети
22	9	Вівт	Полієвкта, Витослава	Вінкентія
23	10	Сер.	Григорія, Дометія	Марії
24	11	Чет.	Теодосія	Тимофія
25	12	П'ят	Тетяни	Павла
26	13	Суб.	Єрміла, Стратона	Полікарпа
27	**14**	**Нед.**	**Отців в Синаї, Агнії**	**Івана Золот.**
28	15	Пон.	Павла, Івана	Петра
29	16	Вівт	Петра	Францішка
30	17	Сер.	Антона	Мартини
31	18	Чет.	Анастасія, Кирила	Івана Баско

ЛЮТИЙ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	19	П'ят	Макара	Гната
2	20	Суб.	Євтима	Марії
3	**21**	**Нед.**	**Митаря і Фарисея**	**Блажея**
4	22	Пон	Тимофія	Андрія
5	23	Івт	Климента	Агати
6	24	Сер.	Ксені, Богданни	Тита, Дороти
7	25	Чет.	Григорія Богосл.	Ромуальда
8	26	П'ят	Ксенофонта	Івана
9	27	Суб.	Івана Золот.	Кирила, Аполонії
10	**28**	**Нед.**	**Єфрема Сир.**	**Схоластики**
11	29	Пон.	Гната, Романа	Мат. Б. з Люрд
12	30	Івт	**Трьох святит.**	Модеста
13	31	Сер.	Кира, Івана	Степана
14	1	Чет.	Трифона	Валентія
15	2	П'ят	**Стрітення Госп.**	Фавстина
16	3	Суб.	Семена, Ганни	Юлії
17	**4**	**Нед.**	**Сидора**	**Юліана**
18	5	Пон	Агафії	Семена, Констанції
19	6	Івт	Вукола	Конрада
20	7	Сер.	Парфенія	Леона
21	8	Чет.	Федора	Фелікса
22	9	П'ят	Никифора	Петра
23	10	Суб.	Харлампа	Дем'яна
24	**11**	**Нед.**	**Власа**	**Матвія**
25	12	Пон.	Мелетія	Віктора
26	13	Івт	Мартиніана, Мирослава	Олександра
27	14	Сер.	Кирила, Авксентія	Гавриїла
28	15	Чет.	Онисима	Романа, Макара

БЕРЕЗЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	16	П'ят	Памфила	Альбіна
2	17	Суб.	Федора	Олени
3	**18**	**Нед.**	**Лева**	**Кунекунди**
4	19	Пон.	Архипа	Казіміра
5	20	Івт	Агатона	Івана
6	21	Сер.	Тимофія	Евзебія
7	22	Чет.	Петра, Атанаса	Томи з Аквіну
8	23	П'ят	Полікарпа	Міжн. день жінки
9	24	Суб.	Найд. гол. Івана Хрест.	Францішки
10	**25**	**Нед.**	**Тараса**	**Макара**
11	26	Пон.	Порфира	Костянтина
12	27	Івт	Прокопа	Григора
13	28	Сер.	Василя	Христини
14	1	Чет.	Євдокії	Матильди
15	2	П'ят	Теодота	Климента
16	3	Суб.	Зенона	Гілярія
17	**4**	**Нед.**	**Нед. Хрестопокл.**	**Гертруди**
18	5	Пон.	Конона	Кирила, Едварда
19	6	Івт	Богдана	Йосипа
20	7	Сер.	Єфрема, Василя	Євфемії, Теодосії
21	8	Чет.	Теофіла	Венедикта
22	9	П'ят	40 муч. в Севастії	Октавяна
23	10	Суб.	Кіндрата	Пелагії
24	**11**	**Нед.**	**Софрона**	**Гавриїла**
25	12	Пон.	Теофана	Бл. Преч. Д. Марії
26	13	Івт.	Никифора	Емануїла
27	14	Сер.	Венедикта	Івана Дам., Лідії
28	15	Чет.	Агапія	Івана Кан.
29	16	П'ят	Савина	Вікторина
30	17	Суб.	Олекси	Івана Клім.
31	**18**	**Нед.**	**Кирила**	**Бальбіни**

КВІТЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	19	Пон.	Хризанта, Дарії	Гугона
2	20	Вівт	Сергія	Францішки
3	21	Сер.	Якова	Ришарда
4	22	Чет.	Василя	Ізидора
5	23	П'ят	Нікона	Ірени
6	24	Суб.	Захара	Келестина
7	**25**	**Нед.**	**Нед. Квіт., Благ. Пр. Д.М.**	**Нед. Пальмова**
8	26	Пон.	Собор Арх. Гавриїла	Діонісія
9	27	Вівт	Матрони	Марії
10	28	Сер.	Іларіона	Михайла
11	29	Чет.	Вел. чет. Марка, Яром.	Пилипа
12	30	П'ят	Велика П'ятниця,	Юлія
13	31	Суб.	Велика Субота, Іпата	Герменегільди
14	**1**	**Нед.**	**Воскресіння Христове**	**Великдень**
15	2	Пон.	**Світлий Понеділок**	**Великодній понед.**
16	3	Вівт	**Світлий Вівторок**	Урбана
17	4	Сер.	Йосипа	Роберта
18	5	Чет.	Теодула	Аполонія
19	6	П'ят	Євтихія	Леона
20	7	Суб.	Григорія	Федора
21	**8**	**Нед.**	**Томина, Родіона**	**Нед. Провідна**
22	9	Пон.	Вадима	Леона
23	10	Вівт	Терентія	Юрія
24	11	Сер.	Антипа	Григора
25	12	Чет.	Василя, Ярослава	Марка
26	13	П'ят	Артемона	Марії
27	14	Суб.	Мартина	Теофіла
28	**15**	**Нед.**	**Трохима**	**Павла**
29	16	Пон.	Агафії	Петра
30	17	Вівт	Семена	Катерини

ТРАВЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	18	Сер.	**Свято праці**	**Свято праці**
2	19	Чет.	Івана	Жигмонта
3	20	П'ят	Теодора, Святослава	Олександри
4	21	Суб.	Януарія	Флоріана
5	**22**	**Нед.**	**Нед. Розслаблен., Луки**	**Ірини**
6	23	Пон.	Юрія	Івана
7	24	Вівт	Сави	Доміцелі
8	25	Сер.	Марка	Станіслава
9	26	Чет.	Василя	Григорія
10	27	П'ят	Симона	Ізидора
11	28	Суб.	Максима	Франціщка
12	**29**	**Нед.**	**Самарянки, Артема**	**Панкратія**
13	30	Пон.	Якова	Серватія
14	1	Вівт	Яреми	Боніфатія
15	2	Сер.	Бориса й Гліба	Софії
16	3	Чет.	Теодосія Печ.	Андрія
17	4	П'ят.	Пелагії, Славомира	Вероніки
18	5	Суб.	Ірени	Фелікса
19	**6**	**Нед.**	**Йова**	**Петра**
20	7	Пон.	Явл. Чес. Хреста	Бернардина
21	8	Вівт	Івана Богосл.	Віктора
22	9	Сер.	Перен. мощ., Миколи	Олени
23	10	Чет.	**Вознесення Господнє**	Воз. Гос., Дезидера
24	11	П'ят	Мокія	Іванни
25	12	Суб.	Епіфанія	Григорія
26	**13**	**Нед.**	**Глікерії**	**Пилипа**
27	14	Пон.	Сидора	Івана
28	15	Вівт.	Пахома, Яромира	Августина
29	16	Сер.	Федора, Модеста	Марії
30	17	Чет.	Андроніка	Фелікса
31	18	П'ят	Теодота	Петронелі

ЧЕРВЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	19	Суб.	Патрикія	Якуба
2	**20**	**Нед.**	**Зісл. св. Духа (Зел. свята)**	**Зелені свята**
3	21	Пон.	**Прес.Трой., Кон. і Олени**	Клотильди
4	22	Вівт	Василиска	Кароля
5	23	Сер.	Михайла	Боніфата
6	24	Чет.	Симона	Норберта
7	25	П'ят	Знайд. Івана Хрест.	Роберта
8	26	Суб.	Карпа	Вільгельма
9	**27**	**Нед.**	**Терапонта**	**Пресв. Тройці**
10	28	Пон.	Микити	Маргарити
11	29	Вівт	Теодосії	Варнави
12	30	Сер.	Ісаака, Богдана	Івана, Онуфрія
13	31	Чет.	Пресв. Євхаристії, Яреми	**Боже Тіло, Антона**
14	1	П'ят	Юстина	Василя
15	2	Суб.	Никифора	Йоланти
16	**3**	**Нед.**	**Лукіяна**	**Бенона, Аліни**
17	4	Пон.	Митрофана	Григорія, Адольфа
18	5	Вівт	Доротія	Марка
19	6	Сер.	Віссаріона	Юліанни, Гервація
20	7	Чет.	Теодота	Сильверія
21	8	П'ят	Пресв. Серць Хр., Теод	Альонза, Аліції
22	9	Суб	Состр. Пр. Бог. Кирила	Павлина, Інокентія
23	**10**	**Нед**	**Тимофія**	**Зенона, Ванди**
24	11	Пон.	Вартоломія і Варнави	Різдво Івана Хрест.
25	12	Вівт	Ондрія	Вільгельма
26	13	Сер.	Акилини	Івана, Павла
27	14	Чет.	Єлисея	Мат.Б.Н.П., Влад.
28	15	П'ят	Амоса	Іренея, Леона
29	16	Суб.	Тихона	Петра і Павла ап.
30	**17**	**Нед.**	**Мануїла**	**Емілії**

ЛИПЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і провословні	латинські
1	18	Пон.	Леонтія	Пр. Крові Христ.
2	19	Вівт	Юди Тад.	Поміщ. Пр. Д. Марії
3	20	Сер.	Методія	Анатоля
4	21	Чет.	Юліана	Єлизавети, Федора
5	22	П'ят	Євсевія	Антона
6	23	Суб.	Агрипіни, Ізяслава	Луції
7	**24**	**Нед.**	**Різдво Івана Хрест.**	**Кирила і Мефодія**
8	25	Пон.	Февронії	Єлизавети
9	26	Вівт	Давида	Вероніки
10	27	Сер.	Самсона	7 Братів муч.
11	28	Чет.	Кира і Івана	Пія, Пелагії
12	29	П'ят	**Ап. Петра й Павла**	Івана Гв.
13	30	Суб.	Собор 12 Апостолів	Анаклета
14	**1**	**Нед.**	**Косми й Дамяна**	**Бонавентури**
15	2	Пон.	Полож. Ризи Пр. Богор.	Генриха, Володим.
16	3	Вівт	Мокія, Якинта	Мат. Б. Шкап.
17	4	Сер.	Андрія Крит.	Олекси
18	5	Чет.	Кирила й Мефодія	Симона
19	6	П'ят	Анастасія, Юліанії	Вінкентія
20	7	Суб.	Томи, Акакія	Чеслава, Єроніма
21	**8**	**Нед.**	**Прокопа**	**Пракседи, Андрія**
22	9	Пон.	**Свято Відродження**	**Свято Відр. Польщі**
23	10	Вівт	Антона Печ.	Аполінарія
24	11	Сер.	Кн. Ольги, Євфимії	Христини
25	12	Чет.	Прокла, Іларія	Якова ап.
26	13	П'ят	Собор Арх. Гавриїла	Анни
27	14	Суб.	Акили Онисима	Наталії
28	**15**	**Нед.**	**Кн. Володимира Вел.**	**Віктора**
29	16	Пон.	Атиногена	Марти
30	17	Вівт	Марини	Юліти
31	18	Сер.	Якинта. Омеляна	Ігната

СЕРПЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		грекo-кат. і православні	латинські
1	19	Чет.	Мокрини	Петра
2	20	П'ят	Іллі	Альфонса
3	21	Суб.	Семена	Степана
4	**22**	**Нед.**	**Марії, Магдалини**	**Домініка**
5	23	Пон.	Трохима, Теофіла	Мат. Б. Сніж.
6	24	Вівт	Бориса і Гліба	Преображ. Госп.
7	25	Сер.	Анни, Олега	Каєтана
8	26	Чет.	Єрмолая	Омеляна
9	27	П'ят	Пантелеймона	Романа
10	28	Суб.	Прохора	Лаврентія
11	**29**	**Нед.**	**Каленика**	**Зузанни**
12	30	Пон.	Андроника	Клари
13	31	Вівт	Євдокима	Гіполіта
14	1	Сер.	7 Брат. Манав., Леонтія	Євсевія
15	2	Чет.	Степана	Успення Прес. Бог.
16	3	П'ят	Ісаака	Якима
17	4	Суб.	7 молод. в Ефезі	Юліанни, Яцка
18	**5**	**Нед.**	**Євсигнія**	**Олени, Агапіта**
19	6	Пон.	Преобр. Госп. (Спаса)	Юлія, Болеслава
20	7	Вівт	Дометія	Бернарда
21	8	Сер.	Омеляна	Іванни фр.
22	9	Чет.	Матвія	Кесарія
23	10	П'ят	Лаврина	Пилипа
24	11	Суб.	Євпла, Клавдії	Вартоломія
25	**12**	**Нед.**	**Фотія, Анікити**	**Людвика**
26	13	Пон.	Максима	Зефірина, Мат. Б.Ч.
27	14	Вівт	Міхея	Йосипа
28	15	Сер.	Успення Пресв. Богор.	Августина
29	16	Чет.	Пер. обр. Іс. Хр.	Ус. Івана Хрест.
30	17	П'ят	Мирона	Рожі
31	18	Суб.	Флора і Лавра	Раймунда

ВЕРЕСЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	**19**	**Нед.**	**Андрія Стр.**	**Броніслави**
2	20	Пон.	Самійла	Степана
3	21	Вівт	Тадея	Євфимії, Романа
4	22	Сер.	Агатоніка, Ростислава	Розалії
5	23	Чет.	Іринея	Лаврентія
6	24	П'ят	Євтихія, Арсенія	Захарія
7	25	Суб.	Тита, Вартоломія	Регіни
8	**26**	**Нед.**	**Андріана, Наталії**	**Різд. Пр. Д. Марії**
9	27	Пон.	Сави, Пимона	Петра Кл.
10	28	Вівт	Августина	Миколи
11	29	Сер.	Усіч. гол. Івана Хрест.	Прота
12	30	Чет.	Олександра	Ім. Пр. Д. Марії
13	31	П'ят	Пол. пояса Пр. Богор.	Пилипа
14	1	Суб.	Семена Ст.	Воздв. Чес. Хреста
15	**2**	**Нед.**	**Маманта**	**Нікодима**
16	3	Пон.	Антипа	Корнила
17	4	Вівт	Вавила	Францішка
18	5	Сер.	Захарія і Єлизавети	Йосипа
19	6	Чет.	Михайла	Януарія
20	7	П'ят	Созонта	Євстахія
21	8	Суб.	**Різдво Пресв. Богород.**	Матвія
22	**9**	**Нед.**	**Якима і Анни**	**Маврикія, Томи**
23	10	Пон.	Мінодори	Теклі
24	11	Вівт	Теодори	Герарда
25	12	Сер.	Автонома	Ладислава
26	13	Чет.	Корнила	Кипріяна, Юстини
27	14	П'ят	**Воздвиж. Чес. Хреста**	Косми і Дем'яна
28	15	Суб.	Микити, В'ячеслава	В'ячеслава
29	**16**	**Нед.**	**Євфимії, Людмили**	**Михайла Арх.**
30	17	Пон.	**Софії, Віри, Надії, Люб.**	Софії, Єроніма

ЖОВТЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	18	Вівт	Євменія	Івана з Дуклі
2	19	Сер.	Трохима	Ангелів Хорон.
3	20	Чет.	Євстахія	Тереси від Д. Ісуса
4	21	П'ят	Кіндрата	Францішка з Ас.
5	22	Суб.	Фоки, Йони	Плакида
6	**23**	**Нед.**	**Зач. Івана Хрест.**	**Брунона**
7	24	Пон.	Теклі	Мат. Б. Рож.
8	25	Вівт	Євфросинії	Бригіди
9	26	Сер.	Івана Богослова	Діонісія
10	27	Чет.	Калістрата	Францішка Борг.
11	28	П'ят	Харитона	Матер. Пр. Д. Марії
12	29	Суб.	Киріака	Максиміліана
13	**30**	**Нед.**	**Григорія**	**Едварда**
14	1	Пон.	Покров. Пресв. Богород.	Калікста
15	2	Вівт	Кипріана	Ядвіги
16	3	Сер.	Дениса	Герарда
17	4	Чет.	Єротія	Маргарити
18	5	П'ят	Харитини	Луки св.
19	6	Суб.	Томи ап.	Петра
20	**7**	**Нед.**	**Сергія**	**Івана Кант., Ірини**
21	8	Пон.	Пелагії	Уршулі
22	9	Вівт	Якова ап.	Пилипа
23	10	Сер.	Євлампія	Теодора
24	11	Чет.	Пилипа	Рафаїла Арх.
25	12	П'ят	Прова	Хризанта
26	13	Суб.	Карпа	Євариста
27	**14**	**Нед.**	**Параскеви**	**Сабіни**
28	15	Пон.	Юхима	Тадея, Семена
29	16	Вівт	Лонгіна	Наркиза
30	17	Сер.	Осії	Альфонса, Сатурн
31	18	Чет.	Луки ап.	Антоніна

ЛИСТОПАД

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	19	П'ят	Йоїла	**Всіх Святих**
2	20	Суб.	Артема	День задушний
3	**21**	**Нед.**	**Іларіона**	**Губерта**
4	22	Пон.	Оверка	Кароля
5	23	Вівт	Якова ап.	Захара і Єлисавети
6	24	Сер.	Арефи, Всеволода	Леонарда
7	25	Чет.	**46 р. Жовт. революції**	**46 р. Жовтн. рев.**
8	26	П'ят	**Дмитра**	Віктора
9	27	Суб.	Нестора	Теодора
10	**28**	**Нед.**	**Параскеви**	**Андрія**
11	29	Пон.	Анастасії	Мартина
12	30	Вівт	Зіновія	Венедикта
13	31	Сер.	Стахія	Станіслава
14	1	Чет.	Косми й Дем'яна	Йосафата
15	2	П'ят	Акіндіна	Альберта
16	3	Суб.	Айтала	Едмунда. Гертруди
17	**4**	**Нед.**	**Йоаникія**	**Соломії**
18	5	Пон.	Галактіона	Романа
19	6	Вівт	Павла	Єлизавети, Макс.
20	7	Сер.	Єрона, Лазаря	Фелікса
21	8	Чет.	**Михайла Арх.**	Введ. Пр. Д. М.
22	9	П'ят	Онисифора	Цецилії
23	10	Суб.	Єраста. Ореста	Климента
24	**11**	**Нед.**	**Мини, Віктора**	**Івана від Хр.**
25	12	Пон	Йосафата, Івана	Катерини
26	13	Вівт	Івана Золот.	Сильвестра
27	14	Сер.	Пилипа	Валеріана
28	15	Чет.	Гурія	Руфіна, Здіслави
29	16	П'ят	Матвія ап.	Сатурніна
30	17	Суб.	Григорія, Людослава	Андрія ап.

ГРУДЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	**18**	**Нед.**	**Платона, Романа**	Наталії
2	19	Пон.	Овдія	Павліни
3	20	Вівт	Григорія	Францішка
4	21	Сер.	**Введен. в храм. Пр. Д.М.**	Варвари
5	22	Чет.	Филимона	Сави
6	23	П'ят	Амфілохія	Миколи Чуд.
7	24	Суб.	Катерини	Амвросія
8	**25**	**Нед.**	**Климента**	**Неп. Зач. Пр. Д. М.**
9	26	Пон.	Алипія	Валерії
10	27	Вівт	Якова	Юлії
11	28	Сер.	Степана	Дамазія
12	29	Чет.	Парамона	Олександра
13	**30**	**П'ят**	Андрія ап.	Лукії
14	1	Суб.	Наума	Сидора
15	**2**	**Нед.**	**Авакума**	**Валеріана**
16	3	Пон.	Софона	Євсевія
17	4	Вівт	Варвари	Лазаря
18	5	Сер.	Сави	Руфа, Граціана
19	6	Чет.	**Миколи Чудотв.**	Урбана
20	7	П'ят	Амвросія	Домініка
21	8	Суб.	Потапа	Томи ап.
22	**9**	**Нед.**	**Анни**	**Зенона**
23	10	Пон.	Мини, Єрмогена	Вікторії
24	11	Вівт	Данила	Адама і Єви, Матв.
25	12	Сер.	Спиридона	**Різдво Христове**
26	13	Чет.	Євстрата	**Степана первомуч.**
27	14	П'ят	Тирса	Івана ап.
28	15	Суб.	Єлевтерія	Антона
29	**16**	**Нед.**	**Агея**	**Томи, Давида**
30	17	Пон.	Данила	Євгена
31	18	Вівт	Севастіана	Сильвестра

1964 СІЧЕНЬ

Стиль		дні	Свята	
нов.	ст.		греко-кат. і православні	латинські
1	19	Сер.	Боніфата	**Новий Рік**
2	20	Чет.	Гната	Макарія
3	21	П'ят	Юлії	Геновефи
4	22	Суб.	Анастасії	Євгена
5	**23**	**Нед.**	**Наума**	**Едварда**
6	24	Пон.	Навеч. Різд. Хр. Євгенії	Трьох Королів
7	25	Вівт	**Різдво Христове**	Лукіяна
8	26	Сер.	**Собор Пресв. Богород.**	Северина
9	27	Чет.	Степана первомуч.	Юліана
10	28	П'ят	Домни, Агафії	Івана
11	29	Суб.	Марка, Теофіля	Гонорати
12	**30**	**Нед.**	**Онисії**	**Венедикта**
13	31	Пон.	Меланії	Вероніки
14	1	Вівт	**Новий Рік, Василя**	Іларія
15	2	Сер.	Сильвестра	Павла
16	3	Чет.	Малахії	Марцелія
17	4	П'ят	Зосими, Афанасія	Антона
18	5	Суб.	Навеч. Богояв., Григорія	Петра
19	**6**	**Нед.**	**Богоявлення — Йордан**	**Марти, Генриха**
20	7	Пон.	Собор Івана Хрест.	Фабіана
21	8	Вівт	Юрія, Омеляна	Агнети
22	9	Сер.	Полієвкта, Витослава	Вінкентія
23	10	Чет.	Григорія, Дометія	Марії
24	11	П'ят	Теодосія	Тимофія
25	12	Суб.	Тетяни	Павла
26	**13**	**Нед.**	**Єрміла, Стратона**	**Полікарпа**
27	14	Пон.	Отців в Синаї, Агнії	Івана Золот.
28	15	Вівт	Павла, Івана	Петра
29	16	Сер.	Петра	Францішка
30	17	Чет.	Антона	Мартини
31	18	П'ят	Анастасія, Кирила	Івана Баско

ТИРС ВЕНГРИНОВИЧ. ПОВОРОТ.

ЮВІЛЕЇ

40-РІЧЧЯ КПЗУ

В 1963 році минає 40 років з того часу, коли існуюча на Західній Україні Комуністична партія Східної Галичини перебудувала свою організаційну сітку і прийняла назву **Комуністична партії Західної України.**

Цей акт не був чисто формальним організаційним заходом, а випливав з тих змін, які відбулися на західноукраїнських землях.

Комуністична партія Східної Галичини формально була заснована на першій загальнокраєвій конференції комуністичних організацій Галичини, яка відбулася в Станіславі 18—19 лютого 1919 року. В той час на території Східної Галичини існувала ще проголошена в листопаді 1918 р. Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР).

ЗУНР була наскрізь буржуазно-поміщицькою реакційною республікою і головне вістря своєї політики спрямувала проти революційних виступів і прагнень галицьких робітників і селян, які домагалися землі і демократичних свобод та об'єднання з Радянською Україною. Позитивною стороною її діяльності була лиш боротьба з військами генерала Галлера.

Виражаючи інтереси і прагнення народних мас, Комуністична партія пропагувала тоді ідею повалення диктатури буржуазії, якої втіленням була ЗУНР, і встановлення диктатури пролетаріату подібно, як це сталося на Радянській Україні.

Конкретним втіленням цієї диктатури мали бути робітничо-селянські Ради. До масового творення Рад і закликали народ комуністи Галичини. Ради були утворені та існували короткий час в Дрогобичі, Коломиї, Львові, Косові і Стебнику. Вони стали опорними пунктами діяльності комуністів, і під їх керівництвом відбувалися революційні виступи населення.

Ради почали організуватися також в військових частинах ЗУНР.

Для селян найбільш пекучою справою було питання землі. Не чекаючи на обіцяну владою ЗУНР земельну реформу, трудові селяни самі починали ділити поміщицькі землі. Рух за передачу землі селянам охопив усю територію ЗУНР і, незважаючи на масові репресії, стосовані урядом, посилювався далі. Комуністи організували і підтримували цей рух, уважаючи, що передача поміщицької, церковної і державної землі в руки селян посилить боротьбу з військами генерала Галлера, які, будучи знаряддям польського імперіалізму, силою загарбували Галичину. Уряд ЗУНР боровся з цим рухом. Для нього ближчою і важливішою була справа збереження приватної поміщицької і куркульської власності на землю, ніж передача землі в руки селян, і тим самим посилення боротьби з наступом військ Галлера.

Війська Галлера, будучи краще озброєні, ніж війська ЗУНР, захоплювали щораз нові частини Східної Галичини. Бачачи це, уряд Радянської України звернувся до уряду ЗУНР з пропозицією допомоги в боротьбі з наступом Галлера, поставивши умову, щоб ЗУНР зірвала зв'язки з українською контрреволюцією, очолюваною С. Петлюрою. Комуністична партія підтримувала пропозицію радянського уряду. Влада ЗУНР однак відкинула її. Тоді уряд Рад. України звернувся безпосередньо до населення Східної Галичини. В зверненні Центрального Виконавчого Комітету Рад. України, оголошеному в травні 1919 р., говорилося:

«Не маємо ніяких завоїовницьких намірів, не будемо навіть пробувати силою зброї приєднати Галичину до Української Радянської Соціалістичної Республіки і поведемо наші війська проти ваших багатіїв тільки в тому разі, якщо ви самі звернетесь до нас за допомогою...

Пам'ятайте, що з півдня у вас Угорська робітничо-селянська республіка, а зі сходу — Українська робітничо-селянська республіка...

Повставши проти своїх гнобителів, ви відразу будете мати двох союзників, з півдня і зі сходу. Ви маєте повну можливість зажити новим вільним життям і, скинувши поміщиків, капіталістів, банкірів, багатіїв, з'єднатися з нами у великій боротьбі за визволення трудящих всіх країн...

Хай живе революційне, добровільне об'єднання Галичини й України!» («Під прапором жовтня», Львів, 1957, ст. 105—106).

Влада ЗУНР робила однак усе, щоб не допустити до об'єднання Галичини з Рад. Україною. Воліла захоплення Галичини окупаційними військами Галлера, ніж допомогу радянського уряду і об'єднання з Рад. Україною!

В липні 1919 р. вся Східна Галичина була захоплена військами Галлера. Галицьким комуністам довелось перейти в підпілля.

Перебуваючи в підпіллі, Комуністична партія далі розвивала свою діяльність.

Великого розмаху набрала діяльність КПСГ під час приходу в зв'язку з польсько-радянською війною до Галичини в серпні 1920 р. радянських військ, коли-то на території Східної Галичини була проголошена Галицька Радянська Соціалістична Республіка і був створений її уряд Галицький Революційний Комітет.

Галревком видав ряд декретів, в яких проголосив націоналізацію промисловості, передачу поміщицьких і церковних земель у розпорядження селян і сільських робітників та скасування всіх законів, постанов і розпоряджень Австро-Угорщини, ЗУНР і Польщі.

Галицькі комуністи брали дуже активну участь в будівництві республіки і всіма силами підтримували Червону Армію. КПСГ була прийнята як окрема секція до III Інтернаціоналу, заснованого в березні 1919 р. у Москві.

Існування Галицької Радянської Республіки було однак короткотривале. Червона Армія змушена була відійти з Галичини. 21 вересня 1920 р. Галревком припинив свою роботу. Східна Галичина разом з іншими частинами Західної України знайшлася в границях польської буржуазної держави. Галицьким комуністам довелося знову ж перейти в підпілля й встановлювати нові форми праці. І тут в рядах КПСГ вже на початку 1921 р. виникли розбіжності і виділилося дві групи.

Одна група, яку очолювали Васильків (Осип Крілик) і Максимович, вважала, що оскільки питання про остаточне включення Східної Галичини до складу Польщі, яке мала вирішити Ліга Націй, ще не вирішене, то КПСГ мусить бути окремою секцією Комуністичного Інтернаціоналу, а з Комуністичною робітничою партією Польщі повинна лише узгіднювати свою працю.

В справі тактики партії на селі, група ця не добачувала класового поділу в галицькому селі. Вона вважала, як це сказав представник КПСГ на III Конгресі Комінтерну, що «в Галичині взагалі немає селянина типу «кулака» на Україні».

В дальшій боротьбі за визволення Західної України вона покладала тоді головну надію на збройну допомогу радянської республіки, а не на розвиток революційних сил всередині країни.

«Ризький мир, — писали її представники, — є лише перепочинком, при найближчому вибусі революції в Німеччині Червона Армія буде здобувати Варшаву. Тоді найлегше можна буде знищити буржуазну Польщу».

Інша група, в рядах якої знаходилися Гриць Іваненко (Бараба) і Нестор Хомин, вважала, що оскільки Східна Галичина окупована Польщею, то КПСГ повинна входити до складу Комуністичної партії Польщі і спільно з нею боротися за повалення капіталістичного ладу в Польщі й за національне самовизначення Східної Галичини.

Група та однак, подібно як вся КРПП, недооцінювала значення національного і земельного питань. Вона не висувала клича про конфіскацію поміщицьких земель та про відірвання західноукраїнських земель від Польщі і приєднання їх до Рад. України.

Боротьба між обома групами довела до розколу в КПСГ, який приніс партії велику шкоду. Щоб партія могла успішно працювати далі, треба було якнайскоріше ліквідувати розкол. При допомозі Комінтерну протягом довшого часу вдалося це зробити.

В липні 1921 р. між представниками КПСГ і КРПП була підписана угода, на підставі якої КПСГ ставала територіально секцією КРПП і переставала бути секцією Комінтерну.

Одним з етапів консолідації партії мала бути конференція КПСГ, яка була скликана у жовтні 1921 р. в будинку кафедри святого Юра у Львові. Учасники конференції були однак арештовані і з розколом не вдалося покінчити.

Щойно в червні 1923 р. вдалося обрати новий ЦК і встановити єдність партії.

В вересні 1923 р. відбувся II з'їзд КРПП. На цьому з'їзді КРПП перейменовано на Комуністичну партію Польщі (КПП) та зайнято правильні позиції в земельному і національному питаннях.

В земельному питанні з'їзд висловився за конфіскацію поміщицької і церковної землі та передачу її безплатно в руки селян. В національному питанні він заявив, що «польські трудові маси мусять визнати і підтримувати стремління українських і білоруських робітників і селян, визволитися з-під панування поміщицько-капіталістичної Польщі та прилучити свої землі до Радянської України й Радянської Білорусі» («КПП, постанови й резолюції», КІВ, 1953, том I, ст. 228).

На цьому ж з'їзді перейменовано КПСГ в **Комуністичну партію Західної України** та прийнято рішення про поширення її діяльності на всю Західну Україну, цебто й на Волинь, Холмщину і Полісся.

Комуністична партія Зах. України схвалила постанови II з'їзду КПП, стала на правильні позиції і, як секція КПП, повела західноукраїнське населення до дальшої боротьби за суспільне і національне визволення.

Основною лінією в її діяльності було повалення спільно з трудящими усієї Польщі капіталістичного ладу в Польщі, встановлення влади робітників та селян і в результаті цього об'єднання Західної України з Радянською Україною.

КПЗУ діяла до 1938 р., коли-то внаслідок безпідставних обвинувачень була разом з КПП розпущена Комінтерном.

М. Т. Щ.

Леонід Кухта

Видавництво КПЗУ „КНИЖКА”

(До 40 річчя КПЗУ)

У дворі будинку № 5 на вулиці 17 вересня у Львові стоїть двоповерхова прибудова, дві кімнати другого поверху якої в 1929—1937 роках займала скромна установа під назвою Видавнича спілка «Книжка». Видавництво було зв'язане майже з усіма містами й селами Західної України, з багатьма осередками прогресивної української еміграції в Західній Європі та за океаном.

Щоденно працівники «Книжки» спішили перед закінченням праці головної пошти здати до її пакункового відділу, який знаходився тоді в приміщенні з виходом від вул. Коперніка, десятки великих і малих пакунків з книжками.

«Книжка» в цей час була основним місцем на Західній Україні, де можна було купити найсвіжіші видання радянської художньої, економічної, технічної та іншої літератури, а також журнали й газети.

У книгарському відділі «Книжки» продавались і місцеві (західноукраїнські) прогресивні видання. Великим попитом користувались журнали «Вікна», «Космос», «Нова культура», твори Маркса і Енгельса «До критики політичної економії», «Анти-Дюрінг». В. І. Леніна «Світогляд Маркса», Й. В. Сталіна «Марксизм і національне питання», К. Лібкнехта «Павуки та мухи» та інші.

Видавництво «Книжка» розповсюджувало твори Т. Шевченка, І. Франка, В. Стефаника та інших письменників.

«Книжка» періодично видавала каталоги своїх видань та наявних книжок і розсилала їх по адресах, які брала в конторах революційних газет «Сельроб.», «Сила» та ін.

У цих же газетах періодично з'являлись оголошення з переліком нових книжок, які надійшли до продажу у «Книжці».

Замовники вибирали з каталогів і газетних оголошень назви книжок і замовляли їх.

«Книжка» видавала й свої книжки.

У 1929—1931 роках були видані невеликим форматом інсценізація твору М. Коцюбинського «Фата Моргана», зроблена відомою тоді у Львові учасницею прогресивної робітничої самодіяльності Ніною Матулівною, збірка оповідань П. Козланюка «Вогонь» і брошура покійного К. Пелехатого «Що таке колективізація», в якій попу-

ляризувалась масова колективізація, що проходила тоді на широких просторах Радянського Союзу.

Восени 1929 року колектив працівників «Книжки» з участю багатьох спеціально запрошених співробітників підготував до друку великий (на 20 друкованих аркушів) календар «Товариш» з статтями з усіх питань суспільно-політичного життя. Особливо старанно були підготовлені відділи антирелігійний, історичний, сільськогосподарський, наукових новинок.

З яким сумом і болем дивився я одного похмурого грудневого дня на те, як у приміщенні друкарні Наукового товариства ім. Шевченка на вул. Чернецького (тепер вул. Радянська) хазяйнувала група поліцаїв під керівництвом відомого шпика Войцеховського, забираючи з палітурного цеху друкарні частково зброшуровані та надруковані в аркушах примірники календаря, який замість попасти до мозолистих рук трудящих потрапив до рук поліції.

А через декілька днів цей же шпик-садист з цинічною самозадоволеною посмішкою приніс мені до «Книжки» офіційне повідомлення прокуратури про конфіскацію календаря «Товариш» у зв'язку з його «антидержавним змістом».

Але, незважаючи на всі зусилля поліції, нам, працівникам «Книж. ки», вдалося винести ще перед конфіскацією календаря кільканадцять його примірників, які потім були роздані за спеціально встановленим відповідними органами партії списком між окремими особами та установами Західної України і закордону.

У цей же період «Книжка» видавала політично-теоретичний журнал «Освіта», перший номер якого вийшов під редакцією покійного Я. Галана. У журналі «Освіта» вміщувалися статті радянських вчених, що мали актуальне політичне значення для виховання партійних кадрів. Усього вийшло три номери цього журналу.

Якось до «Книжки» зайшов один з небажаних відвідувачів — поліційний шпик, який часто приносив повідомлення про конфіскацію книжок, що їх затримувала поліція на пошті для цензури (це було 12 червня 1931 р.).

— Ходімо до комісаріату, — сказав він мені ввічливо і, трохи помовчавши, додав: — Там хочуть з вами скласти протокол.

У приміщенні команди поліції на вул. Казимірівській (тепер вул. Чапаєва) у великому залі я зустрівся з М. Вовком, В. Огоновським, Б. Дуткевичем та іншими товаришами, яких знав по спільній роботі в «Книжці» та в інших прогресивних організаціях.

Минуло декілька днів у поліційному арешті, і ми вже знали що нас арештовано за наказом апеляційного слідчого судді в справах ви-

няткової ваги Яна Деманта, який приїхав до Львова з Варшави в зв'язку з веденням відомої «луцької справи» проти ЦК КПЗУ 1930 року, що була доказом загнивання фашизму з його терористичними методами знущання з арештованих, в результаті яких був замучений Степан Бойко.

— Ми знаємо про вас все необхідне, щоб ви тепер дістали вирок на 15 років важкої в'язниці, — такими словами зустрів мене слідчий Демант.

І він з завзятістю та бундючністю розпочав мені вичитувати з аркуша дані про організаційну структуру «Книжки», фінансування її партією, технічну роботу в «Книжці» розміщення її фондів та інші відомості, які він одержав від Івана Козака — поліційного провокатора, що був частим гостем у видавництві.

Потягнулись одноманітні дні слідства, яке майже 3 роки вів Демант. З львівських «Бригідок» мене в 1933 році перевезли до Луцька, де з 19 лютого до 14 квітня 1934 року відбулася судова розправа, що закінчилась засудженням мене на 6 років важкої в'язниці.

По виході з в'язниці в Равічі, куди нас перевезли після засудження, я знову повернувся до праці в «Книжці», накладом якої були видані брошури «Стахановці — герої труда», «Анрі Барбюс» (біографія великого французького письменника-революціонера), В. І. (тобто Леніна) «Карл Маркс, його життя і наука».

Всі ці видання користувались великою популярністю серед трудящих. А книга А. Пелехатого «Що таке колективізація» видавалася двічі.

Рівно ж було надруковано ще дві книжки: про походження людини (автора не пригадую) і «Маніфест Комуністичної партії» Маркса і Енгельса, але ці книги були конфісковані польською поліцією і не побачили світу.

Через «Международную книгу» в Москві ми виписували багато літератури, журнали «СССР на стройке» (теперішній «Советский Союз»), що і тоді був неперевершеною ілюстрацією грандіозного будівництва радянських п'ятирічок.

Часто «Книжка» ставала в пригоді для низових ланок КПЗУ, коли в результаті поліційних переслідувань та арештів нормальний зв'язок між вищими і нижчими ланками партії обривався.

Один з таких випадків налагодження організаційного зв'язку ЦК КПЗУ з районним комітетом партії в с. Голоби, Волинському воєвідства, згадується в обвинувальному акті в «луцькій справі».

У квітні 1937 року проти «Книжки» було розпочато слідство, про що я довідався вже пізніше, в «Бригідках».

ПОЧАТОК КІНЦЯ

(В 20 роковини битви у Сталінграді)

Сталінград!

Мабуть не було у світі дорослої людини під час останньої війни, яка б не чула про це геройське місто. Колишній (до 1925 р.) Царицин, що у 1799 р. мав 1132 жителів, тепер виріс у понад півмільйонний обласний центр. У 1962 році він названий Волгоградом. На карті боїв 1941—45 рр. немає більш славного міста від нього.

Були це важкі часи. Озброєні найновішою технікою полчища фашистів котились невпинно на схід; не було, здавалося, сили, яка могла б їх спинити. Перейти Волгу, відрізати Москву від родючого Поволжя, Кавказької нафти і Уральської руди, скружним ударом зі сходу зайняти столицю — такий був план Гітлера.

Але на шляху, як кістка у горлі, стояв Сталінград...

На 500 кілометровій лінії фронту, від Курська до Таганрогу, в напрямку Сталінграда у червні 1942 р. німці сконцентрували понад 80 дивізій війська. Радянська армія була тут далеко слабшою, особливо в кількості гармат, літаків і танків. Треба було виграти час, щоб зміцнити фронт на підступах до Сталінграда, спорудити укріплення на лінії Дону і підтягнути сильні резерви. Однак оборонці не встигли викінчити укріплень; після запеклих боїв гітлерівці форсували Дон і вийшли до Волги на Підступах Сталінграда. Було це 23 серпня.

Витворилась надзвичайно складна ситуація. Після двомісячних боїв ворог підійшов 14 вересня до самого міста з заходу і півночі, підкочувався з півдня. Зі сходу була Волга. Переправу через Волгу німці держали під обстрілом з північних позицій, отже оборонці Сталінграда не могли дістати підкріплень боєприпасів чи провіанту. Але й відступати було нікуди — і так у хвилях Вогли чекала смерть... Залишався один вихід: оборонятися до останньої краплі крові.

Сталінградці заздалегідь підготовились до оборони. Ще як бої йшли далеко від міста, на будові оборонних рубежів працювало щодня 150—180 тис. жителів міста і області, в перших рядах були юнаки і дівчата. Оборону міста доручено 62 Армії. Коли 11 вересня 1942 р. член Воєнної ради Сталінградського і Південно-східного фронту, М. С. Хрущов, прочитав генералові В. Чуйкову наказ про визначення його командиром

62 Армії — генерал сказав: «Присягаю, що оборону Сталінград — або згину!»

15 вересня німці захопили південне передмістя Сталінграда — Купоросне і таким чином окружили 62 Армію з трьох боків, притискаючи її до Волги. Почалися бої за місто. Ворог захопив цілу південну частину і центр міста, просовуючись клинами на Волгу зайняв центральну переправу.

Не стало фронту — залишились «котли», в яких боронились розчленовані відділи 62 Армії. Ні, не тільки боронились, але билися, атакували, контратакували, не давали ворогові ні хвилини спокою! Штаб Армії рішив, що тільки боронитися — це значить, копати собі могилу; оборонятися в тих умовах можна лише контратакою.

Над Сталінградом розшалілося пекло, якого не бачила всєнна історія. Німецькі бомбардувальники робили понад 1000 нальотів денно, а 14 жовтня нараховано їх аж 2540. Довкола все горіло. Гітлерівські бомби запалили склади з нафтою, палаюча нафта розлилася скрізь — горіла земля, горіла Волга. Полум'я здіймалось на 800 метрів. Штаб армії, розташований 200 метрів від переднього краю оборони не мав чим дихати; потоки вогню повзли в бункери.

Невпинно йшли в атаку ворожі танки. Один за другим наступав штурм. Тряслася земля від бомб, мін і снарядів. Страшний, безупинний гук потрясав повітрям, вуха не витримували лоскоту; відчувалося, ніби сталеві свердла пролізли крізь барабанні перепонки і безконечно вертять мозок. Танцювали столи і ліжка в землянках, доводилось прибивати їх цвяхами, лопала посуда від тремтіння повітря висскої частоти. Здавалося б — усе, що живе, повинно згинути в морі вогню, під безконечним бомбардуванням, що людські нерви не в силі видержати цього пекла.

Проте бійці видержали. Видержали 143 дні і ночі. Як леви боролися за кожну фабрику, кожний дім, кожну кімнату, кожний об'єкт, де можна було зачепитися. Десятки разів переходили об'єкти з рук у руки. Чорні, закопчені постаті зустрічали танки в'язками гранатів і пляшками з бензином, власними тілами затикали діри в бункерах, з яких бив ворожий кулемет.

Щоб скорше покінчити з Сталінградом, німці кинули на нього свої добірні дивізії. Однак боротьба затяглась. За той час, протягом двох місяців, радянське командування скритно підтягнуло резерви на боки німецьких військ — з півдня і північного заходу від Сталінграда. В намічених місцях сконцентровано сили три рази більші від німецьких.

Вранці 19 листопада, після 80-хвилинної артилерійської канонади, війська Південно-західного і Донського фронту рушили в наступ (з півночі). Проломано німецьку оборону, а в прорив пішли танкові корпуси і кіннота. 20 листопада проломили позиції з півдня війська Сталінград-

ського фронту і механізовані корпуси — пішли назустріч військам, що йшли з півночі. Зустрілися вони 23 листопада, а на своєму шляху розбили і взяли в полон 12 ворожих дивізій.

Це був зовнішній перстень, бо в той же час в районі самого Сталінграда замкнувся другий перстень, в якому опинилося 22 дивізії — 20 німецьких і 2 румунські — під командуванням ген. Паулюса.

Це був початок кінця. Німецьке командування кинуло в грудні на допомогу окруженим військам армію генерал-фельд-маршала Манштейна, але радянські війська її розбили, ліквідуючи по дорозі восьму італійську армію та менші «котли». На початок січня 1943 р. зовнішній фронт оточення відсунувся на захід від Сталінграда на 170—250 км.

Оточена під Сталінградом армія ген. Паулюса — що нараховувала понад 300 тисяч добре озброєного війська, з новітньою технікою, опинилася в безвихідному становищі. Ліквідацію цієї армії доручено ген. К. Рокосовському, командуючому Донським фронтом. Пропозицію капітуляції ген. Паулюс відкинув. 10 січня почались бої. Німці, взяті в круговий вогонь, не здавалися. Але клиновими атаками війська Донського фронту дійшли до міста, 25 січня об'єдналися з 62 Армією, що захищала Сталінград, спільними силами розшматували ворога і 2 лютого 1943 р. ліквідували його останню групу, а увесь штаб з ген. Паулюсом взяли в полон.

Над Волгою виріс великий цвинтар. Поховано в ньому не тільки 147 тисяч офіцерів і солдатів, зібраних на полях Сталінграда, що вибрались підкорювати світ — поховано тут і загарбницьку ідею фашистів — підкорення світу. Поразка під Сталінградом внесла корінний перелом в ході II світової війни. З-під Сталінграда покотились назад полчища гітлерівців крізь Україну, Білорусію, Польщу, південну Європу, віддали Берлін — аж доки не зникли з лиця землі.

М. С.

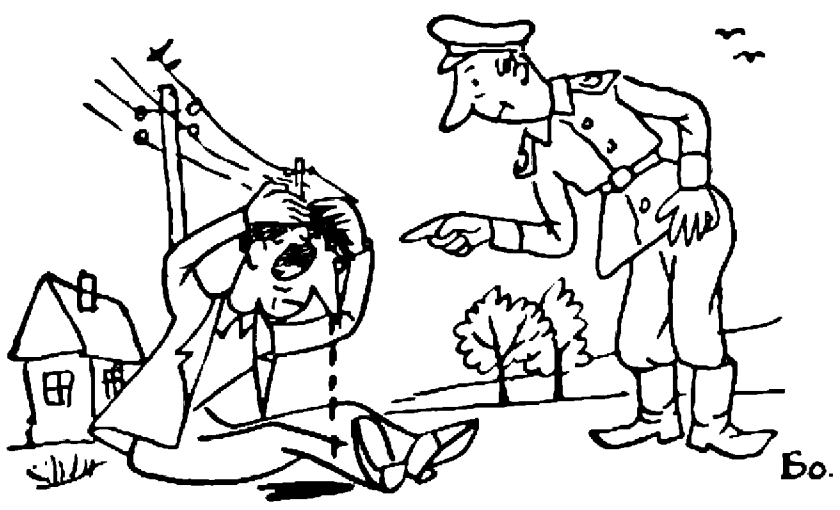

ЧИМ ПОБИЛИ?

Питається стражник селянина:

— Ей, друг, почему ти весь в крові. Побілі тебя?

— Ага, — відповідає той.

— А какім образом тебя білі?

— Та не образом, а якоюсь чортівнею від воза, — відповідає селянин.

БОРЦІ ВАРШАВСЬКОГО ГЕТТО

Заки почати опис одної з найжахливіших людських трагедій — життя і боротьби Варшавського гетто, що розігралася 20 років тому, не можна обминути питання термінології: єврей чи жид?

Не місце тут розглядати, чому замість старого слова «жид» появилося в сучасних словниках української мови слово «єврей». Але факт залишається фактом, що слово «єврей» не прийнялося і напевно не прийметься в нас — українців Польщі. «Жид» — це в Польщі офіційна назва; так зве народ, ніхто за це не ображується, бо й самі жиди в Польщі так себе звуть. Натомість слово «єврей» в Польщі має для жида такий посмак як для українця — «хохол».

Так ось, шановний Читачу, спираючись хоч би на право специфіки наших мовних обставин, дозвольте й мені залишитись при старій назві.

***

Поки скручено в'язи фашистській гідрі встигла вона знищити майже 6 мільйонів жидів. Одним з великих жидівських цвинтарів стало Варшавське гетто.

2 жовтня 1940 р. губернатор Варшавського округу Людвік Фішер, видав наказ про відокремлення жидів та споріднених з ними людей у виділеному кварталі, що охоплював майже ціле Старе місто. Місце відокремлення, тзв. гетто, обгороджено муром 16 км довжини і 3 м висоти. Поверх муру посипано товченим склом і протягнено колючий дріт. Довкруги стояла варта. Всередині замкнено коло півмільйона людей. Далі мури пересовувано, територію гетто зменшувано, людей переселювано. В домах на терені гетто припадало на кімнату 13 мешканців, а коли гетто стало поповнюватись переселенцями з різних містечок — тисячі людей поневірялося без опіки, без хліба, без лікарської допомоги. Для «легального» грабежу майна відкрито «контору обміну», крізь яку гетто могло отримати денно товару вартості

13 грошів на особу, коли 1 кг разового хліба на «чорному ринку» коштував 8—12 зл., білого 18—25 зл. а кілограм жиру 250 зл. Окупант спершу хотів ограбити жидів, а потім виморити їх голодом.

В половині 1941 р. в гетто було 550 тисяч людей, з того 27 тис. здібних до праці. Частина з них працювала в загарбаних німецькими капіталістами фабриках. Праця була відрядна (акордова), тривала 11 годин денно, висококваліфікований робітник заробляв 4—7 зл., але по відчисленні коштів «харчування» (дві тарілки воднистої юшки) отримував 2,50—5 зл. Звичайний робітник діставав 1,50—2 зл. денно.

Харчові продукти для всього населення розділювано на картки. Денну норму калорій нараховувано жидам — 184. Натомість ціна 1 калорії формувалась якраз навпаки: для німців — 0,3 зл., для іноземців — 0,8 зл., для поляків — 2,6 зл., а для жидів — 5,9 зл. Пересічний приділ карткових продуктів на 1 жителя гетто виносив 2 кг хліба і чверть кг цукру на місяць. Голод доводив людей до божевілля, траплялися випадки людожерства. Довкола гетто крутилося повно спекулятивної наволочі що шукала нагоди обміняти на золото і дорогоцінності кусок хліба. Спекулянти не злякалися навіть епідемії черевного і висипного тифу, що неймовірно ширився в гетто.

Характерно, що класовий розподіл жидівського населення затримався навіть у гетто. Підпільна преса в 1942 р. писала, що коли 50% населення гетто дослівно вмирає з голоду, 30% голодує «нормально», 15% не доїдає, то яких 10 тис. підприємців і спекулянтів живе достатньо, інколи навіть краще, як до війни. «Доки багатий збіднє, то бідний здохне» — ця приказка оправдала себе у гетто цілком. Смерть косила передовсім бідноту. Були місяці, що в гетто вмирало понад 5,5 тис. людей.

Ще в листопаді 1939 р. створено в гетто Генерал-губернаторство Жидівської Ради або Юденрати, що стали адміністративним органом окупанта. «Юденрат у Варшаві — писала підпільна газета — його агентура, а особливо продовольчий відділ, опанували купці і промисловці..., що хочуть жити коштом жидівської нужди». Юденрат мав у своєму розпорядженні жидівську «Порядкову службу», зненавиджену населенням гетто ще більше чим Юденрат.

Розпачлива дійсність, ізоляція від світу, викликали спочатку почуття самітності, безрадності і заламання. Та згодом верталася рівновага, гуртувались давні діячі, почали думати: що робити? Започаткували працю три осередки: комуністичні групи (що в 1942 р. об'єдналися в ППР), ліві сіоністичні організації та Бунд. Замість об'єднання в обличчі смертельної небезпеки — панувало розбиття, сепаратизм, недовір'я і безділля. Все-таки під кінець квітня 1942 р. вдалося створити Антифашистський блок (з винятком Бунду і тзв. загальних сіоністів), який нав'язав контакт з польським підпіллям і почав організацію та вишкіл бойових відділів і видання преси. Фашистських агентів вистачало скрізь, про підпілля німці довідались швидко. Наступає хвиля терору, арешти, масові розстріли, гине багато бойовиків. Але найгірше щойно починалося.

В період 22 липня — 13 вересня 1942 р. вбито в гетто і вивезено до табору смерті в Треблінці понад 300 тисяч жидів. Останнім

транспортом вивезено 200 жидівських поліцаїв з сім'ями. «Йшли з опущеними головами, — пише очевидець, — бо мали на сумлінні багато своїх жидівських братів». — Усіх вивезених до Треблінки спалено в крематоріях.

На вістку про майбутній вивіз керівництво Антифашистського блоку скликало нараду представників усіх політичних угруповань і запропонувало атакувати поліцію, взяти штурмом браму пробуючи таким чином пробитися на «арійський» бік (назовні гетто). Більшістю голосів проект відкинено: мало хто вірив, що влада, яка зве себе європейською (!), здібна мордувати мільйони невинних людей. — Діючи на власну руку, бойовики ранили коменданта гетової поліції, Шеринського, спалили гітлерівські магазини і склади, нападали подекуди на Порядкову службу. Однак масового опору на той час не було.

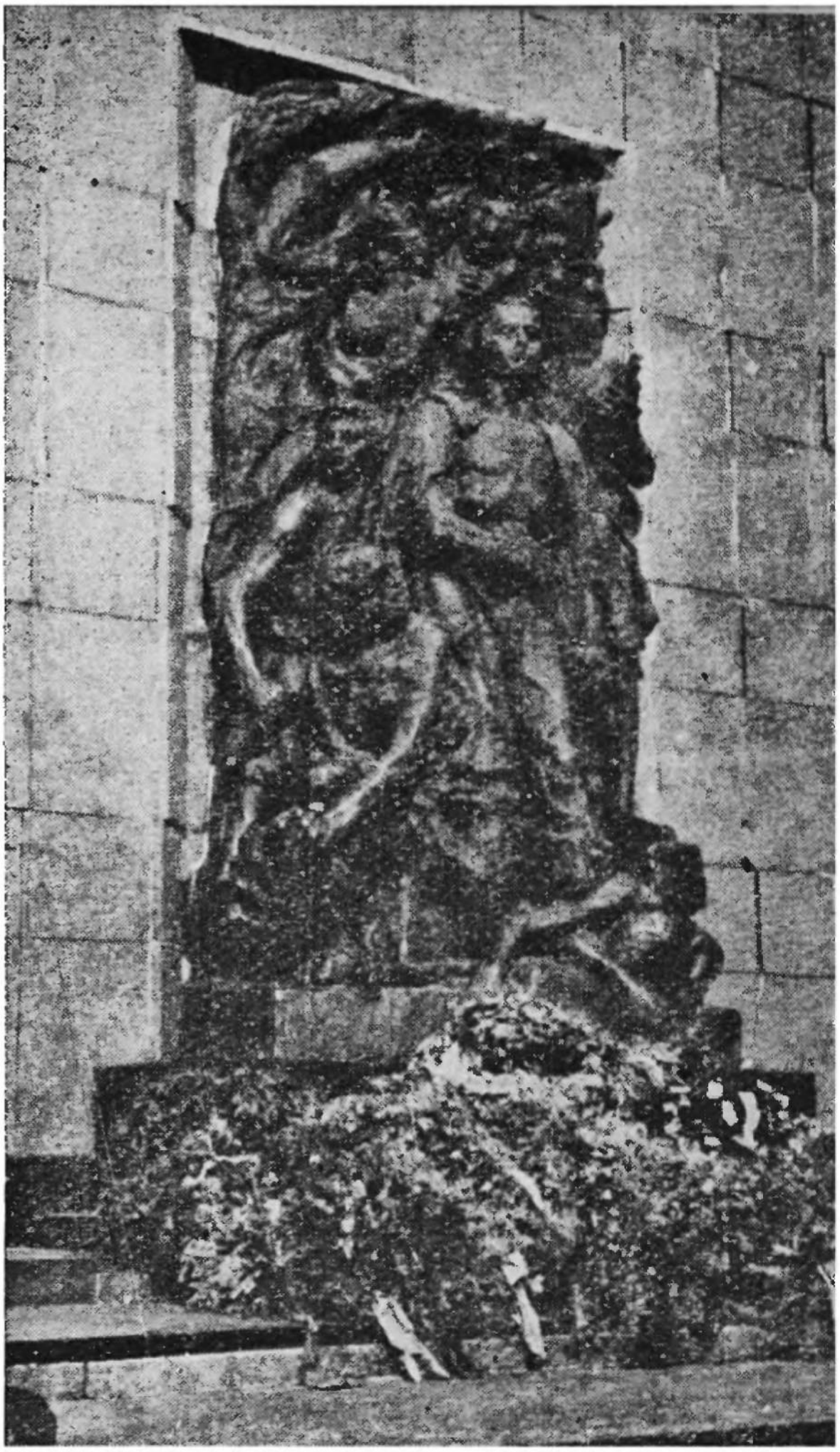

ПАМ'ЯТНИК БОРЦЯМ ВАРШАВСЬКОГО ГЕТТО
ФОТО М. СИВІЦЬКОГО

В гетто залишилось коло 70 тис. людей. Під впливом вісток про активізацію польського підпілля, про успіхи на Сталінградському фронті, а головне з досвіду, що шлях покірності доведе тільки до крематорію— настрої в гетто радикально змінилися; від нечисленних діячів підпілля маси почали домагатись організації «руху опору». Таким чином в жовтні 1942 р. з решток організацій, що входили в Антифашистський блок, створено Жидівську бойову організацію (ЖОБ), а під політичним оглядом всі групи (Бойова організація лівих сіоністів ППР, Поале-сийон-ліви-ця, Цукунфт Бунд) об'єдналися в Жидівський Національний Комітет (ЖКН). Комендантом штабу ЖОБ призначено Мордехая Анєлєвича. Праві сіоністи мали окрему бойову організацію — Жидівський військовий союз (ЖЗВ).

В першу чергу потрібна була зброя. ЖОБ дістав її трохи від польських лівих організацій (ППР, Гв. Люд., ППС, АК та інші), але в основному здобувала сама, купувала в гандлярів, а навіть у вояків.

не німців. Це вимагало багато грошей (автомат стояв 12—15 тис. зл., патрон 80—120 зл); здобували їх нападами на банки, касу Юденрату; на валютчиків, гандлярів, офіцерів поліції та спільників німецьких фабрикантів накладали контрибуції. Конфісковано гроші, нажиті грабежом і шантажем. Відбирано зброю від «ліквідованих» німців та їх агентів.

В січні, лютому і березні 1943 р. напади ЖОБ на окремих німців і поліцаїв стали переходити в групові сутички на вулицях. Німці відповідали пацифікаціями. Вістка про наказ Гімлера (зверхник гестапо, гол. командир СС) цілковитої ліквідації гетто поставила на ноги всіх, хто міг ходити. Наповнювано бензином пляшки, монтовано міни і гранати, бетоновано бункери, викопано гігантський лабіринт підземних тунелів, що тягнувся під поверхнею майже цілого гетто і доходив аж до «арійських» кварталів.

Вранці 19 квітня гетто обставлено поліційно-жандармським кордоном, а крізь браму вул. Налевкі вкрочила зі співом колона СС. Жиди привітали їх з балконів і домів кулями, гранатами, бомбами і запалюючими пляшками. Після двох годин бою відділи СС і Вермахту мусили відступити. На перехрестку вул. Заменгофа і Милої повстанці підірвали танк і розбили гітлерівців.

Розгорілася завзята боротьба за кожну вулицю, кожний дім і кімнату. Коли це не давало вислідів — німці кинули в бій артилерію, літаки, а врешті, як побачили, що фронтовою атакою повстанців здобути не вдасться — стали палити цілі вулиці. Над гетто повстала червона заграва. Годі описати звірства фашистів; що сміючись стріляли до старців і жінок, які в палаючому одягу скакали з вікон і балконів.

Повстанці зійшли в підземелля. Виходили звідти ночами, нападали на відділи СС, палили об'єкти, що збереглися від загального пожару та працювали для потреб фронту. Не хватало відваги шукати повстанців під землею, адже німці затоплювали підземне місто водою, зривали бункери динамітом, видушували отруйним газом. Герої не здавалися: як в бункері появлявся газ — кінчали самогубством. Так згинув після тритижневої боротьби, штаб повстанців у бункері на вул. Милій 18.

Допомогти повстанцям було нелегко. Все-таки «Гвардія Людова» підземними каналами вивела дві групи бойовиків — коло 90 чоловік — і забрала їх в ліс. Сформовано з них партизанський відділ ім. Оборонців гетто, який дався в знаки німцям. Майже усі вони полягли в боях. Частину розбили німці, більшість була вирізана в пень польською реакцією — відділами НСЗ («Народове сіли збройне»).

А гетто не здавалося. Після вуличних боїв і оборони бункерів почалася боротьба в руїнах. Бойові групи коло 500 осіб мандрують з місця на місце, криються в руїнах, в скелетах випалених домів, живуть одним прагненням помсти — і далі нападають на німців. До кінця 1943 року не мав окупант спокою — аж впали останні борці, покриті ранами, виснажені голодом, закостенілі в зимовому холоді... Лише один з них — парикмахер Давид Білоград — переховався в руїнах до Варшавського повстання і дожив до наших днів.

Так згинуло в бою, в полум'ї, в залитих і загазованих каналах, в зірваних динамітом бункерах — близько 70 тисяч борців, що стали до боротьби з фашизмом.

Микола СИВІЦЬКИЙ

Українці в Січневому повстанні 1863 року

(З нагоди 100-річчя геройського зриву)

Ще до вибуху Січневого повстання багато українців-солдатів російських військ, розташованих в Польщі, брало участь в конспіративній праці польських революціонерів. За підпільну діяльність згинув, прошитий кулями екзекуційної роти під мурами Модлінської твердині в червні 1862 року, українець пор. Петро Сливицький. Разом з ними згинули: росіянин пор. Арнольд і поляк підофіцер Ростковський. У відповідь на це, його товариш по конспірації капітан Потебня стріляє в варшавського намісника ген. Людерса.

Син Полтавщини, Андрій Потебня був душею підпільного комітету російських офіцерів в Польщі, який удержував тісні відносини з польськими організаціями. Близький друг чільного польсько революціонера Ярослава Домбровського разом з ним підготовляв план дозріваючого повстання і вів енергійну агітацію серед солдатів російської армії. Після вибуху повстання Потебня взяв у ньому активну участь і, ведучи відділ польських повстанців до наступу, згинув в сутичці з царськими посіпаками під Краковом.

Не був це якийсь відокремлений випадок.

Останні дослідження подій 1863 року вказують на те, що пліч-о-пліч з поляками до боротьби з царатом вступили побіч росіян, білорусів, італійців також сотні українців. В першу чергу були це солдати російської армії, які не хотіли проливати братньої польської крові.

Ткаченко, Купренко, Дудей, Воробець, Мінатий, Макаренко, Захарченко — це прізвища тільки небагатьох з тих, які за свою участь по стороні повстання заплатили життям.

Організований «червоними» у Варшаві Центральний Комітет ще до вибуху повстання вів агітацію серед непольського населення, на землях давньої Річі Посполитої. Українцям і білорусам признавано право на самовизначення. Тому багато українців з теренів Холмщини і Підляшшя живо відгукнулося на цей заклик.

На Люблінщині партизанський загін організував лікар з Дубенки др. Іван Нечай. Ніччю з 22 на 23 січня 1863 р. його відділ несподівано заатакував Грубешів і очистив місто від царських військ. Здобувши зброю і гроші, Нечай почав живу бойову діяльність. Він зібрав під своєю командою біля 400 повстанців, серед яких більшість становили українці. Накази у відділі Нечая видавалися українською мовою, а солдати називали хороброго доктора шанобливо «батьком». Оточений кількістю переважаючими царськими військами загін Нечая був розбитий, а сам доктор важко ранений попав у полон і був розстріляний. Він помер з окликом: «Хай живе свобода!».

Маловідомим фактом в історії січневого повстання є те, що повстанським відділом, який найдовше боровся з царатом, був загін ксьондза Бжузкі на Люблінщині, зложений у великій частині з українців. Його розгромлено щойно в квітні 1865 року. Газета «Витрвалосьць» писала про це: «З Підляшшя доносять, що там все ще веде партизанку ксьондз Бжузка на чолі відділу з поляків та українців, які втікли з московського війська і яких вже це саме змушує до боротьби до останньої краплі крові».

Багато українців служило добровольцями в організованому на Волині відділі Ружицького. Мемуарист тих років згадує, що у відділі «побіч мови і команди польської бриніла часто мова русинська (українська — Ю. К.), русинська пісня часто піднімалася над рядами...».

В рядах повстанців Ружицького боровся відділ під командою Володимира Шашкевича. Очевидець підкреслює, що цей відділ «мав навіть свою бойову русинську пісню, здається уложену самим організатором цього загону».

Одночасно, в тому ж часі, були спроби організації більшого українського повстанського відділу в Галичині. При його допомозі планувано підняти народне антицарське повстання на Україні. Однак розмови, які велися на цю тему між представниками львівських українців і комісаром Повстанського уряду в Галичині полк. Струсьом, закінчилися невдачею. Причиною цього був факт, що представники «білих», які в ході повстання дійшли до влади, відмовляли українцям право на самовизначення, вважаючи Україну невід'ємною частиною корони.

Не можна говорити про якийсь масовий партизанський рух українського населення в 1863 р. Не могло його бути з причини короткозорості шовіністично наставлених «білих» керівників повстання. Однак є фактом, що немало наших земляків взяло діяльну участь у визвольній боротьбі польського народу і заплатило за це своїм життям або сибірською каторгою.

Ю. К.

ОЛІМПІЙ ГАЛИК 260

Олімпій (Алімпій) Галик (1703—63), ієромонах, живописець і гравер належить до найвизначніших українських митців XVIII ст. Брав участь у настінних розписах Успенського собору (1724—31) та Троїцької надбрамної цекви Києво-Печерської лаври. Історичні та біблійні сюжети трактовані Галиком неканонічно, з глибоким поетичним почуттям («Хід у рай», «Перший вселенський собор в Нікеї). В 1730—60 рр. Галик очолював іконописну майстерню Києво-Печерської лаври, де виховав багато українських митців. Його малюнки, шкіци до ікон. портретів та гравюр збереглися в рисувальних альбомах школи. Галик творчо використовував спадщину західноєвропейського живопису та українську мистецьку традицію.

ІВАН ГРИГОРОВИЧ-БАРСЬКИЙ 250

Серед українських архітекторів середини XVIII ст. одне з провідних місць займав Іван Григорович-Барський (1713—1785). Його тридцятип'ятирічна архіктурно-будівельна діяльність проходила головним чином у Києві. Архітектор походив з київських міщан, освіту дістав в Київській академії. Творча діяльність Барського була незвичайно широка і різноманітна. Він будував багато і, можна без перебільшення сказати, що в другій половині XVIII ст. архітектура Київського Подолу визначилася в основному будівлями Барського. Барському належать такі цивільні будівлі: міський водопровід на Подолі з павільйоном-фонтаном, магістратська хлібна крамниця, бурса, брама Кирилівського монастиря, будівля Козелецького магістрату, жилий будинок Межигірського монастиря та ряд інших. Крім того, зодчий збудував і здійснив перебудову 5 дзвіниць, 9 церков і 3 церкви з дзвіницями.

Собор Різдва Богородиці в Козельці (1757—1764), будівництво якого розпочав Квасов і закінчив Григорович-Барський, є видатним пам'ятником архітектури.

160 ОЛЕКСАНДР ДУХНОВИЧ

Олександр Васильович Духнович, поет і визначний культурний діяч Закарпаття, народився 24 квітня 1803 р. в с. Тополі, Земплинської жупи (району) на Закарпатті, в сім'ї священика.

Вчився в Ужгородській, а пізніше в Кошицькій семінарії, яку й закінчив 1827 р. З 1832 р. він служить священиком по містах Закарпаття. У 1843 р. Духнович переїхав до м. Пряшева, де й розгорнув свою культурну і творчу діяльність.

Поезії Духнович писав російською і українською мовами. Найбільш популярні його вірші: «Я русин...», «Пісньпростонародна», «Подкарпатские русины» та ін.

Помер Духнович 30 березня 1865 р. в м. Пряшеві.

150 ОЛЕКСАНДР ДАРГОМИЖСЬКИЙ

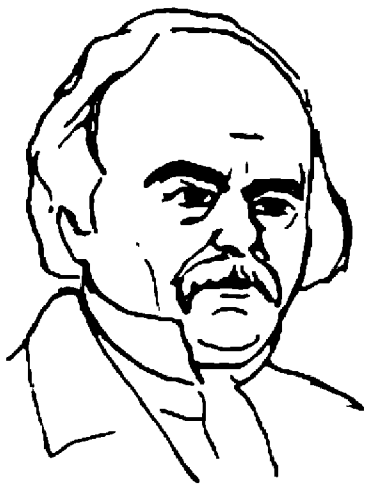

Видатний російський композитор Олександр Даргомижський (14.II.1813—17.I.1869) один з основоположників реалізму в російській музиці мав політичний вплив на дальший розвиток російської і української музики. Йому належать опери: «Есмеральда», «Торжество Вакха», «Русалка», «Кам'яний гість» і ряд пісень-романсів. Вершиною творчості Даргомижського є опера «Русалка» на сюжет з Пушкіна. В ній автор приділив головну увагу розвиткові драматичних елементів, розкрив тему соціальної нерівності через трагічну долю простої дівчини і її батька. В опері подані яскраві музичні характеристики дійових осіб, у народних сценах надзвичайно вдало використано гумор, комізм, блискуче застосовані хорові епізоди.

Даргомижський працював також над українською тематикою (симфонічна фантазія «Український козачок», незакінчена опера «Мазепа»). Даргомижський був знайомий з Шевченком, якого він високо цінив, російський композитор мав значний вплив на творчість М. Лисенка. Його «Русалка» не сходить зі сцен оперних театрів України.

СЕМЕН ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ

Семен Степанович Гулак-Артемовський, видатний артист і композитор, народився 1813 року в м. Городищі, Черкаського повіту. У 1824 році він вступив до Київської духовної школи, але згодом М. Глінка, підбираючи співаків для хору, забрав Гулака-Артемовського у Петербург. Протягом 1842—1864 рр. Гулак-Артемовський з великим успіхом виступав на Петербурзькій оперній сцені.

Гулак-Артемовський написав і поклав на музику інтермедію «Українське весілля», водевіль «Ніч під Івана Купала» і славнозвісну оперу «Запорожець за Дунаєм».

Помер Гулак-Артемовський у 1873 році.

Уривки з опери

«ЗАПОРОЖЕЦЬ ЗА ДУНАЄМ»

ПІСНЯ ОКСАНИ

Місяцю ясний,
Зірки прекрасні,
Божій очі
Ви в темній ночі...
Вас я благаю,
Грудь облегчіте,
Вість принесіте
З рідного краю!

Орленьку сизий,
Соколе бистрий,
Що вік на волі
В завидній долі..
Вас я благаю,
Грудь облегчіте,
Вість принесіте
З рідного краю!

Тихий Дунаю,
Зелений гаю,
Хвилі кипучі,
Вітри могучі,
Вас я благаю,
Грудь облегчіте,
Вість принесіте
З рідного краю!

ЯКІВ БАЛЬМЕН

Граф Яків де-Бальмен (1813—1845) — український художник-аматор, автор численних акварелей та рисунків олівцем і пером. Народився в с. Линовиці Прилуцького повіту на Чернігівщині. Вчився одночасно з М. Гоголем у Ніжинському ліцеї, де захоплювався малюванням. В 1843 р. познайомився й зблизився з Т. Шевченком, переписав його «Кобзаря» латинським алфавітом, бажаючи видати його для західних слов'ян, зокрема для поляків. Разом з М. Башиловим ілюстрував рукописний «Кобзар» Т. Шевченка. В 1845 р. загинув на Кавказі. Шевченко присвятив йому поему «Кавказ». Крім ілюстрацій до творів Шевченка залишив 4 альбоми малюнків з життя Росії й України.

140 ОЛЕКСАНДР НАВРОЦЬКИЙ

Олександр Олександрович Навроцький народився 28 липня 1823 р. в с. Антонівці, Золотоноського повіту на Полтавщині. Вчився в Полтавській гімназії, у 1847 р. закінчив Київський університет.

За участь у Кирило-Мефодієвському товаристві був засланий до Вятки.

Твори Навроцького з'явилися друком 1861 р. в «Основі» («На смерть Тараса Шевченка» і «Остання воля»). Крім оригінальних поезій, перу Навроцького належить ряд перекладів з російської, польської, англійської та інших літератур.

Помер Навроцький 10 жовтня 1892 р. в Темір-Хан-Шурі (Дагестан).

ВЛАДИСЛАВ ЗАРЕМБА

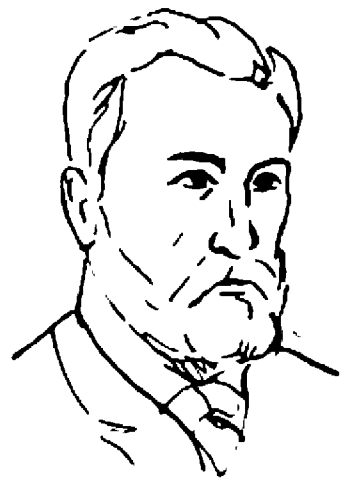

«Дивлюсь я на небо» — це один з найбільш популярних українських романсів. Мало кому відомо, що його автор, Владислав Заремба (15.VI.1833 —24.X.1902) був поляком з походження. Народився в Дунаївцях на Поділлі, музику вивчав приватно у братів Коципинських в Кам'янці-Подільському. З 1862 р. був учителем гри на фортепіано і хорового співу у жіночих інститутах Києва. Написав понад 30 творів для голосу з фортепіано на тексти Шевченка, зокрема «Якби мені, мамо, намисто», «Утоптала стежечку», «Якби мені черевички», «Калина» та ін.

Заремба автор ряду романсів, пісень, фортепіанних п'єс та двох дитячих збірок українських і польських народних мелодій для фортепіано і для співів. Творчість Заремби є проявом благородної і безінтересовної його любові до українського народу, тим більш цінної, що він віддав українському народові свій талант в добу його поневолення.

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ

Степан Васильович Руданський народився 25 грудня 1833 р. в с. Хомутинцях, Вінницького повіту на Поділлі, в сім'ї сільського священика.

Учився в Шаргородській бурсі, потім у Кам'янець-Подільській семінарії. Під впливом поезії Шевченка та української народної пісні молодий семінарист почав писати романтичні вірші («Вечорниці», «Верба», «Розмай» та ін.). У 1855 році Руданський вступив до Петербурзької медико-хірургічної академії. У Петербурзі він зблизився з українськими письменниками, що готували до друку журнал «Основа». В цьому журналі і були надруковані перші його твори.

Крім незначної кількості творів, основна і найбільш цінна частина поезій Руданського була опублікована лише після смерті поета.

Помер Руданський 21 квітня 1873 р. у Ялті.

120

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

Маркіян Семенович Шашкевич народився 6 листопада 1811 р. в с. Підліссі, Золочівського повіту в Галичині, в сім'ї священика.

Учився він спочатку в гімназії у м. Бережанах, а з 1829 р. — у Львівській семінарії. В час перебування у семінарії Шашкевич розпочав свою творчу діяльність; тоді ж він організував і літературний гурток молоді. Перші поезії Шашкевича з'явилися в збірнику «Русалка Дністровая» (1837).

Шашкевич — один із поетів «Руської трійці», організатор цього гуртка і невтомний культурний діяч. Крім поезії і прозових творів, Шашкевичу належать переклади на українську мову сербських народних пісень, поезій чеських і польських письменників.

Помер Шашкевич 7 червня 1843 року.

МИКОЛА ВЕРБИЦЬКИЙ

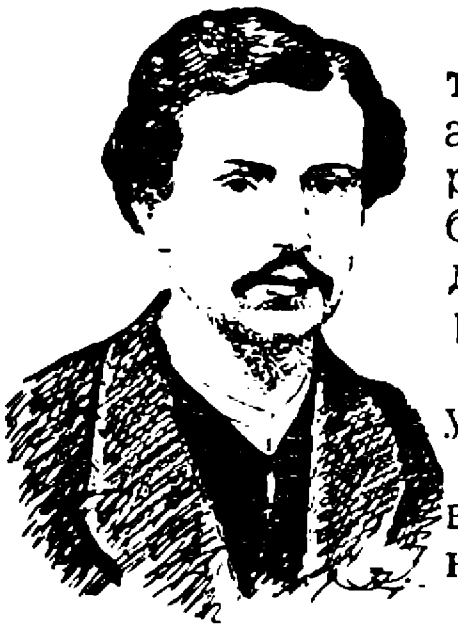

Микола Андрійович Вербицький народився 1 лютого 1843 р. в Чернігові. Тут він закінчив гімназію, а потім вступив до Київського університету. Після року навчання за участь у студентському русі його було виключено з університету. Вербицький вступає до Петербурзького університету, але звідти через рік його виключають.

Тридцять шість років учителював Вербицький у містах Полтаві, Чернігові, Рязані, Орлі.

Перші вірші Вербицького були надруковані в журналі «Основа» 1862 року під псевдонімом Миколайчик Білокопитий.

Помер Вербицький у 1909 році.

110

МИКОЛА АРКАС

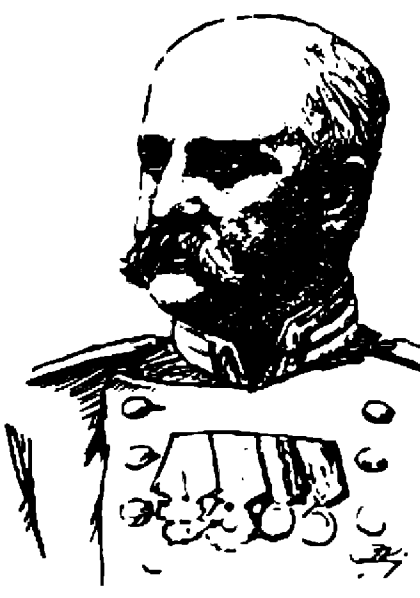

Микола Аркас (7.I.1853—26.III.1909) народився в Миколаєві. Закінчивши гімназію та університет довгі роки служив у морському відомстві в Миколаєві. Ще в дитинстві проявив музичні здібності і музикою займався до кінця життя. Серед його творів записи та обробки народних пісень, романси та дуети. Найвизначніший його твір — опера «Катерина», написана за власним лібретто на сюжет однойменної поеми Т. Шевченка (1899). Музика опери пройнята колоритом української народної пісенності і досі полонить слухача народністю, щирістю і простотою. У свій час користувався великим успіхом також його популярний підручник «Історія України — Русі».

МИКОЛА КИБАЛЬЧИЧ

Одним з важливих етапів боротьби з царизмом у Росії була діяльність народників, які своїм завданням ставили підготовку селянського повстання проти самодержавства та поміщиків і встановлення соціалізму, зародком якого вони помилково вважали селянську общину (громаду). Одночасно народники шлях до розв'язання національного питання вбачали у «Розділі Російської імперії на частини відповідно до місцевих бажань».

Така програма притягнула до організації народників багато українських інтелігентів, серед яких на особливу увагу заслуговує Микола Кибальчич (31.X.1853—15.IV.1881), революціонер і винахідник. Народився в місті Короні на Чернігівщині в сім'ї священика. Ще юнаком познайомився з творами О. Герцена, М. Чернишевського і Т. Шевченка, які мали на нього великий вплив. В 1871—75 р. вчився в інституті шляхів і медико-хірургічній академії в Петербурзі. Одночасно був зв'язаний з революційними гуртками народників і перебуваючи на Україні під час канікул вів пропаганду серед селян і розповсюджував нелегальну літературу. В жовтні 1875 р. був заарештований і близько трьох років перебував у тюрмі. В 1878 р. перейшов на нелегальне становище, приєднався до організації «Земля і воля», а пізніше до «Народної волі». В газеті «Народна воля» писав під псевдонімом А. Дорошенко.

В той час народники прийшли до переконання про необхідність індивідуального терору. Під керівництвом Кибальчича виготовлялись металеві бомби, одною з яких був убитий цар Олександр II. Кибальчича заарештовано 17.III.1881 р. і того ж року 15 квітня страчено. Молодий талановитий учений, незважаючи на загрозу смерті у в'язниці склав схему першого в світі реактивного літального апарата. Царська влада, щоб не допустити до порушення світової опінії, приховала цей факт, а схему заховано в архівах.

100 БОРИС ГРІНЧЕНКО

(1863—1910)

Народився на Харківщині в родині дрібного поміщика.

Б. Д. Грінченко — активний діяч-просвітитель ліберально-народницького напряму, який намагався допомогти народові вийти з «темної ночі» неграмотності, забобонності. Грінченко зазнав переслідувань царизму — його було вигнано з реальної школи за читання «Кобзаря», і вчитися йому довелося самотужки, він позбувся права на офіціальну службу. Б. Грінченко активно виступав як поет, прозаїк, драматург, байкар, перекладач, публіцист, вчений-філолог, організатор народних шкіл.

Тлумачний «Словник української мови» (1909) Б. Грінченка був високо оцінений наукою. З публіцистики заслуговують на увагу виступи Б. Грінченка на захист права викладання рідної мови в початкових школах на Україні (брошура «На беспросветном пути. Об украинской школе». К., 1906).

Збірка «Під хмарним небом» (Львів, 1893), дає досить виразне уявлення про характер поезії Б. Грінченка. Більшість віршів поета — громадянська лірика. Міркою щастя ліричного героя, як і для автора, є щастя народу, України. Нерадісні картини життя постають перед читачем у віршах (Неначе», «Доки?», «Наша доля», «Весна», «До народу», «Бурлака», «Нудьга»). Часом у поезії Б. Грінченка лунають бадьорі заклики до праці, до волі («Подивись», «Прийде!», «До праці!»):

Праця єдина з неволі нас вирве:
Нумо до праці, брати!
Годі лякатись! За діло святеє
Сміливо будемо йти!

В байках письменник розкривав хижацтво панів («Вовки», «Жалісливий вовк»), картав хамелеонство («Кажан»), зрадництво («Орел») тощо.

Повісті Б. Грінченка «Соняшний промінь», «Серед темної ночі», «Під тихими вербами», «На розпутті» правдиво розкривають бідність і темноту селян, показують розклад поміщицтва.

Та головне зло, за Грінченком, не те, що пан — жорстокий експлуататор, а те, що він зневажає мову народу, що його культура, мораль — не такі, як у трудівника, що цією мораллю заражаються селяни. Місто, промислові центри зображуються письменником як кубла моральнього розкладу («Соняшний промінь», «Серед темної ночі», «Серед чужих людей», «Батько та дочка»). У деяких творах поза хибним безапеляц'йним протиставленням села промисловим центрам можемо знайти правдиві картини тяжкої праці, безпросвітнього життя робітників, особливо шахтарів (оповідання «Утікачка»).

Найвищою політичною справедливістю Б. Грінченко вважає «парламентський лад», а єдиним шляхом до нього — освіту народу. Освіта, книга, на думку письменника, — це той «соняшний промінь», що розжене «хмарне небо», що виведе з «темної ночі», що «під тихі верби» українського села принесе щасливе життя.

Правдиво змальовано життя села, подано реалістичні образи селян, дітей в оповіданнях Б. Грінченка «Сама, зовсім сама», «Хата», «Каторжна», «Без хліба», «Екзамен», Україна». Правильно розповів автор про минуле народу в оповіданні «Олеся». Ці твори — мовби зарисовки з натури. Невеликий розмір названих оповідань обмежував можливості автора щодо моралізування, і це позитивно позначилося на художній якості творів.

Письменник створив ряд оповідань для дітей.

Народницько-просвітянський характер має один з кращих творів Б. Грінченка — комедія «Нахмарило».

Письменник відомий як автор етнографічних збірок «З уст народу» та «Етнографічні матеріали».

А. Халімончук

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

Ольга Юліанівна Кобилянська народилася 27 листопада 1863 р. в містечку Гура-Гумора, Кімполунзького повіту на Буковині, в родині дрібного службовця.

Після початкової німецької школи поповнювала знання самоосвітою. Почала писати німецькою мовою. Перший твір українською мовою — повість «Людина» (1891).

У 90-х роках О. Кобилянська познайомилася з Лесею Українкою. Дружба з Лесею Українкою, а також знайомство з І. Франком, О. Маковеем, М. Коцюбинським, В. Стефаником мали велике значення для формування демократичного світогляду письменниці. З 1895 року друкує свої твори в «Зорі», в чернівецькій газеті «Буковина», в «Літературно-науковому віснику». В 1901 р. закінчила найвизначніший твір, повість з життя буковинських селян, — «Земля». В наступні роки з'явилися повісті «Ніоба» (1904), «В неділю рано зілля копала» (1908), «Через кладку» (1912), «За ситуаціями» (1913) та ін.

З глибокою радістю письменниця привітала возз'єднання українського народу в єдиній Українській радянській державі і жваво відгукувалась на події радянського життя.

Померла О. Кобилянська 21 березня 1942 р. в Чернівцях.

ТИМОФІЙ БОРДУЛЯК

Тимофій Гнатович Бордуляк народився 2 лютого 1863 р. в с. Бордуляках, Бродівського повіту на Львівщині, в селянській родині.

Вчився у Львівській українській гімназії і на богословському факультеті Львівського університету, після закінчення якого був священиком і вчителем у різних селах Західної України.

Літературну працю розпочав у 1887 р., надрукувавши в журналі «Зоря» вірш «Русалка». В 1899 р. у Львові вийшла збірка оповідань письменника «Ближні». В 1903 р. у Києві видано книжку «Оповідання з галицького життя», в якій передруковано більшість творів першої збірки. Після того письменник опублікував у періодичних виданнях ще сім творів («Жура», «Передновок», «Прохор Чиж» та ін.).

Помер Тимофій Бордуляк 16 жовтня 1936 р. в с. Велика Ходачка на Тернопільщині.

ВАСИЛЬ ІЖЕВСЬКИЙ

В цьому році минає сто років з дня народження визначного українського вченого-металурга, професора Київського політехнічного інституту Василя Іжевського (15.VI.1863—23.X.1926). Іжевський досліджував причини зависання шихти в доменних печах, запропонував вдування залізної або марганцевої руди крізь фурми, розробив метод підрахунку доменної шихти за молекулярною вагою. Вперше рекомендував застосувати для нагріву сталі перед загартовуванням соляні ванни. Розробив новий тип газогенератора для низькосортного палива. Іжевський — автор оригінальних конструкцій електричних печей.

ЄЖЕН ДЕЛАКРУА

Єжен Делакруа (26.IV.1798—13.VIII.1863) належить до кращих представників романтичного напрямку у французькому мистецтві. Його картини пройняті духом боротьби проти насильства і поневолення, насичені глибоким почуттям, надзвичайно виразні своїм колоритом. Широко відома його картина «Свобода на барикадах», яку він створив під впливом липневої революції 1830 р. у Парижі. В цій картині Делакруа зобразив свободу в алегоричному образі молодої жінки в оточенні реальних учасників повстання.

Значне місце в творчості французького майстра займає історична тематика. Після подорожі по Алжіру і Марокко Делакруа в багатьох картинах образно і яскраво змалював побут і характери сміливих, волелюбних людей.

Творчість Делакруа відома широко також поза межами Франції і завдяки численним репродукціям здобуває щораз ширші кола прихильників своєю майстерністю, простотою вислову і гуманітарним спрямуванням.

ТЕОФІЛ ДОМБРОВСЬКИЙ

Актор і антрепренер українських мандрівних театрів помер 1863 р. (рік народження невідомий). Виступив в 40—50-х роках XIX ст. в Харкові та інших містах. Користувався успіхом в таких комедійних ролях: Виборний, Михайло Чупрун («Наталка Полтавка», «Москаль-чарівник» Котляревського), Прокіп Шкурат, Стецько («Сватання на Гончарівці» Основ'яненка) та ін.

ДМИТРО ГРАВЕ

Професор Дмитро Граве (6.IX.1863—19.XII. 1939) визначний український математик, член АН УРСР з 1919 р. і почесний член АН СРСР. Професор вищих шкіл в Петербурзі, Харкові, а з 1899 р. в Київському університеті, де створив школу видатних спеціалістів з алгебри і теорії чисел. Брав активну участь у будівництві радянської науки. З 1934 року він очолив Інститут математики АН УРСР і керував його роботою до 1939 р.

90

ПЕТРО ЗАПОРОЖЕЦЬ

Постать Петра Запорожця, псевдонім Гуцул, Василь Федорович (4.I.1873—4.III.1905), одного з перших марксистів, близького співробітника В. Леніна по петербурзькому «Союзу боротьби за визволення робітничого класу» стала темою історичної повісті Ф. Бурлаки п. з. «Напередодні». Запорожець народився в Білій Церкві на Київщині в сім'ї колишнього кріпака, що за участь у селянських заворушеннях відбував каторгу в Сибірі. Учився Запорожець у Томському реальному училищі, де вступив до нелегального марксистського гуртка. З поверненням родини на Україну стає у Києві організатором марксистського гуртка серед робітничої молоді. Згодом Запорожець поступив в технологічний інститут у Петербурзі, де стає членом марксистського гуртка, що став ядром «Союзу боротьби» і був ввесь час його активним і відповідальним учасником. У грудні 1895 р. був заарештований в числі головних діячів «Союзу боротьби». 14 місяців одиночного ув'язнення, суворий тюремний режим довели Запорожця до нервового захворювання. Помер у Вінницькій лікарні на положенні в'язня на туберкульоз. Ф. Бурлака зобразив постать Запорожця з великою правдивістю.

ВАСИЛЬ КАРАЗІН

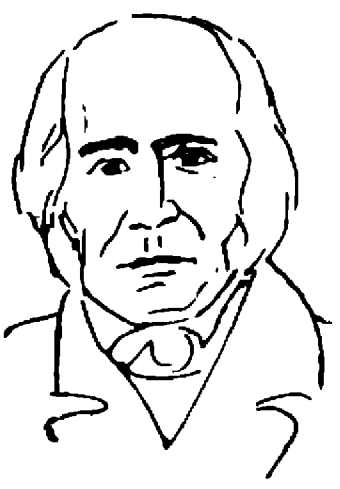

Сучасники називали його «українським Ломоносовим», Герцен зарахував його до 5—6 найкращих людей Росії, початку XIX ст. Дослідники стверджують, що він випередив свою добу. Це Василь Каразін, український учений, винахідник, освітній і громадський діяч. Народився 10.II.1773 р. в с. Кручику Богодухівського повіту на Харківщині в родині поміщика. Закінчивши гірничий корпус (інститут) у Петербурзі склав ряд проектів перебудови державного управління і господарства Росії, за що був ув'язнений на шість місяців у Шліссельбургу, а потім висланий під нагляд поліції в с. Кручик, де проживав до своєї смерті 16.XI 1842 р.

Передав він своїм кріпакам у спадкове володіння землю, звільнив їх від поборів духівництва, створив сільську думу (раду), надавши їй широкі повноваження, заложив добре обладнану народну школу. Завдяки його зусиллям в Харкові був заснований у 1805 р. університет, з його ініціативи створюється перше на Україні товариство для поширення досягнень науки і техніки і сприяння розвиткові промисловості та підняттю економіки.

Як вчений і винахідник Каразін зробив багато важливих відкрить і проектів, які одначе через зневажливе ставлення царського уряду не були використані і про них дослідники довідалися щойно з царських архівів. Багато з його відкрить були забуті і значно пізніше зроблені повторно іншими вченими.

Каразіну належить пріоритет (першість) у винаході водяного опалення, створенні печі для сухої перегонки дерева, парових сушильних апаратів, у відкритті креозоту, обгрунтування метеорології як науки тощо.

Цінні праці його з кліматології (зокрема його ідея про вплив лісонасаджень на клімат), агрономії і селекції. Він перший запропонував створити світову мережу метеорологічних станцій і встановити систематичне спостереження за зміною атмосферних явищ, що дає змогу в наш час передбачувати погоду. Він висунув деякі ідеї, яких не вдалось ще здійснити до нашого часу, як можливість використання електрики верхніх шарів атмосфери для господарських потреб, обгрунтував ідею влаштування парового реактивного двигуна для морського корабля. Каразінові належить також винахід ряду сільськогосподарських машин, зокрема молотарки. Він зробив також ряд

винаходів у галузі харчової промисловості, зокрема розробив сучасний спосіб консервування продуктів, винайшов засіб збільшення і прискорення видобутку селітри, за яким і в наш час працює багато хімічних заводів.

Велику свою наукову роботу Каразін вів у своєму селі, де на власні кошти зібрав багату бібліотеку, заложив експериментальний спиртовий завод, хімічну лабораторію, метеорологічну станцію, велике дослідне поле, на якому ставив сільськогосподарські досліди і випробував винайдені ним сільськогосподарські машини.

Хоч багато винаходів Каразіна не були в свій час використані, його наукова та просвітительська діяльність і його ідеї відіграли певну позитивну роль в суспільному розвитку на Україні.

АНТІН МОГИЛЬНИЦЬКИЙ

Антін Любич Могильницький народився 3 березня 1811 р. в с. Підгурках, Калуського повіту в Галичині, в сім'ї священика. Закінчив Пештську гімназію, а в 1840 р. — Львівську духовну семінарію.

Друкуватися Могильницький почав в 1840 р. В 1852 р. вийшов його найбільший твір — романтична поема «Скит Манявський», в значній мірі перейнята ідеалізацією минулого.

Помер Могильницький 13 серпня 1873 р. в селі Яблінці, Богородичанського повіту в Галичині.

ДЕНИС ЛУК'ЯНОВИЧ

Денис Якович Лук'янович народився 13 вересня 1873 року в надзбручанському селі Городниці, в родині вчителя. З шостого класу Станіславської гімназії був виключений за «таємні сходини і поширювання атеїзму та соціалізму».

Згодом склав екзамен на атестат зрілості. 1894 року вступив на юридичний факультет Львівського університету і працював адвокатом, але кинув цю працю, закінчив філософський факультет. Працював педагогом середньої школи до 1934 року.

Звільнений з роботи, очолював аж до приходу Радянської влади (1939) «Товариство наукових викладів ім. П. Могили». Був це народний університет.

У 1939 році Радянська влада покликала Д. Лук'яновича до праці в Львівському університеті. Йому присвоєно науковий ступінь кандидата філологічних наук і звання доцента.

У вересні 1958 року громадськістю було широко відзначено 85-річ. чя з дня народження Д. Лук'яновича.

Перша книжка — «Новели» Дениса Лук'яновича була надрукована в 1895 р. В 90-х роках на сторінках чернівецької газети «Буковина» друкував оповідання «На вахцимрі», «Багнітки», літературно-критичні статті та замітки про творчість Ю. Федьковича, О. Маковея, Н. Кобринської.

Наступна збірка оповідань Д. Лук'яновича «Ескізи і оповідання» вийшла у другій половині 90-х років. Перу Д. Лук'яновича належить кілька повістей: «За Кадильну» (1902), «Від кривця» (1904), «Філістер» (1909), «Франко і Беркут» (1956), «Суд над митрополитом» (1959).

ЯКІВ СТЕПОВИЙ 80

Яків Степовий (Акименко) відійшов у розквіті сил подібно як К. Стеценко і М. Леонтович. Народився 20.X.1883 р. в Харкові, помер 4.XI.1921. В 1909 р. закінчив Петербурзьку консерваторію по класу М. Римського-Корсакова і А. Лядова. З 1917 р. викладач теоретичних предметів в Київській консерваторії. Після революції багато працює на різних громадських роботах в галереї музичної культури. Залишив твори на фортепіано (Соната, Фантазія, Прелюдія пам'яті Т. Шевченка, літератури і ін.), понад 20 хорових творів на текст Шевченка, пісні для дітей, понад 20 романсів на слова Шевченка, Франка, Л. Українки, М. Рильського та багато обробок народних пісень. Вокальні твори, а зокрема солоспіви запевнили. Степовому тривале місце в українській музиці.

ВОЛОДИМИР ДОМБРОВСЬКИЙ

Володимир Домбровський (1883—1925), український філолог. Народився в селі Гарбузові на Тарнопільщині. Після закінчення Львівського університету працював учителем гімназії. Автор перших в українській мові цінних посібників «Українська стилістика і ритміка» та «Українська поетика». Зібрав великий матеріал для словника української мови.

МИХАЙЛО БРИНСЬКИЙ

Михайло Бринський належить до основоположників сучасної української скульптури (11.X.1883—10.I.1957). Народився в селі Долина Станіславської області. Вчився в Закопаному, Відні і Празі. Автор пам'ятника робітникам на віденському кладовищі (1911), розстріляним під час голодових заворушень. Йому належать скульптури «Еней рятує свого батька» (1916), «Ленін — учитель», зображення Шевченка тощо. В 1931 р. на міжнародному конкурсі на пам'ятник Шевченкові в Харкові здобув другу премію. Творча спадщина Бринського ввійшла в скарбницю українського і чеського мистецтва.

МИХАЙЛО ЖУК

Людиною, яка розділила своє життя між літературою і образотворчим мистецтвом і педагогічною роботою, є Михайло Жук. Народився 20.IX.1883 в м. Каховці в сім'ї робітника. Вчився в Київській рисувальній школі М. Мурашка та Краківській академії мистецтв у С. Виспянського. Працює в галузі живопису, книжкової графіки, літографії, офорту і художньої кераміки. Творам його властиві яскрава декоративність і деякі риси стилізації. Створив галерею портретів українських діячів літератури та мистецтва старшого покоління (Коцюбинського і ін.). В 1925—53 — викладач Одеського художнього інституту та художньої школи. Жук виступає також як автор віршів, оповідань, казок, критичних статей, розкиданих по різних журналах протягом свого довгого життя.

Його твори окремо не видавались, тому сучасне покоління Жука майже не знає.

ДАНИЛО ХАРОВ'ЮК

Данило Юрійович Харов'юк народився 25 грудня 1883 р. в с. Підзахаричі, Вижницького повіту в Карпатах.

Закінчив Чернівецьку учительську семінарію, в якій викладав українську мову й літературу відомий український письменник Осип Маковей. Він помітив потяг Д. Харов'юка до літератури і порадив йому писати оповідання з гуцульського життя.

Після закінчення семінарії Д. Харов'юк з 1905 по 1914 р. учителював по карпатських селах Розтоки. Іспас — Велике Поле тощо. 1907 р. в «Літературно-науковому віснику» було опубліковано його оповідання «Палагна». Відтоді його оповідання й нариси друкувалися в різних періодичних виданнях.

Помер Д. Харов'юк 14 жовтня 1916 р. в Тешині.

ВАСИЛЬ ВАСИЛЬКО

Василь Василько-Миляєв, актор і режисер, народний артист СРСР і педагог, народився 7.IV.1893 р. в с. Буртах Черкаської області. Ще під час навчання в Київському університеті, починаючи з 1910 р., бере участь в народних сценах у театрі М. Садовського. З 1918 р. вступив у Молодий театр. 1922—25 рр. актор і режисер театру «Березіль». Працював як актор і режисер у театрах Києва, Харкова, Одеси, Чернівців.

До кращих образів, створених Васильком, належать: Тарас Гукаленко з «Суєти» Карпенка; Городничий з «Ревізора» Гоголя: Банко з «Макбета» Шекспіра; Бублик з «Платона Кречета» Корнійчука та ін. Кращі постанови Василька: «Любов ярова» Треньова, «Диктатура» Микитенка, «Мій друг» Погодіна, «Ревізор» Гоголя, «Васса Железнова» Горького, «Правда» Корнійчука, «Макбет» Шекспіра та ін.

Василько відомий також як автор вдалих інсценіровок повістей О. Кобилянської «Земля» та «У неділю рано зілля копала», автор праць з теорії історії українського театру. Він є також фундатором українського музею театрального мистецтва.

ЛЕОНІД ГЛІБОВ

Леонід Іванович Глібов народився 21 лютого 1827 р. в с. Веселий Поділ на Полтавщині, в сім'ї управителя поміщицького маєтку. Вчився спочатку в Полтавській гімназії, а пізніше в Ніжинському ліцеї. Тут він писав байки і ліричні вірші, які почав друкувати в 1853 р. в газеті «Черниговские губернские ведомости». З 1858 р. Глібов учителював у Чернігівській гімназії. Довгий час поет був редактором «Черниговского листка».

Глібов написав 107 байок, комедію «До мирового», багато ліричних поезій і серед них пісню «Журба» («Стоїть гора высокая»), що була покладена на музику М. В. Лисенком і стала народною піснею.

Помер Глібов 29 жовтня 1893 р. в Чернігові.

ВОЛОДИМИР АЛЕКСАНДРОВ

Володимир Степанович Александров народився 20 червня 1825 р. в с. Бугаївці, Ізюмського повіту на Харківщині, в сім'ї священика. Вчився спершу в Харківській духовній семінарії, а потім вступив на медичний факультет Харківського університету.

Александров складав музику до пісень, писав п'єси, вірші, оповідання, обробляючи переважно фольклорні мотиви і теми. Його перу належить оперета «За Немань іду» та драма «Ой, не ходи, Грицю»; пізніше перероблені М. Старицьким, ці п'єси ішли з успіхом на сценах театрів і виконувалися аматорськими гуртками.

Помер Александров 29 грудня 1893 р. в Харкові.

ІВАН МАНЖУРА

Іван Іванович Манжура народився 19 жовтня 1851 р. в Харкові, в сім'ї дрібного чиновника. Початкову освіту здобув у Білгородській повітовій школі. Потім деякий час учився в Харківській гімназії. В 1870 р. вступив до Харківського ветеринарного інституту, але був виключений за «неблагонадійність». Після цього поет живе на Катеринославщині, мандрує по селах, записує народні пісні, казки і перекази, які у 1890 р. виходять окремою книжкою «Сказки, пословицы и т.п., записанные в Екатеринославской и Харковской губерниях».

Під час визвольної війни Сербії проти турецьких поневолювачів Манжура вступає добровольцем до сербської армії і бере участь в боях.

Повернувшись до Катеринослава, Манжура працює в газеті «Екатеринославский листок», а потім в газеті «Днепр». Протягом 1885—1886 рр., під псевдонімом Іван Калічка, Манжура надрукував ряд своїх поезій. Перша збірка його поезій під назвою «Степові думи та співи» вийшла 1889 р. у Петербурзі.

Помер Манжура 3 травня 1893 р. в Катеринославі.

ДОМЕТІЙ ЄВТУШЕНКО

Україна віддавна славиться хорошими голосами, але навіть найкращі з природи голоси без професійного навчання, не можуть досягнути вершин вокальної культури. Тому справа педагогічних кадрів в музичному мистецтві має незвичайно велике значення. Серед українських педагогів по класу сольного співу користується заслуженою пошаною Дометій Євтушенко, заслужений діяч мистецтв УРСР, професор консерваторії в Києві, автор праць «Метод навчання сольного співу», «Про деякі питання вокальної техніки» та ін.

Євтушенко народився 19.VIII.1893 в с. Старій Осоті, тепер Кіровоградської обл., в сім'ї селянина. З 1915 р. працював учителем співу у школах, з 1919 актором і хормейстером в українських театрах. В 1827 р. закінчив Київський музично-драматичний інститут ім. М. Лисенка, з цього часу працює на педагогічній роботі.

ПИЛИП КОЗИЦЬКИЙ

Пилип Козицький — видатний композитор і музичний діяч, заслужений діяч мистецтв УРСР, народився 11.X.1893 р. в селі Летичівка на Київщині. Як багатьох його сучасників, за браком коштів, освіту здобув в духовній семінарії і духовній академії, де познайомився з початками музики, співав у хорі, а згодом також і диригував. Консерваторію закінчив у Києві в 1920 р. З 1917 р. працює як учитель співу і керівник хору, а з 1918—24 рр. викладає в музично-драматичному інституті в Києві, а з 1925—35 — в Харкові курс історії української музики. З 1935 р. викладач, а з годом професор і завідуючий кафедрою історії української музики в Київській консерваторії. Крім того, Козицький займає в різних роках ряд важливих адміністративних і суспільних становищ (інспектор музики, голова Вищої музичної ради, керівник філармонії, голова Комітету в справах мистецтв і ін.).

В своїй творчості Козицький дотримується принципів народності, а в хоровій творчості зокрема розвиває традиції Леонтовича. Козицький автор двох опер («Невідомі солдати» і «За батьківщину»), симфонічних творів (сюїта «Козак Голота» і поема «Дочка партизана»), струнних квартетів, численних хорів і романсів на слова сучасних поетів. Дуже цінні його твори для шкільних хорів. Козицький відомий також як автор музики до фільмів «Партизанська дочка», «Таманъ», «Кубань», «Квітуча Україна». Написав ряд розвідок і статей про творчість композиторів М. Леонтовича, К. Стеценка, Б. Лятошинського, Б. Сметани та ін. Помер 27. IV.1960 р.

ДАНИЛО ДЕМУЦЬКИЙ

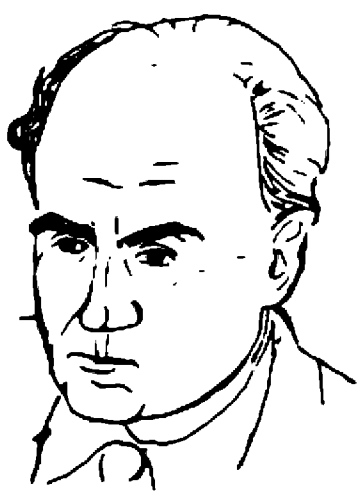

Молоде українське кінематографічне мистецтво багато завдячує кінооператорові Данилові Демуцькому (16.VII.1893—7.V.1954), синові відомого фольклориста, диригента і композитора Порфіра Демуцького. Після закінчення Київського університету всеціло присвячує себе фільмовому мистецтву. З 1925 року працює на Одеській кінофабриці. Найбільших успіхів Демуцький осягнув у співпраці з Олександром Довженком в 1928—32 роках у фільмах «Арсенал», «Земля», «Іван», досягаючи великої композиційної виразності, поетичності та ліричності. З 1935—46 рр. працював на ташкентських кіностудіях, а з 1946 на Київській кіностудії, де зняв фільм «Подвиг розвідника», «Тарас Шевченко», «У мирні дні», «Калиновий гай». В 1952 році Демуцькому присвоєно Сталінську премію.

ЮЛІЙ МЕЙТУС 60

Складний шлях в українській музиці пройшов Юлій Мейтус. Народився 28.I.1903 р. в Єлисаветграді (Кіровограді). В 1919 р. закінчив приватну музичну школу Густава Нейгауза, в якій колись учився найбільший польський сучасний композитор Карл Шимановський. В 1919—20 рр. виступає як піаніст в клубах частин І Кінної армії. В 1931 р. закінчив Харківський музично-драматичний інститут по класу композиції проф. С. Богатирьова. В своїй творчості глибоко втілює засади наскрізного симфонізму, шукаючи власного музичного виразу, співзвучного сучасній добі. Найбільше уваги присвячує оперній творчості і симфонічній музиці. Великий успіх здобули його опери «Молода гвардія» (лібретто А. Малишка за романом А. Фадєєва) і остання «Украдене щастя» (на сюжет І. Франка). «Молоду гвардію» ставили м.ін. також за кордоном (у Празі, Брні, Пільзені, Будапешті, Посеньяні), а також у нас у Гданську.

Творчість Мейтуса дуже багата і різностороння. Він є автором симфоній, сюїт, поем, увертюр, численних хорів, солоспівів і ін. та музики до кількох фільмів («Іван», співавтор Б. Лятошинський, «В мирні дні» та ін.).

Мейтус виступає часто в дискусіях на тему дальшого розвитку сучасної української музики, поборюючи поверховість, беззмістовність і епігонство.

ВОЛОДИМИР ГОЛОБУЦЬКИЙ

Володимир Голобуцький народився 28.VI.1903 р. в с. Великий Бір на Чернігівщині, історик, професор. Автор багатьох праць з соціально-економічної і політичної історії України 16—19 ст. Головні з них присвячені розкладові феодально-кріпосницької системи й виникненню капіталізму на Україні, визвольній війні 1648—54, запорозькому і чорноморському козацтву. Важливіші праці: Визвольна війна українського народу під проводом Хмельницького, Чорноморське козацтво, Запорозьке козацтво, Запорізька Січ та ін.

СИДІР ВОРОБКЕВИЧ

Сидір Іванович Воробкевич (літературний псевдонім Данило Млака) народився 5 травня 1836 р. в Чернівцях у родині вчителя. Вчився в духовній семінарії з 1861 р. до 1867 р., а з 1868 р. у Віденській консерваторії. З часу відкриття в 1875 році Чернівецького університету займав посаду професора богослов'я.

Воробкевич писав поетичні і прозові твори, опери і драми, церковні мелодії, музику до своїх творів і поезій Тараса Шевченка.

Перші поезії Воробкевича під назвою «Думки із Буковини» були надруковані в альманаху «Галичанин» (1863 р. кн. І). У 1900 р. Іван Франко видав збірку його творів, давши їй назву популярної в народі пісні Воробкевича «Над Прутом».

Помер Воробкевич 19 вересня 1903 р. в Чернівцях.

БОРИС ГМИРЯ

Шлях Гмирі у мистецтво був довгий і складний. Народжений 5.VIII.1903 р. в м. Лебедині Харківської області в сім'ї робітника не мав змоги до революції здобути систематичну освіту. Тому щойно в 1935 році він закінчив Харківський інженерно-будівельний інститут. Але його покликанням був спів, і в 1939 р., будучи вже літньою людиною, закінчує Харківську консерваторію. Починаючи з 1936 р. Гмиря працює як соліст Харківського, а з 1939 р. — Київського театру опери та балету. Бас Гмирі дуже широкого діапазону м'якого красивого тембру. Його виконавча майстерність відзначається високою вокальною технікою, глибокою музикальністю та емоційністю, благородною простотою і стриманістю.

В 1939 р. був відзначений 2-ю премією на всесоюзному конкурсі вокалістів, в 1952 — Сталінською премією, з 1957 — народний артист СРСР, багато гастролює в багатьох зарубіжних країнах, добре відомий також варшавській публіці, яка високо цінить його голос і вокальну культуру. У продажу є багато грампластинок з записами музичних творів у виконанні Гмирі. Головні партії Гмирі: Іван Сусанін, Руслан, Борис Годунов, Мефістофель, Кривоніс та ін. В його концертному репертуарі понад 300 камерних творів, у тому числі багато народних пісень.

МИКИТА ШУМИЛО

Микита Михейович Шумило народився 10 червня 1903 року в селі Михайлівці, на Черкащині. Закінчив Черкаський педагогічний технікум. Десять років учителював по селах. Перші оповідання: «Грапів музика», «Вада» були надруковані в журналі «Молодняк». Повість «Урожай» та інші оповідання друкувалися в журналі «Радянська література».

Перед війною закінчив сценарний факультет Інституту кінематографії в Москві. За його сценарієм Ашхабадська кіностудія створила фільм «Прокурор республіки». За сюжетом цього сценарію, під тією ж назвою, написав повість.

В роки Вітчизняної війни М. Шумило був військовим кореспондентом.

В післявоєнні роки працював заступником редактора «Літературної газети».

Окремими книжками вийшли збірки оповідань та нарисів і окремі нариси: «Олександр Кривець», «Академік Власюк» (1949), «Терезія Габовда» (1950), «Уляна Баган» (1951), «Олесь Гончар» — літературно-критичний нарис (1950), «Сталевий оплот» — нариси про людей Харківського тракторного заводу (1951), «Щедрі серцем» — повість, оповідання, нариси (1952), «Голубий зеніт» — повість, оповідання, нариси (1955), кінокомедія з життя шахтарської молоді «Приколи до грудей троянду» (журнал «Дніпро», 1958).

М. Шумило виступає в пресі також з критичними та публіцистичними статтями.

НАТАЛІЯ ЗАБІЛА

Наталія Львівна Забіла народилася 5 березня 1903 року в Ленінграді, в дворянській родині. Батько її був службовцем. Закінчивши у 1925 році історичний відділ Харківського інституту народної освіти, пішла на редакційну роботу: працювала в журналі «Нова книга», а потім в Українській книжковій палаті. З 1930 року основною професією її стала літературна робота.

У 1924 році в кам'янець-подільській газеті був надрукований перший вірш Н. Забіли «Війна війні». Після того вона стала постійно друкуватися в різних журналах, а незабаром вийшли її перші книжечки: збірка ліричних поезій «Далекий край» та оповідання для дітей «За волю» і «Повість про червоного звіра».

На початку своєї літературної діяльності Н. Забіла виступала в основному як автор ліричних віршів, видала кілька збірок поезій: «Сонячні релі», «Будівничі», «Поезії». Пробувала свої сили і в галузі прози, видавши повісті «Тракторобуд» та «Семафори відкрито» (останню в співавторстві з своєю сестрою Марією). Але разом з тим писала і для дітей, і згодом дитяча література стала основним жанром її творчості.

Найвизначніші збірки її творів для дітей: «Ясоччина книжка» (1934), «Ластівки» (1937), «Нам весело жити» (1940), «Проліски» (1947), «Під ясним сонцем» (1948), «Наша батьківщина» (1950), «Під дубом зеленим» (1952), «Малим про велике» (1959), повість для дошкільників «Катруся вже велика» (1955) та інші, а всього понад 150 книжок для дітей, головним чином, для дошкільного віку.

Чимало працює в галузі художнього перекладу.

Перші роки після визволення Харкова від фашистської окупації Н. Забіла керувала Харківською організацією СРПУ, була редактором журналу «Барвінок». З 1951 року живе й працює у Києві. Член Президії Спілки письменників України, голова Комісії дитячої літератури.

ЮРІЙ ДОЛЬД-МИХАЙЛИК

Юрій Петрович Дольд-Михайлик народився 17 березня 1903 року в родині залізничного сторожа, в с. Бутенки, на Полтавщині. Закінчив Кобеляцьке комерційне училище. Працював лектором-бібліотекарем, пізніше — начальником повітового відділу політосвіти, директором Лозівської дитячої трудової колонії.

В 1922 році Ю. Дольд-Михайлик почав виступати як журналіст на сторінках газет Дніпропетровська, Херсона, Вінниці. З 1925 року він працює в редакції дніпропетровського журналу «Зоря», в якому і було надруковане його перше оповідання. В цьому ж році в херсонській газеті «Червоний селянин» був надрукований роман «За владу Рад», в якому зображені події громадянської війни на Херсонщині.

В 1930 році в Харкові вийшла перша книжка письменника «Між двома батьківщинами».

В 1937—1938 рр. були опубліковані п'єси Дольд-Михайлика «Щорс» та «Котовський». До Вітчизняної війни письменник написав кілька кіносценаріїв.

В роки Великої Вітчизняної війни Дольд-Михайлик працював начальником театрального відділу Управління в справах мистецтв Туркменської РСР, а потім — завлітом театру ім. Щорса. В цей час він написав п'єси «Мати», «Вогонь вночі», «Земля», «Велике річище» та інші.

В післявоєнні роки, в Києві, написав роман «Степовики» (1948), книги оповідань і нарисів «Степ прагне» (1951), «Каховські оповідання» (1952), «Портрет матері» (1954). Водночас написав комедію «Неспокійний сусід» (1946), драми «Великий закон» (1948), «Бориславська трагедія» (1953) та ряд інших творів.

Найбільшу популярність письменникові приніс його роман «І один у полі воїн» (1956), який був перекладений на польську мову.

ТЕРЕНЬ МАСЕНКО

Терень Германович Масенко народився 10 листопада 1903 року в с. Глодоса Кіровоградської області, в сім'ї селянина-бідняка. 1922 року вступив до робітфаку при Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті. Тут почав писати.

Перша книга віршів «Степова мідь» вийшла в 1927 році, друга — «Південне море» надрукована в 1929 році, а 1930 року третя — «Ключ пісень».

Вчився в технікумі сходознавства. Подорожував по Білорусії і Росії, був у Туркменії, Таджикистані, Казахстані.

Видав книги: нарисів — «Комуністан», поезій— «Наша Азія», «Вітчизна».

1937 року написав роман у віршах «Степ». Автор поем: «Катерина», «Юліус Фучік», «Марія Ульянова», «Пелехівщина».

В роки Вітчизняної війни працював в Українському радіокомітеті в Саратові, у прифронтовому тоді Куп'янську в газеті «Соціалістична Харківщина». У 1945 році побував в Угорщині та Австрії.

Написав багато текстів пісень.

Основні збірки поезій Т. Масенка — «Київські каштани», «Весняні журавлі», «Сорок весен», «Як пахне земля».

АГАТА ТУРЧИНСЬКА

Агата Федорівна Турчинська народилася в м. Куликові, Львівської області, 11 лютого 1903 року в бідняцькій робітничій родині. В 1926 році А. Турчинська закінчила Київський інститут народної освіти. Перший нарис «Червоний шум» вмістила в газеті «Більшовик» в 1923 році. Перші книжки вийшли в 1928 році. Далі виходили: повість «Смок»; збірки поезій «Узвори», «Урожай», «Привіт, Галичино», «Дитинство поета», «Пісня про дружбу».

В останні роки видала драматичну поему «Милана», на сюжет якої композитором Г. Майбородою написана опера, повість «Зорі на Верховині», роман «Портрет», збірку віршів «Дорогі заповіти» та інші.

ЮРІЙ ШОВКОПЛЯС

Юрій Юрійович Шовкопляс народився 6 лютого 1903 року в Харкові, де його мати працювала хатньою робітницею. В 1912 році вступив до однієї з харківських гімназій і вчився в ній до кінця 1919 року. В 1922 році вступив на відділ мови й літератури Харківського інституту народної освіти, який закінчив 1927 року. Водночас працював учителем у трудовій школі. В 1930 році цілком віддався літературній праці.

Перші літературні твори Ю. Шовкопляса були надруковані в 1926 році. До Великої Вітчизняної війни були видані такі його книжки: «Весна над морем» (1929), «Проект електрифікації» (1929), «Студенти» та «Проникливість лікаря Піддубного» — збірки оповідань (1930), «Завтра» — роман (1931), «Електричний СРСР» — публіцистика (1932), «Земляний похід» — повість для дітей старшого віку (1933), «Інженери» — роман (т. І — 1934 р., т. 2 — 1937 р).

В 1938 р. Ю. Шовкопляс опублікував повість «Починається юність». За мотивами цієї повісті в 1940 році був поставлений кінофільм під назвою «Сімнадцятирічні».

ГЕРМАН ЖУКОВСЬКИЙ

Одним з видатних сучасних українських композиторів є Герман Жуковський, заслужений діяч мистецтв УРСР. Народився в слободі Радзівілові на Ровенщині, в сім'ї вчителя, 30.X.1913 р. Закінчив Київську консерваторію по класу фортепіано і композиції. Твори його позначені наспівністю, близько зв'язані з народними піснями. Автор опер: «Марина» (за творами Т. Шевченка), «Честь» (з життя партизанів у період війни), «Від усього серця», «Перша весна» (про участь української молоді в освоєнні цілинних земель) і балетів: «Ростислава», «Трагедія Андромеди». Жуковський є також автором вокальної симфонії «Слався, вітчизно моя», кантат «Клятва молоді світу» та «Дружба народів», концертів для фортепіано, скрипки, музики до кінофільмів тощо. Нагороджений орденом Леніна.

ГЕОРГІЙ МАЙБОРОДА

Один з найвидатніших сучасних українських композиторів Георгій Майборода народився 1.XI. 1913 р. в селі Пелехівщина на Полтавщині. Після закінчення Кременчуцького індустріального технікуму працював на будові Дніпрогесу. Але покликанням його була не техніка, а музика. В 1936 році закінчив Київське медичне училище, а в 1941 р. консерваторію по класу композиції Л. Ревуцького. Починаючи з 1935 р. викладає теоретичні предмети в Київському музичному училищі, а з 1945 р. — в консерваторії.

Майборода відомий як композитор великих форм. Творчість його полонить щирістю, мелодійністю і прекрасною звучністю. Г. Майборода з успіхом працює в галузі опери («Милана» і «Арсенал»), симфонічної музики (дві симфонії, поема «Лілея», «Гуцульська рапсодія»). Йому належить ряд високохудожніх романсів і пісень — на слова О. Пушкіна, А. Міцкевича, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, П. Тичини, А. Малишка, Т. Масенка й ін.

ОЛЕКСІЙ ІВАХНЕНКО

В досягненнях радянської науки і техніки немалий вклад мають також українські вчені. Одно з почесних місць серед них займає член-кореспондент АН УРСР професор Олексій Івахненко, народжений 30.III.1913, спеціаліст в галузі автоматики і технічної кібернетики. В 1938 р. закінчив Ленінградський електротехнічний інститут, в 1944 р. працює в інституті електротехніки АН УРСР, з 1953 р. — професор Київського політехнічного інституту, з 1959 — відповідальний редактор журналу «Автоматика». Опублікував близько 90 наукових праць, з яких багато перекладено іншими мовами. Основні праці «Автоматичне регулювання швидкості асинхронних двигунів», «Електроавтоматика», «Технічна кібернетика», «Стабілізатори напруги з комбінованим керуванням» тощо.

ЛЕОНІД ІВАНОВ

Професор Дніпропетровського університету Леонід Іванов народився 16.IV.1913 р. в Катеринославі (тепер Дніпропетровську). Завідує кафедрою зарубіжної літератури. Досліди його присвячені питанням української, російської і зарубіжних літератур (Л. Толстой і Р. Роллан, М. Коцюбинський і М. Горький, І. Франко).

ОЛЕКСАНДР МИТРАК

Олександр Іванович Митрак народився 16 жовтня 1837 р. в с. Плоске, Бережської жупи на Закарпатті, в сім'ї священика. Учився спочатку в Ужгородській, потім в Сатмарській гімназії, а з 1856 по 1862 рік — в Ужгородській богословській семінарії, після закінчення якої служив священиком у різних місцях Закарпаття.

Крім поезій («Ми убогі...», «Любіте наш народ», «Добре тому багатому...» та ін.), Митрак написав ряд нарисів про життя трудового народу Закарпаття («Путевые впечатления на Верховине» та ін.) та склав «Русько-мадьярський словарь» (1881) і «Мадьярсько-руський словарь» (вийшов лише в 1922 р.).

Помер Митрак 17 березня 1913 р. в Росвигові.

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ

Михайло Михайлович Коцюбинський народився 5 вересня 1864 р. в м. Вінниці в родині дрібного чиновника.

Учився в початковій школі в м. Барі, потім у Шаргородській духовній школі. Далі поглиблював свої знання самоосвітою.

Рано познайомився з ідеями соціалізму, спочатку утопічного, потім наукового — читав деякі праці класиків марксизму, твори В. І. Леніна. Близько стояв до соціал-демократичного руху. Щира дружба зв'язувала Коцюбинського з Максимом Горьким, а також з І. Франком, Лесею Українкою, В. Стефаником та іншими передовими письменниками.

Перший друкований твір Коцюбинського — вірш «Наша хатка», — з'явився у львівському журналі «Дзвінок» у 1890 році. В 1899 р. у Львові вийшла перша збірка оповідань «У путах шайтана». Протягом 1900—1909 рр. вийшло ще чотири збірки оповідань письменника: «По-людському», «Поєдинок», «У грішний світ» і «З глибини» (сюди ввійшла перша частина повісті «Фата Моргана», написана 1903 р.).

У багатьох творах (друга частина повісті «Фата Моргана» (1910), «Сміх», «Невідомий» та ін.), відбив революційні події 1905—1907 рр.

Помер письменник 12 квітня 1913 року.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Леся Українка (Лариса Петрівна Косач) народилася 13 лютого 1871 р. в Новоград-Волинському, в дворянській родині. Майбутня поетеса дістала добру домашню освіту.

Писати вона почала з 9 років. Перший її друкований твір (вірш «Конвалія») з'явився 1884 р. в ж. «Зоря». 1893 року вийшла перша збірка поезій Лесі Українки «На крилах пісень», яку привітав і високо оцінив І .Франко.

У 90-х роках Леся Українка знайомиться з працями К. Маркса та Ф. Енгельса. На ці роки припадає її зближення з соціал-демократичним рухом. Велике творче піднесення викликала у поетеси революція 1905—1907 рр., в цей час вона створює драматичну поему «Осіння казка», «В катакомбах», «Пісні про волю» та ін. В дальші роки вона пише такі твори, як «Лісова пісня», «Кам'інний господар», «Оргія».

Перу Лесі Українки належить велика кількість ліричних поезій, поем, драматичних творів, оповідань і статей.

Померла Леся Українка 19 липня 1913 р. в м. Сурамі (Грузія). Поховано її в Києві.

ПЕТРО БІБА

Петро Микитович Біба народився 1 липня 1913 року в м. Ново-Миргороді, Кіровоградської області. Після закінчення трудової школи в 1930 році почав працювати в ново-миргородській районній газеті. Був літературним працівником, відповідальним секретарем, а згодом і редактором газети «Нікопольська правда». Шість років працював відповідальним секретарем обласної газети «Зоря» в Дніпропетровську, редагував альманах «Вогні Придніпров'я». З 1957 року працює в республіканській «Робітничій газеті», на посадах завідуючого відділом, відповідального секретаря, заступника редактора.

Закінчив Нікопольський учительський інститут. Під час Вітчизняної війни П. Біба був мінометником.

Перші літературні спроби були надруковані в газеті «На зміну», журналах «Червоні квіти», «Більшовиченята».

Перша збірка віршів «Братерство» вийшла у Києві в 1948 році.

У 1951 році виходить книга поезій «Великий почин», у 1956 році — «З любов'ю», У 1958 році — «Слухаю серце».

Ряд віршів перекладено на російську, білоруську, вірменську, грузинську та чеську мови.

ПЛАТОН ВОРОНЬКО

Платон Микитович Воронько народився 1 грудня 1913 року в селі Чернеччині, Сумської області, в сім'ї коваля. З одинадцяти років виховувався в Охтирському дитячому містечку. В 1929 році Платон Воронько вступив у Харківський дорожний технікум, після закінчення якого працював у Таджикистані.

Після служби в Червоній Армії П. Воронько вчився у Москві у Літературному інституті ім. Горького. У 1939 році добровольцем узяв участь у війні з Фінляндією, після війни продовжував навчання в інституті.

З перших днів Великої Вітчизняної війни П. Воронько на фронті, а потім — у партизанському з'єднанні Ковпака. Тут він був спочатку командиром групи, а згодом командиром Олевського партизанського загону. За роки війни написав значну кількість пісень і віршів-листівок, які здобули популярність серед партизанів і населення тимчасово окупованих районів України. У 1944 році вийшла перша книга «Карпатський рейд», потім такі твори: «Пар-

тизанський генерал Руднєв» (1946), «Весняний грім» (1947), «Трищастя» (1948), «Великий світ» (1948), «В ім'я твоєї волі» (1949), «Райком комсомолу» (1949), «Славен мир» (1950), «Кітучий край» (1950), «Від Москви до Карпат» (1951), «Моя Москва» (1953), «Народження легенди» (1954), «Онися» (1954), «Казка про Чугайстра» (драм. поема, 1957) та ряд інших. За збірники віршів «Доброе утро» та «Славен мир» Платонові Вороньку присуджено Сталінську премію.

Твори П. Воронька виходили російською, білоруською та багатьма іншими мовами народів СРСР і ряду зарубіжних країн.

П. Воронько неодноразово побував за кордоном, як активний борець за мир. Член правління Спілки письменників України.

ГРИГОРІЙ ДОНЕЦЬ

Григорій Прокопович Донець народився 30 листопада 1913 року в с. Курилівка, Черкаської області, в сім'ї селянина-бідняка. Після закінчення Черкаського педагогічного інституту працював викладачем української мови і літератури в середній школі.

Перші поезії з'явилися на сторінках республіканської преси в 1928 році. Разом з О. Левадою та іншими авторами у 1936 році видав колективну збірку поезій «У поході». В 1940 році написав драматичну поему «Дума про галичанку».

В післявоєнні роки видав чотири збірки поезій— «З братами вірними» (1955), «Ходить серпень лугами» (1958), «Канівська книга» (1959), «Придніпров'я» (1959).

ОЛЕГ КИЛИМНИК

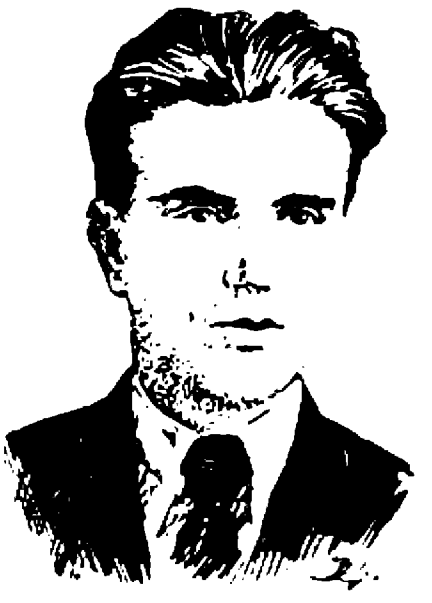

Олег Володимирович Килимник народився 26 липня 1913 року в с. Ямпіль, на Черкащині. Вчився в Первомайському педтехнікумі і Одеському педагогічному інституті. З 1940 по 1946 рр. перебував у рядах Радянської Армії. Учасник оборони Ленінграда.

В 1948 році закінчив аспірантуру при Інституті української літератури АН УРСР, там же захистив дисертацію на вчений ступінь кандидата філологічних наук. Після захисту дисертації працював вченим секретарем та старшим науковим працівником Інституту літератури АН УРСР. З 1949 року і понині— завідуючий кафедрою Вищої партійної школи при ЦК КП України.

Друкувати вірші почав на сторінках газети «Комсомолець України». Рецензії та літературознавчі статті друкував ще до Вітчизняної війни. Починаючи з 1945 року, систематично виступає з літературознав-

чими та літературно-критичними статтями, час від часу виступає як нарисовець. Окремими виданнями вийшли десять книг про творчість ряду українських письменників, зокрема про В. Сосюру, А. Головка, Ю. Яновського, Олеся Гончара, Гр. Епіка та ін.

Книги О. Килимника виходили також російською мовою в Москві.

ВАСИЛЬ КОЗАЧЕНКО

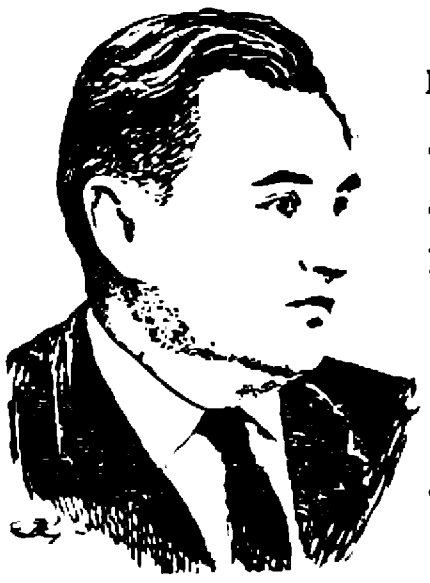

Василь Павлович Козаченко народився 1913 року в с. Ново-Архангельському, Кіровоградської області, в селянській родині. Вчився в семирічній школі, в Уманському інституті соціального виховання, вчителював, працював на комсомольській роботі. В 1938 році закінчив філологічний факультет Київського університету і до початку Вітчизняної війни працював у редакції журналу «Радянська література», завідуючим редакцією і відповідальним секретарем.

В роки Вітчизняної війни був на фронті командиром стрілецького взводу, а з 1942 року брав участь в підпільній партизанській боротьбі з німецькими окупантами на Кіровоградщині. В 1939 році в Держлітвидаві України вийшла перша збірка оповідань В. Козаченка «Золота грамота». До війни надрукував ще кілька оповідань, повісті «Данило Скоробагатько» і «Перший взвод».

Під час Вітчизняної війни написав збірку оповідань, кілька невеликих повістей, а також виступав із статтями в періодичній пресі, писав і друкував партизанські листівки.

До цього часу надрукував окремими книжками: повісті — «Ціна життя», «Серце матері», «Атестат зрілості», «Нові Потоки», «Зорі назустріч», «Сальвія» і збірки оповідань — «Вісімсот мільйонів», «Три літа». Окремими виданнями вийшло два нариси: «В боях гартована» та «Нью-Йорк зблизька».

В. Козаченко виступає з публіцистичними і критичними статтями в періодичній пресі.

Значна частина творів В. Козаченка перекладена на російську мову. А повість «Атестат зрілості» видавалася в багатьох республіках нашої країни і в країнах народної демократії.

В. Козаченко — відповідальний секретар і член правління та президії Спілки письменників України. Повість В. Козаченка «Гарячі руки» друкувалась в «Нашому слові».

ВАЛЕНТИН ЛАГОДА

Валентин Костянтинович Лагода народився 27 травня 1913 року в селі Степанці, Черкаської області, в родині службовця. Після закінчення сільської школи вчився в педагогічному технікумі. 1930 року переїхав у Донбас, працював кореспондентом газети «Молодий робітник», а потім — редактором літературно-драматичних радіопередач. Вчився на літературному факультеті Дніпропетровського університету.

Протягом майже десяти років служив у Радянській Армії.

Починаючи з 1930 року, друкувався в журналах.

У 1953 році вийшла книга поезій «Квітень», присвячена новій, вільній Угорщині. У Москві в 1954 році вийшла книга «За нашими Карпатами». В. Лагода виступає в жанрі сатири й гумору, систематично друкуючи віршовані гуморески в періодичній пресі. В 1955 році вийшла книга сатири й гумору «Що посієш, те й пожнеш».

В 1958 році в бібліотеці «Перця» вийшла збірка «Мокрим рядном». В 1959 році в бібліотеці «Крокодила» — «Кукольная комедия». В 1960 році вийшла книга поезій «Натхнення».

НАТАН РИБАК

Натан Самійлович Рибак народився в 1913 р. в с. Іванівці на Херсонщині, в родині службовця. Вищу освіту здобув в Київському технологічному інституті цукрової промисловості. Перше оповідання Н. Рибака «Дорогами змагань» було надруковано у київській газеті «Пролетарська правда» в 1933 році. Тоді ж вийшла з друку перша збірка оповідань під такою ж назвою.

Збірки оповідань: «Мужність», «Секрет майстра», «Історія одного кулемета», «На світанку» виходили кількома виданнями.

В 1934 році вийшла з друку перша повість Н. Рибака «Гармати жерлами на Схід». Через рік з'являється роман «Київ». В 1937 році опублікував книжку «Оповідання про М. В. Фрунзе». Починаючи з цієї книги, Н. Рибак дедалі активніше розроблює в своїй творчості історичну тему. Незабаром виходить з друку друга збірка історичних новел «Останній маршал».

Роман «Дніпро» вийшов у 1938 році.

Напередодні Вітчизняної війни вийшов з друку роман «Помилка Оноре де Бальзака». Через десять років письменник знову повертається до цієї книги, дописує ряд нових розділів та заново відредаго-

вує увесь текст романа. В 1958—1959 роках французька газета «Леттр Франсез» друкує весь роман, даючи високу оцінку його вступній статті. Незабаром після опублікування романа в Парижі він виходить німецькою, італійською та англійською мовами.

Під час війни Н. Рибак працює в газеті «Сталинский сокол» як військовий кореспондент, виступає з нарисами в газетах. Виходять збірки його оповідань на воєнну тематику: «Подвиг», «Прапор», «Слава Олександра Покришкіна» та роман «Зброя з нами».

Н. Рибак нагороджений орденами та медалями.

У 1949 році вийшов з друку перший том романа «Переяславська Рада», відзначений Сталінською премією. В 1953 році опубліковано другий том романа.

У журналі «Вітчизна» в 1958 році надруковано першу частину романа «Час сподівань і звершень» — «Блискавкам назустріч». Весь роман опубліковано в 1960 р.

Книги Н. Рибака перекладені на мови народів Радянського Союзу, а також зарубіжних країн.

40 МИКОЛА ОЛІЙНИК

Микола Якович Олійник народився 9 березня 1923 року в с. Бишеві, Київської області, в сім'ї селянина-середняка. В 1940 році М. Олійник вступив на філологічний факультет Київського педагогічного інституту. В 1942 році призваний до лав Радянської Армії. Брав участь у боях. Двічі поранений.

Демобілізувавшись в 1948 році, працює в редакції районної газети, заочно продовжує навчання в інституті. Друкує нариси, вірші та оповідання.

В 1950 році М. Олійник переїздить у м. Луцьк, на Волинь, і працює там завідуючим відділом культури та шкіл обласної газети. Одночасно керує обласним літературним об'єднанням. В 1955 році у видавництві «Радянський письменник» вийшла перша книга «Волинські оповідання», а через рік надруковано першу частину повісті «Леся» — про велику українську поетесу Лесю Українку та п'єсу «Оновлення».

В 1959 році у Львові вийшла збірка оповідань «Чуєш, брате мій», в 1960 році — перша і друга частини повісті «Леся».

З 1957 до 1959 року М. Олійник працював заступником відповідального редактора газети «Молодь України».

СИДІР ТВЕРДОХЛІБ

Сидір Твердохліб народився 9 травня 1886 р. в м. Бережанах в Галичині. Закінчив народну школу в Дрогобичі і гімназію в містечку Ярославі, продовжував освіту у Львівському та Віденському університетах. Після повернення з Відня працював учителем в різних учбових закладах Львова.

Перші поезії Твердохліба були надруковані в 1906 р. в ж. «Світ». 1908 р. вийшла збірка його поезій під назвою «В свічаді плеса».

Твердохліб перекладав також на українську мову твори польських поетів. Йому належить переклад поеми Шевченка «Гайдамаки» на німецьку мову.

Твердохліб згинув у 1923 р.

ВАСИЛЬ ЗЕМЛЯК

Василь Сидорович Земляк народився в 1923 році в с. Конюшівка, на Вінниччині, в селянській сім'ї. Після закінчення середньої школи учився в авіаційному училищі в Харкові.

Написав повісті «Рідна сторона», «Кам'яний Брід», «Гнівний Стратіон».

ГРИГОРІЙ КРИВДА

Григорій Федосійович Кривда народився 17 серпня 1923 року в селі Середівці, Київської області, в селянській родині.

Г. Кривда почав друкуватися у 1946 році. Перша збірка поезій «Весняна повінь» вийшла в 1952 році у Сталінському обласному видавництві. У наступні роки виходять книжки: «Любисток» (1956), поетичний репортаж про будівників комсомольських шахт «Донецькі будні», збірка віршів для дітей «Ви не чули дивини?» (1958) та «Зоре моя» (1960).

ГРИЦЬКО БОЙКО

Грицько Пилипович Бойко народився 5 вересня 1923 року в селі Оленівка, Сталінської області. З червня 1941 до жовтня 1945 року був на фронтах Вітчизняної війни. В 1945 році демобілізований за інвалідністю. З 1945 до 1949 року — студент літфаку Сталінського педагогічного інституту. З 1949 до 1952 року працював в обласній газеті «Радянська Донеччина» та літконсультантом Донецької організації СРП України.

У 1950 році видав першу збірку віршів «Моя Донеччина».

У 1951 році видав збірку поезій для дітей «Будем шахтарями». у 1953 році — книгу «Мої друзі». Обидві книжки було відзначено премією.

За останні роки видав понад двадцять книжок для дітей.

МИКОЛА ГІРНИК

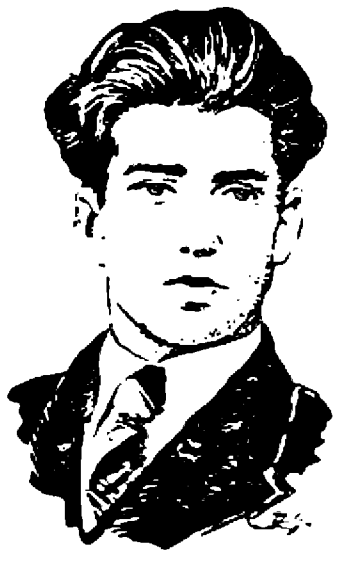

Микола Андрійович Гірник народився 7 червня 1923 року в селі Вербівець, Черкаської області. Після закінчення середньої школи вступив на філологічний факультет Львівського університету. З червня 1941 року — в Радянській Армії. Як командир артилерійської батереї, брав участь в боях на Сталінградському та Карельському фронтах, був тричі поранений. У 1946 році демобілізувався і продовжував навчання на філологічному факультеті Київського університету, який і закінчив у 1950 році.

У 1949—1954 роках був на редакційній роботі, до якої знову повернувся після навчання на вищих літературних курсах у Москві.

Перші вірші надруковані у 1938 році в районній газеті. Під час війни друкувався в дивізійних, армійських та окружних газетах.

У 1950 році у видавництві «Радянський письменник» вийшла перша книга віршів «Моя Звенигородщина». Пізніше були видані книги «Вірність» (1952), «Друзі-солдати» (1953), «Ромашковий цвіт» (1955), «Совість» (1957), «Сонце і грози» (1958), «Сурмачі» (1959). У 1957 році в перекладі на російську мову в Москві опубліковано книжку «Ромашки».

(1818—1883) КАРЛ МАРКС

(ІЗ СПОГАДІВ ВІЛЬГЕЛЬМА ЛІБКНЕХТА — ДРУГА К. МАРКСА)

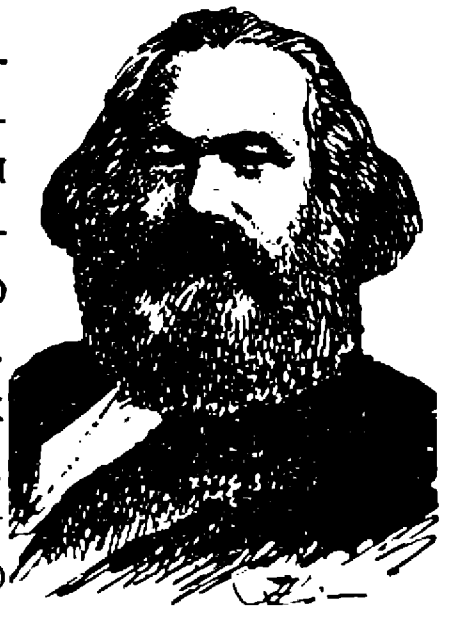

Незважаючи на свій надзвичайно сильний організм, Маркс уже наприкінці п'ятдесятих років почав скаржитися на всілякі фізичні недуги. Довелося звернутись до лікаря. Результатом була категорична заборона працювати ночами й рекомендовано якомога більше рухатись, гуляти пішки й верхи. В ті часи ми з Марксом багато ходили по околицях Лондона, переважно в гористій північній частині. Незабаром Маркс почав поправлятися; його організм був справді немовби створений для великого напруження.

Але як тільки він відчув, що одужав, як помалу знов втягнувся у звичку працювати ночами, поки не повторилася криза, що змусила його до розумного способу життя, однак лише доти, доки цього владно вимагав його стан. Кризи дедалі більше посилювались, розвивалась хвороба печінки, появились злоякісні нариви, і поволі залізний організм надломився.

Я переконаний — і така ж думка і лікарів, які лікували його під кінець, — що коли б Маркс міг зважитися вести нормальне життя, тобто життя, яке відповідало вимогам його організму, або, скажімо, відповідало вимогам гігієни він жив би набагато довше.

Хоч спати Маркс лягав завжди дуже пізно, але між восьмою і дев'ятою годиною ранку був уже на ногах, пив чорну каву, читаючи газети, і йшов потім у свою робочу кімнату, де працював до другої або третьої години ночі. Він робив перерви тільки, щоб поїсти, ввечері прогулятися, якщо дозволяла погода; вдень годину або дві він спав. Замолоду Маркс звичайно працював цілі ночі.

Робота стала пристрастю Маркса: вона так захоплювала його, що за нею він часто забував про те, що треба поїсти. Часом доводилося кликати його обідати кілька разів, поки він спускався, нарешті, в їдальню, і як тільки з'їдав останній шматок, знов уже йшов у свою кімнату.

Їв Маркс дуже мало, бо зовсім не мав апетиту. Весь свій організм він приносив у жертву мозкові: мислення було для Маркса найвищою втіхою. Мені доводилося часто чути, як він повторював слова Гегеля: «Навіть злочинна думка лиходія величніша й вища, ніж усі чудеса неба».

П. І. ЧАЙКОВСЬКИЙ (25.IV.1840—25.X.1893)

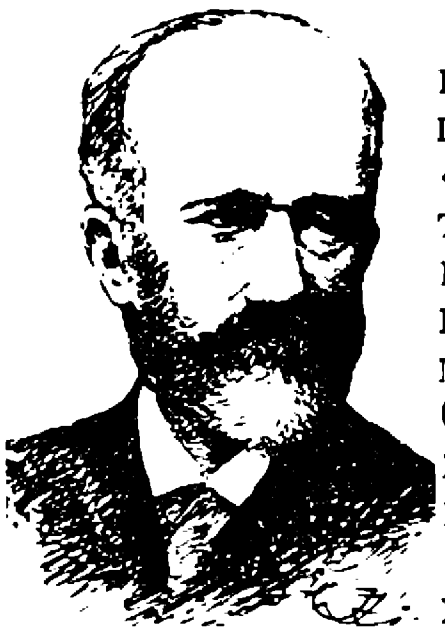

В цьому році минає 70-річниця з дня смерті великого російського композитора П. І. Чайковського — автора всесвітньовідомих шести симфоній, опер «Пікова дама», «Євгеній Онегін», «Іоланта», балетів «Лебедине озеро», «Спляча красуня», прекрасних романсів, п'єс, сюїт, ансамблів та багатьох інших музичних творів. Ще за життя композитора музика створена їм проникла в культурні центри Європи і Америки та завоювала не тільки признання знавців, але й глибоку симпатію широких демократичних верств слухачів.

І сьогодні музика Чайковського звучить скрізь, хвилюючи своєю задушевністю, щирістю, людяністю. І в наші дні опери і балети Чайковського, поруч з творами Глінки, Бородіна, Мусоргського з успіхом ідуть на сценах найбільших театрів світу і до глибини душі хвилюють сучасного глядача. Так, романтично-казкові образи балету «Лебедине озеро» настільки олюднені, що драма Лебедя і Зігфріда хвилює як драма дійсності.

Цікаво відзначити, що Чайковський якийсь час перебував на Україні і написав там деякі свої твори, які насичені українськими мотивами. 2-а симфонія створена в Каменці і Усові. В її фіналі в варіаційній формі розроблена тема української народної пісні «Занадився журавель». Улюблений твір автора, 1-й концерт для фортепіано з оркестром (закінчений в лютому 1875 р.), оснований на українських мелодіях, належить до числа найбільш улюблених і широко відомих творів світової концертно-симфонічної літератури. Під час творення цього концерту П. Чайковський відвідує Київ. Головна тема сонетного Allegro концерту взята з української народної пісні, яку композитор чув від народних співців-лірників. В фіналі використана укр. народна пісня «Вийди, вийди, Іванку».

Виняткову за своєю інтентивністю творчу діяльність Чайковський поєднував з великою педагогічною роботою як професор Московської консерваторії і з активною участю в музично-громадському житті Москви. На підставі особистого педагогічного досвіду ним був написаний перший в Росії підручник гармонії (1871). В 1868 р. Чайковський вперше виступив як музичний критик. Музично-критична робота Чайковського становить істотну сторону його діяльності, вона тісно пов'язана з боротьбою передових композиторів за національне реалістичне мистецтво.

В останні роки життя Чайковський віддавав багато сил диригентській праці. Його закордонні виступи (побував в Німеччині, Чехословаччині, Франції, Англії, США) мали велике значення в утвердженні світового значення російської музики. Висока оцінка творчих досягнень Чайковського за кордоном виразилася в обранні його членом-кореспондентом Академії образотворчого мистецтва і музики французького інституту (1892) та присудження йому почесного звання доктора Кембріджського університету (1893). Серед закордонних композиторів Чайковського особливо високо цінили Є. Гріг, А. Дворжак, Г. Малер, Я. Сибеліус.

Чайковський належить до найбільших представників світового класичного музичного мистецтва. Його безсмертні твори донині по-

стійно звучать з концертної естради, по радіо. Його творчості присвячено багато досліджень учених. Іменем Чайковського названі Московська і Київська консерваторії та інші музичні школи, найбільший концертний зал Москви. В 100-ту річницю з дня народження композитора (1940) розпочато академічне видання всіх творів композитора. В 1961 р. вже відбувся в Москві другий міжнародний конкурс ім. Чайковського, на який з'їхалися музиканти з усіх країн світу.

Г. М.

В. І. ЗНОБА. КОБЗАР ОСТАП ВЕРЕСАЙ

І. С. ТУРГЕНЄВ

(До 80-річчя з дня смерті)

Іван Сергійович Тургенєв (1818—1883) не був з натури політичним мислителем, бо не володів необхідною для цього виразністю і послідовністю політичної свідомості. Але як людина ненавидів деспотизм, кріпосництво, критично оцінював діяльність правлячих кіл самодержавної Росії. Він був проти революційного шляху перебудови життя, був схильним до ліберальних компромісів, але, як чесний, правдивий письменник реаліст, вдумливий спостерігач дійсності, він щиро намагався втілити в художніх образах правду дійсності, піднімав актуальні питання суспільного життя.

Сам письменник в одному з листів початкуючому літераторові так писав про працю письменника:

«Треба... читати, учитися безупинно, придивлятися до всього, що оточує, старатися не тільки уловлювати життя в усіх його проявах, але й розуміти його, розуміти ті закони, по яких воно рухається і які не завжди виступають назовні, треба через гру випадковостей добиватися до типів — і з усім тим завжди залишатися вірним правді, не задовольнятися поверховим вченням, відріктися від ефектів і фальші».

Саме так і працював І. Тургенєв, і це визначило успіх його творів, притягло до нього увагу і любов читачів, зробило його одним з найкращих письменників, які створили світову славу російській літературі.

Протягом свого довгого майже півстолітнього творчóгó шляху Тургенєв звертався до різних літературних жанрів. В ранній юності він пише ліричні вірші, пізніше — повісті, оповідання, романи, займається драматургією.

Книжка «Записки мисливця» ставить І. Тургенєва відразу в ряд найвизначніших письменників, а романи «Напередодні», «Батьки і діти» та інші закріпили славу автора і увіковічнили його ім'я в історії російської і світової літератури.

Повісті і оповідання І. Тургенєва донині користуються заслуженою любов'ю читачів. Перша повість — «Андрій Колосов» — була написана ще в 1844 р., останнє оповідання — «Кінець» Тургенєв уже тяжко хворий продиктував у 1883 р., незадовго до смерті. Всього ним було написано тридцять шість повістей і оповідань, що складають чотири великі томи.

Такі його повісті, як «Муму», «Затишок», «Ася», «Степовий король Лір», «Весняні води» і багато інших набули класичного значення.

Всі твори І. Тургенєва відрізняються надзвичайною художньою майстерністю. Простота, ясність і життєва правда сюжету, переконливість характерів, надзвичайне уміння в межах невеликого твору, на матеріалі кількох сцен створити повний образ людини з усіма характерними ознаками її зовнішності і поведінки, з усією складністю її внутрішнього життя, надзвичайна точність і правильність мови, що вібрала в себе багатство народної мови, — все це створює неповторну творчу індивідуальність Тургенєва як одного з найбільших майстрів слова.

В творах Тургенєва особливу увагу привертають прекрасні картини природи. Опис тихого літнього вечора, зненацька налетівшої грози, ранку в березовому гаю або осінньої непогоди відзначаються надзвичайним багатством фарб, величезною кількістю вірно підмічених деталей, притаманним Тургенєву ліризмом.

Слід згадати, що під час перебування Т. Шевченка в Петербурзі, Тургенєв познайомився з ним і заприязнився, листувався з ним, за його порадою вивчав українську мову, написав пізніше спогади про українського поета.

Разом з іншими російськими письменниками Тургенєв звертався до поміщика с. Кирилівки В. Вльорковського з проханням дати волю братам і сестрам Т. Шевченка. Дружні відносини єднали Тургенєва з Марією Вовчок. В 1859 р. вийшли її «Українські народні оповідання» в російському перекладі. Передмову до них написав І. Тургенєв.

Давно минула епоха І .Тургенєва. Життя вирішило питання, які турбували і тривожили самого письменника і його героїв, але й сьогодні твори його хвилюють і зворушують читача. **Г. М.**

ОЛЕКСІЙ ТОЛСТОЙ (До 80-річчя з дня народження)

У кожного, хто читав, або бачив на екрані трилогію О. Толстого «Ходіння по муках», залишились величезні враження, врізалися в пам'ять образи головних героїв. Всі три частини («Сестри» — «18-й рік» — «Похмурий ранок»), що в трьох окремих кіносеріях йшли на екранах багатьох країн, в тому числі і в Польщі, — являють собою художній літопис революції і громадянської війни в Росії. Автор передає бурхливий рух епохи, напружений драматизм соціальної боротьби, уміло поєднуючи зображення грандіозних подій народного життя з глибоким розкриттям духовного світу, внутрішньої еволюції героїв.

Великий письменник, прекрасний знавець людських душ і характерів, майстер досконалої літературної форми. О. Толстой пройшов складний шлях ідейних шукань, поки знайшов своє місце в літературі.

Олексій Миколайович Толстой (1883—1945) походив з сім'ї графа. Мати його була дитячою письменницею. Він рано починає займатися літературною діяльністю, пише вірші, повісті, романи. Довгий час перебуває під впливом декаденства, але реалістичні погляди скоро перемагають, і його твори «Заволжя», роман «Чудаки», «Хромой барин» та ін. приносять йому славу. Вже перші повісті О. Толстого високо оцінив М. Горький.

Письменник багато мандрував. Як кореспондент побував на фронтах. Все це дає йому великий досвід і змогу правдиво описувати життя, критикувати його соціальні вади.

Жовтневу революцію О. Толстой спочатку не зрозумів, сприйняв її вороже. З 1918 р. він перебуває на еміграції, переживаючи сильні ідейні хитання. Зрозуміти свої вірні погляди О. Толстому допомогло ніколи не згасаюче почуття любові до батьківщини. Він остаточно порива з білою еміграцією і повертається в Росію.

На еміграції письменник створив ряд визначних творів, тісно зв'язаних з життям Росії. Але найбільшого розвитку його талант набрав після повернення на батьківщину. Найбільш відомі твори О. Толстого роман «Чорне золото» (пізніше названий «Емігранти»), вже названа трилогія «Ходіння по муках», повість «Хліб» та науково-фантастичний роман «Гіпербола інженера Гаріна».

Одним з найбільш значних і монументальних творів О. Толстого є історичний роман «Петро I». Тут проявилося прекрасне уміння письменника живо воскрешати обставини далекої старовини.

О. Толстой — також автор історичних п'єс і кіносценарію про Петра I, драматичної повісті «Іван Грозний». Він створює за мотивом італійської повісті книжку для дітей «Золотий ключик, або пригоди Буратіно» (до речі теж екранізована і йде на кіноекранах Польщі).

Виступає О. Толстой і як значний публіцист і журналіст. Відомі його статті періоду другої Вітчизняної війни «Батьківщина», «Оповідання Івана Сударева» та ін.

Так, пройшовши складний творчий шлях, О. Толстой зайняв видатне місце в російській радянській літературі. Його твори широко відомі закордоном.

Г. М.

ГОПАК У ВИКОНАННІ НАРОДНОГО АНСАМБЛЮ УКРАЇНИ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ВІРСЬКОГО.

ЯН МАТЕЙКО 24.VI.1838—1.XI.1893

Талановитий польський художник Ян Матейко творив не для пустої слави, а з патріотичного болю. Так зродились його великі полотна «Казання Скарги», «Рейтан», «Грюнвальдська битва», «Люблінська унія», «Пруська присяга» «Собєський під Віднем», «Конституція 3 травня», «Дзвін Зигмунта», «Костюшко під Рацлавіцами», «Історія цивілізації Польщі» зі своєю знаменитою галерею польських королів та багато інших полотен.

Митець своїми творами кріпив серця і всилював віру, що не може згинути народ, який має славну історичну й культурну традицію.

Сила Матейка як митця ще й в тому, що він великий знавець людської душі. Кожна важливіша постать на картині це не тільки вірний історично портрет, але жива людина, зображена в моменті сильного переживання.

Мистецька діяльність Матейка мала велике значення не тільки для Польщі. Вона здобула велике визнання в Парижі. Високо оцінювали його твори російські критики та митці з І. Рєпіним на чолі.

В Кракові відвідував Матейка визначний український маляр А. Мурашко. Не від речі буде згадати, що Я. Матейко опрацьовував також українську тематику в картинах «Вернигора» та «Хмельницький і Тугай-бей під Львовом». На прохання місцевих українців він виконав проект іконостасу для греко-католицької церкви в Кракові. На українські справи взагалі Матейко дивився через призму ягайловської великодержавної політики.

Ян Матейко народився і помер у Кракові. Тут тепер знаходиться його меморіальний музей.

К. К.

МИТЕЦЬ ЖЕМЧУЖНОГО СЛОВА

Французька література багата на блискучі імена. З нагоди роковин смерті варто пригадати одно з них: **Анрі Рене Альбер Гі де Мопассан** (5.VIII.1850—6.VII.1893). В його творчості знайшли глибокий відбиток суспільні і політичні події 70—80-х років XIX ст., а зокрема франкопруська війна, упадок Французької Комуни, паразитизм аристократії, розвиток буржуазних відносин.

Вся творчість Мопассана пройнята ідеями демократизму та гуманізму. Він з великою викривальною силою бичує у своїх творах всі темні сили Франції, збанкрутілих аристократів, політичних кар'єристів і буржуазних ділків та вчених, які продають їм свій хист та колоніальну політику третьої Республіки. Світлі образи знаходить він лише серед простого народу — селян, робітників, ремісників, моряків, вояків.

В творчості Гі де Мопассана знайшли прекрасне втілення найкращі характерні національні традиції французької літератури: життєрадісність, дотепність, тонкий гумор, іронічний скептицизм, сатирична викривальність, легкість, інтимна привабливість. З незвичайною майстерністю будує він сюжет своїх знаменитих новел і повістей. Постаті його творів живі, реалістичні, при тому показані якби зсередини, зокрема різнорідні, повні інтимної пікантерії жіночі образи.

Твори Мопассана мали великий вплив на літератури інших народів, зокрема на розвиток новели. В останніх роках вийшли на Україні в перекладі на українську мову повісті «Монт Оріоль» «Сильна як смерть», «П'єр і Жан» та ін. З творів Мопассана заслуговують на увагу повісті «Пішка», «Наше серце», «Під сонцем», «Милий друг» та новели. — «Заклад Телье», «Мадемуазель Фіфі», «Оповідання Вальдшнепа», «Батько Амабль», «Дог Мартена» й ін.

Переклади творів Мопассана на українську мову збагатили її ноними виражальними засобами. Благотворний вплив творчого методу Мопассана щораз частіше відчувається в сучасній молодій українській прозі. Як приклад можна вказати на гостроактуальну повість Віктора Міняйла «Блакитна мрія», друковану в червневому номері «Вітчизни» за 1962 рік.

К. К.

ВЕЛИКИЙ ФІЛОСОФ ПРОСВІЩЕННЯ

250 років тому — 5 жовтня 1713 року — народився Дені Дідро (Denis Diderot) — французький письменник-повістяр і драматург, критик літератури і мистецтв, один з найвидатніших філософів [1]) матеріалістів епохи XVIII ст., передовий ідеолог революційної французької буржуазії XVIII століття. Вже як організатор і головний редактор славетної «Енциклопедії, або Тлумачного словника наук, мистецтва і ремесел» (1751—1784), для якої присвятив повних 25 років свойого життя — Дідро добре прислужився не тільки для французького народу, але й для всього людства.

Народився Дідро в ремісничій сім'ї в містечку Лангр у північно-східній частині Франції. Початкову освіту здобував у єзуїтській школі в Лангрі, а маючи 15 років, поїхав до богословської колегії в Парижі. Це був добрий учень, та цікавився не богословією, а математикою, геометрією, латинською, грецькою та англійською мовами. Одначе Дідро закінчив колегію не для того, щоб стати духовним; він мріяв про дальшу науку. Поки що батько влаштував його в канцелярію прокурора. Дені покинув працю в прокурора однак залишився далі в Парижі.

Почався десятирічний період самостійного життя. Молодий пролетар заробляв на хліб лекціями, перекладами і поволі вростав у се-

---

1) Філософія — наука про найбільш загальні права розвитку природи, суспільства і мислення.

редовище паризької інтелігенції. Маючи 30 років, оженився з дочкою кравчихи. Життя дещо устабілізувалося, але не змінилося — Дідро далі заробляв пером, переклав 3 томи «Історії Греції», 6 томів медичного словника. Попав на властивий шлях, перекладаючи філософські твори; давав до них широкі пояснення, власні думки — аж врешті, став писати самостійно. Писав так, як думав, швидко розвивався його світогляд. Перекладаючи «Нарис про заслуги і чесноти» англ. філосова Шафтесбура в 1745 р. зустрічається з проблемою Бога, моралі і релігії. Вже тоді стає на позиції деїзму [2]), зриває з католицизмом, але не зриває ще з релігією. У своїх «філософських думках» (1746) Дідро вагається між деїзмом і атеїзмом [3]). Натомість «Прогулка скептика» (1747) — це перший сигнал, що філософські погляди Дідро спрямовані в сторону матеріалізму [4]). Два роки пізніше в «Листі про сліпців» рішуче переходить на матеріалістичні позиції і цей світогляд залишився до кінця життя.

Католицький костьол і влада дуже швидко побачили, що Дідро — людина небезпечна. У Франції віяло духом революції, працівники пера були під тайним наглядом поліції — і Дідро в 1749 році опинився в тюрмі. Правда, доказати конкретних обвинувачень не вдалося, а що Дідро від 1745 року був головним редактором Енциклопедії, де згуртував своїх друзів — завдяки їм філософа вдалося звільнити з тюрми. Дідро однак мусив підписати заяву, що не буде діяти проти релігії.

Відважно, повний віри і енергії Дідро продовжував далі ще понад 30 років свою письменницьку і редакторську працю, вперто перемагаючи тисячі перешкод, труднощів і небезпек, що загрожували йому з боку старого режиму. Всі свої сили вклав він у видання Енциклопедії, як організатор, керівник і — в основних частинах — як автор.

Як гриби по дощі родилися нові книжки з описами досягнень в різних ділянках знання: юридичних наук, медицини, філології, астрономії, історії, географії, філософії, математики, фізики, біології, лінгвістики тощо. Авторів цих книжок, видатних вчених притягнув Дідро до праці над Енциклопедією.

З якими труднощами доводилось видавати Енциклопедію — можна собі уявити. Досить сказати, що 25-річна праця над 32 томами Енциклопедії, безнастанна боротьба з владою та єзуїтами надломили здоров'я Дідро. Не дивлячись на це, він увесь час писав філософські твори, з яких треба назвати лише головні: «Думки про пояснення природи» (1754), «Небіж Рамо» (1762), «Розмова д'Аламбера з Дідро» (1769), «Сон д'Аламбера» (1769), «Філософські принципи матерії та руху» (1770), «Елементи фізіології» (1774—80) та інші. Самі заголовки вказують, скільки ці твори вимагали праці. Твори Дідро внесли цінний вклад у розвиток матеріалізму, а хоч мали, звичайно,

---

2) Деїзм — філософський напрям, що вважав Бога творцем світу, але заперечував, начебто Бог втручався в явища природи і в хід суспільних подій.

3) Атеїзм — філософський напрям, що заперечував існування Бога, відкидав віру в чуда, позагробне життя тощо.

4) Матеріалізм — філософський напрям, протилежний ідеалізмові. Теоретики ідеалізму вважали, що наперед зродилася якась ідея, а потім світ, матерія. Матеріалісти, навпаки, вважали, що першою мусила бути матерія, а щойно пізніше могла зродитися ідея.

свої недоліки — відіграли важливу роль в ідеологічній підготовці Великої французької революції, що вибухла у 1789 році.

Варто згадати, що Дідро був почесним членом Академії наук і Академії мистецтв у Петербурзі. Взагалі зв'язки Дідро та інших енциклопедистів з російською царицею Катериною II — це досить цікава історія. Катериною назвалася вона від приїзду в Росію у 1744, а народилася в Щеціні, в сім'ї німецьких принців Ангальт-Цербетських як Софія-Фридерика-Августа. Ставши у 1762 р. всеросійською імператрицею, хотіла показати себе «освіченою монахинею». Для цього завела переписку з французькими філософами-енциклопедистами — Дідро д'Аламбером, Гримом, Вольтером, пропонувала кінчити в Росії видання Енциклопедії, припинене у свій час французькою владою, врешті купила бібліотеку Дідро, залишаючи її в досмертне користання філософа, а навіть визначила Дідро бібліотекарем і виплатила йому зарплату за 50 літ вперед.

В 1773 р. Дідро виїхав у Петербург і пробув там майже рік. Багато розмовляв він за цей час з Катериною, написав широкий план організацій народної освіти в Росії та «Замітки філософські, історичні тощо» — «для міркувань» цариці, де порушив актуальні проблеми Росії — політичні, економічні, виховні питання моральності, мистецтва, театру і інші. Катерина II, яка в цей час провела I розділ Польщі і визбулася на той час примхи «просвіщеного абсолютизму» — вказує факт, що прочитала замітки Дідро щойно після його смерті.

Помер Дідро в Парижі 31 липня 1784 р.

Микола СИВІЦЬКИЙ

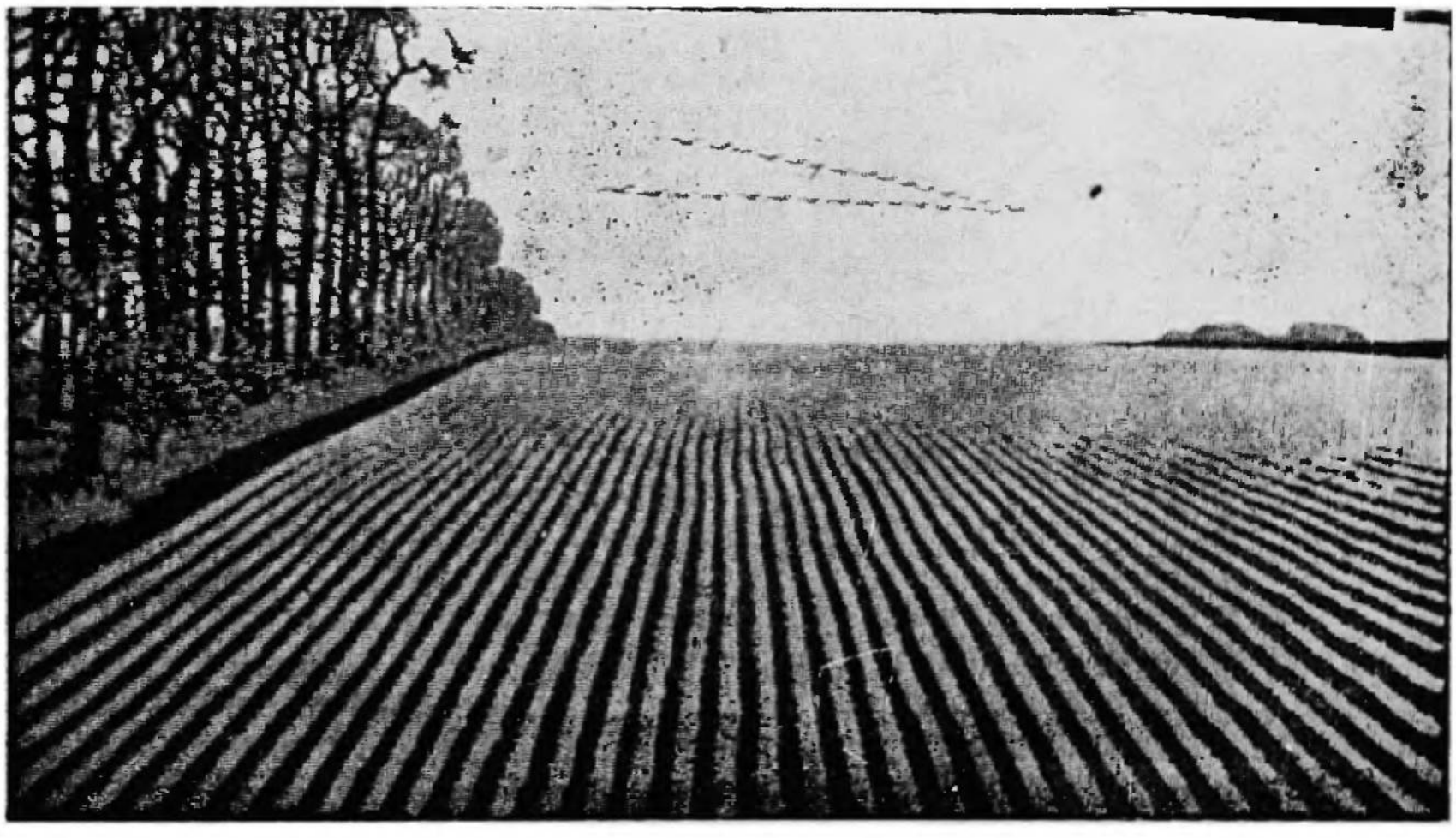

В. Г. ЛИТВИНЕНКО. ЗОЛОТА ОСІНЬ.

МИКОЛА КОПЕРНІК

Про вченого, що спинив сонце і рушив землю

Гаснуть зорі. Світає. Рожевіє на сході небо. В палаючій заграві виринає з-за обрію яскраво-червоне сонце. Півкругом котиться по небі зліва направо, непомітно спиняється майже над нашою головою — і поволі скочується додолу, щораз нижче і нижче. Торкається землі. Меншає, підрізане обрієм. Ось його половина, ще кусочок — і зовсім сховалося. Смеркає. Одна за одною засвічуються на небі зорі...

Мільярди літ, з дня на день повторюється ця картина. Але щойно 420 років тому людство довідалось, що ця картина — оптичний (зоровий) обман, бо не сонце обертається навколо землі, а навпаки — земля навколо сонця.

Таке відкриття зробив великий польський вчений Микола Копернік (1473—1543). В цьому році минають 490 роковини його народження і 420 — смерті.

Сонце, місяць, зорі, комети, метеори споконвіку притягали до себе увагу людини. Вже 5 тисяч літ тому китайські, індійські, халдейські і єгипетські астрологи обчислювали час сходу, заходу і затемнення сонця та місяця і на підставі положення зоряних скупчень означували пору ночі і року.

Це знання перейняли греки. В половині II віку старогрецький астроном Птоломей написав монументальну книгу пн. «Альмагест». (Велика побудова), де зібрав всі теорії своїх попередників і доповнив їх власними спостереженнями, вмістив каталог 1022 зір — один з найдавніших, що дійшов до наших часів. Птоломей розвиває тут тзв. **геоцентричну систему світу** (грецьке гео-земля, грецьке centrum-центр). За цією теорією Земля є центром світу; стоїть вона на місці, а довкола неї обертаються всі небесні світила (див. малюнок). Геоцентрична система перетривала майже півтори тисячі літ; була вона підтвердженням і завершенням поглядів великого старогрецького філософа Арістотеля (384—322 рр. до нашої ери), який вважав Землю

єдиним центром Всесвіту, а бога — причиною руху небесних тіл довкола Землі. Небесні тіла збудовані з ефіру — нетлінної божественної речовини, чогось незрівнянно кращого від звичайної тлінної, смертної природи, що нас оточує.

Геліоцентричну теорію прийняла християнська церква, бо такі твердження були дуже вигідні для релігії. Це сильно загальмувало розвиток науки, бо хто б пізніше не взявся розв'язувати астрономічні проблеми — з наукової точки зору математичних обчислень, виключав божі сили, що автоматично підривало коріння релігії. Такою радикальною розв'язкою, яка розбила вщент ідеологічну теорію побудови Всесвіту, була праця Миколи Коперніка.

Народився Копернік 19.II.1473 р. в місті Торунь, в сім'ї багатого купця. Після смерті батька (1483) виховувався в свого дядька — Луки Ваченроде. Дядько, що був єпископом Вармінської єпархії, мав поважний вплив на духовний розвиток і дальшу долю Коперніка. В 1491—94 роках Копернік студіює на одному з передових того часу — Краківському університеті, де особливо славилась кафедра астрономії. Висланий в Італію для вивчення канонічного (церковного) права, в Болонському університеті, багато працює над астрономією та вивчає грецьку мову, щоб пізнати в оригіналах астрономічні твори грецьких вчених. Закінчивши на університетах Падви і Ферари юридичні та медичні студії, Коперник повернувся в 1504 р. на батьківщину, де отримує призначення на посаду секретаря і лікаря до свого дядька — єпископа Ваченроде. Від 1507 року до смерті єпископа (1512) живе в єпископській резиденції в Лідзбарку Вармінському. Пізніше виїжджає до Фромборка і, оселившись в фортечній башті (збереглась вона до наших часів), віддається праці, про яку мріяв цілє життя, а яку досі знав лише з багатьох стародавніх текстів.

Недомовлень, суперечностей в цих текстах було немало. Ніяк не переконувало розумну освічену людину твердженням Птоломея, що двигуном руху планет є божа сила. Деякі грецькі і римські автори— Посейдон, Ціцерон, Пліній Старший, Плутарх, Феон із Смірни — вважали Сонце королем світу. Арабські і єврейські дослідники з XII віку атакували теорію Птоломея. Король Кастилії, Альфонс Мудрий так висловився на цю тему: «Якби мене були запитали, то я б був порадив Всевишньому кращий план!» Микола з Кузи (1401—1464) засуджував неуцтво стародавніх астрономів, які вірили, що Земля є нерухомою. Такі і інші погляди розповсюджені були в окремих теоріях.

Замкнувшись у башті маленького, нікому не знаного містечка, здалеку від людського гамору та бурхливого життя культурних осередків, слухаючи тільки лагідного плескоту хвиль Щецінської затоки, довгими ночами дивився Коперник на небо. Здебільша голими очима, інколи брав у руку мізерненьку збиту з трьох смерекових листв трубку зі склом і поділкою, нанесеною звичайним чорнилом; телескопи ж бо винайдено майже сто літ пізніше. Шукав якусь зірку або їх скупчення і порівнював з каталогом Птоломея. Не завжди знаходив їх на означеному місці, не все йшли вони шляхом, вказаним у книзі «Альмагест...».

— Чому?! Невже все те, в що вірили люди близько півтори тисячі літ — брехня? А коли, дійсно, так — то де ж правда?

Сонячний ранок застав Коперніка серед пожовклих книжок старогрецьких і римських астрономів. Стомлені очі виловлювали супе-

речливі місця, думка працювала, сортувала їх, порівнювала, руки сягали по щораз інші книги... Скрипіло гусяче перо, чорніли астрономічні колонки цифр, геометричних фігур, тригонометричних тангенсів, косінусів. В надто примітивних умовах Коперник таким чином опрацював власну тригонометрію, видруковану в XII—XIV розділах його книги «Про обертання небесних світил».

Більше 30 літ просидів астроном у Фромборській башті. Давно була готова його праця, але він далі досліджував небо, обчислював, вносив поправки; не спішився видавати книгу. Хіба добре знав, що всевладний костьол такої «єресі» йому не простить. Коли знайомі врешті, намовили його видрукувати працю — перший екземпляр книги, що вийшов у 1543 році, застав автора майже на смертельному одрі. Холодіючими руками прийняв Коперник свій революційний твір «Про обертання небесних світил», який згодом приніс йому безсмертну славу.

Була це нова — **геліоцентрична система світу**. На основі математичних обчислень Коперник в ній доказав, що Земля і відомі на той час п'ять планет (Меркурій, Венера, Марс, Юпітер, Сатурн) обертаються навколо Сонця, а Земля, крім цього обертається довкола своєї осі. Коперник обчислив відносну віддаленість планет від Сонця і показав, у якому порядку вони розташовані.

Певно, що на підставі спостережень, ведених неозброєним оком, Коперник не міг нам дати досконалої, повної картини побудови Всесвіту. Але його теорія відкрила правильний шлях для дальших досліджень, що набрали бурхливого розвитку щойно в XIX віці.

Чому так пізно? Бо ще довго вирішальну роль в суспільно-політичному житті відігравало духовенство, яке боролося з кожним новаторством. Італійського філософа Джордано Бруно (1548—1600), що популяризував і далі розробляв теорію Коперніка, «свята інквізиція» (суд католицької церкви) спалила на кострі. Галілео Галілей (1564—1642) — великий італійський фізик, механік і астроном, на папському суді змушений був прилюдно відректися теорію Коперніка. В 1616 р. католицька церква офіційно викляла науку Коперніка і цю заборону знято щойно в... 1935 році! Тобто тоді коли розвиток астрономії виставив цю ганебну заборону на посміховище.

Діяльність Коперніка не обмежувалась астрономічними дослідами. Він був лікарем і інженером (будував водопроводи в Фромборку і Грудзьонцу) займався літературою, писав трактати (наукові статті), економічні («Про монету»), багато разів активно виступав проти зазіхань хрестоносців на польські землі. Особливо цей останній факт розбиває твердження німецьких вчених-націоналістів, нібито Коперник був німцем.

Озброєна могутніми телескопами, забезпечена обсерваторіями, найновітнішими приладами і найкращими кадрами, стомилевими кроками простує у Всесвіт сучасна астрономія. Штучні планети-супутники кружляють довкола Землі, допомагаючи людям передбачувати погоду. Сьогодні — завтра на найближчій від Землі планеті — Місяці «приземлиться» (хіба нове слово мусять придумати мовознавці...) людина, що стане в майбутньому господарем Космосу.

А все це завдяки таким людям, як Микола Коперник.

Микола СИВІЦЬКИЙ

МАЕСТРО ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

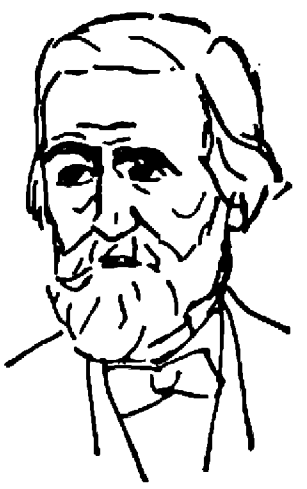

Немає в світі оперних сцен, з яких не звучали б опери: «Отелло», «Аїда», «Фальстаф». Вони стали зразком і завершенням романської реалістичної опери XIX ст. Для них характерні незвичайна мелодійність вокальних партій, зв'язок з італійськими народно-пісенними інтонаціями та ритмами, психологічна правда характерів, драматургічний розвиток дії. Автор цих творів Джузеппе Верді (нар. 10.X. 1813, пом. 27.I.1901 р.) в романській оперній творчості відіграв подібну роль як Вагнер у німецькій, хоч ішов своїми власними шляхами створюючи власний стиль, відкидаючи умовності та віртуозно-вокальні надмірності старої італійської школи.

Сьогодні ми насолоджуємось операми Верді як творами високого мистецтва, звертаючи увагу в першу чергу на красу музики, захоплюючись її барвами і ритмами, психолотічними нюансами, драматичним розвитком дії. А в минулому? Великому композиторові припало жити в добу найбільшого насилення боротьби за об'єднання Італії, яке завершилось щойно в 1870 році. Справі цій Верді віддав весь свій талант. Основні ідеї його опер, то боротьба проти тиранії, насильства і соціальної нерівності, оборона гідності і особистої свободи людини. Завдяки цьому в час бурхливого розвитку національно-визвольного руху в Італії опери Вердії відіграли велику пропагандистську роль. Вони служили прапором національно-визвольної боротьби проти австрійської неволі, їх постановки супроводились бурхливими політичними демонстраціями, багато пісень і хорів вже з перших його опер «Набукко» і «Ломбардці» здобули широку популярність і стали народними революційними піснями. Сучасники не без підстав називали Верді «маестром італійської революції». Недаром ім'я композитора стало умовно-конспіраційним гаслом італійських патріотів.

— Eviva Verdi! Хай живе Верді! — це не тільки вираз захоплення і признання, яким вітала публіка автора на оперних виставах. Це одночасно був умовний заклик до боротьби за об'єднання Італії.

Життя Верді було довге і незвичайно творче. Успіх свій завдячував автор «Аїди» великому талантові, високій інтелігенції трудолюбивості та сильному характерові. Незважаючи на те, що його не прийняли до музичної консерваторії як «нездібного до музичної професії» він самотужки опановує таємниці музичного мистецтва, щоб вкінці стати його реформатором і класиком.

З великої кількості майже тридцяти опер світову славу здобули: «Ріголетто», «Трубадур», «Травіата», «Сіцілійська вечерня», «Бал-маскарад» та названі вже на початку монументально-героїчна опера «Аїда», музична трагедія «Отелло» і комічна життєрадісна опера «Фальстаф». Твори ці стали надбанням світової культури.

К.К.

ОСНОВОПОЛОЖНИК РЕАЛІСТИЧНОГО ТЕАТРУ

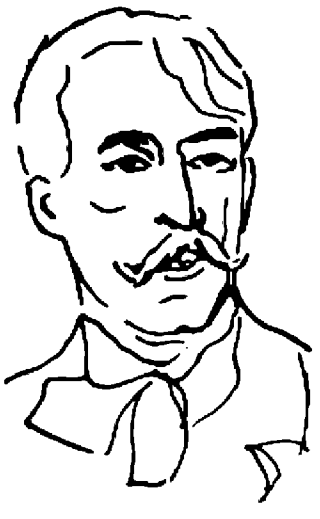

Мистецькі основи радянського театру часто називають у світі «системою Станіславського». Творець її Костянтин Станіславський (дійсне прізвище Алексєєв) народився 17 січня 1863 р. в Москві в сім'ї фабриканта. Театром цікавився він змалку, брав участь в аматорських театральних виставах як актор, а згодом як режисер. В театральній діяльності він віднайшов своє життєве покликання. Бажаючи обновити тодішній театр, організує Товариство мистецтва і літератури, яке протягом десяти років (1888-98) влаштовує спектаклі силами постійного гуртка аматорів. Саме тоді Станіславський виробив основи своєї системи. Він бореться з рутиною, ремісництвом і штампами, що закорінились були в професійних театрах. Перед актором ставить завдання повністю злитись з своєю ролею і розкрити багатогранний складний внутрішній світ людини, т.зв. психологічний підтекст, щоб ідею твору донести до глядача в живому сценічному образі, а не лише в самих словах.

В своїй книзі «Моє життя в мистецтві» він пише про це так:

«Ми протестували і проти старої манери гри, і проти театральності, і проти фальшивого пафосу, декламації, і проти акторського награвання, і проти інших умовностей постановки декорації, і проти прем'єрства, яке псувало ансамбль, і проти всього ладу спектаклів, і проти нікчемного репертуару тодішніх театрів».

Театр Станіславський розуміє як школу висовування суспільства, з цього виникають його принципи:

Театр — відображення життя;

Актор — слуга народу.

Велике акторське обдарування, глибина і новаторство режисерських концепцій Станіславського привернули до нього увагу передових культурних кіл і критика. В 1898 р. разом з визначним музичним і театральним діячем Немировичем-Данченком організують Московський художній загальнодоступний театр (МХТ), який відіграв величезну роль у становленні російського реалістичного театрального мистецтва.

Станіславський мав величезний вплив на розвиток радянського театру як теоретик театратрального мистецтва, режисер і педагог. Йому багато завдячують національні театри, а в тому і український, які він високо цінив за їх національну своєрідність:

«Нехай кожна нація, кожна народність відображають у мистецтві свої найтонші національні людські риси, нехай кожне з цих мистецтв зберігає свої національні барви тони і особливості. Нехай у ньому розкривається душа їх народів. Хороша національна п'єса, добре поставлена і зіграна акторами їх націй, найкраще розкриває душу народу».

Помер Станіславський 7 серпня 1938 р.

К. К.

ТВОРЕЦЬ МУЗИЧНОЇ ДРАМИ

Хто хоч трохи цікавиться музикою, безпомилково скаже — що Ріхард Вагнер це великий німецький композитор і диригент, теоретик музики і основоположник школи сучасного диригування, знаменитий музичний драматург (його перу належать усі лібретто до власних опер) та визначний мистецький публіцист. Саме в цьому році припадають 150-ті роковини його народження і 80-ті смерті (22.V.1813—13.II.1883). Твори Вагнера, незважаючи на їх велику мистецьку вартість, не належать ані до легкого ані до популярного репертуару. Він гостро поборював традиційну оперу з її поверховою розважальністю, легкими сюжетами та ефектними аріями. Оперний твір розглядав як музичну драму глибоких думок, сильних і високих почуттів, значимих драматичних образів. Йому у великій мірі вдалося досягти в своїх операх органічного злиття музики, слова і сценічної дії. На відміну від італійської опери, де оркестр по суті веде лише акомпанемент до вокальних партій, музичні драми Вагнера грунтуються на безперервному симфонічному розвиткові музики, побудованої на т.зв. лейтмотивах (провідник мотивів), що характеризують поодинокі постаті, ідеї чи почуття. Вокальні мелодії, хори і ансамблі задумані автором тільки як барви і носії ідей, які свій повний розвиток знаходять в оркестрі.

За теми своїх творів Вагнер брав найчастіше старовинні легенди, в які вкладав свої особисті почуття, пристрасті й ідеї. В опері «Тангензер» виразив протест проти святенницької моралі, ідею боротьби за вільний прояв людських почуттів. Опера «Лоенгрін» виражає думку про трагічну долю художника, який не може знайти зрозуміння і визнання в світі лицемірства і брехні. Опера «Трістан та Ізольда», натхненна повість про любов і смерть, повстала як відгук любові до Матильди Везендонк. Свої реформаторські задуми з найбільшою повнотою Вагнер втілив у великому чотиричастинному оперному циклі «Перстень Нібелунгів», над яким працював протягом двадцяти п'яти років. В основі цього твору лежить ідея звільнення людства від влади золота, від капіталістичного рабства. Проте твір закінчується «Загибеллю богів», крахом надій, покорою перед роковим прокляттям. Цей занепад віри старого Вагнера у поступ знайшов своє завершення в релігійній містерії «Парсіфаль».

Творчість Вагнера була сильним, драматичним акордом романтизму в музиці. В одному тільки творі композитор зробив перші кроки до реалізму. Це музична комедія «Нюрнберзькі співаки».

З мистецького погляду творчість Вагнера є важливим етапом у розвитку німецької і світової музики. Його ідеї музичної драми побудовані за принципом наскрізного симфонізму творчо використовує також сучасна українська музика. З цього погляду заслуговують на увагу композитор Ст. Людкевич (симфонічна поема «Кавказ», симфонічна кантата «Заповіт») та Юлій Мейтус (опера «Украдене щастя» і ін.).

Своєрідною святинею мистецтва Вагнера є оперний театр, побудований за проектом самого композитора в невеликому баварському містечку Байрейті, який став Меккою поклонників його таланту. Тут в 1876 р. вперше прозвучав «Перстень Нібелюнгів». Із того часу тут постійно влаштовуються з великим піетизмом постійні фестивалі вагнерівських опер.

К. К.

ЛЕНІНО

В травневім сонці скупана діброва,
Стрічають ранок щебетом пташки.
Нащадків Леха стоголоса мова
Зі сну збудила береги Оки.

Зібрались тут скитальці з Казахстану,
З лісів морозних Комі, із тайги,
Із Забайкалля, із-над океану —
Спішили всі крізь спеку і сніги...

Пліч-о-пліч йдуть з радянськими полками
Відважні мужні польські вояки —
За Бугом там заждалися роками
Святої волі їхні земляки...

Вогнем і кров'ю славою звитяги
У рідний край позначений вже шлях,
А зустріч з ним всім додає наснаги,
Ввижається і сниться по ночах...

Терниста путь із-над Оки над Віслу,
Та треба йти крізь бурі і вогні,
Змести загрозу не одну нависну,
Вщент розтрощити хмари навісні.

За кров і сльози, братні, неповинні,
І за Майданек, Штутгоф, Освенцім,
За надвіслянський край, що у руїні —
Нема пощади ворогам усім!

Пливе Мерея славлячи донині
Геройство, подвиги богатирів...
Про них легенди бродять по країні,
Поети їм присвячують свій спів...

Співа народ від Одеру до Бугу,
Співа навіки звільнена земля.
Упавших в полі в бойову зав'югу
Країна від сьогодні прославля!

Яків ГУДЕМЧУК

Л. Шенвальд

Червона Армія

Спасителько народів! Громовице слави,
В шоломах зорянистих розквітлій заграві!
Армієе в сірих свитах, трояндо кривава,
Вірна, як смерть, безцінна — наче рука права.
Коли ворог під брязкіт панцирів залізних
Торощив дім за домом твоєї вітчизни,
Мов проти християнства бузувір порою,
Уся Земля радянська станула стіною,
Простягши аж до сонця Монголії вежі,
Заревіла сальв білих хижим буревієм
І списами заблисли куколів мережі
І кожний пень вусатий гаубицею сіяв.
Ліз ворог, але прірва слалась цій роботі,
Позаду вибухали мертві його плоті,
Мости ставали диба, ріки аж кипіли,
Кожний кущ смолоскипом палав обважнілим,
І кожний кіл зубатий закликав на пімсту.
Армієе краснозоря! Твій трагічний відступ
Пам'ятаю — і нині, як стальним ударом
В цурпалки розбиваєш грізно вражий тулуб,
І з оком розпаленим, з гнівними устами
Крізь ясну смерть героїв ідеш поміж гулу,
Як здобуваєш рідні згарища? Й руїни,
Землю кров'ю набряклу гоїш щогодини,
Вітаю тебе Армієе Грози і Сили!
Спасіння всього світу! Допомоги Зливо!
Вслухаюсь в громовистий ритм Твоїх шеренгів,
Солдатів обожаю і мудрість стратегів,
Гину з Тобою, смертним стомлений поривом,
І після перемоги знов спішу до зриву!
Для нас це тільки радість, і гордість, і сила
У тім, що в спільних битвах кров наша зросила
Польські рівнини-ниви, що в бойовім глею
Пили разом з манірки і поляк, і руський.
Зброю дану Тобою осяйну, блискучу,
Зложим колись в святому, мабуть, мавзолею
І будуть покоління відвідувать знову
Зброївню тую славну, як вівтар чудову,
І змітаючи ніжно дула пилом вкриті
Будуть нащадків Рідну історію вчити.

Переклад з польської ЄС

Владислав Бронєвський

Поклін Жовтневій революції

Вклоняюсь російській революції
шапкою, низько,
по-польськи;
радянській справі
справі людській,
робітникам, селянам, війську.

Ця шапка в руці — не гетьманська,
їй далека чаплина пір'їна,
лиш тюремна, польська, кайданярська,
з Шлюсербурга-Варинського, рідна.

Ми маєм потилиці штивні,
Кланятись довго нас вчили,
аж розбилися царські катівні,
аж канчук ми катівський зломили.

Вклоняюсь Рилєєва тіням,
вклоняюсь тіням Желябова,
вклоняюсь дорогим тіням
революціоністів.

Гріб Леніна — ясний, як мисль,
Мисль Леніна — ясна, як подвиг
Подвиг Леніна ясний, потужний,
як Революція.

Вклоняюсь могилам Сталінграду,
могилам Москви і Берліна,
ми по роках сталевого граду
майбутнє мостим єдине.

На російській землі й на польській,
землі крові й любові,
квітнуть брості
— ми їх знаємо —
там, де спочили кості.

Переклад з польської Є. СІРОМАХИ

Юліян Тувім

З „Квітів польських”

(До 10-річчя смерті поета)

(Уривок)

Розжар над нами заграв руно,
В серця вдар дзвоном золотистим,
Розкрий нам Польщу, хоч перуном,
Як розкриваєш небо чисте.

Дай нам прибрати рідну хату
З святих руїн, із згарищ клятих,
З наших гріхів, з провин проклятих,
Щоб чиста, хоч і небагата
Світила з цвинтаря ізнята.

Землі — коли з могил воскресне,
Як спалахне світанок волі, —
Дай правити розумно й чесно
Добрячим людям в мудрім колі.

Нехай народу чада сильні
Піднімуть руки мозолисті,
Дай трударям у володіння
Врожай і на селі, і в місті.

Розбий лихварство і дай, Боже,
Щоб розвінчали ми наживу.
Пихатим — про покору тями,
Смиренним — гордості на груди,
Вчини, щоб не було між нами
Ані начальників, ні суддів.

Закукуріченим, бундючним
Скинь з голови дурну корону
Із землевласниками включно, —
Каюк хай бачать, замість трону.

Бий громом, якщо задля слави
Пихатий візьме зброю в руки,
Не допусти, щоб меч неправий
Був символом Твоєї муки.

Да сповниться надійна воля
Тих, що живуть поразки плином,
Пошли нам хліб з нашого поля
З польської сосни — домовину.

Та над усе — словам властивий
Дай зміст віднятий крутіями
Верни їм єдність і правдивість,
Хай право завжди право значить,
А справедливість — справедливість.

Нехай ім'я Твоє рясніє
В ділах, не лиш в молитвах скритих
Дозволь дурним відняти мрії,
А сни шляхетних — воплотити.

Переклад з польської Є. С.

К. І. ГАЛЧИНСЬКИЙ

ВІТЧИЗНА

(До 10-річчя смерті поета)

СКІЛЬКИ ДУМ НА ЦІМ СВІТІ
КОЛИСАЛИ СТОЛІТТЯ,
АЛЕ Є ТОН ЄДИНИЙ
НЕПОВТОРНО-ГЛИБИННИЙ;
ВІД КОЛИСКИ ДО СМЕРТІ
ЙДЕ З ТОБОЮ, УПЕРТИЙ;
ШЕЛЕСНЕ ЩОСЬ ТИХЕНЬКО,
А ВЖЕ ЗНАЄ СЕРДЕНЬКО;
ШИБА В СОНЦІ ЗАСНУЛА,
ПЕЛАРГОНІЯ ЧУЛА;
ЖМЕНЬКА ЗІР, ПТИЧОК КІЛЬКА,
НАЧЕ РІДНА СОПІЛКА;
У СТРУМОЧКУ ЛИСТ ТОНЕ,
А ВЖЕ СЕРЦЕ ХОЛОНЕ,
ВІД ЗАДУМИ ДО ВРАЖЕНЬ,
ПОКИ СЛОВОМ РОЗКАЖЕ
В ДІДА-ПРАДІДА МОВІ,
ЯК ТРАВИЧКА, ШОВКОВІЙ,
ЩО ХВИЛЮЄ, МОВ КУЩИК
ТО СЛОВЕЧКОМ, ТО ПЛЮЩЕМ,
ТО ГОРБОЧКОМ ІМЛИСТИМ,
ТО ХМАРКОВИМ НАМИСТОМ,
СНІГОМ, ПТАШКОЮ, НЕБОМ,
НОРВІДОМ І ШОПЕНОМ.
ГОМОНЯТЬ СТРУНИ СКОРІ,
ЧАС МЕРЕЖИТЬ УЗОРИ.
ЗМІСТ НАЙГЛИБШИЙ, НАЙШИРШИЙ,
.... СЕРЦЕ У ВІРШІ;
ПРОМІНЬ ПАДА ЩОДЕННО
ТА НА ТРУД, НА ЗНАМЕНО —
І СІЯ ВОЄДИНО
РУХ ЗНАРЯДЬ І РУХ ЧИНУ.
І ІСКРИТЬСЯ ЗНОВ НІЧКА,
ЯК ЗОРЯ ШОПЕНІВСЬКА;
СКРИПКИ ГОЛОС ПОНІССЯ,
ПЕЛАРГОНІЯ, МІСЯЦЬ;
НАД СМЕРЕКОЮ ЗІРКА;
ЗОРЯНИЦЯ-СЕСТРИНКА.
КРАЮ РІДНИЙ, ЛАСКАВИЙ,
ПЕЛАРГОНІЇ, МАЛЬВИ,
І ВУГІЛЛЯ, І СТАЛІ,
І СОСНИ, І КОНВАЛІЙ,
В ТЕМНОТІ ГРУДКА РІДНА,
ТУТ СІЯ, ОЧЕВИДНО;
ПРОХОЛОДОНЬКА МИЛА,
ТУТ ЖЕ Й ПРЕДКІВ МОГИЛА,
ТУТ ВКРИВАЄ ТРАВИЧКА
БІЛІ КОСТІ І ЛИЧКА.
А В ДОРОГУ ОХОЧИМ
ХАЙ НАМ ПРАПОР ЛОПОЧЕ,
ХАЙ ДЗВЕНИТЬ КЕЛЬНЯ ВІЛЬНА
ТА РЕТЕЛЬНО Й ДОЦІЛЬНО —
СПІВОДЗВОННА І ДУЖА,
ЩОБ РОБОТІ ПОДУЖАТЬ,
ПІД ЗЕМЛЕЮ, НА ПОЛІ,
В СУХОПУТТІ Й У МОРІ,
ЩОБ ДНІ НАШІ ЯСНІЛИ
З МОЗОЛИСТОЇ СИЛИ,
ЩОБ У СЛАВІ, У ПИШНІЙ
КРАСУВАТИСЬ ВІТЧИЗНІ.

Переклад з польської
Є. СІРОМАХИ

ТОЛЬЩА

15 роковини утворення Польської Об'єднаної Робітничої партії (ПОРП)

Польська Об'єднана Робітнича партія була утворена 15.XII.1948 р. на Об'єднаному Конгресі з об'єднання двох партій: Польської Робітничої партії (ПРП) і відродженої Польської Соціалістичної партії (ПСП). В основу її діяльності прийнято «Ідейну декларацію ПОРП, яка спиралася на засадах марксизму-ленінізму». ПОРП є послідовником і продовжувачем революційних традицій польського робітничого руху і, як головна керівна сила народної демократії в Польщі, верховодить перебудовою суспільства в ділянці культури, науки, економіки на шляху до соціалізму.

В 1950—55 р. головні зусилля партії були спрямовані на реалізацію 6-літнього плану. В 1954 р. відбувся II з'їзд партії, на якому було обговорено основні проблеми розвитку економіки і сільського господарства країни. Звернено особливу увагу на помилки, які було допущено в 1949—53 р., започаткованих III Пленумом (листопад 1949). Тоді партія допустила деякі помилки, зв'язані з «культом особи». Переломним і поворотним моментом в житті партії було скликання VIII Пленуму в жовтні 1956 року, який накреслив польський шлях до розвитку соціалізму, затвердив план побудови соціалізму, дотримуючись марксистсько-ленінських принципів і беручи під увагу умови та специфіку Польщі. ПОРП основана на принципах демократичного централізму. Найвищою владою партії є з'їзд. В свою чергу, з'їзд вибирає Центральний Комітет (ЦК), який збирається на пленарних засіданнях (так званий Пленум). ЦК обирає Політичне бюро та секретаріат. Від початку ПОРП її І секретарями ЦК були: в 1948—56 рр. Б. Берут, в 1956 р. Е. Охаб, від жовтня 1956 року донині — В. Гомулка.

МАР'ЯН ЮРКОВСЬКИЙ

ПОЛЬЩА

Цифри – факти – порівняння

ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ

Територія Польщі простягається від 49°00' (Устшикі Дольне) до 54°50' (Пуцк) північної географічної широти та від 14°07' (Хойна) до 24°08' (Грубешів) східної географічної довжини.

Середня висота Польщі над рівнем моря виносить 16.9 м.

Найвищий пункт — гора Риси в Татрах: 2499,2 м.

Найнижчий пункт — депресія в селі Карчовиська Дольне на Жулавах Гданських — —1.8 м.

Площа Польщі (за найновішими даними) 312.520 кв.км. Польща по величині займає 8 місце в Європі.

Ріки (в дужках довжина в км):

1. Вісла (1.090), 2. Одра (848), 3. Буг (779), 4. Варта (762), 5. Сян (435), 6. Нарев (399), 7. Нотець (366), 8. Піліца (342), 9. Вепш (328), 10. Лина (289), 11. Бубр (268), 12. Ниса Лужицька (256), 13. Вислок (228), 14. Дунаєць (207).

Озера (в дужках величина в кв.км).

1. Снярдви (106,6), 2. Мамри (104,5), 3. Лебсько (75,3), 4. Домбє (55,6), 5. Медве (36,8), 6. Єзьорськ (32,3), 7. Негоцін (26,7), 8. Гардно (25,0), 9. Голло (23,4), 10. Ямно (22,9), 11. Рось (22,1), 12. Вігри (21,7).

Натуральний рух населення Польщі

(В тисячах — середньо на рік)

Роки	Подружжя	Народження	Смерті	Приріст
1931—32	269,9	949,6	490,1	459,5
1936—39	280,0	866,0	481,0	385,0
1951—55	264,2	782,7	280,7	502,0
1956—60	260,5	741,3	247,4	495,1

Зростання проценту міського населення в Польщі

Р і к	1921	1931	1938	1946	1950	1960
Число населення в тисячах:	32.107		34.680	23.930	25.008	29.731
% міського населення	24,6	27,4	—	31,8	42,8	48,1

Під час II світової війни Польща втратила 6 мільйонів людей. В червні 1961 р. народилася 30-мільйонна людина в Польщі. Під кінець 1963 р. в Польщі житиме понад 31.000.000 людей, з чого понад 50% в місті.

Варшава — столиця Польщі

Рік	Територія в кв.м.	Населення	Чоловіків	Жінок
1929	191,5	1.289.000	—	—
1960	427	1.136.000	519.700	616.300

У 1963 р. в Варшаві житиме біля 1.300.000 людей.

Суспільно-культурні товариства національних меншостей в Польщі

1. Українське суспільно-культурне товариство (Варшава).
2. Російське суспільно-освітнє товариство (Варшава).
3. Білоруське суспільно-культурне товариство (Білосток).
4. Литовське суспільно-культурне товариство (Варшава).
5. Суспільно-культурне товариство чехів і словаків в Польщі (Варшава).
6. Суспільно-культурне товариство жидів в Польщі (Варшава).
7. Суспільно-культурне товариство німців в Польщі (Валбжих).

Товариства дружби

1. Товариство польсько-радянської дружби.
2. Товариство польсько-китайської дружби.
3. Товариство польсько-болгарської дружби.
4. Товариство польсько-угорської дружби.
5. Товариство польсько-індійської дружби.
6. Товариство польсько-фінляндської дружби.
7. Польсько-австрійське товариство.
8. Товариство друзів ООН.

Учні загальноосвітніх шкіл з непольською викладовою мовою

	Загалом	Українська	Білоруська	Словацька	Литовська	Німецька	Грекомакедонська	Жидівська
Рік 1959/60	7.354	384	3.213	1.594	452	148	300	1.264
Початкові школи	6.712	264	2.847	1.495	396	148	300	1.264
Середні школи	642	121	366	99	56			

	Загалом	Українська	Білоруська	Словацька	Литовська	Німецька	Грекомакедонська	Жидівська
Рік 1960/61	5.486	426	2.643	1.493	528	140	170	86
Початкові школи	5.202	283	2.643	1.402	478	140	170	86
Середні школи	284	143	—	91	50	—	—	

У 1962/63 навчальному році в Польщі вчитиметься понад 6 мільйонів дітей, в тому числі в початкових школах 5.163.000, в загальноосвітніх ліцеях — 328.000, в школах професійних — 870.000 дітей (без вищих шкіл).

МІЛЕНІУМ

1000-ліття Польщі 963—1963 (урочисте відкриття відбулося 20.II.1960 р.).

У 1963 р. минає:

1000 — від першої історичної згадки про Польщу: боротьба Мешка Першого з Героном і Віхманом — 963 р.

945 — від походу Болеслава Хроброго на Русь і Київ — 14.VIII. 1018 р.

630 — від першої перемоги Польщі на Орденом хрестоносців і початку королювання Казіміра Великого — 1333 р.

280 — від перемоги Яна Собеського над турками під Віднем 1683 р.

165 — від смерті Станіслава Августа Понятовського, останнього короля Польщі — 1798 р.

100 — від «Січневого повстання» у Варшаві — 1863 р.

20 — від утворення І Дивізії Польського Війська ім. Т. Костюшка в СРСР — 15.VI.1943 р.

20 — від першої битви дивізії ім. Т. Костюшка з німцями під Ленино — 12.X.1943 р.

10 — від відкриття кафедри української мови у Варшаському університеті — жовтень 1953 р.

7 — від заснування УСКТ та «Нашого слова», 16 червня 1956 р.

Цікаві цифри і факти

Польща:

— У 1962 р. заплановано збудувати 100 нових мостів в Польщі, м.ін. міст на Вісли в Хелмні, на Сяні у Брандвиці, два на Варті в Пиздрах і Свєркові, крім цього «П'ястівський міст» в Ополі, мости в Ряшеві і Ловічу та віадук в Гданську.

— В зв'язку з закінченням будови одного з найдовших каналів в Польщі, Каналу Вепш-Кшна (140 км), змеліоровано 460 тис. гектарів території. У зв'язку з цим в цій п'ятирічці в 300 селах Люблінщини буде проведено електричне освітлення.

— Один дорослий мешканець Польщі (вище 15 років) викурює річно 2.400 цигарок. Польща займає тут 6 місце у світі. Перед Польщею є лише: США, Канада, Австралія, Англія і Ірландія.

— В 1961 р. в Польщі випродуковано 1,5 мільйона тонн цукру, тобто кількість, яку передбачено планом щойно на 1965 р.

— В 1961 р. в Польщі було 1,2 мільйона механічних поїздів. В цьому ж році занотовано 23.986 дорожних випадків, в яких загинуло

2.525 осіб, а ранено 22.703 особи, в тому числі дітей до 14 років: убито 484, ранено 3.632. У Варшаві загинуло 83 особи, в тому числі 13 дітей.

— Гута ім. Леніна в Новій Гуті під Краковом в 1980 р. випродукує 8—9 мільйонів тонн сталі.

Бєщади — площа 300.000 гектарів. Це ділянка визначних інвестицій.

Сеймовий план загосподарювання цього району передбачує:

1. Розбудову рільництва, лісництва, тваринництва, розбудову шкіл, інтернатів, доріг, промислу та електрифікацію.

2. До кінця 1965 р. передбачується оселення 1.500 родин. В Бєщадах є ще 800 господарств готових до прийняття осадників.

3. У 1962 р. заплановано збудувати фабрику дерев'яного промислу в Устяновій (пов. Устшикі), фабрику меблів в Леску, фабрику плит з сірої вільхи, молочарську фабрику в Устшиках і багато інших.

Над проблемою загосподарювання Бєщадів працює зараз в Польщі велика група спеціалістів.

— У Варшаві будується зараз 4.000 об'єктів, загальним об'ємом 14.000.000 куб. метрів, в тому числі 52 великі квартирні поселення.

— У варшавській індустрії працює (дані на рік 1962) 180.000 людей. Продукція варшавського промислу займає вже 6% загальнокрайової продукції.

— Варшаву відвідує щорічно 400.000 туристів.

— Варшав'яни випили у 1961 р. 4.747.500 літрів 100% алкоголю (без пива й вина). Якщо цю цифру поділити на 1,2 млн. варшав'ян, вийде по 4 літри чистого алкоголю на одну особу, а через те, що діти не п'ють (половина населення) — випадає по 8 літрів на особу, тобто майже 20 літрів 45%-ої горілки на одну дорослу людину у Варшаві.

- **Відкладай копійчину на чорну годину.**
- **З самого початку думай, який буде кінець.**
- **Вмій жартувати, та знай, коли перестати.**
- **Грабований кожух не гріє.**
- **В чужий черевик ноги не сунь.**
- **З чужого коня серед дороги злізай.**
- **Горе гострить розум.**
- **Яка пшениця, така і паляниця.**
- **Все купиш, тільки тата й мами не купиш.**

Пам'ятки української історії і культури у Кракові

Славне і старе місто Краків з певністю можна назвати скарбницею польської культури. Заховались тут монументальні пам'ятки від початку історії польського народу, від легендарного Крака і печери Смока у вавельських скалах до романських, готичних, ренесансових, барокових, рококових і емпірових будівель.

Прекрасні і вміло відреставровані і консервовані пам'ятки минулого на Вавелі як ротонда з X в., палати, костьоли і цілі дільниці міста, як наприклад, «Канонича вулиця» заховали свій оригінальний характер і стиль.

По краківських бібліотеках, архівах, монастирях, музеях і у приватних збірках переховалося багато цінних предметів мистецтва, старих книжок, рукописів, документів і образів відомих митців Європи. У Кракові як столиці великої і багатонаціональної держави, в склад якої від XIV ст. входила частина українських земель, заховалося також багато пам'яток нашої старовини.

Українські князі, вельможі, купці, митці, ремісники часто перебували у Кракові, мали тут свої палати, доми і верстати.

ФАРФОРОВІ ВИРОБИ З ВОЛИНСЬКИХ МАЙСТЕРЕНЬ. МУЗЕЙ У ТАРНОВІ.

У XIV—XV вв. українські митці-малярі з Волині та Галичини розмальовували стіни багатьох костьолів, між іншим каплицю при Вавельській кафедрі в Кракові, на стінах якої захувалися прекрасні візантійсько-руські фрески.

У центрі міста при головному ринку, на розі вулиці св. Анни зносилися палати князів Острозьких, з яких кн. Януш Острозький був каштеляном краківським. У цій палаті знаходилася в XVI ст. правдоподібно друкарня Швайполода Фіолл, з якої вийшли перші слов'янські друковані книжки писані кирилицею: — «Псалтир» і «Тріодь».

У старих мурах Ягелонського університету на вул. Анни вчилося у XV—XVII вв. багато молодих людей з України і Білорусії. Там перебував деякий час відомий друкар і гравер Павло Беринда. Серед професорів українців, що викладали і працювали у цьому університеті у XV ст. треба згадати Юрія Котармака з Дрогобича.

У XV—XVIII віках в таких культурних осередках як Ягелонський університет, палати польських королів на Вавелі і багатьох монастирях нагромаджувалося багато старовини.

До найстарших пам'яток з України відносяться безумовно археологічні знахідки згромаджені у Державному археологічному музеї на вул. Яна. Переховується тут кремінне знаряддя і кераміка з доби неоліту. Це пам'ятки так зв. «мальованої культури», або «трипільської культури», яка розвинулася над Дніпром і Дністром під кінець кам'яної доби.

Бачимо тут пам'ятки з брон-

СТАТУЯ СВЯТОВИДА

зової доби із с. Скоморох під Сокалем та з Залісся під Бібркою, багаті збірки бронзових прикрас, зброю, бронзові дзеркала, булави, посуд тощо. З України походить «камінна баба», характеристичний виріб народів, що кочували в степах над Чорним морем. Незвичайно цікавим і рідким експонатом того музею є камінна фігура у вигляді стовпа. Як припускають вчені, це постать божища слов'ян — Святовида. Її видобуто з річки Збруча у Галичині. Крім того у археологічному музеї згромаджено багато пам'яток з римської і феодальної доби переважно з Галичини і Поділля.

Іншого характеру пам'ятки згромаджено в «Muzeum Narodowym», давньому музеї Чарторийських (мистецтво, рукописні книжки, документи, ікони і т.д.). Серед багатьох експонатів мусимо зупинитися над т. зв. «Лаврішівською євангелією» (рукописною) з XIV в. з записами або «вписами» князів Олександра Володимировича і Дмитрія Ольгердовича. На особливу увагу заслуговують також оригінальні грамоти польського короля Казіміра Великого з 1343 року, писані кирилицею староукраїнською мовою, грамоти князя Свидригайла також староукраїнською мовою написані очевидячки у його резиденції-місті Луцьку, де він, як самостійний князь, панував від 1440 до 1452 року. З XVII і XVIII вв. переховуються тут грамоти і листи українських гетьманів, перші три описи України Боплана французькою мовою (з 1640 р.), документи української військової старшини, магнатів, урядовців і т.п.

Серед них згадаємо лише про королівський наказ до Олександра Конецьпольського з 1647 р., щоб стримав сваволю своїх намісників на Україні і перестав кривдити козаків. Тут також збірка віршів Данила Братковського, розстріляного в Луцьку за організацію селянських повстань на Україні, багато листів різних українських достойників політичних, військових і церковних справ, а також багато інших матеріалів, що торкаються України, а до цього часу є або мало опрацьовані, або зовсім не опрацьовані. У тому музеї переховуються стародавні образи-ікони з Лемківщини, бронзові хрести енколпіоли і образки з XII—XIV ст. З візантійських ікон звертає на себе увагу диптик зі слонової кості з XI в., а також численні булави, перначі, як видно з напису, походять «ze wschodu:» та інші пам'ятки нашої старовини.

Щодо старих книжок і документів то Краківська бібліотека Ягелонського університету може похвалитися великою і цінною збіркою. Тільки при побіжному перегляді можемо подати такі унікати як листи Павла Жеготи, Зоріяна Ходаковського, листи козаків до короля Яна Собєського, оригінал «Думи про козака-нетягу» (XVII в.). Цінними для кожного українця є переховувані тут два листи Т. Шевченка до Б. Залєського та лист письменника Миколи Гоголя, писаний українською мовою адресований до Б. Залєського. Ягелонська бібліотека може похвалитися поважною збіркою унікатних кириличних рукописних книжок і стародруків. Крім згаданих пам'яток, які відносяться посередньо чи безпосередньо до історичних подій і культурного руху на Україні, мусимо згадати про цінні пам'ятки «Музеум Народового» (Давніше Гутен-Чапських), де можемо оглянути портрети гетьманів Данила Апостола і Богдана Хмельницького; той останній виконаний двома відомими в Європі ритівниками (приблизно у 1618 р.) Герардом Бауманом та Иоганом Майсенсом. У промисловому музеї на вул.

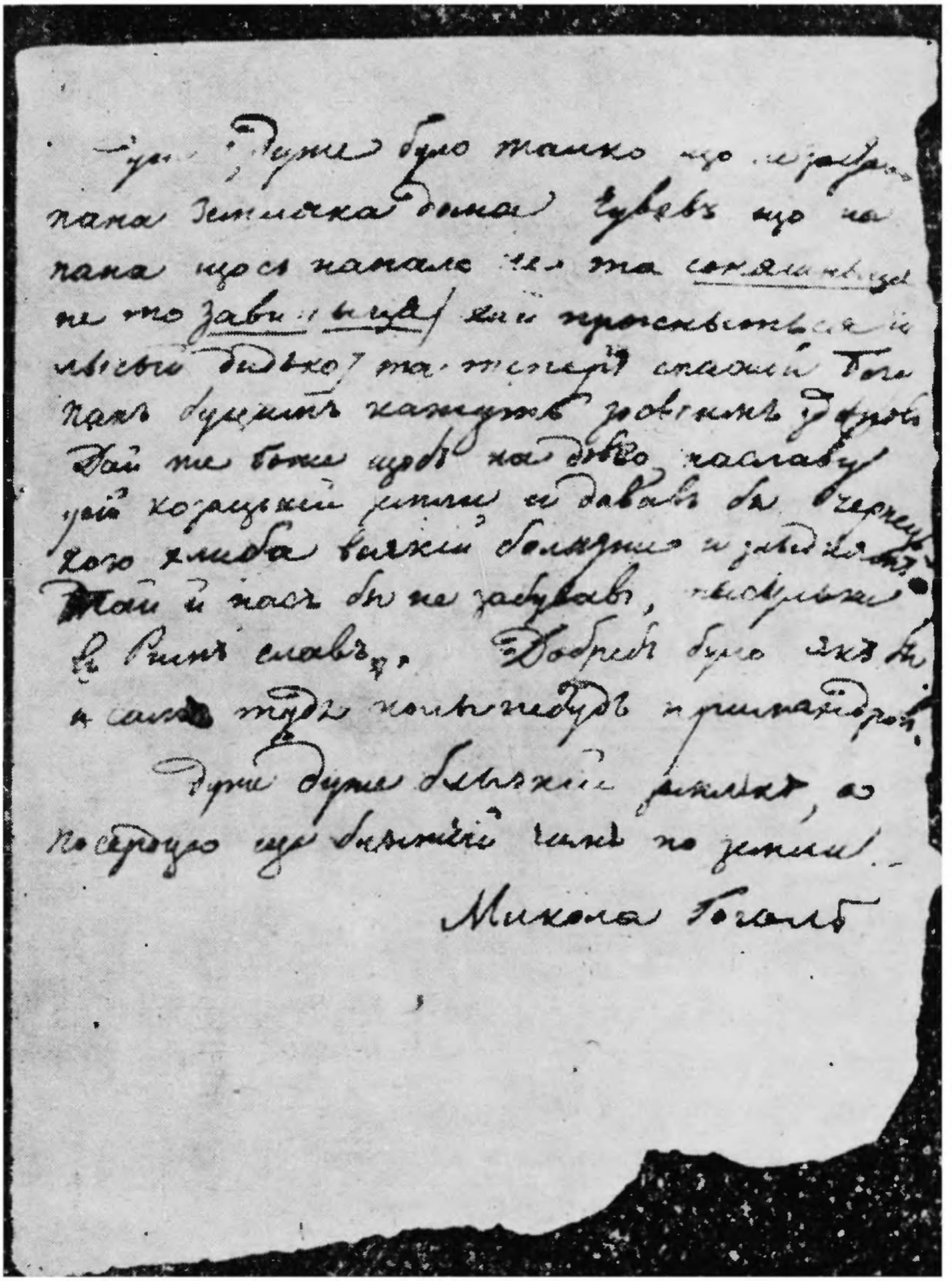

Дуже б було тяжко що-небудь
пана земляка вашого вчувши що-не-
пана щось напасть на та сокотливу
не то заяву в вуха/ ким провинився а
чувши дівко/ та тільки спокій Бог
пасть будемо казнуков довгих дочек
Дай не боже щоб на дівко казнову
уйй козацькій дитині не давав бо горше
того хліба бажай більшого а дівка
Дай і нас бо не забував, пригадуваю
в Ваших словах.

Добрий було дяк бо
а сам тоді коло недуг і гришайдорф

Дуже дуже бідняжій дякат, а
по сторожо ще бідняжій галь по земли.

Микола Гоголь

ЛИСТ М. ГОГОЛЯ ДО Б. ЗАЛЕСЬКОГО.

Смоленськ зберігається великий цінний образ, який дістався сюди з Несвіжського замку. На ньому представлено сцену з останніх хвилин життя пораненого на Білорусії полковника запорізького війська Кричевського, який спирається на плече українського козака. У тому ж музеї можна оглянути велику добрану збірку фарфорового посуду з волинських майстерень у Корці і Баранівці, а також пам'ятку з римської доби (скляний і глиняний посуд) з Колок на Волині. Усі ці пам'ятки були витвором митців, майстрів і живого творчого руху на землях України і Польщі. Не можемо однак оминути мистецьких праць польських малярів і різьбярів, що згромаджені у великій кількості у «Сукенницях» на головному ринку. Згромаджено тут шедеври польського малярства і різьби, а серед них кидаються в очі образи з українською сематикою таких митців, як Матейко, Бранд, Прушинський: — «Вернигора», «Русалки», «Ідилія», побутові образи з України Брандта та інші.

У деяких музеях більших міст Краківського воєвідства, як наприклад у м. Тарнові і Новому Сончі переховуються пам'ятки зв'язані з історією України, її побутом і церковним мистецтвом. Так у Тарновському музеї вміщено велику і цінну збірку образів, портретів і фарфорових виробів, перевезену Сангушками з їх резиденції на Україні. Між портретами немало історичних постатей, як Сангушки (XVII—XVIII в.), кн. Острозькі, Жевуські: із жанрового малярства — образи Брандта. До тієї самої збірки належать колекції фарфорового посуду з волинських старих майстерень.

У музеї Нового Сонча зберігаються пам'ятки з Західної Лемківщини, а саме: ікони, вівтарі, «царські ворота», фігури, хрести, стародруки, документи тощо.

- **Поки зерно в колоску — не висиджуйсь в холодку.**
- **Дерево шанують, як добре родить, а чоловіка — як добре робить.**
- **Добрий початок — половина діла.**
- **Без охоти нема роботи.**
- **Хто рано підводиться, за тим і діло водиться.**
- **Нинішньої роботи на завтра не відкладай.**
- **З лежі нема одежі.**
- **Не хитруй, не мудруй, а чесно працюй.**
- **Не копай другому яму, бо сам в неї впадеш.**
- **Не ім'я украшує чоловіка, а чоловік ім'я.**
- **Не одежа красить чоловіка, а добрі діла.**
- **Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.**
- **Пташка красна своїм пір'ям, а людина — своїми знаннями.**

Праці і плани польських україністів

Польська україністика має свої цікаві і довгі традиції. Зацікавлення Україною, її культурою, мовою, історією, літературою і фольклором, Україною, історія якої має багато спільного з польською історією та культурою, — явище цілком природне в Польщі.

Польська молода україністика спирається на авторитет таких польських славістів-українців, як Курашкевич, Грабець, Зволінський, Лер-Сплавінський, Дейна, Штібер, Янув, Якубець. Наприклад за останніх 17 років польськими україністами надруковано біля 200 праць, присвячених українській мові, літературі, історії і культурі.

Україністика в Польщі має свої установи. Найбільшу вагу серед них має кафедра української філології у Варшавському університеті. Очолює її відомий польський славіст-мовознавець, проф. П. Зволінський. В кафедрі працюють ще: літературознавці — др. Ф. Неуважний, мгр О. Лапський, К. Олещук та мовознавець Т. Голінська-Баранова. Крім цього, україністику обслуговують ще інші кафедри ВУ та інші спеціалісти (напр. методику викладання української мови та літератури і теорію літератури читає мгр А. Середницький).

Україністику відкрито восени 1953 р., це значить, що у 1963 р. кафедра урочисто святкує своє 10-ліття. Тут варто згадати, що на варшавській україністиці працювали й українські вчені-мовознавці: проф. Ф. Смагленко з Одеси та проф. Ф. Медведєв з Харкова і літературознавець, проф. І. Балака також з Харкова. Курс літератури (до приїзду др. Неуважного) читав проф. Вроцлавського університету М. Якубець, який до сьогодні є керівником магістерських та докторських дисертацій нашої кафедри.

Варшавська україністика випустила вже біля 25 магістрів (мовознавців та літературознавців). Зараз готуються тут такі дисертації: габілітаційна (на звання доцента): др. Ф. Неуважного на тему «Український модернізм», та три докторські праці: О. Лапського «Шевченко в польській критиці», К. Олещук «Відношення Шевченка з поляками» і Т. Голінської-Баранової — «Український народний календар».

З найновіших магістерських дисертацій (1962 р.) тут можна навести такі: Співак «Прометеїзм в творчості Лесі Українки», Юрець «Зростання української національної свідомості в інтелігенції у творах Нечуя-Левицького», Починайло «Рильський а Польща», Рихель «Емансипація жінок в творчості Ольги Кобилянської», Путько «Про Польщу в творчості західноукраїнських письменників», Рейт «Польсько-українські взаємини у фольклорі», Пругар «Українські числівники», Шургот «Назви річок басейну Дніпра з поширеним суфіксом **-ка»**, Балій «Назви річок басейну Дніпра з непоширеним суфіксом **-ка»**.

Проф. Зволінський написав монографію «фонологічний розвиток української мови», а під його керівництвом кафедра приготовляє великий і обширний (80—100.000 слів) українсько-польський словник.

Треба ще додати, що в 1962 р. здійснилася мрія студентів, — влітку того року вони виїхали на 6-тижневий курс до Києва.

Другим українознавчим центром в Польщі є заклад слов'янознавства Польської Академії наук у Варшаві (частково у Кракові), до складу якого входять м.ін. відділ української філології та відділ

східнослов'янських літератур. Керівником закладу є відомий польський славіст академік, проф. З. Штібер, видатний лемкознавець. Безпосереднім керівником відділу української філології є проф. В. П. Зволінський, літературознавством завідує проф. С. Фішман при видатній співпраці М. Якубця з Вроцлава.

В закладі слов'янознавства є кілька працівників-україністів, а саме: мовознавці мгр Я. Рігер та мгр М. Юрковський (у Варшаві), др Вітковський, др Вандас, мгр Станек (в Кракові) та літературознавець мгр Є. Віснєвська-Анчевська у Варшаві. Краківський осередок приготував нове наукове видання українського «Лексикону» Памби Беринди з 1627 р., та зібрав матеріал на тему: українізми в польській мові. Варшавський осередок, який в основному займається українською і польською топонімією (географічними назвами), приготовив вже монографію водяних назв басейну Вісли (для пізнішого їх порівняння з назвами річок України). Крім цього підготовлено дві докторські дисертації: «Назви річок басейну р. Сян» (Я. Рігер) та «Українська географічна термінологія» (М. Юрковський). Літературознавець закладу Є. Віснєвська-Анчевська приготовляє праці зв'язані з творчістю М. Коцюбинського та Лесі Українки.

Заклад слов'янознавства ПАН має свій орган, квартальник «Slavia Orientalis», в якому (майже в кожному номері) багато місця займає українознавча тематика.

Тут треба згадати ще двох молодих полоністів, які згодом стали україністами: мгр Б. Струмінського з Варшави, який написав дисертацію на тему «Українізм в польській мові» (частково надруковане в «Poradniku językowym» — 1961) та мгр. М. Лесева з Люблінського університету, який має вже чимало україністичних мовознавчих праць (м. ін. Монографія укр. говірки села Гута Стара). Зараз кінчить він докторську дисертацію на тему мови українських драм XVII ст. у Люблінському університеті, крім цього опрацьовується Атлас говірок Люблінського воєвідства, в який ввійшла також територія заселена українцями.

Ряд нових праць на тему укр. мови (особливо про білорусько-українське пограниччя) написав останнім часом проф. В. Курашкевич з Познання. З літературних тем треба згадати нові шевченкознавчі та франкознавчі праці проф. М.Якубця з Вроцлава („Slavia Orientalis" і т.п.).

У зв'язку з 150-тими роковинами з дня народження Т. Г. Шевченка (1964) польські україністи приготовляють вже матеріали до наукової шевченківської сесії. На сесії знайдуться реферати про світове значення Шевченка, про його різноманітні зв'язки з поляками та польською літературою, про роль Шевченка в утворенні укр. літературної мови і т.п.

Варто згадати, що восени 1963 р. в Софії у Болгарії відбудеться Міжнародний конгрес славістів, на якому з українознавчими рефератами виступлять також польські україністи.

З цього короткого огляду видно, що польська україністика росте — працюють і пишуть ще старі професори, але й україністична молодь вже може похвалитися чималими досягненнями. Бажаємо їм якнайкращих успіхів в їх творчій праці над зближенням двох братніх слов'янських народів!

М. ЮРКОВСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКА КНИЖКА В ПОЛЬСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ

У наукових бібліотеках Польщі можна знайти чимало українських книг.

Ви знайдете літопис Нестора, «Руську правду» Ярослава Мудрого, «Слово о полку Ігоревім», різні «Житія святих», полемічну літературу Івана Вишенського, «Русалку Дністрову», твори Котляревського, Шевченка, Франка та сучасну радянську літературу. Найбільше українських книг у Варшаві. Вони знаходяться перш за все у «Bibliotece Narodowej», в головній бібліотеці Варшавського університету, в бібліотеці відділу слов'янознавства Польської Академії наук, у бібліотеці кафедри україністики Варшавського університету, а навіть у бібліотеці православної метрополії. Чимало книг до історії України в бібліотеках історичних кафедр в Варшавському, Краківському та інших університетах.

Дещо трапляється також «Публічній бібліотеці» у Варшаві.

Не можна не згадати про бібліотеки УСКТ, які обслуговують українське населення найдальших містечок і сіл. Велика кількість українських книг зберігається в Кракові в бібліотеці Ягелонського університету. Чимало їх знаходиться в бібліотеці Люблінського університету та в бібліотеках Вроцлавського університету і бібліотеці імені Оссолінських у Вроцлаві. Не можна також забувати про фонди старого Познанського університету та молодого університету в Лодзі. Чимало українських стародруків зберігається в Сяноцькому музеї.

У згаданих бібліотеках зустрічаються найважливіші видання українських істориків дореволюційної і післяреволюційної доби та велика кількість джерельних матеріалів.

Серед них такі рідкі книги, як «Історія древнього Галицько-руського князівства» 1852 Д. Зубрицького, «Історія перемиських єпископів» А. Добрянського, «Шематизм перемиської єпархії» з 1879 та 1928 років, в яких списано історію окремих сіл та міст Лемківщини тощо.

Крім праць Крип'якевича, Кордуби, Дорошенка та інших істориків згруповано найновіші публікації численних українських радянських істориків. Тільки у Варшаві з ділянки історії України знайдеться понад 130 позицій. Самі джерела до історії України зібрані в 46 томах.

Чимало праць присвячено відносинам України з Польщею та іншими країнами, археології, геології і господарству України.

На тему української культури від найдавніших часів і аж до наших днів нараховується понад 70 публікацій.

Крім цього є видання з ділянки освіти, психології та педагогіки, особливо праці відомого професора С. Балея писані українською мовою. З ділянки мовознавства слід згадати про праці Огієнка, та редаговані ним журнали «Рідна мова», «Наша культура», а особливо про праці сучасних українських мовознавців.

Художня література зокрема у варшавських бібліотеках дуже багата. Наприклад видання творів І. Франка нараховується понад 100 екземплярів. Тут також багато праць з ділянки літературознавства.

Слід згадати про повні збірки «Записок Наукового Товариства ім. Т. Шевченка» у Львові, які зберігаються в «Бібліотеці народовій»

та в університетській бібліотеці у Варшаві. Тут також є праці О. Огоновського, етнографа В. Гнатюка, музикознавця Ф. Колеси та інших.

У Варшавських бібліотеках є збірки праць різних наукових українських інститутів, а серед них Харківського математичного товариства, фізико-математичного відділу Української Академії наук, інституту хімії, історико-філологічного та інших інститутів. У польських бібліотеках чимало українських журналів, серед них й дуже рідкісні.

Наприклад у Вроцлавському університеті зберігається кілька номерів «Учительської газети», яку редагував І. Франко. У Кракові є «Зоря Галицька», одна з перших українських газет на західних землях України.

Слід також згадати, що в рукописних фондах польських бібліотек є цікаві матеріали. Найбільше їх у бібліотеці Ягелонського університету в Кракові.

Окреме місце займає бібліотека кафедри україністики Варшавського університету та бібліотека бувшого Польсько-радянського інституту, якою тепер завідує Польська Академія наук у Варшаві.

І. Г.

М.ДЕРЕГУС. МОЛОДИЙ Т. ШЕВЧЕНКО СЛУХАЄ КОБЗАРЯ.

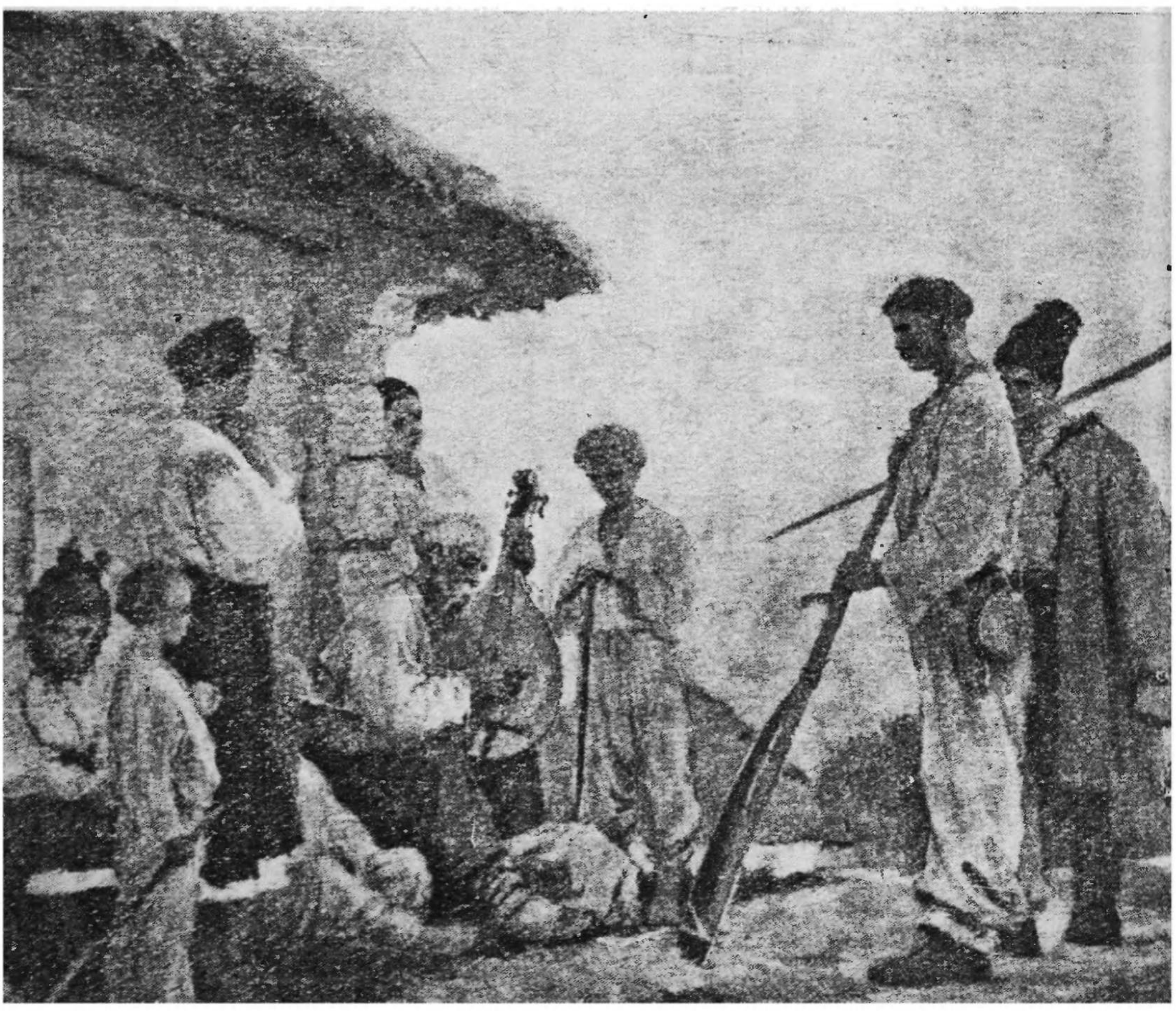

РАДЯНСЬКА *Україна*

УКРАЇНА

в міжнародних відносинах

Радянська Україна сьогодні — одна з найбільших країн Європи і всього світу. Вона зайняла гідне місце на міжнародній арені. Українська РСР бере активну участь в роботі багатьох міжнародних організацій, бореться за зміцнення миру і дружби між народами. Радянська Україна є одним із засновників Організації Об'єднаних Націй та багатьох інших організацій, зміцнює зв'язки з зарубіжними країнами.

Миролюбний український народ разом з усіма народами Радянського Союзу наполегливо бореться за мир в усьому світі, за роззброєння, припинення випробувань атомної і термоядерної зброї, за здійснення ленінських принципів мирного співіснування країн з різними соціальними системами.

Зовнішньополітична діяльність Української РСР виявляється в її активній участі у багатьох міжнародних конференціях і особливо в роботі ООН. Українська РСР брала участь у Паризькій мирній конференції 1946 р. і підписала мирні договори з Болгарією, Італією, Румунією, Угорщиною і Фінляндією. Як придунайська держава, Українська РСР брала участь у Дунайській конференції 1948 р. У 1949 р. вона брала участь у виробленні Конвенцій на захист жертв війни; у 1954 р. — в конференції по захисту культурних цінностей на випадок збройного конфлікту; у 1956 р. — у виробленні Додаткової конвенції про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства, а також у виробленні статуту Міжнародного агентства по атомній енергії: у 1958 р. делегація УРСР брала участь в конференції по міжнародному морському праву та в конференції з питань арбітражу.

Щира дружба встановилась між Українською РСР і сусідніми країнами народної демократії. Після повалення там влади капіталістів і поміщиків, які розпалювали ворожнечу між українським народом та народами Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії, ці країни зміцнюють свої зв'язки з УРСР на благо наших народів.

Прикладом дружнього співробітництва є укладена у вересні 1944 р. угода між урядом УРСР і Польським комітетом національного визволення про взаємну евакуацію на основі цілковитої добровільності польського населення з української території в Польщу і українського населення з Польщі на Україну.

Вступаючи в Організацію Об'єднаних Націй, уряд Української РСР заявив, що він «впевнений у тому, що Україна, яка відіграла помітну роль у розгромі ворога, з її великими людськими силами і матеріальними ресурсами буде спроможна внести великий вклад у справу зміцнення миру і підтримки загальної безпеки». Як член Організації Об'єднаних Націй Українська РСР послідовно і наполегливо добивається здійснення принципів, викладених в Статуті ООН. Її представники в ООН, так само як і в інших міжнародних організаціях, керуючись основними принципами ленінської зовнішньої політики, виступають за мирне і справедливе розв'язання міжнародних проблем шляхом переговорів, за роззброєння, за беззастережну заборону атомної та водневої зброї і негайне припинення її випробувань.

Український народ, який зазнав до Жовтневої революції принизливого національного гноблення, не раз через своїх представників піднімав свій голос в ООН на захист свободи і національної незалежності народів. У тяжкі для індонезійського народу дні 1946 р. Українська РСР зажадала розгляду індонезійського питання в ООН для викриття імперіалістичних загарбників. Представники УРСР не раз виступали в ООН на підтримку законних прав великого китайського народу, за суворе додержання прав народів на самовизначення.

На XIII сесії Генеральної Асамблеї ООН делегація Української РСР за дорученням свого уряду внесла пропозицію про проведення Міжнародного року охорони здоров'я і медичних досліджень. Всупереч намаганням делегації США перешкодити проведенню цього заходу, Генеральна Асамблея одностайно схвалила пропозицію делегації Української РСР.

З перших років існування ООН Українська РСР бере активну участь в роботі багатьох її органів. На першій сесії Генеральної Асамблеї в 1946 р. Україна була обрана членом Економічної і Соціальної Ради ООН. В 1948—1949 рр. УРСР була непостійним членом головного органу ООН — Ради Безпеки, на яку покладено основний обов'язок підтримання міжнародного миру і безпеки.

Українська РСР є членом комісії Економічної і Соціальної Ради ООН: статистичної, народонаселення, прав людини. Бажаючи сприяти поширенню господарських взаємозв'язків між європейськими країнами і економічному розвитку Європи, УРСР бере діяльну участь в роботі Економічної комісії ООН для Європи та її комітетів: по вугіллю, по чорній металургії, в питаннях сільського господарства, по житловому будівництву, електроенергії та в робочій групі по газу. В липні 1956 р. УРСР вступила в члени міжнародного бюро вина. Українська РСР бере участь в поданні допомоги слаборозвинутим країнам, вносячи з цією метою у фонд технічної допомоги ООН щорічні внески.

Українська РСР є також членом ряду інших установ ООН. Починаючи з 1954 р. представники України беруть участь в щорічних сесіях Міжнародної Організації Праці, виступаючи там на захист інтересів трудящих. Українська РСР ратифікувала уже 18 конвенцій МОП. Участь Української РСР в діяльності ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) сприяє розширенню її міжнародних зв'язків.

УРСР є членом Всесвітнього поштового союзу, Всесвітньої метеорологічної організації і Міжнародної організації електрозв'язку. Представники УРСР брали активну участь у виробленні статуту Міжнародного агентства по атомній енергії. Українська РСР є учасником фонду ООН для допомоги дітям. Уряд УРСР виділив у цей фонд на 1958 рік як перший внесок 300 тисяч карбованців.

Розширенню міжнародних зв'язків Української РСР у значній мірі сприяло відвідання республіки главами зарубіжних країн, видатними державами і громадськими діячами Албанії, Англії, Афганістану, Болгарії, Данії, Індії, Ірану, Угорщини, Чехословаччини, Швеції Югославії. За останні роки Україну відвідали парламентські делегації Чехословаччини, Угорщини, Румунії, Цейлону, Індонезії, Норвегії, Об'єднаної Арабської Республіки.

Рік у рік зростають економічні, науково-технічні і культурні зв'язки республіки з зарубіжними країнами. Якщо в 1951 р. Україну відвідало 65 делегацій, то уже в 1958 р. — 1112 іноземних делегацій, груп спеціалістів, спортивних і художніх колективів з 63 країн світу. Іноземні туристи приїжджають на Україну з усіх кінців земної кулі. В 1958 р. їх побувало в нас понад 25 тисяч чоловік.

У той же час, на основі взаємності, численні представники українського народу щороку відвідують у складі радянських делегацій зарубіжні країни. Українська РСР підтримує постійні зв'язки з 108 зарубіжними товариствами дружби з СРСР та іншими організаціями і установами.

20 РОКІВ ВІД ВИЗВОЛЕННЯ КИЄВА

Навальний наступ Червоної Армії влітку 1943 р. і розгром основних угруповань німецьких військ на Лівобережній Україні забезпечили вихід радянських військ у другій половині вересня до Дніпра і р. Молочної на фронті понад 1000 км і форсування Дніпра з ходу в багатьох місцях.

29 вересня в результаті запеклих боїв рад. війська зломили опір гітлерівців на передмостових укріпленнях на підступах до Києва і, відкинувши ворога на правий берег Дніпра, оволоділи лівобережним районом міста Києва — Дарницею. В боях в районі Дарниці рад. війська знищили понад 6 тис. ворожих солдатів і офіцерів, 69 танків і 78 гармат. Було захоплено великі трофеї і багато полонених.

На початок жовтня 1943 р. війська чотирьох радянських фронтів захопили на правому березі Дніпра понад 20 плацдармів від Лоєва до Запоріжжя. Це означало, що Червона Армія зірвала плани фашистського командування щодо створення сталої оборони на Дніпрі.

Форсування Дніпра дезорганізувало оборону ворога, позбавило його можливості використати заздалегідь підготовлені рубежі на правому березі річки.

Самовіддана боротьба радянських воїнів дала можливість швидко перетворити окремі плацдарми на Західному березі Дніпра в єдиний величезний плацдарм, з якого потім Червона Армія розгорнула наступ в глибину на сотні кілометрів в напрямку до державних кордонів.

Запеклі бої розгорнулися на Київському напрямку. Першими до Дніпра вийшли війська Воронезького фронту (який з 20 жовтня став називатися 1-м Українським фронтом) під командуванням генерала армії М. Ф. Ватутіна і члена Військової Ради генерал-лейтенанта М. С. Хрущова. Вони форсували річку з ходу і оволоділи двома плацдармами на південь та північ від Києва.

Наприкінці дня 21 вересня 1943 р. поблизу с. Зарубенці, Переяслав-Хмельницького району, Київської області, до Дніпра вийшли частини 3-ї гвардійської танкової армії. На світанку 22 вересня батальйон мотопіхоти 69-ої механізованої бригади форсував річку й захопив с. Зарубенці. В другій половині дня 22 вересня мотострілецький батальйон 51-ї танкової бригади 6-го гвардійського корпусу також форсував Дніпро і зайняв с. Григорівку. Це був початок створення плацдарму на південь від столиці, який згодом увійшов в історію під назвою Букринського плацдарму.

При форсуванні Дніпра воїни 1-го Українського фронту проявляли масовий героїзм і відвагу. Честь першими форсувати річку випала комсомольцям Миколі Петухову, Івану Семенову, Василю Сисолятіну, Василю Іванову. На партизанському човні хоробрі воїни переправилися через Дніпро і зав'язали бій з фашистами, що засіли в селі. Відвернувши весь ворожий вогонь на себе, мужня четвірка полегшила тим самим переправу іншим бійцям.

29 вересня 1943 р. командуючий фронтом генерал армії М. Ф. Ватутін і член Військової Ради фронту М. С. Хрущов надіслали героям телеграму:

«Гвардії рядовим комсомольцям Миколі Петухову, Іванові Семенову, Василеві Сисолятіну, Василеві Іванову.

Палко поздоровляємо вас з чудовим подвигом.

Ваша геройська переправа через Дніпро, міцне закріплення на правому березі, готовність, не шкодуючи життя, відстоювати кожний клаптик відвойованої рідної землі і невпинно рухатися все далі вперед — на захід — є прикладом для всіх воїнів.

Так треба виконувати військовий обов'язок, нашу священну присягу Батьківщині!»

Радянський уряд присвоїв відважній четвірці комсомольців звання Героя Радянського Союзу.

На північ від Києва до Дніпра вийшли частини 38-ої армії. Перемагаючи шалений опір ворога, першою почала форсувати річку розвідувальна рота 180-ї стрілецької дивізії (командир дивізії генерал-майор Ф. П. Шмельов) і наприкінці дня 26 вересня захопила східну околицю с. Ново-Петрівців. 27 вересня почала форсувати Дніпро в районі с. Сваром'я 240-а стрілецька дивізія під командуванням полковника Т. Ф. Уманського. Безперервно посилюючи натиск і розширюючи фронт, відбиваючи на захопленому плацдармі численні контратаки противника, частини 240-ї стрілецької дивізії на початку жовтня раптовим ударом оволоділи с. Лютіжем. Цим самим були створені сприятливі умови для наступних бойових операцій частин 38-ї армії, а потім і основних сил 1-го Українського фронту. Плацдарм увійшов в історію під назвою Лютіжського плацдарму.

У період, коли передові частини Червоної Армії, успішно просуваючись вперед, підійшли до Десни, Дніпра і Прип'яті, партизани Київської області організували сім переправ на Дніпрі і чотири на Прип'яті

Про те, наскільки ефективна була безпосередня допомога партизанів частинам Червоної Армії, свідчать, зокрема, такі документи. Командування 23-го стрілецького корпусу та 8-ї стрілецької дивізії доносило М. С. Хрущову: «Сповіщаємо, що партизанські з'єднання, де командир Покровський, а комісар Чепурний і командир Ушаков, а комісар Волков, до приходу наших частин зайняли з боєм райцентр Новошепеличі та прилеглі до нього села, а також збудували своїми силами міст через р. Прип'ять, два пароми і виготовили 50 човнів. Ці заходи забезпечили переправу частин 13-го стрілецького корпусу без бою. Партизани забезпечили в районі переправ повну безпеку».

Про допомогу партизанського з'єднання ім. Чапаєва при форсуванні Дніпра Червона Армія в районі сіл Григорівка-Луковиця, Переяслав-Хмельницького району, генерал-майор Ф. Ш. Ісаєв писав: «Операція форсування Дніпра була глибоко продумана і зразково організована нашим командуванням ще на підступах до Дніпра.

У цій операції велику роль відіграла відмінна взаємодія між регулярними частинами Червоної Армії та партизанськими загонами.

Ще до підходу наших військ до Дніпра партизани захопили в тилу німців опорний пункт. Коли ж наші війська стали тиснути противника до Дніпра, партизани ударили з тилу і поставили німців у безвихідне становище. Внаслідок цього противник був оточений і, після безрезультатних спроб вирватися з оточення, здався в полон.

Дорога через Дніпро була відкрита. Партизани відіграли важливу роль не лише у взаємодії з частинами Червоної Армії: вони захопили

човни, що були німцями підготовлені на випадок відступу за Дніпро, приганяли багато човнів з інших місць до переправ Червоної Армії.

Партизани вели широку і сміливу розвідку на західному березі і, користуючись відмінним знанням місцевості, відшукували найбільш зручні місця для переправ через грузькі і непрохідні болота і знаходили до них шляхи, про які німецьке командування і уявй не мало».

Радянський уряд високо оцінив бойову діяльність переяславських партизанів. Багато з них були нагороджені орденами і медалями, а командиру десантної партизанської групи О. В. Тканьку було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. І. К. Примак — командир партизанського з'єднання ім. Чапаєва був нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

Протягом жовтня радянські війська вели вперті бої за розширення плацдармів на правому березі Дніпра. Радянське командування вважало найголовнішим Київський напрямок. Визволення Києва і захоплення в його районі великого плацдарму створювали загрозу всьому південному угрупованню німецьких армій. З району Києва з'єднання радянських військ могли по найкоротших напрямках завдавати ударів на захід і південний захід і вийти в райони Західної України та Південної Польщі.

Головний удар радянських військ планувався з Букринського плацдарму в загальному напрямку на Васильків і Фастів в обхід Києва з південного заходу. Допоміжний удар мав бути завданий з захоплених плацдармів на північ від Києва.

На Букринському плацдармі були зосереджені війська 40-ї (командуючий генерал-лейтенант Ф. Ф. Жмаченко) та 27-ї армій (командуючий генерал-лейтенант С. Г. Трохименко), а також 3-я гвардійська танкова армія (командуючий генерал-лейтенант танкових військ П. С. Рибалко).

З Лютіжського плацдарму північніше від Києва мали наступати 38-а армія (командуючий генерал-полковник К. С. Москаленко) з танковим корпусом у напрямку р. Ірпеня і 60-а армія (командуючий генерал-лейтенант І .Д. Черняховський) з кавалерійським корпусом між річками Здвижем та Ірпенем.

Проте гітлерівці зосередили на Букринському плацдармі великі сили. Крім того, дуже пересічена місцевість значно утруднювала використання танкових з'єднань і полегшувала противнику організацію протитанкової оборони.

На північ від Києва радянські війська в результаті наступу в період з 11 по 17 жовтня розширили плацдарм. 24 жовтня Ставка Верховного головнокомандування наказала командуючому 1-м Українським фронтом підготувати на початок листопада нову наступальну операцію — завдати рішучого удару на північ від Києва з Лютіжського плацдарму силами 6-ї гвардійської, 60-ї та 38-ї армій. Незважаючи на обмежені строки і важкі умови, перегрупування військ фронту було проведено швидко, організовано і скритно від противника.

З листопада війська 1-го Українського фронту перейшли в рішучий наступ з Лютіжського плацдарму.

За визволення України, за багатостраждальний Київ самовіддано боролися сини всіх народів великого Радянського Союзу. Нищівним вогнем підтримуючи піхоту, ішла у наступ гарматна обслуга Героя

Радянського Союзу таджика Хаді Кінжаєва, у складі якої були росіяни Самойлов, українець Пройданов, мордвин Кичаєв, марієць Тимофеєв, удмурт Гірков. Він сказав своїм бойовим друзям: «Поклянімося ж визволити Київ, визволити всю Україну, яку ми полюбили ще більше в цій кривавій боротьбі за честь і незалежність нашої Батьківщини».

Хоробро билася за Київ і окрема чехословацька бригада під командуванням генерала І. Свободи. Перед початком штурму він звернувся до своїх солдатів з такими словами: «Б'ючись за Київ, за Україну, ми йдемо в бій за Прагу, за вільну Чехословаччину. «Правда переможе!» — написано на нашому бойовому прапорі».

Радянський народ гідно оцінив подвиг героїв Дніпровсько-Київської битви: понад 800 воїнів були удостоєні високої честі — звання Героя Радянського Союзу, тисячі нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу. Серед Героїв Радянського Союзу, учасників битви за Дніпро і Київ, — представники понад 30 національностей Радянського Союзу. За форсування Дніпра високого звання Героя Радянського Союзу удостоєні росіяни Олександр Алексєєв, Анатолій Маркасов і Михайло Внуков, українці Михайло Охтирченко, Олексій Романенко і Марія Щербаченко, білорус Володимир Алексєєнко, чехи Антонін Сохар і Ріхард Тесаржік, грузин Акакій Перемадзе, башкир Михайло Ахседов, татарин Роміль Абрушін, киргиз Анатабек Чертеков та багато інших.

Особливо жорстокі бої за Київ розгорнулися 5 листопада в районі Святошина, де проходив останній оборонний рубіж противника. Наприкінці дня був взятий і цей рубіж. Радянські війська зав'язали бої на вулицях столиці. Одним з перших прорвався у центр міста — на Хрещатик — танк капітана Ничипора Шолуденка, колишнього колгоспника с. Лебедівки, Вищедубечанського району, Київської області. На площі Калініна Шолуденко скочив на рідну землю і раптом помітив групу гітлерівців, які стріляли у радянських бійців. Шолуденко кинув у ворогів дві гранати, але недобитий фашист дав по танкісту автоматну чергу. Шолуденко встиг сказати своїм бойовим друзям, які підбігли до нього: «Нічого. Київ — наш».

Вночі розвідники-комсомольці Кирюхін, Погорелов і Кир'янов встановили на будинку ЦК КП(б)У Державний прапор Радянського Союзу.

На 4-у годину ранку 6 листопада 1943 р. гітлерівці були вибиті з Києва. У битві за Київ (з 3 по 6 листопада) радянські війська розгромили 12 ворожих дивізій і захопили багаті трофеї. Рештки розбитих гітлерівських військ стали відступати в напрямках на Коростень, Житомир і Фастів.

6 листопада центральні вулиці міста заповнили кияни, які гаряче вітали воїнів-визволителів. Наступного дня, 7 листопада, жителі столиці Радянської України разом з усіма трудящими СРСР урочисто святкували 26-і роковини Великої Жовтневої соціалістичної революції.

У боях за визволення столиці Радянської України особливо відзначилися війська генералів Москаленка, Черняховського, Рибалка, Жмаченка, Трохименка, Красовського і Королькова.

БОРЕЦЬ
за ленінські принципи

25 січня 1963 р. минає 91 рік з дня народження видатного діяча Комуністичної партії України Миколи Олексійовича Скрипника. Минулого року з нагоди 90-ліття його народження центральні газети в Москві і Києві, після довготривалої мовчанки, пригадали яскраву постать революціонера-ленінця, який все своє життя віддав справі визволення трудящих, справі революції.

Постать Миколи Олексійовича відома і дорога не тільки трудящим України і Радянського Союзу. Його любили й шанували трудящі Західної України ще в той час, коли вони вели революційну боротьбу з польською буржуазією і поміщиками та їх класовими союзниками з українського націоналістичного буржуазного табору.

Не дивлячись на довгий час, в моїй мам'яті зберігся спогад про довшу розмову, яку я провів з М. О. Скрипником у Харкові, куди я приїхав в справах Компартії Західної України (КПЗУ) в жовтні 1927 року. Хто б з нас, активістів КПЗУ, не приїхав на Радянську Україну, кожен хотів поговорити з Миколою Олексійовичем, скористатися з його рад, послухати цього досвідченого революціонера. І треба правду сказати, що Микола Олексійович, як би не був зайнятий, завжди знаходив час на щиру, підбадьорливу розмову.

Потомок запорізьких козаків, страчених за участь в повстанні Залізняка і Гонти, який за свідченням «Правди» увібрав бунтарський дух проти соціального гніту і визиску, М. О. Скрипник в 1918 р. був відряджений Леніним на Україну, щоб в складних умовах громадянської війни проводити ленінську лінію в радянському будівництві і в національному питанні.

Досвідчений керівник в класовій боротьбі і неабиякий знавець національного питання, Микола Олексійович був одним з тих провідних діячів КП України, які від часу виникнення Компартії Східної Галичини (КПСГ), а пізніше Компартії Західної України, всебічно помагали молодій партії в її більшовицькому вихованні. Ця допомога Миколи Олексійовича була особливо цінна в той час, коли молоде керівництво КПСГ — (Васильків, Турянський, Теслюк, Максимович та інш.), марксистський світогляд якого складався в рядах Інтернаціональної революційної соціал-демократії (ІРСД) в довготривалих спорах, що продовжувались до 1923 р., — захищало політично правильну лінію в основних питаннях революції в Польщі і на Західній Україні — селянському і національному.

І в організаційному питанні, в якому ЦК КПСГ не завжди і не у всьому мав рацію, він займав правильну позицію.

Ось цитата з передової газети «Наша правда» — органу Комуністичної партії Східної Галичини:

«... Галицькі комуністи разом з комуністами інших країн — польських і непольських, але тих, що опинилися під чоботом зубра (себто польських поміщиків — прим. автора), — мусили з'єднати свої сили в одну організацію, в Комуністичну робітничу партію Польщі... Вступлення КПСГ в склад КПРП сталося власне для того, щоб скоріш розтрощити буржуазну Польщу, а це значить те саме, що й визволити Сх. Галичину з-під польського націоналізму.

...І ось саме для такої цілі, для скорішого успішнішого повалення польської білогвардійщини, єднається Галицька комуністична партія з Польською... Польські комуністи, що ведуть польське робітництво в нещадний бій з польсько-французьким капіталом, покли́кали галицьку партію зайняти цілий відтинок фронту, щоб тим краще розтрощити спільного ворога. Комун. партія Східної Галичини, маючи свій Центральний Комітет, тим самим має своє командування, але тому, що фронт є спільний, то й головне керування цілою пролетарською армією бійців належить одному ЦК КПРП, якому підлягає й Галицький Центральний Комітет. Так само, колись незалежна секція Комуністичного Інтернаціоналу, — Комун. партія Східної Галичини нині вже входить і до Інтернаціоналу не окремо від польської секції, але разом з нею спільно». («Наша правда» № 25 від 24.IX.1921 р.).

Наведена цитата явно заперечує тому, що іноді приписується, немов ЦК КПСГ стримів до повної окремішності.

Від самого виникнення КПСГ-КПЗУ користалося ідейною допомогою Компартії України. В процесі більшовизації і стосування ленінських принципів в конкретних умовах Зах. України, КПЗУ завжди могла розраховувати на дружню пораду, критичну увагу і щиру допомогу КПУ.

КПЗУ тішилась успіхами КПУ в соціалістичному будівництві, живо і чуйно реагувала на все, що діялось на Радянській Україні. На доповідь представника КПУ про підсумки соціалістичного і культурного будівництва на Радянській Україні, III з'їзд КПЗУ (1928 р.) прийняв постанову, в якій, між іншим, сказано:

«Провадячи соціалістичне будівництво, посилюючи могутність української соціалістичної держави, розвиваючи дедалі швидшим темпом українську пролетарську культуру, дбаючи про забезпечення розвитку культур національних меншостей, борючись з українським націоналізмом, КП(б)У з неменшим успіхом проводить боротьбу і проти другого свого ворога — великодержавного російського шовінізму, нещадно б'ючи окремі його прояви в самій партії, з корінням винищуючи великодержавні залишки в державному апараті, куди його приносять старі спецівські кадри».

Здійснення цієї ленінської політики КПУ відбувалося при видатній участі М. О. Скрипника. Він рішуче і сміливо боровся з усякими різновидностями українського націоналізму, наплювізму та великодержавного російського шовінізму. Як народний комісар освіти, боровся за розвиток української соціалістичної культури.

Не дивно отже, що ця більшовицька принциповість і наполегливість були джерелом того авторитету, яким користувався т. Скрипник в КПЗУ, і тому зрозуміло, що кожний з нас, активістів КПЗУ, хотів зустрітися з ним, повчитися у нього.

Коли незабаром, після мого приїзду в Харків, тов. Скрипник прийняв мене, мені відразу довелося відповідати на цілий ряд конкретних питань з діяльності КПЗУ — про класову боротьбу, страйки (в кінці 1926 р. мав місце загальний страйк в деревній промисловості, а весною 1927 р. — страйк сільськогосподарських робітників), про настрої мас. М. О. Скрипник великого значення надавав постійним зусиллям керівництва КПЗУ поширити свої ідейні і організаційні впливи партії серед польських і єврейських трудящих Зах. України, виховувати маси в дусі братерства і інтернаціоналізму. Пам'ятаю, як т. Скрипник підкреслював необхідність ще більше зміцнювати революційні зв'язки з трудящими Польщі, вчитися у КПП, яка здобула великий досвід у веденні класової боротьби.

Микола Олексійович особливо міцно вказував на правильне розуміння клича самовизначення поневоленого буржуазною Польщею українського населення аж до відірвання і приєднання до Рад. України. Але це може статися, вказував він, після революції в Польщі, яку здійснить робітничий клас Польщі в союзі з селянством при підтримці поневолених народів. Інший відомий діяч КПУ сформулював цей клич в такій популярній формі: «Тікай дятьку з Луцька в Харків, але через Варшаву».

Тов. Скрипник з вдоволенням ствердив, що КПЗУ і керований нею «Сельроб» борються з антирадянською пропагандою УНДО, радикалів та інших націоналістичних партій і груп. Микола Олексійович наполягав на тому, щоб члени КПЗУ боролись з впливом цих ворожих партій в читальнях «Просвіти», в кооперативах і т.ін., щоб партія стала єдиним і послідовним виразником і захисником різносторонніх інтересів захукраїнських трудящих.

Розмова торкнулася також розламу, який вчинили восени того ж року в «Сельробі» б. керівники групи «Воля народу», мотивуючи цей шкідливий крок не різницями ідеологічного характеру, не програмою партії, а окремими похибками керівництва Сельробу в практичній роботі і закликаючи маси до своєї Сельроб «Лівиці»

Підкреслюючи ряд грубих опортуністичних помилок керівництва Сельробу, тов. Скрипник одночасно гостро засудив москвофільську групу «Воля народу» за розлам сельробівських рядів, яку в 4о-их роках і пізніш деякі публіцисти називали навіть професійними революціонерами.

Ось що писав «Комуніст» в статті «Розбивачі селянсько-робітничого руху на Зах. Україні»: яку т. Скрипник перед друком читав і схвалив:

> «...В тому власне, що ЦК Сельробу рішив ліквідувати «Волю народу», як газету, що не відповідає ідеології сельробівського руху, і треба шукати діючих причин сецесії народовольців. З ліквідацією часопису народовольцям не лишалося нічого іншого, як розтопитись в Сельробі, перестати існувати як окрема ідеологічна група... Група «Волі народу» гуртує елементи, які ще не порвали ідеологічного зв'язку з москвофільським табором. В той час, коли старий москвофільський табір перестав бути яким-небудь політичним чинником і з вимертям старих мамутів зійде зовсім зі сцени, молода генерація, приноровлюючись до змінених обставин, старалася зберегти і погодити москвофільську ідеологію з со-

ціалізмом. Виразиником її був часопис «Воля народу» (звідси і назва групи), який спочатку виходив російською мовою і тільки пізніше перейшов на українську мову. Бачучи неможливість обстоювати москвофільство одверто, вони стали на наплювістську точку зору в національному питанні, стараючись свій наплювізм прикрити крикливою революційною фразою... Характерний факт, що народовольці в своїй заяві не знайшли місця для одного із китів революції в Польщі, а саме для національного питання. Ясна річ, що це не випадок — це вияв їхньої суті, цілої їхньої «лівизни». Орган ЦК КПУ (газета «Комуніст» № 260, від 15.XI.1927 р.).

Я інформував Миколу Олексійовича про нищення на Зах. Україні польським фашистським урядом українських початкових і середніх шкіл, вчительських семінарій, культосвітніх установ, про насильне переселення в Центральну Польщу українських вчителів. В одному 1925 р. було звільнено 3000 українських вчителів, а з 3662 укр. шкіл в Галичині залишилось в 1927 р. менше одної третини.

— Не вдасться буржуазній Польщі, — говорив т. Скрипник, — денаціоналізувати нац. меншості, прийде час, коли всі шкоди в ділянці освіти і культури з приєднанням захукр. земель до Радянської України будуть швидко ліквідовані. На Україні взагалі не було українського шкільництва до 1917 р., а зараз всі діти вчаться на українській мові, виросла мережа культосвітніх установ, весь державний апарат вважає своїм обов'язком володіти українською мовою і т.д. Зрештою, — додав Микола Олексійович, — мережа українських шкіл розвивається і в інших союзних республіках.

І дійсно, українська радянська преса тоді широко інформувала і вміщувала репортажі про стан українського шкільництва в РРФСР і інш. республіках. Вже в 1958 р., шукаючи в Києві в газетах з 1927 р. деяких даних, я натрапив в газ. «Вісті» від 25.X.1927 р. на статтю «До планової українізації шкіл в РРФСР», в якій передається зміст обіжника Наркому освіти РРФСР тов. Луначарського про планову українізацію і білорусизацію шкіл, де українське населення на території РРФСР проживає компактними масами. Як на негатив обіжник вказує на те, що українізованих шкіл нараховується всього на Вороніжчині — 142, Курщині — 25, Самарщині — 5, на Півн. Кавказі (Кубань) — 746, В Сибіру — 64. Далі в обіжнику сказано: «Масовий перехід на українську (і білоруську) мови вимагає великої підготовки до цього, і він тягне за собою, в першу чергу, націоналізацію низового апарату по радянському управлінню і місцевих, головним чином сільських громадських установ» (підкреслення в оригіналі).

В іншій статті «Українізація на Північному Кавказі» написано: «Що ж показав нам всесоюзний перепис? Він показав, що українці не так то вже й розпорошені, що українці Північного Кавказу заселюють майже суцільну територію. За даними статистичного управління українців на Північному Кавказі нараховується 3.106.855 чол.». І далі: «Загальна кількість руських 3.841.063, але були скарги під час перепису, що «хахлів» зараховували до руських, бо вони «не чисті українці», «не говорять літературною українською мовою» («Вісті» № 361, від 15.XI. 1927 р.).

Якщо вже мова йде про ці справи, то треба сказати, що партія вже в 1919 р. надавала великого значення розвиткові української національної культури. В постанові Першої Всеукраїнської наради КПУ в розділі «Національна культура» сказано:

«Щодо відношення до національної української культури та мови наша партія (мова тут йде про РКП(б) — прим. автора) на грудневій конференції 1919 р. означала ясну сталу лінію, якої повинні держатися всі товариші, які працюють на Україні. Постанова грудневої конференції говорить: «Тому що українську культуру (мову, школу і т.д.) протягом віків гнітив царат і визискуючі верстви Росії, ЦК РКП ставить в обов'язок всім членам партії всіма засобами працювати в напрямі знищення всіх перешкод для вільного розвою української мови та культури. Оскільки на грунті довговікового гніту серед відсталої частини українських мас помічається націоналістичні тенденції, члени РКП обов'язані відноситися до них з великою терпимістю та уважністю, виставляючи проти них слово товариського пояснення спільності інтересів працюючих мас України й Росії. Члени РКП на території України повинні переводити в життя право працюючих мас вчитися та вести справи по всіх радянських установах на рідній мові, всякими способами поборювати спроби штучними заходами відсунути українську мову на другорядне місце. — навпаки, вони повинні зробити українську мову зброєю комуністичної освіти трудящих мас (підкреслення в оригіналі). Негайно повинно вжити заходів, щоб по всіх радянських установах була достатня кількість урядовців, які б знали українську мову, і щоб на будучий час усі урядовці вміли говорити українською мовою».

Ця постанова, яка зістала в силі ще й тепер, яку не скасували ані жодний з'їзд, ані партійна нарада, не потребує ніяких коментарів і партія повинна переводити її в життя з всією рішучістю». («Наша правда» № 20 від 20.VIII.1921 р., «Національна справа» стор. 2).

Микола Олексійович пильно стежив за нашими легальними і нелегальними видавництвами. Він систематично читав журнали «Наша правда» і «Культура» тижневики «Світло» і «Професійні вісті», відмічав неясні або помилкові сформулювання. Мені пригадується, як т. Скрипник, говорячи про таке редагування газети, щоб вона захоплювала й організовувала маси, вказав на випадок, коли під час страйку сільськогосподарських робітників в 1927 р. страйкарі прийшли до поміщика в Самбірщині з газетою «Професійні вісті» в руках і зажадали задоволення висунутих в газеті домагань.

Я зупинився тільки на важливіших моментах розмови, що тривала майже 2 години. Микола Олексійович цікавився працею кожного центрального активіста (знав майже всі псевдоніми), вказував на кращі методи пов'язування легальної роботи з нелегальною, наводив приклади з своєї підпільної практики. Слухаючи т. Скрипника, я відчував, що говорю з політичним діячем, з справжнім ленінцем.

Тов. Скрипник брав участь майже у всіх з'їздах і важливіших пленумах КПЗУ, КПП і Комісіях Комінтерну, був всюди там, де треба було боронити ленінську лінію в національному питанні. Для прикладу, того ж року, 11 грудня 1927 р. М. О. Скрипник про-

мовляв на X з'їзді КПРС і, між іншим, гостро виступив проти одного з польських товаришів:

«Недавно на останньому з'їзді комуністичної партії Польщі представник одного з напрямів польської партії зробив доповідь. Він виступив з заявою про те, що в національній війні, яка в 1919 р. точилась між буржуазним західноукраїнським військом і буржуазним польським військом, позиція західноукраїнського війська була контрреволюційна, реакційна. В резолюції ж Комінтерну, яку ухвалено в національному питанні, в зв'язку з питанням про компартію Західної України, ми маємо місце, де сказано цілком протилежне, а саме: «Після розгрому українського національно-революційного руху проти польських поміщиків в 1919 р. західноукраїнська буржуазія першими часами ще йшла за національно-революційним рухом трудящих мас Західної України» і т.д. Вельми характерно, що Комінтерн, обговорюючи в окремій комісії (я не брав в ній участі, бо був тоді в відпустці) спеціально дане питання вважав за потрібне констатувати, що в цій війні, в цій збройній боротьбі між двома державними організаціями, які виникли на території розкладеної австро-угорської моиархії, між Галичиною і Польською Республікою, що були обидві буржуазними, західний український рух був національно-революційним рухом проти польських поміщиків. І прямо протилежно цьому згаданий товариш, виступивши на польському з'їзді, зробив заяву, що ця національна війна в 1919 р. має з боку західноукраїнського війська контрреволюційне значення. Що це означає, як не виправдання владної польської буржуазії в імперіалістичній війні, що її провадила вона в 1919 р.»

***

Несподівана смерть М. О. Скрипника в 1933 р. була для України, для її активу, страшенним ударом. Багато з нас вже тоді знало, що самогубство М. О. Скрипника — це провокація майстрів чорних діл, що ленінець, який все життя боровся з націоналістами всіх мастей, не міг очолювати націоналістичний ухил на Україні. Але тим, що організували цю провокацію, голова Скрипника була потрібна, щоб тим самим легше можна було вчинити розправу з численними українськими партійними керівниками, працівниками і письменниками.

Тих, кого не винищено в 30-х роках, винищував Л. Каганович в 40 роках.

«Ставши в 1947 р. секретарем ЦК КПУ, він (Каганович) оточив себе зграєю безпринципних людей і підлабузників, переслідував віддані партії кадри, цькував і тероризував керівних працівників...» — говорив на XXII з'їзді КПРС т. Підгорний.

Минуло 30 років, і партії і народу віддано добре ім'я справжнього ленінця і борця за комунізм. Пам'ять про Миколу Олексійовича Скрипника і про його вклад в розвиток комуністичного руху взагалі і зокрема на Зах. Україні житиме вічно.

АДРІАН ГОШОВСЬКИЙ

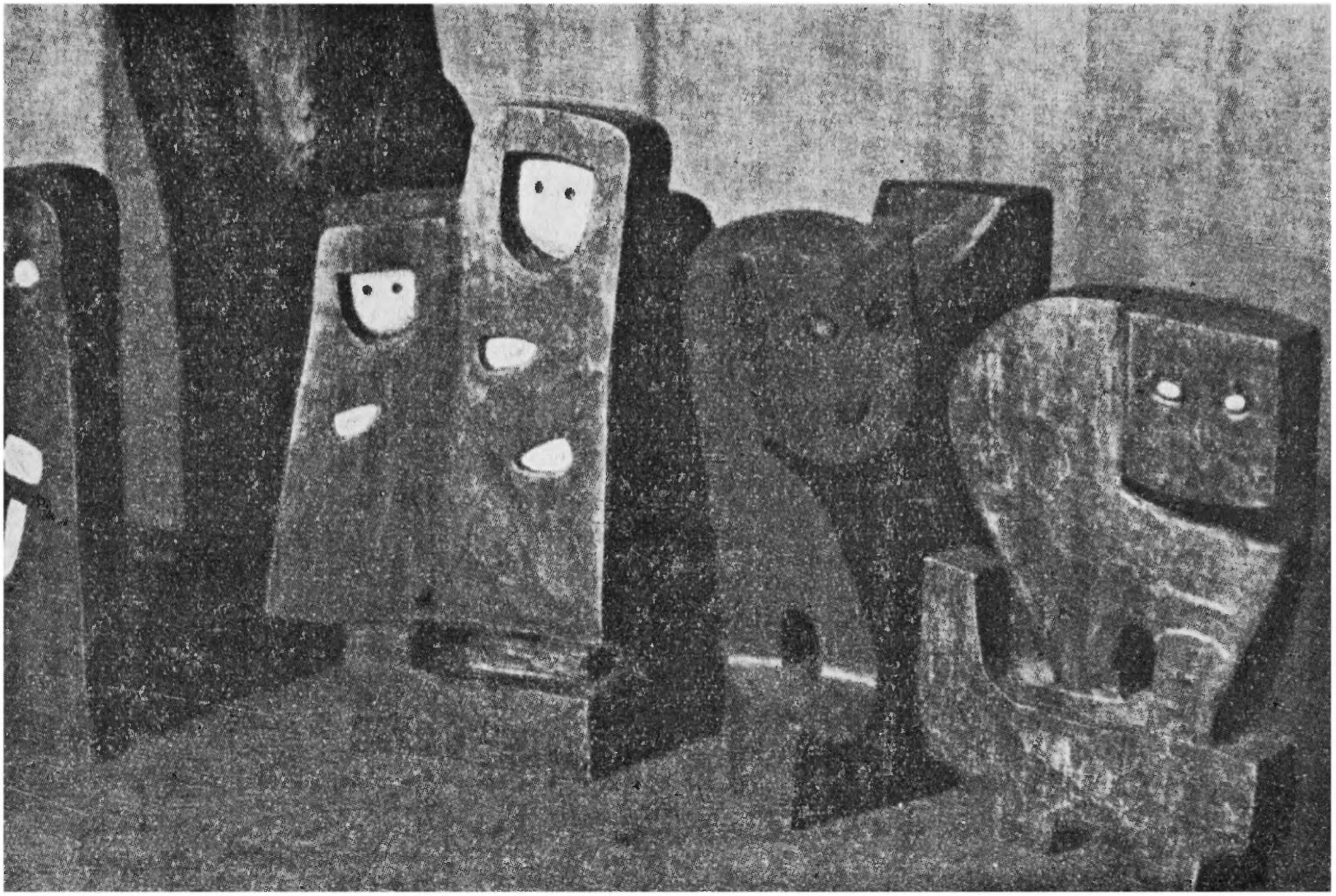

Г. ПЕЦУХ. РІЗЬБА. ФОТО Е. КОССАКОВСЬКОГО

ДІВОЧИЙ ОДЯГ. ПОЛТАВЩИНА.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ОДЯГ

Багато можна говорити про красу українського народного вбрання. Що воно одно з найкращих, на це маємо багато доказів. А найкращий доказ — воно саме у всіх своїх численних регіональних різновидностях. Костюми полтавського типу, яким притаманна особлива легкість і ніжні краски ніколи не перетяжені надміром прикрас. Цикл споріднених строїв: Придністрянське Поділля, Буковина, Покуття і Гуцульщина; для них типова — обгортка, споріднена з полтавською плахтою, спільний крій сорочки та розложення на ній прикрас.

ВЕСІЛЬНЕ ДІВОЧЕ ВБРАННЯ. ПОЛТАВЩИНА.

Поодинокі групи цього циклу різняться від себе головно колоритом. Вишивки цієї групи дуже оригінальні, різноманітні орнаментально і технічно та найбільш багаті красками. Дещо відокремлені гірські райони, ноша яких більш достосована до гірського життя. Особливу увагу звертають зачіски та в'язання голови покутської групи.

У бойківській групі слід вирізнити підгірські та високогірські строї. Одяги з Підгір'я вирізнюються барвистими квітчастими вишивками. Одяги гірських околиць зберігають багато архаїчних рис. У лемківських костюмів звертають увагу в'язання голови — чи то білою великою наміткою, чи прозорими хустами.

Всі вони, для характеристики яких потрібні були б дисертації, пестять очі барвистим колоритом, відчувається в них спокій і творча рівновага народного митця, здається, можна схопити тайну народного примітиву, що зумів звести до однієї схеми вікові культурні надбання — і в сучасному одязі зберегти форми давніх східних культур і компоненти різних епох і стилів. Цінні і цікаві прикмети української народної ноші!

Могло б здаватись, що одяг — це річ тривка і незмінна, що переховується в приблизно однаковому виді. Проте досліди показують, що народна ноша міняється відповідно до географічних, етнічних, суспільних

умов, заховує пережитки перехідних мод і користає з різних запозичень. Особливо з II половини XIX століття, коли з'явилась машина і поклала свсє п'ятно на ткацьке виробництво; селянський одяг почав змінюватися, а, предмети власного виробництва стали витіснятися фабричними тканинами, тим самим народні ноші почали втрачати старовинні форми.

Музейні збірки, що показують оригінальні зразки ноші за довгі роки, наглядно показують цей процес переміни, заникання і творення нових форм одягу; протягом недовгого часу він міняє свій загальний вигляд, або поодинокі компоненти. Таке явище виступає скрізь.

Але, крім мінливості нашої ноші, треба підкреслити багато інших прикмет, що об'єднують одяги різних околиць та впродовж століть зберігаються незмінні до сьогодні. Саме вони надають типовості і особливого характеру українській народній ноші та об'єднують найдальші окраїни.

ЧОЛОВІЧИЙ ОДЯГ. ПОЛТАВЩИНА.

Наприклад, такий характеристичний атрибут українського одягу як СОРОЧКА. Численні находки пряслиць, льняних і конопляних волокон вказують, що сорочка на Україні була вживана дуже давно, в кожному разі вона виступає вже скрізь ще у князівській добі. В козацьких часах

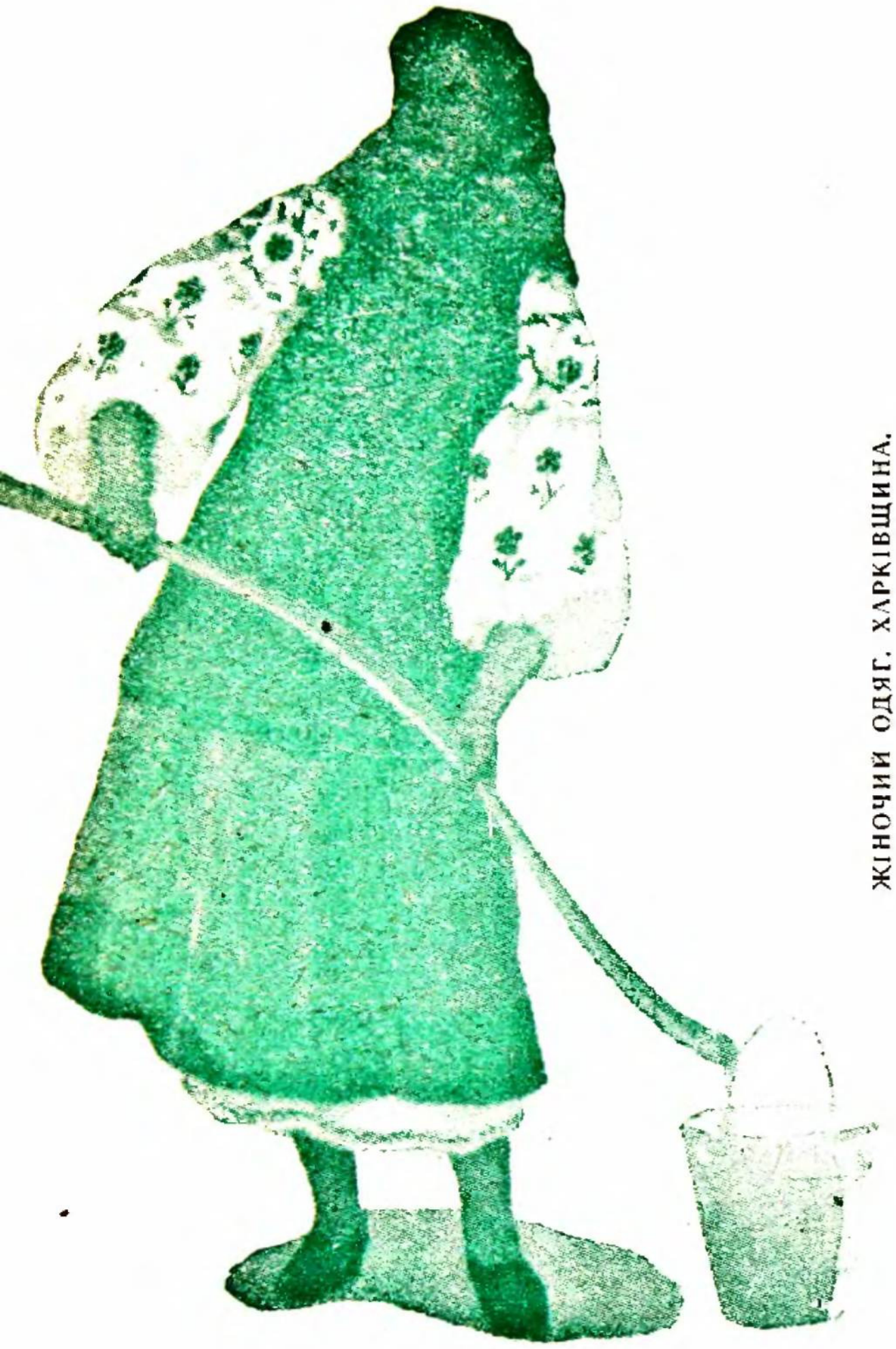

ЖІНОЧИЙ ОДЯГ. ХАРКІВЩИНА.

жіночі сорочки були такого ж крою, як і зараз, тобто були довгі без коміра, зібрані навколо шиї та прикращені на рукавах і подолі вишивками. Опис одягу українок XVII ст. говорить, що влітку вони ходили лише в сорочках, перев'язаних в поясі. Значить, сорочка була верхнім одягом.

Українська сорочка готується з полотна домашнього виробу. Про полотно, льон і коноплі згадується ще в літописах. Так, як полотно — виключний матеріал для сорочки, так теж колір народних сорочок скрізь однаковий — білий. Це ж прекрасний фон для української вишивки, цієї характерної прикраси українських сорочок.

Прикметою, що об'єднує сорочки на всіх землях України саме — вишивання, збирання, мереження.

Чоловічі сорочки, так як і жіночі, шиють з білого полотна. І в їх крою знаходимо подібність з сорочками жіночими. Сорочку носять на випуск, поверх штанів, або випускають подол в штани. Народні обряди (напр. весільний), звичаї і приказки доказують, що давніше чоловіки носили довгі сорочки; на селах до сьогодні ще малі хлопці ходять у довгих сорочках, а де-не-де ще під кінець минулого століття хлопці не носили штанів до 15 року життя або й до весілля, ходили лише в довгих сорочках, підперезаних крайкою або мотузком.

Старовинна українська чоловіча сорочка була, мабуть, без вишивок. Такою вона збереглася до сьогодні на Поліссі та де-не-де в Галичині. Але назагал вишивка — типова прикраса і чоловічої сорочки.

Орнамент, що прикрашує одяг, — вишиваний або тканий. У ньому переважають геометричні форми та площинно трактовані квіткові взори, які обов'язково підлягають законам ритмічної композиції.

Пізніше, наприкінці XIX — на початку XX ст., в зв'язку з впливом капіталістичного ринку, на селі поширюються малюнки квіточок, запозичені з модних у міщанському колі альбомів для вишивки хрестиком, трактовані натуралістично, без врахування практичного призначення і особливостей матеріалу. Проте й ці мотиви значною мірою перероблялися в дусі народних традицій.

ЧОЛОВІЧИЙ ОДЯГ. ПОДІЛЛЯ.

До характерних компонентів українського одягу належать ЗАПАСКИ. Запаска в своїй первісній формі виступає на Гуцульщині. Вона вузька і невеличка, ткана з кольорової вовни. На покутті поширені ОБГОРТКИ. На Придніпрянській Україні виступає ПЛАХТА. Вона обвинена кругом стану, розходиться дещо на переді. Крім форми особливою рисою плахти є її орнаментація. Вона виткана в дрібні клітинки різних кольорів, які переважно чергуються в порядку шахівниці.

ЖІНОЧИЙ ОДЯГ. ГУЦУЛЬЩИНА.

ЖІНОЧИЙ ОДЯГ. ЗАКАРПАТТЯ.

Пояси звичайно широкі, з тканим орнаментом або вишивкою. Зустрічаються й вузькі пояси — крайки з геометричним чи квітковим орнаментом. Поверх сорочки в ряді областей одягалася безрукавка (керсетка— в центральних областях України, кептар — на Буковині, в Карпатах та Закарпатті). Найбільш поширеною була свитка, яку носили як верхній одяг, іноді прикрашена вишивкою, а взимку кожух з вишивкою та шкіряними аплікаціями.

ЖІНОЧИЙ ОДЯГ. ЛЬВІВСЬКА ОБЛ.

ЧОЛОВІК У СВИТЦІ. ПОДІЛЛЯ.

На голові дівчата носили вінок зі стрічками або хустину, жінки — очіпок, пов'язаний хусткою чи намітною — довгою, схожою на рушник смугою тонкої тканини, затканої по краях узором.

Значну роль у народному одязі відігравали різноманітні прикраси. Найбільш поширені — намиста з янтару, коралі, скляні узорні буси, дукати і т.ін. Характерними прикрасами були також гірдани та склянки у вигляді плетених стрічок з винизаних бісером ниток.

ЖІНКА В КОЖУСІ. ПОЛТАВЩИНА.

Великою різноманітністю відзначалися весільні вінки і стрічки. У Прикарпатті та гірських районах поширена налобна металева прикраса з підвюсками — чільце, яку одягають нареченій. Характерним для весільного обряду на Україні, зокрема на Полтавщині, є підперезування нареченої рушником. У західних районах на плечі нареченої накидалася намітка — символ заміжжя.

Чоловічий одяг значно простіший. Він складається з полотняної сорочки з прямим розрізом коміра, іноді багато вишитого пазушника (маніжки) у вигляді прямокутника та широких штанів — білих полотняних, синіх або вибійчаних, які впускалися у чоботи. У західних районах носять вузькі штани — полотняні чи сукняні, у гірських областях за верхній одяг служать — ще безрукавки з овчини (кептарі). Верхній одяг складався із свитки або кожуха.

З шкіряного взуття в центральних областях України найбільш поширені черевики і чоботи, на Поділлі, в районах Карпат — шкіряні постоли. Кольорові жіночі черевики та чоботи іноді прикрашалися узором з срібних цвяшків.

Місцеві варіанти українського народного вбрання відзначаються винятковою різноманітністю. Часто кожне село мало свої специфічні особливості одягу, які відрізняли його від сусідів. Навіть тепер в Прикарпатті та в гірських районах можна за характером одягу визначити, з якого саме села людина. Крім таких вузько місцевих відмін, окремі області відзначалися більш-менш тривкою єдністю загального характеру вбрання. За такими ознаками виділяється одяг центральних областей: Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Харківщини, а також Поділля, Полісся, Буковини, Прикарпаття, гірських районів Карпат, Закарпаття.

Кожен з типів одягу має в собі щось оригінального. Кожен має свій стиль, своєрідну гармонію красок, а часто і небуденну фантазію.

І. РЕЙТ

О. КУЛЬЧИЦЬКА. ЧОЛОВІЧИЙ ЛЕМКІВСЬКИЙ ОДЯГ.

О. КУЛЬЧИЦЬКА. ЖІНОЧИЙ І ЧОЛОВІЧИЙ ОДЯГ З СЕЛА КОМАНЧА.

Українська хата

Однією з важливих ділянок в мистецтві поруч з мовою, звичаями, фольклором, літературою, які є витвором кожної високозорганізованої нації, займає і архітектура та інші галузі культури, що протягом століть витворює кожний народ архітектуру. Особливою архітектурою і стилем відрізняється наша звичайна селянська хата.

Доводиться, інколи, проїхати Польщу з кінця в кінець, оглядаючи з вікна вагону краєвид, попутні села. Порівняйте село на західних землях, в центральній Польщі і на Лемківщині; відразу видно, що будували їх різні народи. А ось проїдьтеся з Лемківщини на Бойківщину, Гуцульщину, Волинь, Полісся, Наддніпрянщину — не тільки ззовні, але й всередині хат побачите ряд подібних прикмет. Народилися вони з давніх давен, довгі віки збагачувала їх творча уява народних майстрів і в результаті виросла народна архітектура, яка стала важливим елементом національної культури українського народу.

Найбільш старі, архаїчні типи селянських хат збереглися в Галичині та на Західній Волині і Поліссі.

Як розвивалося житлове будівництво України з найдавніших часів? — Відповідь на це питання губиться в сутінках століть і не відомо, чи вдасться вченим розв'язати це завдання. Хати будовано з дерева. Воно гниє, порохняніє, до того ж — горить. Коли хати горіли, з ними згорів і доробок художньої майстерності. Однак наші предки, крім власних хат, будували укріплення, оборонні мури, замки, церкви та монастирі. Все це, в основному, муроване, ось воно в деякій мірі й достояло до наших часів.

Не тільки багата творча фантазія формувала архітектурний стиль сільського будівництва України; важливу роль відіграли політичні обставини і природні умови. Ось, для прикладу, картина, яку ще сьогодні побачите в Бескидах, на волинському чи поліському селі.

Стоїмо на чотирикутному подвір'ї. Перед нами дивиться причілком на вулицю дерев'яна (обов'язково!) рублена хата з півкруглих брусів, напіввросла зі старості в землю. Крита соломою, гонтами, або навіть черепицею. Впритул до її рогу стояла шопа, продовжена хлівом. Напроти хати простягалася висока клуня. Четвертий бік двору відгородила від вулиці возівня, а від неї до хати побігла дерев'яна стіна, прикрита дашком. В стіні широка брама на дві половини, а в од-

ній половині — вузька фіртка. Замкніть фіртку з середини і на подвір'я, обставлене чотирикутником будинків, не то зайти, — загляну-ти важко! — Так обставляли возами запорожці табір для оборони перед ворогом, так будували їхні прадіди у княжу добу свої двори, захищаючись перед лютим звіром і татарвою.

Молоде покоління вже й пісень про татар не знає, але історію народу навіть з його архітектури може виразно вичитати.

Довго держаться в народі старі традиції, а особливо архітектурні. Однак все те, що перестаріло і не відповідає новим умовам життя, засуджене на загибель. Так діється і з «оборонною» формою двора, сприятливою тепер хіба лише для вогню. Розпалася вона давно під час колективізації на Великій Україні, довше продержалася разом з одноосібним господарством — на Західній Україні. Тепер і тут все змінюється. Не потрібна ж колгоспникові власна клуня, возівня, великий хлів. Замість них будуються нові хати — мурувані, в кілька кімнат, з підлогою, електричним світлом. Штукатурені роги хат милують око знадвору різнобарвними фантазійними взорами.

В залежності від кліматичних умов та місцевого матеріалу, в різних частинах України будовано хати по-різному. Є хати дерев'яні (рублені, дильовані), мазанки (плетені з хворосту і обмазані глиною), глиняні (валькові, глинобитні) та інші. В одних місцях більше дахів 4-схилових, в інших — 2-схилових (з причілками). На Полтавщині солом'яна стріха гладка, на Правобережжі — «з острішками». Коли в Карпатах і в північній смузі збереглися архаїчні типи хат, то на рівнині, під впливом західноєвропейських стилів, з'явилося багато різноманітності в формах даху, отворів, ганків, галерейок, підсіння, підстрішшя з гарно різьбленими колонками («сохами») тощо.

Всі ці типи поєднуються спільними прикметами, особливо внутрішнім розподілом приміщень і розташуванням меблів. Найчастіше зустрічається розподіл на 3—4 частини: сіни-хата-комора (або друга хата), сіни — кухня — кімната — комора, причому сіни завжди ділять хату від комори.

Тип української хати, що виводиться з Київської Русі, віджив, хіба, свій вік. В нові часи по-новому люди підходять до життя, по-новому й влаштовують житло. Задомовляються на селі нові форми внутрішнього розпланування — вигідніші, практичніші, пристосовані до кращого забезпечення здоров'я та культурного життя. Український селянин швидкими темпами модернізує архітектурний стиль своєї хати.

Микола СИВІЦЬКИЙ

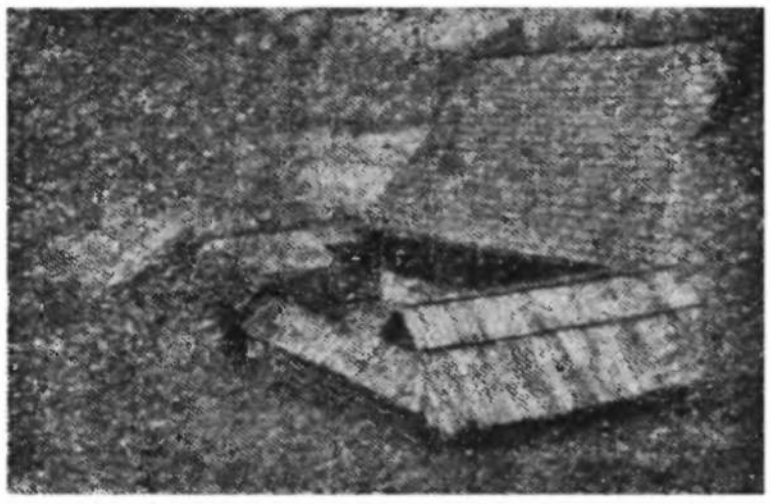

ГУЦУЛЬСЬКА «ГРАЖДА».

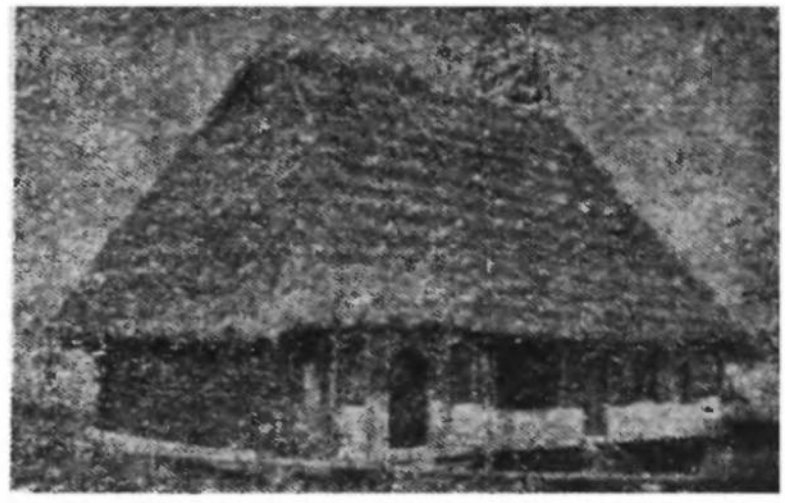

ХАТА З ПІДДАШКОМ. С. ТУХОЛЬКА ДРОГОБИЦЬКА ОБЛ.

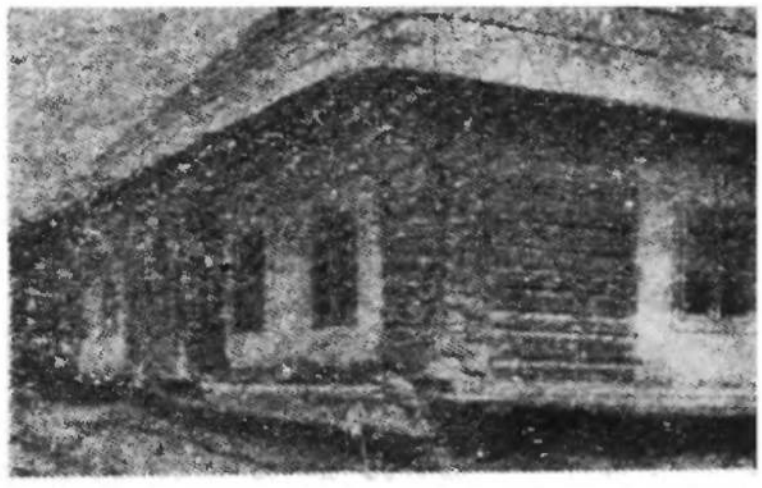

ФРАГМЕНТ ХАТИ С. ПЕТРІВЦІ ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛ.

ФАРБУВАННЯ ХАТИ. ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛ.

ХАТА С. ВЕРХНІ ПАНІВЦІ ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛ.

ХАТА С. СТЕБЛІВКА ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛ.

ХАТА С. КАДИЇВЦІ, ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛ.

ХАТА С. ДИКАНЬКА ПОЛТАВСЬКА ОБЛ.

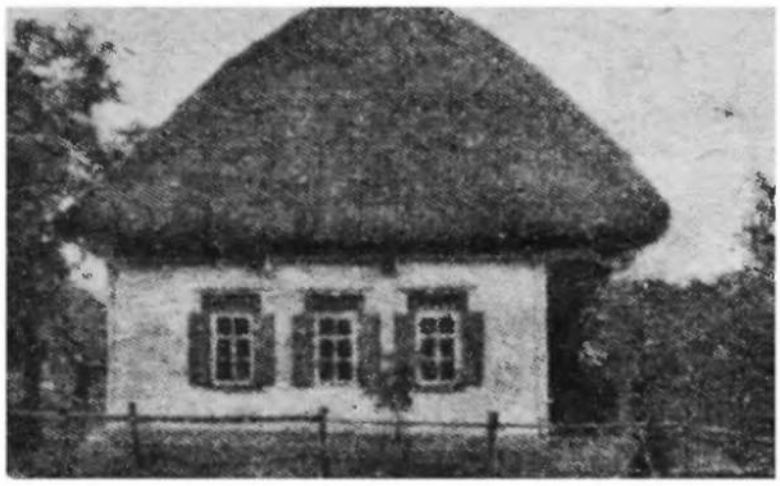

ХАТА С. САВИНЦІ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛ.

ХАТА С. ОПІШНЯ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛ.

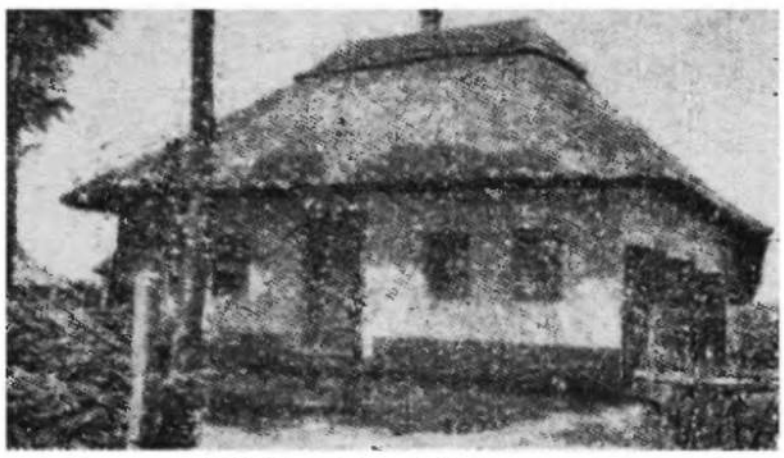

ХАТА С. ДЕМІВКА
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛ.

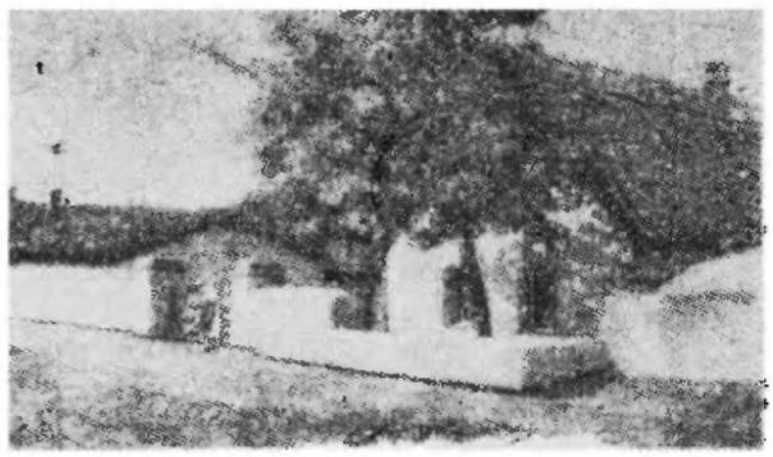

ХАТА С. ЗАВАДІВКА
ОДЕСЬКОЇ ОБЛ.

ПІДДАШОК. С. ДАР'ЇВКА
ВОРОШИЛОВГРАДСЬКА ОБЛ.

ДЕТАЛІ ХАТИ С. ЖУЧКА
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛ.

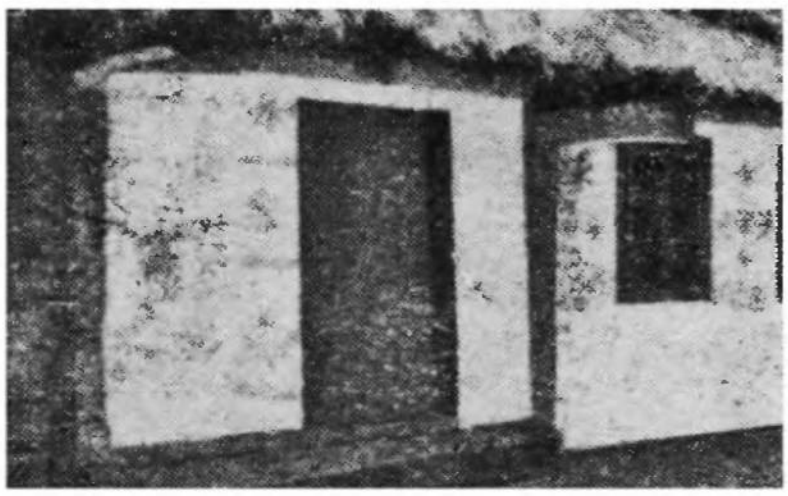

ХАТА З НАСТІННИМ РОЗПИСОМ.
С. ВЕРХНЯ ЯБЛУНІВКА
ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛ.

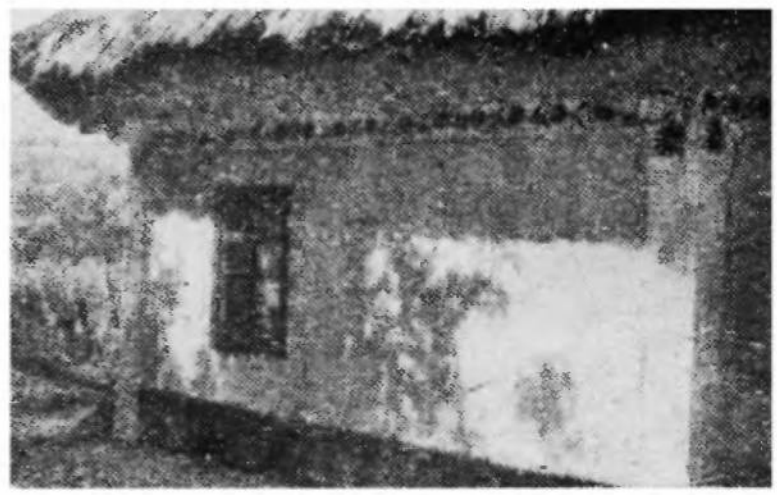

РОЗПИС НА ХАТІ С. ЧЕРВОНА
ГРЕБЛЯ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛ.

Шляхами українського балету

Український балет один з наймолодших у світі, хоч і має тисячолітню народну традицію. Вже сама назва (з італійської ballo = танок) вказує, що балет виводиться з танку. Але балет це щось більше як звичайний танок. Це музично-сценічний твір, найчастіше у т.зв. лібретто, виражено за допомогою сольних і збірних танців та жестів і мімік акторів на фоні музики в якій одночасно композитор вводить ідеї лібретто музичними засобами. Форми сучасного балету складались поступово на дворах італійської знаті на основі народних грецьких та італійських ігор і хороводів, звідки в XVI ст. вони першими перейшли на королівський двір до Франції. Спочатку двірський балет був тільки формою розваги і в ньому брали участь як безпосередні виконавці навіть самі королі, і їх двір, щойно згодом балет перетворився в новий самостійний вид мистецтва. Протягом XVIII—XIX ст. французькі та італійські балетмейстери остаточно розвинули основи драматичного та комедійного танку, що дало змогу створити засобами хореографії (танцю) завершені трагедії та комедії ситуацій і характерів. А заслуга створення симфонічної балетної музики, яка найповніше може передати зміст та ідею балету, а також характери його персонажів, належить щойно російським композиторам, зокрема П. Чайковському.

Хоч в житті українського народу народний танок від віків займав поважне місце, не було для нього умов, щоб він перетворився в форму українського національного балету. На Україну балет прийшов у готовій т.зв. класичній формі з заходу, а згодом в XIX ст. він

БАЛЕТ «ЛІСОВА ПІСНЯ» У ПОСТАНОВЦІ КИЇВСЬКОГО ТЕАТРУ ОПЕРИ І БАЛЕТУ. МАВКА — НАРОДНА АРТИСТКА УРСР О. ПОТАПОВА.

збагатився також творами визначних російських композиторів і балетмейстерів. Тому, якщо не рахувати танцювальних вставок в українських п'єсах та в операх на українську тематику, можна без перебільшення сказати, що українського національного хореографічного мистецтва зовсім не було. Нічого дивного. Щоб створити балет потрібні композитор-симфоніст, письменник-лібреттист, постановник-балетмейстер, великий симфонічний оркестр, солісти балету та танцюристи балету, декоратор, театр... Все це вимагає довгої підготовки, високої хореографічної культури і коштів, і ще раз коштів.

Основне значення для українського хореографічного мистецтва мало створення національних театрів опери і балету в середині 20-х років нашого віку в Харкові, Києві, Одесі, Луганську і Дніпропетровську. Не треба було чекати — вже в 1930 р. відбулись постановки двох перших українських балетів: в Харкові «Ференджі» («Вогонь над Гангом») композитора Бориса Яновського, здійснена молодим балетмейстерем П. Кретовим і в Одесі «Карманьйола» композитора Володимира Фемеліді, здійснена талановитим балетмейстером М. Мойсеєвим. Обидва балети, всупереч багатовіковій традиції, яка обмежувалась переважно до казкової і легендарної тематики, ввели на сцену героїко-революційну тематику. «Ференджі» розповідає про національно-визвольну боротьбу народів Індії проти англійських колонізаторів, а «Карманьйола» оснований був на подіях французької буржуазної революції. Обидва балети відзначаються розгорнутою та емоційною музичною драматургією, вводять народні елементи, зокрема народні революційні пісні того часу по-новому і цікаво розв'язують хореографічну частину. Одночасно з цим молодий композитор Михайло Вериківський разом з лібреттистом Ю. Ткаченком і балетмейстером В. Литвиненком розпочав працю над першим українським національним героїко-революційним балетом п.н. «Пан Каньовський» на тему народної пісні про Бондарівку. Цей балет поставлений 1931 р. мав. багато недоліків. Його музика замало суцільна, фрагментарна, народні пісні не об'єднані в ній в єдине ціле, в хореографічній постановці багато побутових і зайвих інколи епізодів, відсутність яскравих масових сцен! Проте цей балет мав виключне значення для дальшого розвитку національної хореографії. Постановщикові вдалось знайти шлях до синтезу класичної хореографії і українського народного танцю. Пан Каньовський відкрив українським національним танцям широку дорогу на балетну сцену.

Треба згадати, що в той час в Радянському Союзі були спроби повністю зірвати з класичним балетом, велич якого полягає у відтворенні світу живих людей та передачі людських думок і почуттів. Проповідники «нового» мистецтва намагались ввести до балету т.зв. «танці машин», побудовані на імітації роботи поршнів, машинних деталей та «ритми буття» на фоні танкової музики мюзік-холу.

Але після короткого періоду експериментування в українському балеті остаточно утвердився реалізм і народність. Це знайшло свій вияв в цілому ряді балетних постановок. Найбільшого розвитку досягнуло українське хореографічне мистецтво в галузі героїко-революційного національного балету. Перше місце займає тут балет композитора Костянтина Данькевича, «Лілея», за лібретом, В. Чаговця, в постановці визначного балетмейстера Галини Березової. Балет був створений на мотиви поезій Т. Шевченка і являє собою велику на-

ціональну драму. В першій дії зображається ніч проти Івана Купала та показуються ігри і розваги молоді, тут народжується велике кохання Лілеї і Степана. Тимчасом на галявині появляється князь і наказує забрати Лілею до свого палацу, а Степана зробити двірським холопом. Степан тікає на Запоріжжя, а Лілея до циган. Друга дія зображує барвисте життя волелюбних і пристрасних циган. У третій дії показані сцени втечі Лілеї від князівської погоні та зустріч її з Степаном, який осліп в турецькому полоні. Четверта дія — це героїчно-революційна пісня про боротьбу за щастя.

Композиторові вдалось у «Лілеї» створити на народно-пісенній основі широке симфонічне полотно з яскравими музичними характеристиками. Музика насичена чудовими народними мотивами, глибоко драматична і по-справжньому танцювальна, з великою силою передає дух шевченківської поезії. Величезна заслуга в успіху «Лілеї» належить її постановщикові Галині Березовій, авторові хореографічної тканини балету, завдяки якій український і класичний танець сплелися тут в єдиний чарівний візерунок. Зокрема на увагу заслуговує введення до балету українського чоловічого танцю, натхненного, широкого і мужнього, героїчного і піднесеного, повного краси і сили.

Балет сфільмовано в 1959 році і завдяки цьому мільйони глядачів в цілому світі мали змогу захоплюватися його красою.

Героїко-романтичний жанр на Україні знайшов вдячного глядача, талановитих творців і виконавців. В 1951 р. приніс два знамениті балети: «Маруся Богуславка» Анатоля Свєчнікова (балетмейстер С. Сергіїв) за мотивами народних дум, «Хустка Довбуша» Кос-Анатольського (балетмейстер Н. Трегубов) за народними піснями і легендами. Зокрема останній балет вніс нові незнані досі мистецькі цінності в постаті елементів західноукраїнських танців і барвистого гуцульського колориту. Особливо вражає третя дія вистави. Незвичайно цікаво скомпоновано сольні танці опришків та чарівний хоровод дівчат, що прийшли в табір опришків. Глибоке враження залишає драматична сцена смерті Довбуша, якого опришки високо підносять в несхрещених топориках на фоні палаючих вогнищ.

Історична тематика стала основою балету Єфіма Рустнова «По синьому морю» (1955), з часів Запорозької слави «Запорожці» Вадима Гомоляка та «Остислава» (1955) Германа Жуковського за старорускими легендами про боротьбу з загарбниками.

Різні за своїм характером балети створені на сюжети літературних творів. Не маючи змоги обговорити всіх, бодай згадаємо важливіших Володимир Нахабін є автором комедійного балету «Міщани з Тоскани» за новелою Боккаччо, героїко-епічного «Данко» за сюжетом Горького, казково-поетичного «Весняна казка» та романтико-ліричного «Таврія» за однойменною повістю О. Гончара.

Комедійний балет на українському музичному фольклорі і народних танцях створив Вадим Гомоляка. Це «Сорочинський ярмарок» за гоголівським сюжетом. А. Боднарському належить сатиричний балет «Маска» за А. Чеховим. До кращих досягнень українського мистецтва належать балети: «Лісова пісня» Михайла Скорульського за сюжетом Лесі Українки в постановках С. Сергієва і В. Вронського, «Тіні забутих предків» Віталія Кирейка за однойменною повістю М. Коцюбинського, «Сойчине крило» Анатоля Кос-Анатольського за оповіданням І. Франка.

Одночасно ряд композиторів не обмежується лише до історії і лі-

тературної тематики. Вони сягають до тем з нашої сучасності. Перша спроба належить Дмитрові Клебанові. В балеті «Світлана» (1939) показано життя радянської молоді, яка будує місто в тайзі. Патріотичні подвиги української молоді під час визвольної війни стали темою балету «Олеся» Є. Русінова. Балет «Народження симфонії» Ю. Щуровського оспівує красу рідної природи, юності та поезію дружньої праці. С. Хіцунов у балеті «Мрія» показав просту селянську дівчину з Західної України, яка знайшла справжнє щастя і велику любов тільки при Радянській владі.

Сучасна тема нелегко піддавалась балетній обробці. Не бракувало навіть голосів, що балет повинен обмежитись тільки до минулого та до літератури. Найважчою справою було знайти такі нові танцювальні форми і хореографічні образи, які при всій своїй умовності та поетичності зображували б реальне життя, думки, пориви і почування наших сучасників. Практика показала, що задля цього треба відректись від побутових деталей і етнографічного натуралізму, які сковують хореографічне мистецтво і позбавляють його окриленості. Так само як і в класичному балеті головним зображувальним художнім засобом повинен бути танець, але танець національний за своєю природою, притому поетичний, піднесений.

Дуже повчальна була з цього погляду праця над балетом «Чорне золото» В. Гомоляки, в першій редакції якої танець відігравав лише другорядну роль. Щойно в другому варіанті авторові пощастило показати засобами танцю поезію праці донецьких шахтарів.

Очевидно не все, що досі створене рівноцінне. В балетах на сучасну тематику треба боротись ще з поверховістю та ілюстративністю, але головне — вже створено добрі підвалини для дальшого розвитку українського хореографічного мистецтва. Запорукою цього є щораз зростаючий загін композиторів, балетмейстерів, акторів, танцюристів, широка мережа мистецьких шкіл і все більш зростаючий культурний рівень і вимогливість української громадськості.

Молодий український балет завдячує свої нечувані успіхи у великій мірі цілій плеяді талановитих українських танцюристів. Глибока драматична в кожній своїй ролі блискуча за своєю майстерністю, народна артистка Антоніна Васильєва весь свій талант і досвід віддала українському балетові і вихованню нового покоління танцюристів. Втіленням образів чарівних українських дівчат була видатна балерина заслужена артистка Л. Герасимчук. Окрасою сучасної сцени є народна артистка Наталя Слободян, яка володіє незвичайною пластикою рухів свого тіла, надаючи йому співучасті та чарівної поетичності. Віртуозністю відзначається народна артистка Олена Потапова, тонкою ліричністю — народна артистка Євгенія Єршова. Поруч з досвідченими майстрами виступає талановита молодь А. Гавриленко, В. Калиновська і багато інших.

Розвиткові хореографічного мистецтва сприяє, а одночасно і популяризує його в широких масах Український державний танцювальний ансамбль під керівництвом балетмейстера П. Вірського. Виступи цього ансамблю в різних країнах світу принесли українським мистецьким танцям, створеним на основі народних мотивів, заслужену славу. Треба згадати, що вже недалеко той час, коли на світову арену вийде також український національний балет у всій своїй величній і натхненній красі.

КОСТЬ КУЗИК

Історичний калейдоскоп

ПЕРША ДРУКОВАНА КНИЖКА НА УКРАЇНІ

На початку XVI ст. вийшла перша книжка у друкарні Грушевського монастиря на Закарпатті. Її надрукував Швайпольд Фіоль з Кракова. Потім друкування книг розпочато у Львові. Цю велику справу зробив російський першодрукар Іван Федоров. Ця видатна людина багато зробила у справі розвитку культури і зміцнення зв'язків між українським і російським народами.

Першодрукар Іван Федоров заснував у Москві друкарню і надрукував у 1564 році свою першу книгу — знаменитий «Апостол». Це чудовий пам'ятник російського книгодрукування. Московські бояри, духовенство створювали нестерпні умови для роботи Івана Федорова. Він виїхав з Москви спочатку до Білорусії, де організував друкарню і в 1568 році надрукував книгу «Євангелие учительное» та інші книги, які мали велике значення для боротьби білоруського народу проти іноземних поневолювачів. Але невдовзі цей невтомний діяч зазнав тут всіляких утисків з боку польських ксьондзів і колонізаторів. Знаючи, що його важлива справа дуже потрібна для боротьби українського народу проти польських магнатів, він переїхав до Львова, де її розгорнув діяльність по влаштуванню друкарні.

Іван Федоров поселився на Підзамчу. В налагодженні друкарської справи він зустрівся з великими труднощами. Треба було знайти і найняти приміщення, придбати необхідне обладнання, папір тощо. А грошей для цього не було. Він звернувся за допомогою до купців і духовенства. Показуючи їм книги, надруковані у Москві і Заблудові, Федоров намагався довести, що організація друкарні матиме велике

значення для культурного розвитку міста, що для купців також вигідно буде організувати торгівлю книгами. Але львівські купці та духовенство відмовили в проханні Івана Федорова і не дали коштів для цієї важливої справи.

Першодрукар потім писав про те, як він слізно умовляв купців: «Помощи прося от них, и метание сотворяя, коленом касался и припадал на лицы земном, сердечно каплющими слезами моими ноги их омывал».

Все ж таки він знайшов у Львові людей, які зрозуміли його, підтримали і дали кошти для влаштування друкарні. Ці люди були не купці і не духовенство, а прості ремісники, трудівники Підзамча. Українські патріоти по грошу зібрали кошти для великої справи і передали їх першодрукарю. Вони зрозуміли всю важливість книгодрукування у боротьбі за національне визволення від іноземних загарбників.

Івану Федорову довелося перебороти ряд труднощів і всіляких перепон, коли він зміг, нарешті, побудувати друкарський верстат.

На території Онуфрі.вського монастиря, в одній з його келій, була встановлена друкарня (1573). Тут у 1574 році Іван Федоров надрукував книгу, яка вийшла в світ під назвою «Апостол». За технікою і якістю друку це видання було на дуже високому рівні.

Згодом Івана Федорова запросили в Острог. Там він заснував нову друкарню і надрукував «Острозьку біблію» та інші книги, як він потім писав: «в наслаждение народу руському».

Першодрукар не поривав зв'язків зі Львовом, невдовзі повернувся знову до цього міста і продовжував свою благородну працю. Другу друкарню він заснував на вул. Руській, напроти Успенської церкви.

Друкування книг на верстатах Івана Федорова мало велике значення для поширення освіти і зокрема для піднесення діяльності Львівської братської школи. Якщо книга, написана від руки, дорівнювала вартості цілого фільварка, то надрукована книга за часів Івана Федорова у Львові мала вартість 2,5 корови.

Помер Іван Федоров в 1583 році. Його поховали при церкві Онуфрія і на могилі поклали кам'яну плиту, на якій було вирізьблено друкарський знак і напис: «Друкарь книг пред тым невиданных».

С. ЯЦКЕВИЧ і В. КОЛІСНИК

ПАМ'ЯТНИК
БОГДАНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ

У центрі стародавньої частини Києва, на темному гранітному постаменті-кургані стоїть пам'ятник видатному державному діячеві, славному полководцю і самовідданому борцеві за незалежність України Богдану Хмельницькому. У вольовому й динамічному цьому образі втілена багатовікова героїчна боротьба українського народу за своє визволення. Пам'ятник нагадує про великі і незабутні історичні події, які відбувались на Україні понад триста років тому.

На Україні серед широких мас давно виникла думка спорудити пам'ятник Б. Хмельницькому. Цю думку висловив видатний український вчений, професор і перший ректор Київського університету М. О. Максимович.

Цією пропозицією зацікавилась Київська археографічна комісія, яка працювала над виявленням, розбором, вивченням і опублікуван-

ням архівних документів і матеріалів з історії України. На одному з засідань комісії було розглянуто це питання і висловлена думка про необхідність спорудження пам'ятника Богдану Хмельницькому у Києві, на площі перед Софійським собором. Було накреслено план пам'ятника: Богдана Хмельницького зобразити на бронзовому коні, з мечем, яким він показує на схід. Це мало символізувати прагнення українського народу до об'єднання з братнім російським народом.

Археографічна комісія доручила скульптору-білорусу М. Мікешину виготовити проект пам'ятника Богдану Хмельницькому в Києві. Він із задоволенням погодився виконати це завдання, прибув у Київ і накреслив ескіз пам'ятника, який залишив голові археографічної комісії відомому реакціонеру Юзефовичу. Після цього М. Мікешин негайно поїхав у Петербург, де виготовив проект пам'ятника і подав Олександрові II на розгляд. У 1869 р. проект був затверджений царем. У січні 1870 р. царський уряд дозволив відкрити підписку по всій Росії на добровільний збір коштів серед населення на спорудження пам'ятника.

За проектом М. Мікешина пам'ятник мав ряд деталей, які під час його спорудження були відкинуті. Автор проектував дати динамічну статую гетьмана на коні. У правій руці він тримає булаву і показує нею на Москву, в сторону братнього російського народу. Лівою рукою вершник стримує могутній порив здибленого коня. Під копитами коня М. Мікешин мав зобразити: трупи єзуїта, шляхтича, орендаря, награбоване ними майно на Україні, а також розшматовані прапори шляхетської армії, шматки розірваних кайданів тощо. Гранітна скеля з усіма фігурами мала стояти на великому чотирикутному п'єдесталі з київського лабрадору, до якого б вели гранітні сходи.

На трьох боках п'єдесталу мало бути три бронзові барельєфи: на першому зображена Збаразька битва; на другому — Переяславська рада; на третьому — урочиста зустріч з киянами Б. Хмельницького біля Софійського собору після перших перемог українських полків над польсько-шляхетською армією у 1648 році. На фасаді пам'ятника містилася барельєфна група з п'яти фігур: український кобзар з бандурою, його замислено слухають з одного боку два українці, а з другого — росіянин і білорус. Під фігурою кобзаря на п'єдесталі слова з народної думи про Б. Хмельницького:

Та не буде лучше, та не буде краще,
як у нас на Вкраїні...

Для організації підготовки і спорудження пам'ятника у травні 1870 р. при управлінні київського генерал-губернатора був утворений спеціальний комітет. Завданням його було турбуватись про збір пожертвувань від населення, відомств і установ на спорудження пам'ятника; написати історичну довідку про життя і діяльність Б. Хмельницького; підшукати в Києві належне місце для спорудження пам'ятника.

У липні комітет написав і опублікував коротку історичну записку, в якій говорилося про діяльність Б. Хмельницького під час визвольної війни українського народу 1648—1654 рр.

Важче було підшукати місце для спорудження пам'ятника. Місцеві газети висували різні пропозиції щодо цього. Одні висловлювали думку, щоб поставити пам'ятник на площі напроти університету; другі пропонували для нього місце у сквері біля Золотих воріт або біля театру; треті — на Бессарабській площі. Після довгих суперечок було вирішено, що найзручнішим місцем для пам'ятника може бути площа біля Софійського собору. Для підтвердження цієї думки використали історичну подію 27 грудня 1648 року, коли кияни біля собору урочисто зустрічали Б. Хмельницького.

Влітку 1872 р. М. Мікешин надіслав у Київ бронзову модель пам'ятника, яку було виставлено в Царському палаці для огляду. Під час огляду члени комітету вирішили усунути такі деталі, як фігури єзуїта, шляхтича, орендаря. Але оскільки проект пам'ятника вже був затверджений, то комітет не мав права змінити його, і автор так само не погоджувався з зауваженнями.

Ще більш ускладнилося питання з організацією спорудження пам'ятника восени 1872 р., коли М. Мікешин прибув у Київ і привіз кошторис вартості всієї будови. Всі роботи по спорудженню пам'ятника, без вартості металу, становили 145.000 крб. Але зібрати таку велику суму в той час було неможливо. Розуміючи це, М. Мікешин погодився зменшити кошторис і зобов'язався всі роботи виконати за 95.700 крб., не включаючи в цю суму вартість металу і кам'яних робіт.

Після настирливого домагання комітету по організації спорудження пам'ятника царський уряд у 1873 р. дозволив відпустити із складів Морського відомства 1600 пудів міді для виготовлення фігури пам'ятника Б. Хмельницького. Але коли прийшов час одержати мідь, її вже там не було. Одержавши дозвіл від Міністерства внутрішніх справ розгортати роботи, комітет в липні 1873 р. уклав угоду з М. Мікешиним по виготовленню до 1 травня 1875 р. кінної статуї пам'ятника.

Зібравши весь необхідний історичний матеріал, М. Мікешин у 1873 р. приступив до виконання цього завдання в Петербурзі в майстерні Адміралтейства, де він тоді працював над різними художніми замовленнями для Морського відомства. Протягом року він виготовив значну кількість необхідних гіпсових деталей пам'ятника.

Влітку 1874 р. роботи знову надовго припинились. Невідомо, з яких причин тимчасово управляючий морським Міністерством наказав М. Мікешину негайно припинити в майстерні Адміралтейства всі «посторонні» роботи.

З великими труднощами М. Мікешин домовився з відомством шляхів сполучення про перевезення майстерні в приміщення Манежу. Правда, там умови для нормальної роботи були далеко гірші. Незабаром йому було запропоновано звільнити і це приміщення.

Це примусило М. Мікешина зайнятись спорудженням власної майстерні. На створення майстерні йому довелося витратити великі кошти і багато часу.

Коли власна майстерня була готова, виник ще ряд нових перешкод, які затримували роботу над пам'ятником. Бракувало коштів. Комітет, роблячи замовлення, мав на меті, що сума пожертвуваних грошей зростатиме. Але ці сподівання комітету не справдились. Всього було зібрано близько 44.000 крб. Цієї суми було далеко недостатньо для продовження розпочатої роботи.

Її вистачало лише для виготовлення верхньої частини пам'ятника, і зовсім незначна сума залишилась на спорудження невеликого тимчасового постаменту без художнього оформлення.

Незважаючи на всі ці труднощі, комітет вимагав від М. Мікешина прискорити роботу по завершенню необхідних підготовчих робіт для відливання головних частин пам'ятника. Весною 1878 р. Мікешин закінчив гіпсові оригінали статуї. На початку травня 1878 р. відбувся огляд гіпсової статуї пам'ятника, на якому був присутній сам цар. Під час огляду цар наказав всі фігури, що лежали під ногами коня, а також польські прапори, кайдани тощо усунути.

Після огляду статую було передано на завод Дж. Берда в Петербурзі для відливання. У 1879 р. статуя була готова, а в серпні 1880 р. її привели у Київ.

Проте, коли статуя пам'ятника була вже в Києві, п'єдесталу ще не було. Її завезли на подвір'я старокиївського поліцейського району і звалили на землю. Довго довелося їй лежати там під «наглядом» поліції. А щоб люди не цікавилися, поліція вирішила влаштувати там смітник.

Спостерігаючи такі порядки кияни жартували, що Б. Хмельницький прибув у Київ без паспорта і дозволу уряду, а тому поліція затримала його і не випускає з-під арешту. Про таке недбайливе ставлення поліції до статуї гетьмана передові люди писали різні скарги царському уряду. Але він мало турбувався про цю справу.

Лише в квітні 1883 р. цар дозволив спорудити у Києві, на Софійській площі, постамент для пам'ятника Б. Хмельницького з неотесаного каміння у вигляді кургану. Але спорудження почалося лише восени 1886 р., оскільки не було відповідних коштів. Влітку 1888 р. пам'ятник було встановлено на Софійській площі. Навколо нього була залізна огорожа, а також кілька ліхтарів. З того часу пам'ятник Б. Хмельницькому прикрашає одну з найстародавніших частин древнього і вічно молодого Києва.

За радянської влади Софійська площа була перейменована в площу Богдана Хмельницького.

Д. Мишко

Останній гетьман України

(Кирило Розумовський 1728—1783)

Після возз'єднання України з Росією в 1654 р. цар обіцяв не втручатися у внутрішні справи України. В дійсності при найменшій нагоді, особливо при кожному виборі нового гетьмана, царат обмежував українські права та все більше втручався до українського державного устрою. Дійшло до того, що без царського дозволу не можна було скинути гетьмана або вибирати нового. Гетьман щойно тоді мав повну владу, як його затвердив цар. У практиці було так, що царські вельможі домовлялися з старшиною, кому бути гетьманом і цілковито легковажили голос рядового козацтва.

Про вибір гетьмана не раз рішав хабар. Наприклад, І. Мазепа пообіцяв хабара найстаршому московському воєводі. Цей, в свою чергу, намовив старшину, яка й вибрала Мазепу (1687). Коли ж Мазепа зрадив в 1709 р. Петра І і пристав до шведів, Росія мала нагоду покінчити з гетьманщиною.

Хоч Україна зовсім не пішла за Мазепою, але цар, використавши зраду гетьмана, мав добру нагоду, щоб «Малую Россию к рукам прибрать».

Правда, що деякий час Петро дозволяв вибирати гетьмана, щоб в цю важку для Росії годину не дражнити українців, але повної влади йому не давав. Навіть полковників та старшину призначав сам. До гетьмана приставив двох комісарів, які вели нагляд за ним. Тримав при ньому своє військо і наказав гетьману мешкати не в Батурині, як попередньо, а в Глухові, ближче до Москви.

В 1722 р. було утворено «Малороссийскую Коллегию» з шести офіцерів і бригадира-зверхника. Колегія остаточно позбавила влади гетьмана та козацького самоуправління. Щоб люди не обурювалися, цар розписав, що буцімто заводить нові порядки для того, щоб старшина не чинила кривд та насильств над народом. Однак з приходом колегії робились ще гірші кривди і на Україні почали запроваджувати люті кріпосницькі порядки.

Після смерті Скоропадського (1722), цар Петро І видав маніфест, за яким зносилося право вибирати гетьмана, бо цар мусив добре надуматись, щоб знайти на гетьманство вірну і благонадійну особу.

Тимчасово мала правити Україною генеральна старшина разом з Малоросійською колегією. Справді, Петро рішив більше не відновлювати гетьманства, а його місце мала зайняти Колегія.

Це було грубе нарушення Переяславської угоди Б. Хмельницького про возз'єднання України з Росією. Зближався трагічний час великої руїни — знесення гетьманщини, зруйнування Запорізької Січі, остаточне розформування козацьких полків та включення їх в склад російської регулярної армії, повне закріпачення селянства і кінець автономії України, яка стала південно-західною колонією Російської імперії аж до Великої Жовтневої революції.

Останнім гетьманом України був Кирило Розумовський.

Кирило Григорович Розумовський народився в селі Лемешів на Чернігівщині в 1728 р. За походженням він був сином реєстрового

козака Розума. Його старший дуже вродливий брат Олексій служив в Петербурзі за царювання Єлизавети. Олексій був фаворитом і любовником цариці. Всі ці обставини спричинилися до того, що молодого Кирила також віддали до школи. В 1743 р. Розумовського Єлизавета вислала вчитися за кордон, де він пробув до 1745 р. В 1744 р. він отримав звання графа, а з 1745 р. — звання камергера. Незважаючи на відсутність належної освіти, 18-літній К. Розумовський в 1746 р. був назначений президентом Петербурзької Академії наук і перебував на цьому посту аж до 1768 р.

Після смерті гетьмана Данила Апостола Україною від 1734 р. правила Малоросійська колегія. Одначе козацтво і старшина хотіли відновити свої славні традиції.

З приходом на престол Єлизавети Петрівни (1741), змінилася і російська політика по відношенню до України. Хоч Єлизавета вважала себе в політиці вірною ученицею батька, але її особисті симпатії до України змушували до більшої толерантності супроти козаків. Ще будучи княжною, вона закохалася в гарного придворного співака Олексія Розумовського, який мав сильний голос, співав у церкві і в царському хорі. Пізніше він так припав до вподоби цариці, що вона зробила його спочатку управителем одного свойого маєтку, а, ставши царицею, зробила своїм любовником. Хоч надзвичайних здібностей він і не мав, одначе Олексій Розумовський був тактовною людиною. В політику він не втручався і поволі здобув симпатії цариці для України. Козацтво і старшина почали тихцем поговорювати про відновлення гетьманства. Знаючи про прихильність цариці до української справи, генеральна старшина й полковники подали їй «прошеніє», щоб дозволила вибрати гетьмана, і цариця прихильно поставилася до цієї справи, звелівши прислати до столиці народну депутацію. Діставши формальну згоду, старшина заходилася, кого б знайти на відповідного кандидата. Вибір впав на Кирила Розумовського, який щойно приїхав з-за кордону.

В 1747 р. сенат затвердив указ про відновлення гетьманства на Україні, а в кінці 1749 р. цариця повідомила нарешті українську депутацію, яка ще перебувала в Петербурзі, чекаючи на остаточну відповідь, що на Україну відправляється царський представник граф Гендріков для вибору гетьмана. І, дійсно, в лютому 1750 р. царський міністр прибув до Глухова. Українська старшина і різні військові чини з духовенства заздалегідь очікували на нього. 22 лютого 1750 р. в торжественній обстановці було вибрано гетьманом Кирила Розумовського.

Після церемоніального параду вислано до цариці депутацію з повідомленням про цей вибір. Цариця остаточно затвердила Кирила Розумовського на гетьмана і в особливому акті наказувала вважати гетьмана України нарівні з російськими фельдмаршалами. Під владу гетьмана перейшла також Запорізька Січ. Так розпочалось 15-літнє гетьманування Кирила Розумовського.

Весною 1751 р. новообраний гетьман одержав від цариці клейноти і грамоту і прибув в свою столицю. Новою столицею козацької держави був Глухів.

Кирило Розумовський був зовсім чужою людиною для України і її життя. Виріс і виховався в Петербурзі та за кордоном і цілковито зв'язався з петербурзьким панством.

На Україні Розумовський нудьгував, проживав частіше в Петербурзі, почував себе вельможею, завів у своїй глухівській резиденції нові порядки, вибудував собі палац. Розумовський любив розваги. Так він навіть тримав придворну хорову капелу, якою з 1753 р. керував талановитий український композитор А. А. Рачинський. Гетьман заснував велику бібліотеку, яка зберігається в УАН.

В державні справи він мало втручувався і Україною фактично правила старшина.

Коли Катерина II вступила на престол (1762 р.), вона постановила знести гетьманство.

Приводом до цього були певні розбіжності між старшиною і гетьманом. Гетьман тільки формально був на престолі, а вся влада належала до старшини, яка експлуатувала рядове козацтво і селянські маси. Використавши цю нагоду, Катарина II заявила Розумовському, щоб він добровільно зрікся гетьманства. Одначе Розумовському не дуже хотілося зректися влади. Тоді цариця пригрозила, що як сам не зречеться, то силою його змусить до того. Розумовський підкорився і подав прохання про звільнення. Його прохання зараз таки сповнено 10 листопада 1764 р., видано маніфест до «малоросійського народу» про звільнення Розумовського з гетьманства, одначе про вибір нового гетьмана нічого не згадувалося. Поки що Україною мала правити Малоросійська колегія на чолі з графом Румянцевим.

Розумовському за його покірність цариця дала щедру пенсію 60 тисяч рублів річно та величезні маєтки з тих земель, які були давніше призначені на утримання гетьмана. Генеральна старшина надіялася, що їм також припаде лев'яча доля з цього поділу, тому й вона не дуже жаліла за гетьманством.

Таким чином в 1764 р. остаточно було скасовано гетьманство на Україні. Україною знову стала управляти Малоросійська колегія, а її президентом був призначений граф. П. Румянцев.

Останні роки К. Розумовський провів в повній бездіяльності та бенкетуванні. Він помер 21 січня 1783 р.

В. Юрець

- **Як бідний плаче, то ніхто не бачить, а багатий скривиться, то кожний дивиться.**
- **Від багача не жди калача.**
- **Цар і трут на дурнях живуть: інші працюють, а вони мед їдять.**
- **Де гроші люблять, там совість гублять.**
- **Забагатів Кіндрат, забув, де його брат.**
- **Впросилися злидні на три дні, то і до смерті їх не виженеш.**
- **Біда як іде до кого в гості, то з собою і злидні веде.**
- **Голодній курці все просо на думці.**
- **Вареники-хваленики, всі вас хвалять, та не всі варять!**
- **Живемо по-старому: розбагатіти не годен, а бідніти далі нікуди.**

Останній кошовий України

Після скасування гетьманства єдиною твердинею, єдиним островом вільного життя на Україні залишилася заснована в 1734 р. Нова Запорізька Січ. Вона проіснувала 40 років.

Спочатку вона входила до складу Туреччини, але на прохання козацтва і старшини була прийнята під російське зверхництво..

Звичайно, під політичним оглядом Нова Запорізька Січ була у васальній залежності від Росії і мусила покірно виконувати розпорядження царського уряду.

Козаки часто брали активну участь в першій Турецькій війні 1730 р. та в другій, що почалася в 1768 р. Багато козаків згинуло в цих важких походах.

Правда, Запоріжжя в останніх десятиліттях свого існування зміцніло. Останнім запорозьким кошовим був Петро Калнишевський.

Обов'язки кошового Калнишевський виконував аж до самого зруйнування Січі (1775 р.). Останній кошовий — це надто обережна і розсудлива людина. Орієнтуючись в політичній ситуації, він всілякими способами стримував запорожців від зачіпок з російською владою, дбав про заселення запорізьких земель осілою хліборобською людністю.

Швидко почали рости в запорізьких степах великі слободи, степ почав оживати. Це не до вподоби було Катерині II. Відносини козацтва з Катериною особливо загострилися під час Коліївщини 1768 р. Гайдамацький рух швидко перенісся з Правобережної України на ліву сторону Дніпра і охопив майже всю Україну. Це повстання знайшло свій відгук і серед запорожців.

Російський уряд, який допоміг Польщі розправитись з гайдамацьким рухом, приступив до остаточної ліквідації Січі.

Після закінчення Турецької війни регулярні частини царської армії, вертаючи з походу через Запоріжжя, отримали секретний наказ оточити Запорізьку Січ і роззброїти запорожців. Операцію було доручено генералові П. Текелі. Влітку 1775 р. генерал Текелі з великим військом вступив в запорізькі землі і несподівано оточив саму Січ. Спрямувавши жерла своєї артилерії на Січ, 5 червня він вислав делегацію до січовиків з повідомленням, щоб вони піддалися, залишили Січ і розійшлися, а інакше російське військо силою змусить їх до повної капітуляції.

Запорожці настільки були заскочені, що не знали, що почати. Рядове козацтво не хотіло здаватися і рішило битися з російським військом. Та Калнишевський, зважив, що нічого не вдіють проти величезної царської армії, запропонував старшині і козацтву мирно зложити зброю. Запорожці послухали і піддалися.

Січ остаточно зруйновано. Царським указом від 3 серпня 1775 р. офіціально повідомлялося про її скасування.

Незважаючи на покірність козацької старшини і кошового Петра Калнишевського, які добровільно піддалися, їх було арештовано і вивезено на важке заслання.

М. ПИМОНЕНКО. У ПОХІД

Петра Калнишевського вивезли на Соловецькі острови на Білому морі і посадили в Соловецькому монастирі в самотній келії, в якій він промучився цілих 25 років. Очевидці, прочани, що бачилися з ним в перших роках XIX ст., розповідали, що його випускали три рази на рік на монастирську трапезу з одиночної келії-в'язниці, тобто на різдво, великдень і спаса. Він розпитував у людей, хто тепер царем в Росії і який лад. Однак сторожа забороняла йому розмовляти з сторонніми.

Як свідчили прочани, Калнишевський схуд і висох від старості та багатолітнього перебування у в'язниці, був увесь сивий. До кінця життя останній кошовий не скидав з себе синього козацького жупана з китайкою.

В 1801 р. кошовий був звільнений царем Олександром I.

За власним бажанням засланець залишився в Соловецькому монастирі і тут помер в 1803 р., маючи 112 літ.

В. Юрець

Ліквідація Запорізької Січі

В. ГОЛОБУЦЬКИЙ

Повстання Пугачова 1772 р. на Яїку і селянська війна 1773—1775 рр. знаходили підтримку з боку запорізького козацтва. В цей час на Запоріжжі знову помітно пожвавився антифеодальний рух низів. Почастішали випадки нападів козаків на військові пости, що знаходилися на кордонах Запоріжжя. 24 серпня 1770 р., наприклад, генерал Остерман скаржився Кошу, що загін запорожців (80 чоловік) під керівництвом полковника Протовчанської паланки Галицького і одного курінного отамана з'явився до військових постів поблизу Самарського ретраншементу «чтобы оные посты позгонять» і потім «начали ломать шалаши, при том посту приделанные, и поламали весь лагерь, объявляя, что они де сами будут в тех местах свою землю беречи». Нарешті, запоріжці заявили, що якщо і надалі «на их земле будут таковые (воєнні. — В. Г.) посты, то не будет без убитого». 30 серпня 1770 р. генерал-поручик Берг повідомив Кіш, що козаки, які руйнували укріплення, «угрожали офицеров киями бить». Цю погрозу було сприйнято з усією серйозністю, бо випадки побиття і навіть вбивства запоріжцями офіцерів траплялися дуже часто. Коли, наприклад, у 1772 р. командир однієї з кордонних фортець С. Лебединець з'явився сам на Запоріжжі для розшуків своїх збіглих селян, то козаки його «досмерти закололи».

Взагалі, треба сказати, напади запоріжців на воєнні укріплення, в тому числі на пікінерні та ландміліцейські пости на протязі 1771—1774 рр. майже не припинялися. Командири цих частин рапортували, зокрема, уряду про «согнаных... запорожцами кордонах и форпостах на реке Жовтенькой» і т.д. Командуючий військами на півдні неодноразово доносив в зв'язку з цим Катерині II про «сумасбродства и наглости», як він висловився, запорізьких козаків і вимагав вжити рішучих заходів проти них.

Запоріжці, крім того, намагалися власними силами повернути захоплені урядом землі, які, як знаємо, були роздані під поселення різним поміщикам і регулярним військовим частинам. Загони запоріжців, іноді під керівництвом старшин, зганяли військових поселенців з цих земель або вимагали від них визнання над собою влади Запорізького Коша. Так, у 1772 р. генерал-майор Чертков, командир Донецького пікінерного полку полковник Алімов і Новоросійська губернська канцелярія подали уряду скарги, в яких зазначалося, що «запорожские козаки в числе четырехсот человек приехали в дачу (район. — В. Г.) Екатерининского шанца... где к поселению Молдавского гусарского полка... приведены были более ста семей волохов, селиться не допустили и прогнали, причем еще посылаемому порутчику... сказано, что и поселившихся на Синюхином Броду и в Павловском редуте выгнать намерены».

5 травня 1774 р. Сенат одержав донесення київського генерал-губернатора Воєйкова, який повідомляв, що «запорожцы, несмотря на посланные к тому (Запорізькому. — В. Г.) войску грамоты, наез-

жая немалыми толпами в Елисаветградскую провинцию, причиняют жителям (тобто військовим поселенцям — В. Г.) несносные обиды, побои... многих людей с имуществом и скотом оружейною рукою выгоняют в свои слободы, разсевая при том слухи, что в нынешнее лето все состоящие под Елисаветградскую провинцию земли получат в свое ведомство, а провинция истребится».

Виступаючи під час селянської війни 1773—1775 рр. проти кріпосників і їх уряду, запорізькі козаки разом з тим не припиняли боротьби і проти власних гнобителів. Так, запоріжці відмовлялись виконувати розпорядження старшин і т.ін. 9 вересня 1770 р. військовий суддя Тимофєєв, який заміщав у Січі перебуваючого на фронті кошового отамана Калнишевського, з тривогою повідомив останньому: «Одним словом сказать можно, что такая республика, что нехай только бог исправит и потому управление (козаками на Запоріжжі, — В. Г.) крепко тяжело; бог знает, что и делать; разорение мое с ними, да и только!».

Козаки масами відмовлялися відбувати військову службу, не з'являлися в команди для відправки на фронт або втікали по дорозі. Кошу вже у 1770 р. довелося вжити суворих заходів проти цього, але даремно. «Оставшихся же от походу запрожских козаков и других своевольников, — повідомлялось в одному з розпоряджень Коша, — от шумств и грабительств ускромлять и для того отправить по селам, шляхам и зимовникам достаточные при старшине разъездные команды и так их ускромнить, что (бы) зло искоренить, чтоб о сем злу вперед и слуху не заходило».

Мали місце також відкриті збройні виступи козаків проти старшин на фронті. І без того виключно тяжке становище козацької бідноти на війні погіршувалось ще внаслідок того, що гроші, які видавалися козакам замість харчів, ні в якій мірі не задовольняли навіть найскромніших потреб. Проте часто і ці мізерні кошти безнадійно застрявали в просторих старшинських кишенях. В січні 1771 р., наприклад, козаки команди військового старшини Андрія Порохні дорікали старшинам: «Ви де, — скаржились вони, — все наше жалованье заташловали (привласнили, — В. Г.).»

І не тільки сірома, але і інші верстви, крім, звичайно, багатіїв, терпіли на війні великі нестатки. Вони були неспроможні забезпечити себе навіть хлібом, а коней — фуражем. Так, 21 січня 1771 р. група старшин повідомляла Кіш про те, що в командах «могущественных господарей», що мали гроші на хліб і сіно, можна зустрічати значно рідше, «нежели немогущественных». Останні, за словами тих же старшин, «по немогуществу своему за что купить сена, на подножному корму лошадей держали».

23 січня 1771 р. козаки із команди Порохні самовільно залишили свої пости, з'явилися до свого начальника з вимогою видачі провіанту та фуражу. Порохня рішуче відмовив їм, заявивши, що і сам нічого не має. Тоді вони кинулися до Порохні з погрозами: «Возмемо тебе по прошлогоднему ланцюгом за шию та уб'емо досмерти!». При цьому козаки «всякими непристойними словами ругали» не тільки Порохню, а й взагалі всіх старшин, загрожуючи зовсім залишити службу і розійтись. Порохня в рапорті з приводу цього зовсім не утаїв від кошового начальства, що «сей, — як він писав, — противной... команди моей козаков поступок привел мене в крайнее сму-

щение и (навіть! — В. Г.) отчаяние жизни». Якщо події розвиватимуться так і далі, то «отдавшие(сь) в волю божию, принужден буду оставить порученость и до Сечи ехать или за невозможностью куда очи глядят, туда и бежать от противных и небогобоязненных людей», тобто від козаків.

Збереглися деякі дані і про інший виступ козаків, що стався в січні 1774 р. в Першій Запорізькій команді, яка теж перебувала на фронті, на Дунаї.

11 березня писар цієї команди Г. Чернявський повідомляв у Кіш, що в ній відбулися «большие бунты, которым неприлично быть». Запоріжці під керівництвом козака Дінського куреня Грицька Фіялки заарештували своїх старшин, і, прив'язавши їх до гармати, стали робити «розсмотр их злоупотреблений». При цьому, як повідомляв Чернявський, козаки «господина полковника Гука в шию таскали». Чим закінчилося це повстання, невідомо. Коло цього часу в Січі відбувся замах на військового суддю М. Тимофейовича.

Селянська війна 1773—1775 рр. відродила надії запорізьких низів звільнитись з-під влади своїх гнобителів. Дуже характерний щодо цього такий епізод. Ще в 1772 р., вслід за повстанням на Яїку, запорізький молодик на ім'я Никон (прізвище невідоме) в розмові з другим робітником, дуже старим козаком Борисом Швецем, сказав, що скоро «панів вибивати будуть» і що для цього треба «обзавестись зброєю». 21 листопада 1773 р. Борис Швець, зайшовши в Кодак до перевізника разом з двома наймитами-козаками Пластунівського куреня, сказав присутнім, що «будет еще в Сечи недобре: стариков (значних козаків — В. Г.) и панов выбывать имем».

Розмова козаків була підслухана отаманом Щербинівського куреня Лук'яном Козинцем, який в цей час знаходився в будинку перевізника. Козинець поспішно відправився в Січ і доповів про це кошовому отаману. За розпоряженням останнього Швеця і його двох товаришів було схоплено і під посиленою вартою посаджено в «яму» при військовій пушкарні. Немилосердно катованого батогами Швеця тричі ставили на тортури, «от которых трех пристрастных допросов, — читаємо в офіціальному повідомленні, — он, Швец дней через чотыре и умре в яме». Під час допитів він тримався мужньо, не сказавши ні слова.

Про посилення антифеодальної боротьби на Запоріжжі в цей період свідчать також сутички між запорізькими козаками та царськими військовими частинами. Козаки нападали на загони урядових військ, особливо на ті, які йшли з турецького фронту для придушення повстання під керівництвом Пугачова, і знищували їх. Сучасник, генерал О. Рігельман, відзнає в цьому зв'язку, що запоріжці «форпости, команды и заставы для проходу за границы и в возвратном своем пути разбивали и до смерти многих побили». Загони запоріжців подавали допомогу закріпаченому українському селянству. Так, в 1774 р. загін запорізьких козаків «при воинском оружии» появився в с. Лозоватій (на Лівобережжі), в маєтку українського поміщика Г. Бутовича. Запоріжці, як про це ми говорили вище, допомогли селянам Бутовича втекти на Запоріжжя. Про пожвавлення антифеодальної боротьби запорізького козацтва в цей період зазначалось і в маніфесті Катерини II від 3 серпня 1775 р. Тут, зокрема, наголошувалось, що запоріжці почали «и в самое новейшее время гораздо

далеко простирать свою дерзость». Маніфест обвинувачував козаків також в тому, що вони «несмотря на частые им от правительств Наших запрещения, не одних уже прямо в козаки вступающих беглецов, но и людей женатых и семьенистых» переховують. Навіть такий реакційний автор, як А. Скальковський, під впливом незаперечних документальних даних змушений був визнати, що в 1774 р. на Запоріжжі «подобное 1768 году возмущение опять готовилось». Про становище на Запоріжжі під час і після селянської війни під керівництвом Пугачова єп. Феодосій зазначав: «В 1774—1775 гг. во многих местах появлялись тайные враги общего спокойствия». Називаючи їх «мятежниками из пораженной партии Пугачева», Феодосій вважає, що вони «своими происками волновали и беспокоили народ». Особливо сильне заворушення спостерігалось в Старій Самарі, де появився якийсь «матежный» полковник Василь Злий, він же Журба. «Самара, — пише Феодосій, — была оцеплена и окружена карантином: никому не было свободного ни входа в город, ни выхода; в городе, — закінчує він, — начались допросы и розыски, **от которых народ не скоро мог успокоиться и придти в себя».**

Нарешті, відгук про боротьбу запорізьких низів того періоду знаходимо в ордері генерала Черткова від 20 квітня 1776 р. В цьому ордері звертається увага влади на «бывшее злодейское возмущение селений», які входили раніше (до середини 1775 р.) до Запоріжжя. Протест низів запорізького населення мала, можливо, на увазі і місцева адміністрація, коли повідомляла уряд в тому ж році про священика Федора Фомича, який «всячески со усердием» виконував розпорядження властей і намагався приводити до належного послушання «непокорливых и развратных жителей», як вони названі в документі.

Налякані розмахом антифеодального руху, запорізькі старшини почали знову посилено шукати згоди з урядом, наполягати на реорганізації Запорізького війська на зразок Донського, виключення з нього бідноти, посилення влади старшини і т.ін. Г. Ф. Квітка розповідає у своїх спогадах про поїздку в 1774—1775 рр. до Петербурга полкового старшини Антона Головатого — представника інтересів запорізьких верхів, який подав уряду «новый план для управления Сечи и новую форму службы и управления ее». В цьому проекті Головатий запропонував «все буйные, — як він висловився, — непреклонные к порядку головы, как из чиновников (тобто старшин — В. Г.), так и казаков, под разными предлогами удалить или вывести из войска... тогда об'явить в войске новое устройство и порядок, сходные с тем, что в Донском войске... Переписать всех казаков, вошедших в новый состав войска, и из-за (більше — В. Г.) того не принимать ни одного человека». Проте цей проект зараз вже не задовольнив уряд, який готувався при першій же можливості взагалі знищити Запорізьку Січ. Потьомкін, познайомившись в присутності Головатого з проектом, роздратовано відкинув його і сказав: «Не можно вам оставаться. Вы крепко расшалились и ни в каком виде не можете уже приносить пользы».

Особливо жорстоко царський уряд розправився з Запорізькою Січчю, в якій російські та українські кріпосники не без підстав вбачали вкрай небезпечне для себе вогнище боротьби проти кріпосницького і національного гніту. Правда, на протязі віків Запорізька Січ

відігравала важливу роль у боротьбі проти агресії з боку Криму і Туреччини. Однак після Кучук-Кайнарджійського мирного договору в 1774 р. і виходу Росії до Чорного моря була усунена загроза з боку Кримського ханства. Запорізька Січ втратила своє попереднє значення прикордонного форпосту щодо Криму. Все це разом взяте дозволяло урядові поставити питання про негайну ліквідацію запорізького козацтва і зруйнування Січі. До такого кроку спонукували, звичайно, і інші обставини. Важлива з них — нестримне прагнення російських та українських кріпосників, царських сановників, генералів і т.д. захопити родючі запорізькі землі і перетворити козаків у своїх кріпаків.

Для населення Запоріжжя, як про це свідчать яскраві слова наведеної нижче народної пісні, наміри кріпосників були цілком очевидними.

Ой з-під города, з-під Лизавета сизі орли вилітали,
А в городі та в Лизаветі всі пани собирались.
Пани-сенатори, пребольшії генерали, вони думали, гадали:
Ой як би ж нам, ой як би ж нам їх вольності одібрати.

Роздавання урядом північних запорізьких земель, які були оголошені «пустопорожними», російським і українським кріпосникам почалося, як ми знаємо (див. вище), ще задовго до середини XVIII ст. С. Зарульський — ідеолог лівобережного українського шляхетства, сучасник описуваних подій, з задоволенням відмітив у своєму творі, що в зв'язку з утворенням Новоросійської губернії частково на землях Запоріжжя «государыня дала повеление оные занимать помещикам в свое владение».

Дійсно, Кіш неодноразово намагався протистояти захопленню запорізьких земель, але даремно. В наказі запорізьким депутатам в Комісію Уложення 1767 р., наприклад, зазначалося, що вже у 1746 р. урядом «Азовського моря приморських берегов и степу более трехсот верст без и малейшей войска Запорожского вшности взято, а козаков запорожских... з сильным убытком загнато, також под Новую Сербию и Слободское... поселение вширь и вдовж немало земли с лесами рыбными ловлями занято (захоплено — В. Г.) козаков же... согласно; да сверх того под Екатерининскую провинцию река Самарь с протчими угодьями и землями уже последними отписуется указами е.и.в.».

Але зараз мова йшла вже не про відторгнення окремих земель від Запоріжжя, а про захоплення запорізьких земель в цілому, знищення запорізького козацтва і поширення на територію Запоріжжя кріпосницьких порядків, пануючих в центральних областях імперії. Було ясно, що без знищення Запорізької Січі, де селянство завжди знаходило підтримку в своїй боротьбі проти кріпосництва і куди воно втікало, рятуючись від гноблення, не можна було і думати про дальше укріплення феодально-кріпосницької системи в Росії і на Україні, чого так настирливо вимагали від уряду російські та українські кріпосники.

Спочатку, ми вважаємо, уряд намагався знайти юридичне обгрунтування акту ліквідації Січі. З цим, як уже зазначалось вище, було пов'язане урядове доручення під час російсько-турецької війни дво-

рянському історику Г. Ф. Міллеру, пояснити чи мають запоріжці яке-небудь право на володіння своїми землями.

Проте дуже швидко уряд вирішив не утруднятн себе цими обґрунтуваннями, а здійснити свій намір по відношенню до Січі при допомозі тих військ, які після закінчення війни були переведені з Дунаю на придушення селянської війни в Росії. Саме цей проект, за словами одного з біографів Потьомкіна, останній запропонував 23 квітня 1775 р. на засіданні так званої Ради при високайшому дворі. Проект Потьомкіна було прийнято і командуючому І армією, яка знаходилася поблизу кордонів Запоріжжя, генералу П. Текелію було надіслано таємне розпорядження зайняти при поверненні Січ, оголосити про розпуск Запорізького козацького війська, арештувати деяких кошових старшин, обвинуватившн їх у державній зраді і т.ін. С. Зарульський повідомляє у зв'язку з цим, що Текелій «получил от императрицы повеленне, чтоб, как армия следовать будет мимо Запорожской Сечи, оную занять без кровопролития».

Після одержання наказу уряду «истребить Кош сих (запорізьких — В. Г.) козаков, как гнездо их своєвольств, и, усмиря, учредить над ними начальство», генерал Текелій вступив з своїми частинами в Запоріжжя, зайняв усі паланки і слободи, а 4 червня оточивши Січ з усіх боків, спрямував на неї жерла своїх гармат.

Те, що царський уряд збирається руйнувати Січ і ліквідувати Запорізьке військо, було зустрінуто козацтвом з величезним обуренням. Козаки, в першу чергу сірома, вирішили чинити опір царському війську, захистити Січ. За словами сучасника, запорізького багача М. Коржа, прихильниками рішучого опору були якраз «все серомы, бурлаки и не женаты, а и притом и оседлостей никаких не имели, потому и бунтовались».

Протилежну позицію зайняли запорізькі багатії. Останні сподівались на те, що послушність урядові, сприяння його військам будуть оцінені в Петербурзі належним чином. Вони, «имея у себя... достаточные обзаведения по зимовникам..., не согласны были на мнение бунтовщиков отважных». При цьому старшини і заможні козаки думали так: «Хотя мы войско Текелиево... и истребим безнужно, но ти полки, кои вступили уже в наши владения и заняли все паланки и слободы, услышавши наше сопротивление разорят все наши тамошние пожитки». Тому вони пропонували здати Січ беззастережно.

Пам'ять про розбіжність серед козацтва в питанні про здачу Січі збереглася і в народних піснях. У одній із них розповідається, що козаки Васюринського куреня звернулись до кошового з проханням дозволити їм зайняти свої місця на валах і баштах і захистити Січ від царського війська.

Але кошовий не згоджується і відповідає:

Не дозволю, милі браття, вам на башти стати:
Однакове християнство — грішно вигубляти.

5 червня військо генерала Текелія зайняло Січ. Запорізьке козацтво як військо перестало існувати. 3 серпня 1775 р. Катерина II видала маніфест про ліквідацію запорізького козацтва. «Сеч Запорожская, — гласив маніфест, — вконец уже разрушена с истреблением на будущее время и самого названия Запорожских козаков... за

оскорбление Нашего Имп. В-ва через поступки и дерзновение, оказанные от сих Козаков в неповиновении Нашим Высочайшим повелениям». Ця непокора, як пояснював маніфест, проявлялась в тому, що козаки завжди чинили «насильства противу собственных сограждан (читай поміщиків — В. Г.) подданных наших», а також в тому, що вони переховували у себе і приймали у військо «без разбора... людей всякого сброда, всякого языка и всякой веры — беглецов». Нарешті, запорожці обвинувачувалися урядом в тому, що, «заводя собственное хлебопашество, расторгли они тем самое основание зависимости от престола нашего и помышляли конечно составить из себя посреди отечества область совершенно независимую под собственным своим неистовым управлением».

Землі колишньої Запорізької Січі ввійшли до складу Новоросійської та Азовської губерній, об'єднаних у Катеринославське намісництво. Ці землі, густо политі потом і кров'ю запорізького трудового козацтва, дворянський уряд став щедрою рукою роздавати російським і українським поміщикам. Основна маса запоріжців була приречена на неминуче закріпачення. Прагнучи уникнути цього, частина запоріжців покинула межі імперії і поселилась на Дунаї, створивши тут так звану Задунайську Січ.

Хоч Запорізька Січ і перестала існувати, вона залишила незгладимий слід у пам'яті народу. Це пояснюється насамперед тим, що навіть у найтяжчі часи кріпосництва Запоріжжя являло собою край, де не було кріпосного права — тих тяжких форм теодальної експлуатації, які розвинулись і зміцнились у центральних районах країни. Запоріжжя на протязі більше двох століть приваблювало пригноблені елементи феодального суспільства, в першу чергу селян, перспективою звільнення від ланцюгів кріпосництва і перетворення у вільних виробників. Запорізькі козаки вели героїчну боротьбу проти соціального і національного гніту. Все це визначило те почесне місце, яке справедливо посіло запорізьке козацтво в історії українського народу.

З книги «Запорізька Січ»
Київ 1961 р.

- **Землю під боки, кулак під голову, небом накрився — і сон добрий приснився.**
- **Недостатки гонять з хатки.**
- **Від добра ніхто не тікає.**
- **Заробив на сіль до оселедця.**
- **На чужім полі нема волі.**
- **Чужа хата гірше ката.**
- **Тоді цар верне, як рак свисне.**
- **Де один панує, там сотня бідує.**
- **Білі ручки чужу роботу люблять.**

Анна Ярославна

Князь Ярослав Мудрий вів широку «матримоніальну політику», спорідниВшись через подружжя свої дітей з володарями багатьох європейських держав, що сприяло його державним інтересам. Ярослав видав свою сестру Добронегу за польського князя Казіміра Одновителя, сам одружився з дочкою шведського короля Олафа — Інгігердою. Син Ярослава Всеволод одружився з візантійською царівною, а син Ізяслав одружився з сестрою польського князя Казіміра — Гертрудою. З доньок князя Ярослава Анна вийшла за Французького короля Генріка І. Єлизавета — за славного норвезького володаря Гаральда Сміливого, третя за угорського короля Белю і четверта за візантійського царевича.

Найяскравіше відзначилася на сторінках історії **Анна Ярославна** (1024—1075), яка стала дружиною французького короля. Через це подружжя володар Франції думав знайти у могутнього Київського князя підтримку в боротьбі проти германської імперії. Коли Генрик І помер (1060), Анна брала активну участь в політичному житті та управлінні Францією. Доказом цього є численні документи за її підписом, які збереглися до наших днів. В 1062 р. Анна вдруге одружилася з графом Валуа-Крепі, якого також пережила. В останніх роках свого життя перебувала при дворі свого сина — французького короля Філіпа.

Портрет Анни Ярославни знаємо завдяки зображенню його на порталі церкви у фр. місті Санлісі.

Як віднайдено могилу Драгоманова?

Михайло Драгоманів в останній період свого життя проживав у Болгарії. Він багато зробив для розвитку болгарської науки, будучи професором Софійського університету в 1889—1895 рр. Після смерті в 1895 р. про нього цілком забули і щойно, проживаючий у Софії український скульптор М. Паращук, рішив віднайти могилу свого великого земляка.

Завдання не було так легке, тому що на місці давньої могили пробігала широка стежка. Паращук звернувся до міської управи і отримав дозвіл зробити розкопки. Врешті йому вдалося віднайти труну з тлінними останками Драгоманова, завдяки тому, що вбрання й борода добре заховалися, родина пізнала Драгоманова. Паращук власною рукою вложив ексгумовані останки земляка в спеціальну цинкову коробку і похоронив їх. На могилі поставлено гранітний пам'ятник роботи самого скульптора.

А в квітні 1932 року відбулося урочисте відкриття пам'ятника.

Козаки у Франції

Маловідомим фактом в нашій історії є участь козацького корпусу під керівництвом Богдана Хмельницького в т.зв. фландрійській кампанії.

Французький уряд на чолі з кардиналом Мазаріні зацікавився козаками, про відвагу і боєздатність яких говорила вся Європа. Через свого посла при польському королі у Варшаві графа де Брежі французи почали переговори з представником козацтва сотником Хмельницьким. В цій справі весною 1645 року виїхав чигиринський сотник до Франції. В Фонтенебло під Парижем він підписав договір, внаслідок якого 2.500 козаків вступили на службу у французьку армію.

У жовтні цього ж року козацький корпус через Гданськ переїхав морським шляхом до Кале. Козаки з успіхом брали участь у війні проти іспанців за Фландрію, виступаючи як самостійна військова частина. Вони відзначилися головним чином при штурмі сильної фортеці Дюнкерку, облога якої тривала від червня до жовтня 1646 р.

Однак французьке командування не додержувало умов складеної угоди. Невдоволення в рядах козацтва зростало. Після взяття Дюнкерку частину козаків відіслано в Лотарінгію, а друга частина перейшла на службу до іспанського війська.

Французький мандрівник П'єр Шевальє в книжці «Історія війни козаків проти Польщі» згадує, що в 1660 році знов були завербовані у французьку армію козацькі відділи, мабуть з тих козаків, які уціліли у Тридцятилітній війні, їх дальша доля невідома.

280 років тому під Віднем

Грізні хмари нависли над Австрією, коли 14 липня 1683 року понад 100-тисячна турецька армія під командою великого візира Кара Мустафи обложила Відень. Австрійський імператор цісар Леопольд втік з столиці і звернувся за допомогою до польського короля Яна Собєського, а цей, з черги, до козаків.

Згідно з літописом велика 30-тисячна польська армія під Віднем нараховувала кільканадцять тисяч козаків під проводом Палія, Самуся та Іскри. У вирішальній битві 12 вересня козацтво відіграло важливу роль. Воно вдарило на ворожі шереги, яких завзято боронили яничари. Проте турки не видержали натиску і панічно кинулися врозтіч, залишаючи на полі бою обоз і артилерію. Серед козацьких трофеїв був навіть арабський кінь Кара Мустафи. Польська гусарія навальною кінною атакою переможно закінчила цю славну битву.

Собєський і козаки Палія гнали турецьких втікачів аж до міста Естергом. Так скінчився останній турецький наступ углиб Європи.

Ю.К.

Міхал Русінек

ПІД КОРСУНЕМ

УРИВОК З КНИГИ «KRÓLESTWO PYCHY»

...Хмельницький, отримавши відомість змінив намір негайного штурму рушаючого польського табору, і тому не було видно до сьогодні ні козацького, ні татарського дозору. Козаки, виконуючи наказ запорізького гетьмана, обійшли здалека весь польський табір, значно його випередили і в вибраному місці рили в березняку рови, насипали високі вали. З години на годину росли поперечні засіки; зрубували стовбури дерев, звалюючи їх на молоді берізки та лісні пароелі. Під селом Гороховиці, де була велика долина, козацьке військо, місцеві селяни і всі хто жив на цій землі, копали довгий, на цілу милю, рів, береги якого укріплювали зваленими колодами. А щоб далі туманити впевненого в своїй спритності гетьмана, Хмельницький почав тепер удавати видимість дрібних атак на тили табору, де командував Калиновський.

Мартин саме тут маршрував в хоругві Корецького. Коли пролунали перші відголоси козацьких мушкетів, у придворного канцлера відізвалася солдатська жилка. Йшов за колами воза та цілився з мушкета в оточуючих табір козацьких вершників. Хоругва Корецького відстрілювалася раз у раз і часто змінювала мушкети. Інколи треба було вискакувати на вози і зверху відпирати більш настирливу ватагу.

Старий Калиновський в такі моменти молодів. Командував рушницею, то замінював солдатів, то стримував найбільш запальних.

— Не поспішати! Бий в них лише тоді, коли підійдуть ближче. Спокійно, звідси нам не відітнуть возів.

Бувало, що козацькі відділи допускали аж до самих возів і сіклися на шаблі. Калиновський кричав тоді до солдатів:

— Браво, наша милість, браво, солдати! Шануйте порох, якщо вистачить карабелі.

Сам влізав на віз і махав шаблею, ощасливлений, що не тільки наказує, але й власноручно б'є противника.

Часами Мартин, Корецький і інші з товариства, які трималися близько біля гетьмана, гукали до нього з пересторогою:

— З воза, ваша милість, на Бога! Стріляй, але навіщо голову виставляти!

Однак укусливі козацькі атаки було важко відбивати. Тил табору міцно зв'язаний, озброєний двома гарматками, міг легко боронитися. Тому відпливали патрульні козацькі відділи, і тоді не тільки ар'єргард, а і весь табір підбальорювався.

— Ззаду не дадуть ради, а збоку ліси боронять, — потішалася шляхта. — Дійдемо, вашмості, до приязної нам землі. Дасть Бог, ще й пан Вишневецький нам допоможе.

Корецький був іншої думки. Говорив до Мартина:

BOHDAN CHMIEL NICKY Exercitus
S.R.M.ti Zaporohsc- ensis Præfectus
Casar. Wierman sculp.
Ioan. Meyssens exc. Antverpiæ
Bostdan Chmielnicki
Hetman Woy Zapo

— Здається мені дивним, що, маючи таку велику силу, ударяють тільки малими відділами. Пане Дембський, скажу щиро, боюся цих лісів.

— Спереду тихо, ваша милість.

— Тихо, але нехай би принаймні пускав якусь розвідку і переглянув ліси. А тимчасом всі коні розпряжені, і ідемо слідом, як барани.

— Потоцькому нелегко щось порадити, вірить в себе.

— Скажи краще, що завжди п'яний. Його карета смердить горілкою. Вся надія на Калиновського.

Коли минуло гаряче пополудня, кожний солдат, ідучи в тісноті і спеці, був залитий потом. Води багато не було, тільки що в бочках і то нудотна, розігріта. Від руху возів і маршу стількох тисяч людей і коней над нещасним табором збивалася курява і затримувала дихання людям і тваринам. Раз і другий видано солдатам трохи вина, навіть п'янісінький пан Сенявський обдарував трунком своїх драгунів, але це не принесло полегшення людям, що йшли в спеці і духоті. Солдат плював курявою під ноги і за кожним разом вдихав новий клуб пилу. Коні, що йшли біля возів, залякані шарпаниною, рили землю копитами, не один вже впав на коліна, а дорога при цьому була нерівна, вела непомітно, але весь час вгору.

Візники били батогами по кінських задах, підпихали плечима вози, інколи крутили долонями спиці коліс, зітхаючи:

— Може, як той пагорбок минемо, легше буде людині і скотині. Піде згори.

І пішло. Коли нарешті подолали підвищення, табір почав скорі-ше спускатися по схилу. Веселіше затуркотали кола, коні охоче заформкали, відчувши вологу з долини, і пішли швидше.

Але саме тепер, коли табір дещо розвільнився, весь ліс навкруги залунав пострілами з мушкетів. З трав, з-за пеньків, знизу з-під кущів, з лівої і з правої сторони молодняка свистіли кулі. Стріляннина почалася так зненацька і була так жахливо часта, що в одну мить закипіло в усьому таборі.

Пролунали сотні окриків:

— Засідка!

— На коні!

— До возів!

— Тримай поводи, бо коні рвуть!

— Де гетьман? Де гетьман?

Потоцький, приголомшений гуком і галасом, вихилив голову з коляски. Бачачи, що той і другий з пáнцирних товаришів вскакує на коня, відкрив дверці і вискочив з карети.

— Стій, стій! Пішки, я сказав. Не сідати на коней! Хто доторкнеться до сідла, буду карати на горло. Пішки! Інакше, на Бога, загинемо!

Такий наказ мав сенс, бо як тільки всі спішилися, треба було діяти одностайно, не викликаючи розгаріяшу. Розпорядження гетьмана передавалося з уст до уст від передньої лінії до тилів табору, і скрізь було чути: «пішки, пішки». Почула вся шляхта, скупчилися хоругви при возах, і розпочато гострий і регулярний обстріл. На жаль постріли не могли бути влучними, бо водночас табір з'їжджав по похилості.

Тому всі шанси оборони були залежні від справного переміщення возів і кінноти в долину і стиснення його в упорядкований збитий і укріплений табір.

— Внизу будемо боронитися! — кричали. — Аби тільки з'їхати в долину, пани брати.

Одні били з мушкетів і з коротких рушниць, інші кидалися до коней і возів, допомагати візникам і конюхам підтримати лад. Але в цей момент вози, що їхали на чолі, натрапили на засіки і рови. Коні почали ламати голінки, валитися під колеса розігнаних в русі возів.

Один крик жаху розлігся по долині:

— Засідка! Тримати коней! Стояти там вгорі, стояти там вгорі, на рани Ісуса!

Не відразу скрізь зрозуміли, про що йдеться. Виникло нове замішання. Одні кричали: «вперед в долину», інші тягнули віжки назад і проклинали перших, кричучи:

— Тримай! Хапай за колеса! Вози тримай!

А хто ж то зміг би. Тріщали зламані дишлі, кола вбивалися на кола, панські карети вскакували на ладовані вози. Нагромаджувався затор поламаних дишлів, коліс, золочених дверей карет, валилися з возів бочки, клунки скрині і всяке табірне знаряддя та добро.

Ті, що йшли попереду гармати Денгофа, загрузали вже в розкопаних ровах, десятки коней падали серед колод і ярів і ржали так, аж застигала кров в жилах.

Але, не дивлячись на цей страшенний хаос і зрадницький козацький обстріл, добірні передові хоругви не розгубилися в переполосі. Йшли за возами з мушкетами в руках і раз за разом було чути заклики полковників:

— Бий з-за возів! Рівно! Спокійно, пани брати! В спокою наш рятунок. Мушкет до ока!

Де вози розсунулися і загрожував наступ татар, що появилися і вискакували з лісу, спішені гусари та панцирні товариші ставали збитою лавою, шаблею і плечем заслонюючи вхід до табору.

В інших місцях, де знову татарська кіннота доходнла до возів, розлягалися запобігливі накази командирів:

— На вози! Бий, вбивай! Білою зброєю!

Але десь там в бічному строю табору, де йшла піша кіннота пана Сенявського, виникла раптом велика діра серед возів, захвилювалася стіна укріпленого чотирикутника. Виникла страшна метушня. Одні вскакували на вози, інші миттю сідали на коней, і раптом розлігся жахливий крик:

— Тікають драгуни пана Сенявського! Затримати!

Сенявський, що вимахував шаблею на якомусь возі, лише щойно спостеріг, що діється.

— Втікають! Бий, їх зрадників, сукиних синів! Мушкетами їх затримали.

Сам підскочив до втікаючих і рубав шаблею пробігаючих драгунів.

— Стійте, сукини сини!

Відповів йому переможний сміх і глум.

— В задок мене поцілуй, ясний пане!

Майже всі двадцять сотень сільських драгунів Сенявського вирвало дірою з табору і ось-ось весь табір міг бути розрізаний напів.

Урятував ситуацію Корецький. В останню мить підскочив з своєю хоругвою до діри в чотирикутнику.

— Тримай власними грудьми! Тримай, хоч би впав трупом! Бий, вбивай! — кричав спітнілий. Закрили вирву шаблями, з'єднали розірваний табір і щойно тепер почали лунати вигуки:

— Де гетьман? Де гетьман? Самі обороняємося, а вождя ніде нема!

Мали на думці Потоцького, не Калиновського, бо той йшов в тилах табору, поруч з солдатами, і бився як простий солдат. З лівої руки лилася у нього кров, а правою рубав вістрям не найгірше.

Великий же коронований гетьман сидів п'янісінький в колясці. Нічого вже не бачив, що робиться навкруги. Час від часу виставляв розчухрану голову назовні і повторював напівпритомно:

— З мушкетом у руці! Віддасть мені життя той, хто сяде на коня. Оточений сорокатисячним козацьким і татарським військом табір тримався три години. Нарешті запорізька піхота вивалила частину возів в бічній стіні табору, і цілий полк козацької кінноти ввірвався до середини, розрізав табір на двоє.

— Ураа! Ляхи побиті! Табір здобутий! — пролунав на всю долину несамовитий вигук. Перерізали табір, але ще не здобули його. Козацький полк захопив в середині табору хоругви Сенявського і Одживольського, оточив їх і вивів назовні.

Про поєднання табору вже не було мови.

— Ми загинули! — гукнув напівживий з перевтоми, непритомний Корецький.

— Actum est! — сказав Калиновський і опустив виснажену руку.

Почало кипіти все, коні, люди і вози. Солдати, облиті кров'ю і потом, не слухали вже командирів, в димі і куряві не бачили навіть, де перед, а де зад табору. Били наосліп з мушкетів, оборонялися окремими групами, то біля табуна коней, то біля окремих возів.

В момент неухильної поразки, коли не було вже жодної надії на врятування табору до коляски Потоцького підскочило троє найвідважніших командирів — Калиновський, Корецький і Косаковський.

— Ваша милість! Дай наказ сідати на коні! Пішки не дамо ради.

— На коні! — гукнули хоругви, що товклися навколо коляски.

— Ще час, щоб ударити гусарами і панцирними.

Потоцький зиркнув на них блукаючим поглядом.

— З мушкетом, говорю! На конях — згуба, забороняю!

Розлютований Корецький крикнув:

— Вилізь, п'янчуго, з тієї коляски, бо не знаємо, чи маємо вождя.

Потоцький вискочив з карети:

— До мене так? До гетьмана? — крикнув. — Псякрев!

Ніхто не переймався його обуренням і кругом кричали:

— Сідати на коні і вдарити! Інакше ані один з нас живим не вийде.

— Забороняю! — ревів Потоцький, вимахуючи шаблею. — Забороняю!

Тоді Корецький вишарпнув також рапір і закричав:

— П'яниця і тхір, а не гетьман! На коні, пани браття! Хто в бога вірує і хоче жити, за мною!

Заворушилося всередині табору, як у вулику. Одні ще кричали, щоб слухати гетьмана, бо без вождя певна згуба, інші вже хапалися за вуздечки і вскакували на сідла. Сидів вже на коні Корецький, Косаковський, Любєцький і кількадесят шляхтичів між ними і Мартин Дембський.

Було вистроєно так кількадесят коней, уставлено в щільну колону.

— За мню! — гукнув Корецький. — Смерть або життя! Вдаряй! Ісус, Марія!

— Вдаряй! Ісус, Марія! — повторили.

Влетіли у вилом табору, на татарську кінноту і почалася різня. Відразу коні не посувалися ані на крок уперед. Сотня шабель блискала в повітрі, падали коні і люди, один вигук підтримував громаду на дусі.

— До купи! До купи! Тільки громадою проб'ємося! Вперед!

На чолі були найбільш справні солдати: Корецький, Косаковський, Любецький. Лівою рукою били з пістолів, правою пробували вирізати трохи поля. Справджувалося, що рятунок тільки вкупі. Хто бився самотужки або утрьох, спадав з коня, пробитий списом, кулею або тесаком. Хто був ближче до Корецького і кількох полковників — або падав, або посувався повільно вперед. Татари поступалися не бачачи сенсу в підставлянні шиї цьому відділу шаленців, коли в додатку весь табір в ту мить був відкритий.

— Алла, алла! На табір, на гетьмана! — кричали один одному.

Так само козаки.

— В табір! В табір! На ясних панів, на гетьмана!

Коли Корецький вивів свою горстку з табору, всередині табору в дійсності була не битва, а різня ошалілих, охоплених жахом хоругв. Козацькі і татарські колони збитою лавою напирали на укріплені вози, перерізали вздовж і вшир пошарпаний табір. Гусар, драгун, табірний джура чи панцирний товариш не знав вже, з якої сторони поляки, з якої татарська чи козацька рота. Осліплений і оглушений солдат підносив шаблю, щоб боронитися від наступаючого напасника, а в цей час ззаду спадав йому на карк смертельний удар обуха. Обертався серед куряви і диму назад, щоб відбити напад, а тут спереду, з-над возу, впадав на нього козацький кінь і розтягав його копитами по землі. Перевертались одна за другою оздоблені коляски, лопались бочки вина і пива, ошалілі, без вершників коні кусали один одного, ставали дибки, вже украдені козацькими відділами. Не було видно панцирних знаків, прапорців, жупанів і лівреї панського почету бо чисельно переважаюче козацько-татарське військо покривало весь табір. Прапорці коронних військ падали один за другим в кінське лайно разом з хорунжими і древками, а раз у раз гриміли в долині один за другим дикі крики:

— Перемога! Ура! Ляхи побиті! Побиті ясні пани!

— Алла, алла! — вторили татари.

В самій середині табору, тут же перед каретою п'яного коронного гетьмана, з'явився переможний чамбул. П'яний Потоцький витрішив червоні очі і через вікно коляски непритомно белькотів:

— Actum est. Король втратив батьківщину.

Котрийсь з козаків замахнувся і дряпнув Потоцького в шию.

— Стій, дурню! — затримав його за руку прислужливий отаман. — Живцем брати!

Миттю витягали п'яного гетьмана з золоченої коляски, над якою лопотіла малинова хоругва Богдана Хмельницького.

Забутий поет Лемківщини

Видатний поет Богдан Ігор Антонич був широко знаний вже в 1934 р. Його маленьку збірочку поезій п.н. «Три перстені», що вийшла в цьому році і за яку він одержав літературну нагороду, читали всі, хто інтересувався поезією. Провінціальна молодь, до якої і я тоді належала, живо цікавилася всіма літературними новинками і провадила гарячі, запальні дискусії на ті теми. Поезія Антонича полонила всіх нас. Ми просто впивались нею, вчилися напам'ять, а деякі вірші співали на мотив народних пісень.

Ніхто з нас не знав — хто такий Антонич. Нам вистачало, що очаровував нас своїм словом. Не знаю, чи хто з нас мріяв про те, щоб його пізнати. Це ж була слава, а ми?

Ніколи не забуду своєї першої зустрічі з Антоничем. Під час вакацій 1934 р. я приїхала до знайомих у Львів. Почалась розмова про різні справи і ми самі не замітили як перейшли на літературу. Очевидно пролунало прізвище Антонича і посипалися похвальні гімни на його честь. Як я забажала побачити його, бодай здалека, яка я була цікава побачити його! І цілком випадково, наступного дня я познайомилася з Антоничем в малій цукерні «Оаза» на вул. Руській. Можна собі уявити, яке враження зробила на мене ця зустріч, я надзвичайно була схвильована. Щойно через кілька добрих хвилин я прийшла до себе і приглянулась Антоничеві. Ні, це неможливе — не могла я погодитись — щоб цей Антонич, наше божище був аж таким звичайним. Добродушно усміхнений, ввічливий, сердечний, без гарячкових рухів, спокійний і дуже розважливий в розмові. Не вивищується, не дає відчути того, що він щось ліпшого, не пишається своєю славою. Його зелені очі уважно

дивляться крізь окуляри і ясніють в усмішці. Інколи здається, що вони бачать не тільки все видиме, а й те, що буде. Так радо розмовляє, що відчувається, ніби ми вже давно знайомі, не тільки що не чужі, а навпаки — ми просто друзі.

— Писати — говорить поважно — це не таке просте й легке завдання. Треба багато працювати над собою.

Так розумів поет мистецтво, свою поезію, в яку вкладав весь свій хист. У нього було вже вроджене почуття моральної відповідальності за все, що пише.

Антонич був завжди наполегливий, вибагливий і послідовний в праці над собою, а труднощів не бракувало. Свої дитячі роки провів Богдан-Ігор Антонич в селі Новиці, Горлицького повіту на Лемківщині. Тут народився поет 5 жовтня 1909 р. Батько його Василь, син селянина, був священиком. Мати Ольга з дому Волошинович походила із старого попівського роду. Батьки були добрими і чесними людьми. Жили погідно. Правдивим щастям для них був єдиний син. Нічого дивного, що для свого одинака хотіли запевнити якнайкращу майбутність.

До речі, слід згадати, як батьки Богдана оповідали мені про його дитячі літа. Не належав він до «чудесних» дітей, хоч вірші він укладав вже дитиною.

Велика заслуга в цьому няні (це була молода дівчина, але не пам'ятою її імені), яка дуже любила «вірші» і часто читала дитині, а багато поезій Шевченка знала напам'ять. Співала залюбки пісні, яких знала без «ліку», і чудово оповідала казки.

Може тому й малого хлопчика незмірно цікавило усе, що діялось за вікном. А там... шумлять дерева, співають пташки, шумить зелень. Найбільші дива у місячні ночі. Тоді тихенько підкрадався до вікна і вдивлявся в сріблистий світ. Цілими годинами міг так обсервувати світ... через вікно. Ось як пізніше згадує про це поет у вірші п.н. «Чарки»:

«Зелений ясень, серп і коні.
Прилипнув хлопець до вікна.
В чарки сріблисті і червоні
поналивалася весна.

І хочеться хлопчині конче
він весняних воріт ключа.
З трави нежданo скочить сонце,
немов сполохане лоша.

Початкову освіту здобув приватно. Вчителька дуже полюбила свого послушного і здібного учня. Багато читав і прекрасно вмів оповідати. На другому році науки «заімпровізував» на іменинах п. Ольги. Позволю собі зацитувати тільки початок:

«ти, моя мамусю,
як рожевий ранок,
як майская нічка,
як тихий світанок».

Наука не справляла труднощів і надто поважний, як на свій вік, вдумливий хлопчик горів і нетерпляче вичікував того дня, коли буде складати вступний іспит до гімназії. Середню освіту закінчив в польській гімназії в Сяноці і матуру зложив з відзначенням. Професори ставили його учням за приклад. В поведінці Антонича характеристичним було те, що він не любив чванитися своїми знаннями. Коли на уроці професор питав: Kto powie? Антонич не підносив руки. Сидів мовчки і слухав. Коли відповідь не задовольняла професора і ще раз ставив це саме питання, щойно тоді вставав Антонич. Подібно було й на університеті. Оповідали про це його товариші Пачовський, Рудницький, Полотнюк Одарка (Ірена Вільде). Коли вже всі, що хотіли відповідати на поставлене питання замовкали, а відповідь не була вичерпною, то звичайно вже сам професор звертався зі словами:

— A może pan Antonicz powie?

І Антонич відповідав найкраще.

Ось як згадує про Антонича бувший його професор з гімназії, а нині викладач Академії мистецтв в Кракові Лев Гец: «Не пам'ятаю, щоб колись на щось не дав відповіді. Все тихий, скромний. На перерві сидів спокійно і читав. Його усмішка була якоюсь милою, чарівною, що не можна було його не любити».

Вже в середній школі майбутній поет проявляє всестороннє зацікавлення. Бодай же нарівні цікавиться технікою, медициною і фільмом, малярством, поезією і спортом. Слід згадати, що малярство дуже його приваблювало, а його картини належать до найліпших на малярських виставках в гімназії. Захоплюється Антонич і музикою. Сам компонує і дуже гарно грає на скрипці, а навіть попісується своїм соло на Шевченківському концерті. Перші його композиції мали успіх. Між ними був марш, що його грала ціла Сяноцька гімназія. Одначе Антонич поважно не практикував своїх музичних композицій. Пам'ятаю докладно розмову на цю тему. Сердечно тоді сміявся і відповів: «люди переходять поетичний кір, а я музичний».

Під час навчання у Львівському університеті, яке закінчив в 1933 р. з дипломом магістра філософії, скоро звертає на себе увагу. Стає улюбленцем професора Гертнера, який хоче вислати Антонича на державний кошт до Болгарії — студіювати славістику. До цього чомусь не дійшло, замість його поїхав хтось інший, менш здібний. Подібна історія була з обіцянкою асистентури на університеті.

Антонич бере активну участь в студентському житті. В цей час остаточно кристалізується і зростає його талант. Перші свої вірші читає в гуртку україністів. Тут теж дає низку рефератів на літературні і мистецькі теми. Цікаво, що Антонич в цей час був немовби на роздоріжжі. Не знав, що вибрати, чому присвятити себе — музиці чи малярству?

— «Про поезію — говорив мені не раз — я якось не думав. Може тому, що підсвідомо відстрашували мене труднощі, які прийдеться переломити при вивченні мови».

Труднощі справді були великі, бо Антонич говорив лемківським діалектом, а літературну українську мову треба було вивчати від початку. І він невпинно працює. Майже щоденно сидить до 2-ї години ночі. Робить виписки з творів кращих письменників, групує синоніми і звертає головну увагу на мову і наголос, з яким мав багато

труднощів. Терпеливо виписує одне слово з кількох словників, студіює усі важніші українські словники. Високо цінив журнал «Рідна мова», що виходив у Варшаві. Сумлінно і послідовно студіював кожний номер. Зберігав річники навіть тоді, коли опанував українську літературну мову, як ніхто в Західній Україні. Вказуючи на журнал, часто говорив: «це спомин моїх перших кроків».

Свій перший вірш видрукував 1931 р. в «Вогнях» і в тому ж році появилася його перша збірка: «Привітання життя». Критика всіх напрямків сприйняла її в основному прихильно і в одному згоджувалась, що Антонич має задатки на правдивого поета. А варто пам'ятати, що в цей час він був щойно учнем поетичного ремесла. Талант його виявився щойно в другій збірці поезій п.н. «Три перстені», яка появилась 1934 р. і за яку отримав літературну нагороду «Товариства письменників і журналістів» у Львові. Так, щораз більше його поезій появляється в перекладах на польську, чеську і німецьку мови. Стає славним «поет весни і веретен». Слава, кажуть, п'янить як найхмільніший напиток, але Антонич остався незмінний — і «все п'яний дітвак із сонцем у кишені». Скромний, тихий, «несмілий хлопчина». Творить багато, мовби поспішно старається використати кожний день. Просто засипає своїми поезіями різні журнали, як «Назустріч», «Ми», «Дзвони», «Студентський шлях» і ін. Робить переклади з англійської, французької, чеської, італійської, російської і німецької мов. Пише кілька новел, починає писати ліричну автобіографічну повість п.н. «На другому березі». Вже в 1935 р. консультується з відомим композитором Антоном Рудницьким про задуману оперу «Довбуш», до якої композитор замовляє лібретто. Антонич підготовляє сюжет аж в трьох версіях і починає писати. Якийсь час редагує «Дажбога», пише віршики для дітей, належить до редколегії мистецького альманаха «Карби».

Як я вже згадала, поезії Антонича розсіяні по різних журналах. Його поезії в перекладі на польську мову вміщені в часописах «Wiadomości Literackie», «Sygnały», «Chwila», «Skamander».

Антонич творить під впливом внутрішнього, непереможного гону. Ніколи не прибирає пози моралізатора, політика чи доктринера. Живе в країні світлянних барв, звуків, ліній, ритмів і не відривається від дійсності. Глибший і бистріший від інших обсерватор життя, психіки і природи. Для нього може бути темою: сонячний промінь, перелітаючий метелик, зоряне небо, пташиний спів, тиха сльоза, стурбоване обличчя, радість і горе, тайники всесвіту, рух атомів, передчуття прийдешнього. Вичаровував слова. З тисячі слів умів підібрати одно найбільш властиве, що западало в душу. Грав на всіх струнах людської душі, бо був знавцем її і нічого не скрилося в ній перед його очима. Його поезія, можна сміло сказати — це жива арфа на тисячу ладів і тонів. Скільки ніжності і любові висловлює в своїх творах напр.:

«Моя країно зоряна, біблійна й пишна,
квітчаста батьківщино вишні й соловейка!
Де вечори у євангелії, де світанки,
де небо сонцем привалило білі села,
цвітуть натхненні вишні кучеряво й п'янко,
як за Шевченка, знову поять пісню хмелем».

Як говорив мені — поезії писав нормально, щодругий день. Звичайно, вранці. Записував поодинокі фрази, потім щойно будував цілість. Часто однак бувало, що ранкам відразу записував уже готовий вірш майже без більших переробок.

— «Знаєш, маю враження, якби мені хтось нашіптував на вухо. Дослівно нашіптував». — Такими словами говорив про своє поетичне натхнення.

Незвичайно талановитий поет дочекався ще третьої своєї збірки: «Книга Лева», яка вийшла друком в 1936 р. і за яку одержав також нагороду. Улюбленої своєї збірки п.н. «Зелена євангелія» вже не судилося йому побачити. За рік після його смерті в 1938 р. ця збірка появилася разом з маленькою недокінченою збіркою на урбаністичну тематику п.н. «Ротації».

Його талант зростав просто на очах, як усе в природі, з якою не розлучався все життя. Ось як він згадує про це: «Росте Антонич і росте трава» як «Антонич був хрущем, що жив колись на вишнях, на вишнях тих, що їх оспівував Шевченко». Співець тисяч барв і мінливості того прекрасного світу нерозлучно зв'язаний з природою, про що сам виразно стверджує:

«Я розумію вас, звірята і рослини,
я чую як шумлять комети і зростають трави.
Антонич теж звіря сумне і кучеряве».

Поклонник життя, яке вважав за безцінний дар і просто видавалося йому непростимим злочином марнувати його на безділлі. Невпинно працював. Незвичайно дбав про зміст і форму. Тому тесав «із срібла строфи» та «тесав слова натхненні й на скрипці грав квітчастій». Людина забуває недолю, лихоліття, особисті трагедії, але віршів правдивих поетів не забути. До таких віршів належать якраз поезії Антонича, хоч вони й не є сумою геройських подвигів. Дуже влучно про Антонича сказав Євген Самохваленко, який не раз вміщує свої поезії в «Нашому слові»: «Це чудовий поет, а в тому поборник життя, незрівняний співець краси природи. Годі навіть подумати, щоб без його поезії можна обійтися в українській літературі». Подібну думку про Антонича висловив і інший поет:... «як соловій співає без огляду на те, чи сонце світить, чи дощ падає, так і Антонич міг тільки співати, бо був поетом».

З уваги на обмежене місце трудно дальше цитувати думки інших поетів, критиків, знавців поезії, прихильників і приятелів. Не можу однак не згадати ще однієї світлої постаті польського літератора Тадеуша Голлендра, який написав згадку про Антонича в «Хвилі» з 13 листопада 1937 р.:

...przychodził do mnie i udzielał mi rad i wskazówek przy tłumaczeniu poetów ukraińskich, których tłumaczyłem przygotowując do druku wielką antologię współczesnej poezji ukraińskiej. Wtedy dopiero ujawniła się cała inteligencja Antonycza, kiedy w kilku słowach określał mi poszczególnych poetów... takim był Antonycz pisarz i poeta dobry, przyjazny, koleżeński człowiek, takim pozostanie w mojej pamięci na zawsze. Kiedy z nim obcowałem, nie odnosiłem nigdy wrażenia jakiejś „obcości", którą okazują często ukraińcy Polakom. Zdawało mi się zawsze, że w tych naszych rozmowach porozumiewamy się obaj przede wszystkim jako ludzie i europejczycy ponad głowami naszych zacietrzewionych i nienawidzących się współbraci. Jak wszyscy ludzie nieprze-

ciętni, Antonycz był przede wszystkim dobrym człowiekiem i poetą, a potem dopiero ukraińcem...".

Дійсно, Антонич був звичайною простою, добродушною людиною. Всі найкращі риси людяності втілені в ньому. Крім цього — це чародій слова, він відкривач багатющих скарбів української мови, майстер витонченої, справжньої поезії.

Говорячи словами Антонича, він назавжди залишився вірним світу, з якого вийшов. Тому співав про людей:

«що щирі та звичайні
приймали смирно долі пай
і поклонялись неба тайні
під знаком співного серпа».

Все своєрідне, Антоничівське — зв'язане з землею і духом народу. Поет уважав за правдивий скарб усе, що живе в народній творчості, освячене тугою, ожемчужене мріями. Тому у нього:

«крилата скрипка на стіні,
червоний дзбан, квітчаста скриня.
У скрипці творчі сплять вогні,
роса музична, срібна й синя».

У нього «старий, мальований поріг», «червінці дзвонять на столі», «стіл ясеновий, на столі слов'янський дзбан» і т.д.

Виразно зазначає про це сам поет у слові при роздачі літературних нагород 31 січня 1935 р.: «Я сам у своїх поезіях підкреслював свою національну приналежність не тільки у змісті, але — що трудніше — ще й у формі. Роблю це менше за продуманою програмою, більше з внутрішньої потреби вірності світові, з якого вийшов. Проти деяких голосів ідейно я себе знайшов від першого рядка, що його написав. Основ свого світогляду ніколи не змінював, що не значить, щоб завжди не оформлював його точніше й не викінчував у подробицях. Людина це незавершена статуя. Жива людина твориться кожного дня, кожної хвилини. Не шукаю фікційного окциденту у львівській кав'ярні, а несмілий підхожу до традицій своєї землі».

Таким був Антонич.

Відійшов від нас у розквіті сил своєї творчості. Відійшов за скоро, бо залишив недокінчені поезії, новели, п'єси, повісті.

В його рукописах зберігаються короткі нотатки, фрагменти задуманих драм, повістей, новел і кінцеві рими ненаписаних віршів. Різнорідні окліки, уривки думок, відприски віршів, у яких відчувається кристалізація почувань. Все це ще раз говорить про багатство, різнорідність задуманих творів, яких уже не встиг оформити незрівняний «тесля слова». Поховано Антонича на Янівському кладовищі у Львові 7 липня 1937 р.

Залишились приятелі, шкільні товариші, поклонники його таланту і аж дивно, що забуття покрило поета. І, немов, докір вчувається в його словах:

«А ти, як завжди, сам в пустелі світу лютій
й оцінять марно, скупо, точно і тверезо.
А ти, як завжди, будеш сам під сонця гострим лезом
й складуть нагробка напис: жив і вмер забутий».

ОЛЬГА КСЕНЖОПОЛЬСЬКА

Б.І. АНТОНИЧ

Різдво

Народився Бог на санях
в лемківськім містечку Дуклі.
Прийшли Лемки у Крисанях
і принесли місяць круглий.

Ніч у сніговій завії
крутиться довкола стріх.
У долоні, у Марії
Місяць — золотий Горіх.

Зелена євангелія

Весна, неначе карусель,
на каруселі білі коні.
Гірське село, в садах морель
і місяць, мов тюльпан, червоний.

Стіл ясеновий, на столі
Слов'янський дзбан, у дзбані сонце.
Ти поклоняйся лиш землі,
Землі стобарвній, наче сон цей!

Весільна

Послухай: бє весільний бубон
і клени клоняться, мов пави.
В твоє волосся, моя люба,
Заплівся місяць кучерявий.

Чому пригасла скрипка трохи,
Чому тремтить твоя долоня?
Ніч срібним сяйвом, наче мохом,
Обмотує підкови коням.

Автобіографія

В горах, де ближче сонця, перший
раз приглянувся небу,
тоді щось дивне й незнане пробудилося в мені
і піднеслася голова й слова прийшли до уст зелені.
Тепер — де б я не був і коли-небудь,
я все — пяний дітвак із сонцем у кишені.

А як зійшов із гір до гамірливих міст,
у злиднях і невдачах не кляв ніколи долі і не ганив,
глядів спокійно на хвиль противних гурагани.
Мої пісні — над рікою часу калиновий міст
я — закоханий в житті поганин.

(З книги «Привітання життя», 1931)

Черемхи

Мов свічка, куриться черемха
в побожній вечора руці.
Вертаються з вечірні лемки,
до хат задумано йдучи.

Моя країно верховинна, —
ні, не забуть твоїх черемх,
коли над ними місяць лине
вівсяним колачем!

(З «Книги Лева», 1936)

Забута земля

Село вночі свічок не світить,
боїться місяця збудити,
що жовтим без наймення квітом
цвіте в садах дощем умитий.

Густа вода спливає з гребель,
де обрії спинились в леті.
У бурих кублах побіч себе
звірята, люди і комети.

Забута земле під дощами,
під оловом рудого неба!
Ця пісня серцю, наче камінь,
а все ж її співати треба.

(З «Книги Лева», 1936)

Ярмарок

Мій брат — кравець хлоп'ячих мрій,
зішив з землею небо.
Горять хустки у крамарів,
немов стобарвний гребінь.

Співають теслі, бубни бють.
Розкрию таємницю:
червоне сонце продають
на ярмарку в Горлицях.

(Зі збірки «Зелена євангелія», 1938)

Вишні

Антонич був хрущем і жив колись на вишнях,
на вишнях тих, що їх оспівував Шевченко.
Моя країно зоряна, біблійна й пишна,
квітчаста батьківщино вишні й соловейка!

Де вечори з євангелії, де світанки,
де небо сонцем привалило білі села,
цвітуть натхненні вишні кучеряво й пянко
як за Шевченка, знову поять пісню хмелем.

(Зі збірки «Зелена євангелія», 1938)

- Білі ручки чужим потом миті.
- Велика риба малу цілою ковтає.
- Панський пес по-панськи і гавкає.
- Один з відром, а семеро з пером.
- Один з сошкою, а семеро з ложкою.
- Сильні та багаті рідко винуваті.
- Ніхто не бачe, як сирота плаче.
- Краще на волі на вітці, чим у неволі в золотій клітці.
- Дружній череді вовк не страшний.
- В гурті і каша смачніша.
- Кусають і комарі — та до пори.
- Правда кривду переважить.
- Велике діло гроші, а ще більше — правда!
- Не шукай правди в других, коли в тебе її нема.
- Як сіно косять, то дощів не просять — самі йдуть.
- Теплий квітень, мокрий май — буде добрий урожай.
- Літо на зиму робить.

В. Д. ОРЛОВСЬКИЙ. ЖНИВА.

Українська МОВА

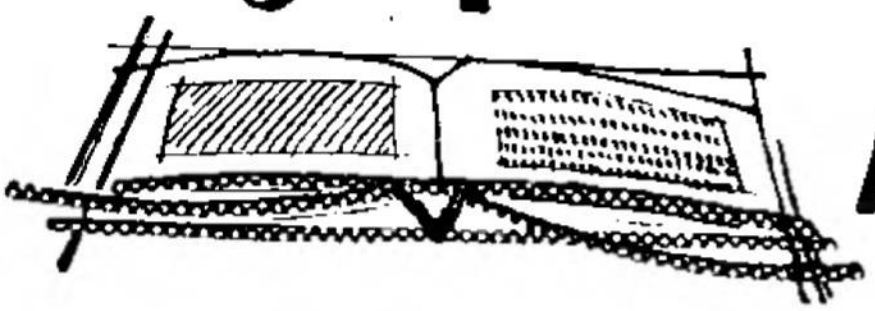

ЛЕНІН. З ПЛАКАТА ФРАНЦУЗЬКОГО ХУДОЖНИКА ЛАМІ-РІВАЛЯ.

В.І. ЛЕНІН

ПРО НАЦІОНАЛЬНЕ І НАЦІОНАЛЬНО-КОЛОНІАЛЬНЕ ПИТАННЯ

(Уривок)

...Треба запровадити найсуворіші правила відносно вживання національної мови в інонаціональних республіках, які входять в наш Союз, і перевірити ці правила особливо ретельно. Немає сумніву, що під приводом єдності залізничної служби, під приводом єдності фіксальної і т.п. у нас, при сучасному нашому апараті, проникатиме дуже багато зловживань істинно руського характеру. Для боротьби з цими зловживаннями потрібна особлива винахідливість, не кажучи вже про особливу щирість тих, що за таку боротьбу візьмуться. Тут потрібний буде детальний кодекс, який можуть скласти скільки-небудь успішно тільки націонали, що живуть в даній республіці. Причому не слід зарікатися наперед ні в якому разі від того, щоб в результаті всієї цієї роботи повернутися на наступному з'їзді Рад назад, тобто залишити Союз Радянських Соціалістичних Республік тільки у відношенні військовому і дипломатичному, а в усіх інших відношеннях відновити повну самостійність окремих наркоматів.

В.І. ЛЕНІН

ЧИ ПОТРІБНА ОБОВ'ЯЗКОВА ДЕРЖАВНА МОВА?

(Уривок)

Російська мова — велика і могутня, кажуть нам ліберали. Та невже ж ви не хочете, щоб кожний, хто живе на будь-якій окраїні Росії, знав цю велику і могутню мову? Невже ви не бачите, що російська мова збагатить літературу інородців, дасть їм можливість пролучитися до великих культурних цінностей і т.д.?

Все це вірно, панове ліберали, — відповідаємо ми їм. Ми краще за вас знаємо, що мова Тургенєва, Толстого, Добролюбова, Чернишевського — велика і могутня. Ми більше за вас хочемо, щоб між пригнобленими класами всіх без різниці націй, які населяють Росію, встановився якомога тісніший зв'язок і братерська єдність. І ми, розуміється, стоїмо за те, щоб кожний житель Росії мав можливість навчитися великої російської мови.

Ми не хочемо тільки одного: елемента примусовості. Ми не хочемо заганяти в рай дубиною. Бо, скільки красивих фраз про «культуру» ви не сказали б, обов'язкова державна мова сполучена з примусом, нав'язуванням. Ми думаємо, що велика і могутня російська мова не потребує того, щоб будь-хто мусив вивчати її з-під палки. Ми переконані, що розвиток капіталізму в Росії, взагалі весь хід суспільного життя веде до зближення всіх націй між собою. Сотні тисяч людей перекидаються з одного кінця Росії в другий, національний склад населення перемішується, відособленість і національна зашкарублість повинні відпасти. Ті, хто за умовами свого життя і роботи потребують знання російської мови, навчаться її і без палки. А примусовість (палка) приведе тільки до одного: вона утруднить великій і могутній російській мові доступ в інші національні групи, а головне — загострить ворожнечу, створить мільйон нових тертів, посилить роздратування, взаємонерозуміння і т.д.

Кому це потрібно? Російському народові, російській демократії — цього не треба. Він не визнає ніякого національного гноблення хоча б і «в інтересах російської культури і державності».

Ось чому російські марксисти говорять, що необхідна:— відсутність обов'язкової державної мови, при забезпеченні населенню шкіл з викладанням всіма місцевими мовами, і при включенні в конституцію основного закону, що оголошує недійсними які б то не було привілеї однієї з націй і які б то не було порушення прав національної меншості...

М. Рильський

РІДНА МОВА

(Уривок)

Як гул століть, як шум віків,
Як бурі подих — рідна мова,
Весняних пахощі листків,
Сурма походу світанкова,
Неволі стогін, волі спів,
Життя духовного основа.

Цареві блазні і кати,
Раби на розум і на вдачу
В ярмо хотіли запрягти
Її, яку дух степів гарячу,
І осліпити, й повести
На чорні торжища незрячу,

Хотіли вирвати язик,
Хотіли ноги поламати,
Топтали під шалений крик,
В'язнили, кидали за грати,
Зробить калікою з калік
Тебе хотіли, рідна мати.

І ти порубана була,
Як Федір у степу Безрідний,
І волочила два крила
Під царських маршів грюкіт мідний, —
Але свій дух велично-гідний
Як житнє зерно берегла.

Мужай, прекрасна наша мово,
Серед прекрасних братніх мов,
Живи, народу віще слово,
Над прахом царських корогов,
Цвіти над нами веселково,
Як мир, як щастя, як любов!

Українські письменники про літературу та мову

***

...Чого і зачим я турбуюсь? Хочеться мені слави запобігти в письменстві? Ні, не хочу тії слави, їй-богу, не хочу. Вся моя слава — Україна, якби я її добра хоч на мачину зробив, то б мені і була слава, я більшої не хочу. Якби я зміг показати безталанну долю життя людського, високую його душу, тепле серце, як вони є у мирі — то б моя слава була і моя надія справдилася... Через це я і пишу, і пишу, пробую — а ось може і вдасться... Так що писання — моя думка, моя надія, моя віра...

Панас Мирний

***

Втіхо моя, пісне українська! Мов дотик зачарованої істоти, ти зміцняєш мої сили, кріпиш почування, викликаєш жадобу жнття, що таке огидне та безталанне іншої доби! Велика, незрівнянна, певно, твоя сила, коли ти зачудувала Європу, перейшла нетрі Азії, прийнялася в Америці, а може, ще й по інших сторонах світу. І лунаєш ти серед Європи на славу рідної країни і того люду великострадного, в серці котрого зродилась, серед мук та лихоліття котрого побачила світ... Про Азію, чи, певніше, Сибір, і не казати: не знайдеш, здається, кутика, де б тебе не можна було почути, де б твої чудові, тиховійні звуки, то міцні, то тужливі, не сколихували повітря...

Колимськ чи Обдорськ, Кара чи Сахалін — скрізь ти відмолоджуєш душу зболілим та зажуреним; бриниш, як спомин незабутнього, давнього, часом як єдина потіха, осолода на білому тяжкому світі. І де вже мені не доводилось бути, в таких місцях, що, здавалося — крук кості української не занесе туди, а глянь — ллється мелодійна українська мова, долітає, буцім з далекої сільської улиці, українська пісня...

Павло Грабовський

***

Я люблю мужиків за їх тисячлітню, тєжку історію, за культуру, що витворила з них людей, котрі смерті не бояться. За тото, що вони є, хоть пройшли над ними бурі світові і повалнли народи і культури. Є що любити і до кого прихилитися. За них я буду писати і для них.

В. С. Стефаник

***

Вільне, творче слово — це душа кожного народу, — забите було слово — і край лежав сотні років мертвою цеглинною. І я бачу, що ваше покоління оживить, підніме рідне слово на недосяжні високості.

С. Васильченко

***

...Т. Г. Шевченко! Досить було однієї людини, щоб урятувати цілий народ, цілу націю. Що це — бідність? Ні, це якраз велике багатство нашого народу, коли одна людина підставляє свої могутні плечі за цілий народ! Який же він могутній — народ наш! Умирав уже, царі його додавлювали, а він узяв та й дав Шевченка! І ожив народ, і розцвів народ! Бо він — народ!

Остап Вишня

***

Я вважаю за українця не того, хто вміє добре співати «Реве та стогне» та садити «гопака», і не того, в кого прізвище на «ко», — а того, хто бажає добра українському народові, хто спрняє його матеріальному й духовному розвиткові.

О. Вишня

***

Поет, у широкому розумінні цього слова, — це людина, що палко любить слово, як найгострішу зброю, як найвірніше знаряддя для служіння народові. Поет любить слово. Але він — не слуга слова, він — його володар.

***

Кращі радянські перекладачі дають не буквальні (що й неможливо) чи «буквалістичні», рабські переклади, а переклади творчі, по змозі, проте, підкоряючи свою індивідуальність індивідуальності автора. Підкреслюю — по змозі, бо вважаю неможлимим, як дехто цього вимагає, щоб автор поетичного перекладу, отже й сам поет, цілком забув про себе, цілком підкорився індивідуальності іншого поета. Це навіть, здається мені, небажано: таким способом можна стерти пилок з крилець того метелика, що зветься поезією.

М. Рильський

СЦЕНА З БАЛЕТУ «ЛЕБЕДИНЕ ОЗЕРО» В КИЇВСЬКІЙ ОПЕРІ.

ОДЕТТА — А. ГАВРИЛЕНКО, ПРИНЦ — В. ПАРСЄГОВ.

ЯК

Вчитися української мови

**«Шукайте свій корінь і слово своє,
питайте в філологів ради».**

В. МАЯКОВСЬКИЙ

«Мовою доглибно можна оволодіти розмовляючи, пишучи й читаючи» — писав колись в мовних порадах у «Нашому слові» Остап Лапський.

Розмова, писання і читання — три основні способи вивчання мови. Розмовляти, річ ясна, можна про все, проте треба дбати про культуру вимови, щоб не «глитати» звуків. Свої думки слід формулювати ясно і просто, хоча це буває інколи досить важко. Дуже добре було б орієнтуватися на літературну вимову і виправляти свої, переважно говіркові, неправильні риси вимови. А з діалектними звичками найтрудніше боротися.

Як би не було, вивчення мови треба починати з **граматики**. Без знання граматичних правил не можна досконало оволодіти мовою. Для «початківців» можна тут навести такі граматичні джерела:

1. **А. О. Загродський:** Граматика української мови (ч. I і II), Київ 1956 (та інші).
2. **Б. М. Кулик і А. М. Кулик:** Українська мова (ч. I і II), Київ 1960.
3. **О. М. Пархоменко:** Українська мова (ч. I і II), Київ 1961 (3 видання).

Підручник Пархоменка — один з найкращих і варто тут його спеціально рекомендувати.

Для більш заавансованих маємо вже ширші і дещо трудніші граматики:

1. **В. С. Ващенко:** Українська мова, Харків 1959.
2. **М. А. Жовтобрюх і Б. М. Кулик:** Курс сучасної української літературної мови (ч. I), Київ 1959.
3. **Б. М. Кулик:** Курс сучасної укр. літ. мови, Київ 1948.

Хто хоче ще глибше студіювати рідну українську мову, чекає на нього університетська граматика у двох томах за редакцією акад. **Л. А. Булаховського:** Курс сучасної української літературної мови, Київ 1951.

Для тих, які цікавляться історією своєї мови, маємо три основних джерела:

1. Курс історії української літературної мови за редакцією акад. І. Н. Білодіда, Київ 1958 (ч. I), 1961 (ч. II).
2. **О. П. Беспалько, М. К. Бойчук та інші:** Історична граматика української мови, Київ 1957.
3. **Ф. П. Медведєв:** Історична граматика української мови, Харків 1955.

Для пізнання говорів української мови вистачить прочитати дві книжки відомого українського діалектолога **Ф. Т. Жилка:**

1. Говори української мови, Київ 1958 та 2. Нариси з діалектології укр. мови, Київ 1955.

В граматиках для початківців та для заавансованих є багато мовних (граматичних) вправ, які при вивчанні мови обов'язково треба перероблятиь. Кому їх мало, може придбати собі дві спеціальні книжки:

1. **І. Г. Чередниченко:** Збірники вправ з сучасної української мови, Київ 1955.
2. **Н. І. Тоцька:** Збірник вправ з суч. укр. мови, Київ 1958.

Про те знання граматичних правил, тобто способів будування слів, словосполучень, фраз, речень та більших мовних одиниць не вистачить, щоб пізнати мову. Багатство мови, її лексичний матеріал можна собі присвоїти із словників. Найкращий з тих, які маемо сьогодні, це **Українсько-російський словник** за редакцією І. М. Кириченка (6 голубих томів — вийшло вже 5).

Обережно треба користати зі **Словника російсько-українського** (зеленого) за ред. Калиновича (Москва, 1948), але внаслідок того, що він був виданий в часи культу особи, в ньому є багато русизмів, а український переклад російських слів не завжди досконалий. Кращий під цим оглядом є вже **Польсько-український словник** («львівський» — 2 томи, 3 книжки, Київ 1958—60) за ред. Л. Л. Гумецької, який нараховує аж 100.000 слів. Непоганий також, хоч дуже малий (30.000 слів) є **Слєвник українсько-польський** за ред. С. Грабця та П. Зволінського (Варшава 1957).

Давніші словники польсько-українські та українсько-польські, напр. Грицака і Кисилівського або Свєнціцького вже застарілі і не раджу з них користати. Так само українсько-німецький словник Желехівського (переважно діалектний) має свою вартість лише для спеціалістів мовознавців. З інших поглядів непридатним є словник українсько-німецький Кузелі і Рудницького.

До певної міри це торкається також перевиданого недавно словника Б. Грінченка (**Словарь української мови,** 4 томи, Київ 1958), в якому відсутня сучасна українська лексика. Проте словники Грінченка ще до сьогодні — це одне з кращих джерел вивчення української мови, українського словництва, хоч завжди треба пам'ятати, що він вже трішки застарілий.

Для різних спеціалістів маємо багато (біля 30) термінологічних російсько-українських словників з різних галузей науки й техніки, яких тут нема потреби наводити. Крім цього варто згадати, що в Києві готується великий 12-томний тлумачний словник української мови, у Львові — історичний словник, а у Варшаві українсько-польський словник (коло 80—100.000 слів).

Для збагачення свойого знання мови, особливо засобами синонімів, близькозначних та іншомовних слів і фразеології варто тут навести такі джерела:

1. **П. М. Деркач:** Короткий словник синонімів української мови, Київ 1960.
2. **А. Багмет:** Матеріали до синонімічного словника української мови (друкуються у «Вітчизні» від 1957 р.)
3. **І. Вірган та М. Пилинська:** Російсько-український фразеологічний словник (друкується постійно у «Прапорі»).
4. Словник іншомовних слів за ред. І. В. Льохіна та Ф. М. Петрова, Київ 1955.

Не можна обійтися і без нормативних джерел, без орфографічних словників та правописів. Ось найголовніші з них:

1. **Орфографічний словник** — останнє видання, Київ, 1962.
2. **М. І. Погрібний:** Словник наголосів української літературної мови, Київ 1959.
3. **Український правопис** — найновіше видання, Київ 1962.

Тут треба звернути увагу, що правопис з 1946 р. вже застарілий і неактуальний. Про всі зміни в новому (з 1960 р.) правописі інформує **В. М. Русанівський** в книжечці: Нове в українському правописі, Київ 1962.

І ще одна позиція для любителів української мови книжка **А. П. Коваля:** Про культуру української мови, Київ 1961 (при кінці багата література!).

Хто б прочитав це все докладно, міг би себе назвати досконалим знавцем української мови, але якщо це неможливе, тому пропонуємо вивчання мови починати з найлегших і найбільш доступних джерел. Незалежно від цього **треба писати** хоча б невеличкі вправи, листи, описи вражень або попробувати пера в більш літературних жанрах: репортажі, нариси, оповіданні, вірші (перекладі) і т.п.

І ніколи не відриватися від літератури, від літератури українських класиків, сучасних письменників, української преси (в тому числі й «Нашого слова»!). Дуже добре вчиться напам'ять цікавих віршів і пісень, виписувати цікаві (або й незрозумілі) слова, звороти, приказки, прислів'я, «золоті думки» та час від часу заглядати до наших мовних порад, до яких просимо частіше писати. Треба також слухати українських передач по радіо і купувати пластинки з декламаціями визначних українських акторів. По змозі слід було б оглядати фільми в українській версії.

М. Юрковський

Про українсько-польські мовні зв'язки

Між українським і польським народами розвивалися з давен-давна торговельні, політичні й культурні зносини, обидва ж народи жили в близькому сусідстві поруч себе. Це сприяло, між іншим, мовним взаємозв'язкам. Мовні елементи проникали з польської мови в українську і навпаки: з української мови в польську.

Українсько-польські мовні зв'язки були, мабуть, ще тоді, коли східнослов'янські мови не виділялися виразно, тобто до XIV стол. (пор. статтю А. І. Генсьорського п.з. «Південноруські і польські лексичні взаємозв'язки». Дослідження і матеріали з української мови, том IV, Київ 1961, стор. 15—25). В той час можна говорити про більший вплив південноруської тобто української мови на польську, на Русі була вже тоді розвинена своя літературна мова, з польською літературною мовою було інакше до XIII стол., її заступала в літературі латинь.

Загально визнаними й широко відомими є українсько-польські мовні зв'язки від XIV століття до наших днів. Вказує на це як історія, так і мовний аналіз українських і польських літературних пам'яток. Напр., українські грамоти XIV—XV століть мають в собі деяку кількість граматичних форм і слів польського походження, українська літературна мова XVI—XVII ст. ст. переповнена була елементами взятими просто з польської літературної мови і навпаки: польська літературна мова того часу має в собі деякі українські мовні елементи.

З оцих живих взаємозв'язків між польською і українською мовами в давнину й досі залишилися як в українській, так і в польській мові сліди, передовсім словникові.

В українській літературній мові маємо, між іншим, такі слова польського походження: **бачити, барліг, барвистий, барвінок, брама, вельможний, даремний, дбати, добродій, дякувати, дощенту, карк, кохати, коєць, кріль, крок, крижі, ксьондз, міць, міцний, милостивий пан, можна, плентатися, подарунок, пас, певний, праця, приязнь, пристойний, присяга, предмет, обіцяти, спілка, тлумач, тлумачити, поцілунок, хлопець, хлопчина, хорунжий, цебер, цяця, цяцькатися, цікавий, чигати** тощо. Походження цих **слів** пізнати можна деколи за польськими фонетичними прикметами, напр. голосний носовий звук як **ен** в словах **дощенту, плентатися, ло** замість **оло** в слові **хлопець, ро** замість звичайного для української мови **оро** в словах **крок, кроля (кріль), лу** замість **ов** в слові **тлумач** тощо.

Через польську мову дісталися до української мови слова з західноєвропейських мов, в першу чергу з німецької. І. Шаровольський в статті «Німецькі запозичені слова в українській мові» (Київ 1927) нарахував 288 слів німецького походження, з цього тільки 21 слово запозичене безпосередньо з німецької, інші 267 слів дісталося до української мови через польську. Це, між іншим, такі слова як: **бляха, броварня, бунт, цаль, цегла, цукор, цибуля, цвях, гарт, пакунок** та інші. Через польську мову до української ввійшли слова ла-

тинського походження, напр.: **адамашок, акція, амбіція, апеляція, аркуш, парафія, провінція** та інші, слова французького походження: **адрес, абажур, атакувати, авантура, багнет, баталія** тощо, а також слова італійського походження, напр.: **бандура, барило, башта, парасоль** та інші. Польська мова відіграла, таким чином, важливу роль посередника в сприйманні багатьох західноєвропейських слів українською мовою.

Усі ці польські і західноєвропейські за походженням слова вживаються в українській мові на рівні з іншими, рідними словами.

Українська мова не залишалася боржником супроти польської мови, яка черпала з української багато слів. Чимало українських слів увійшло до сучасної польської літературної мови і вживається на рівні з чисто польськими словами, напр. **bies, błahy, bojarzyn, borsuk, borykać się, chłystek, cnuć, chustka, chyży, czepiać, czereśnia, czeremcha, czerep, czupurny, czyrak, derkacz, dokuczyć, droczyć się, druh, dur, dziedziniec, gołąbki** (потрава), **hałas, hodować, hodowla, hołubiec, hoży, hulać, hulaka, hultaj, hurkot, rubaszny, zohydzić** і багато інших.

Через українську мову дісталися до польської слова східного, головним чином тюрсько-татарського походження, напр. bohater з укр. **богатир**, а це з турецького **bahadyr; buhaj** з укр. **бугай**, а це з тур. **вида; chata** з укр. **хата**, а це з іранського **kata; dżuma** через українську мову з тур. **cuma; hajdamak** з тур. **hajdamak; harbuz** з тюрко-татарського **charbuz; Harmider** з укр., а дальше з тюрко-тат. і перського **harmidan; horda** з тур. **ordu; jar** через укр. з тур. **jar** пропасть; **kurhan** через укр. з тат. **kurgan; kobza** з укр. кобза, а це з тур. **kopuz** і інше.

Всі ці слова увійшли в основний лексичний фонд польської літературної мови.

В ділянці лексики і фразеології польська й українська мови дуже близькі до себе — ствердив проф. Т. Лер-Сплавінський. Справа польсько-українських мовних взаємин все ще незадовільно досліджена. Одним з найближчих завдань як полоністів, так і україністів є дослідити всебічно якомога докладно українсько-польські мовні зв'язки на протязі всієї історії культурних зносин обох народів.

Найважливіша література цього питання:

1. T. Lehr-Spławiński: Wzajemne wpływy polsko-ruskie w dziedzinie językowej, Przegląd Współczesny, nr 70. Kraków 1928.

2. M. Rudzińska: Przyczynek do stosunków językowych polsko-ukraińskich. Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, zesz. IV, Kraków 1934.

3. І. Зілинський: Взаємовідносини між українською та польською мовами. Записки наукового Товариства ім. Шевченка, т. 155, 1937.

4. S. Hrabec: Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII w., Toruń 1949.

5. R. Richhardt: Polnische Lehnwörter im Ukrainischen, Berlin 1957.

6. M. Jurkowski: Pierwsza obszerna praca o polonizmach w języku ukraińskim, Slavia Orientalis, roczn. VIII nr 2—3, Warszawa 1959 (рецензія книжки R. Richhardt).

7. Етимологічні словники польської мови А. Брюкнера і Ф. Славського та російської мови А. Преображенського і М. Фасмера. Багато цікавого у цьому питанні повинен дати Етимологічний словник української мови, який готується зараз до друку, в Інституті мовознавства АН УРСР.

М. Л-ів

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА РОСІЙСЬКУ

Українсько-російські мовні взаємозв'язки почалися ще в той час, коли предки обох народів користувалися однією літературною мовою, тобто староруською. Київ був тоді «колискою спільноруської мови» — як його називає В. Виноградов, російський радянський мовознавець.

Пізніше східнослов'янські мови виділившись, жили кожна окремим життям, однак процес взаємовпливів і обміну між її окремими елементами не припинявся. Впливала на українську мову російська і навпаки: на російську мову українська.

На початку XVII ст. вийшла друком граматика вживаної на Україні церковнослов'янської мови Мелетія Смотрицького, українця з Поділля. Граматика ця стала зразком для пізніших як українських, так і російських граматик, між іншим, під її впливом склав свою «Российскую грамматику» М. Ломоносов, основоположник нової російської літературної мови. Церковнослов'янсько-український словник Памви Беринди 1627 р. заклав основи лексикографії як української, так і російської. «Отже, російська і українська мовознавча наука на самому початку своєї історії мала спільні джерела» — пише Г. П. Ґжакевич в книжці «Питання російсько-українських мовних зв'язків», Київ 1954, стор. 12.

Активну участь у створенні російської літератури в давнину, зокрема в XVII і XVIII ст., брали українські культурні діячі. В Москві були перекладачами, вчителями і письменниками такі видатні українці, як Єліфаній Славинецький. Симеон Полоцький, Стефан Яворський, Феофан Прокопович, Дмитро Туптало та інші. Вони внесли в тодішню російську літературну мову цілий ряд українських слів, напр. **перешкожаю, нехай, здоровя, шукати, зрадлива, кохает** тощо. В мові віршів деяких представників дворянської російської поезії першої половини XVIII ст. зустрічаються елементи української мови.

В кінці XVIII — поч. XIX століття в російській літературі зайняла належне місце й українська тематика. Це між іншим, історичні повісті і романи: «Запорожец» Нарєжного, «Гайдамак» Сомова, поеми «Войнаровский» Рилєєва, «Полтава» Пушкіна, побутові повісті Нарєжного, російські повісті Квітки-Основ'яненка та інші. В вищезгаданих творах на історичну тематику зустріти можна такі українізми: **рада, бунчук, булава, громада, запорожец, чумаковать, оселедец, крамари, жупан, козацька шапка** тощо, в побутових повістях знаходимо, між іншим, такі українські слова, як **чоботи, хустка, галушки, горелка, гопак, журавель, сопилка, вечерницы, досвитки** та інші. Деякі з оцих українських мовних елементів потрапляли і в російську літературну мову. Багато з вищенаведених слів дісталися до «Словаря русского языка, составленого 2. отделением Академии наук» з 1895—1907 рр.

На багато більше українізмів проникло в російську літературну мову з творів Миколи Гоголя. У творах Гоголя на українські теми незвичайно багато українських слів і фраз, які з великою майстерністю вплітав письменник в загальну російську мову. Гоголь збагатив російську літературну мову рядом нових слів. Значна кількість гоголівських українізмів увійшла в «Словарь русского языка» з 1895—1907 р.: **вареник, вечерять, гречка, карбованец, гомон, кавун, кагачец, бублик, винница** та інші, а також у «Толковый словарь русского языка» під редакцією Д. Н. Ушакова (1934—1940), напр.: **черевики, курень, парубок, люлька , галушки, свитка, смушка, чумак** та багато інших. Широко вживав українізми у своїх російських повістях Тарас Шевченко.

В післяжовтневий період збільшується кількість запозичень з української мови в мові російської радянської літератури. Це, головним чином, у творах про життя українського народу або в творах, героями яких поряд з росіянами є й українці. Слід згадати такі твори російських радянських письменників, як романи й повісті, які змальовують події революції й громадянської війни: «Железный поток» О. Серафимовича, «Хождение по мукам» О. Толстого, «Пархоменко» В. Іванова, «Разгром» О. Фадєєва; які змальовують життя людей в перших роках будівництва радянської держави: «Поднятая целина» М. Шолохова, «Цемент» Ф. Гладкова, твори, які описують події Великої Вітчизняної війни і післявоєнного будівництва на території України «Молодая гвардия» Фадєєва, «Белая береза» Бубеннова, «Непокоренные» Горбатова, «Семья Рубанюк» Поповкіна і деякі інші твори російської радянської прози. В усіх цих творах зустрічаємо українські слова, вирази та елементи українського фольклору. Часто виступають такі слова українського походження, як **дивчата, думка, ворог, жинка, війна, нема, добре, хлиб, шуткувать, пилувать, хлопцы, рушник, шлях, хата райрада, колгосп, червоноармеец, батьковщина, ланка, влада, куркуль, паныч, староста, злыдни** тощо. Деякі з цих слів увійшли в «Толковый словарь русского языка» Д. Н. Ушакова (1934—1940).

Введення багатьох українських слів у мову широко відомих творів ряду російських письменників, та занотування їх словниками російської мови свідчить проте, що ці слова ввійшли до загального словникового фонду російської мови.

М. Л-в

ВУЗЛИК НА ХУСТОЧЦІ

— Чому в тебе на хусточці вузлик зав'язаний?

— То старша сестричка зав'язала, щоб я не забула її листа в скриньку вкинути.

— І ти не забула?

— Ні, сестричка забула дати мені того листа.

Українізми в румунській мові

Предки румунського народу, який входить в склад романської мовної групи, заселяючи в XI—XII ст. територію нинішньої Молдавії, зіткнулися з предками українців. З того часу почалися українсько-румунські культурні, а водночас мовні, взаємозв'язки. Перед XI століттям румунські племена жили тільки в Трансільванії і Валахії, де вони стикалися з південнослов'янським і угорським населенням. На території Молдавії довгий час населення було мішане українсько-румунське і здебільшого двомовне. Румунізовані представники східних слов'ян вносили до мови молдавського населення багато слів українського походження; згодом, коли формувалася румунська літературна мова, деякі з цих слів увійшли до неї і стали постійним культурним надбанням румунського народу.

Багато більше слів українського (і російського) походження живе в говорах Молдавії і в молдавській літературній мові, яка є урядовою мовою Молдавської РСР і різниться дещо від румунської літературної мови.

В історії наводяться численні факти політичних, культурних та інших зв'язків між Україною і Молдавією. Наведу деякі з них: в 1491—1492 рр. розгорілося велике селянське повстання на Покутті, Поділлі і в північній Молдавії, керував цим повстанням Муха — наймовірніше молдаванин. У 1577 р. на молдавському троні засів колишній запорізький гетьман Нікоара (Іван) Підкова. Молдавський князь Василе Лупу уклав 1656 р. угоду з гетьманом Богданом Хмельницьким, який оженив свого сина Тимоша з дочкою молдавського князя Роксандрою. Відомий культурний діяч на Україні Петро Могила був за походженням молдаванином. Серед запорізьких козаків було багато молдаван, яких називали тоді волошинами. Друкарську справу в Молдавії і Валахії провадили в давні часи переважно українці — київські і львівські друкарі: Тимофій Вербицький, Іван Кунотович, Василь Ставницький та інші. Ці й інші факти відомі з історії вказують на живий обмін культурними надбаннями між українським і румунським, а зокрема його молдавською віткою, народами. Живі були також мовні взаємини.

В румунську літературну мову ввійшло багато слів українського походження, багато з них вживаються й досі. Наведемо тут тільки

деякі з них за словником уміщеним у праці С. В. Семчинського п.з. «Лексичні запозичення з російської та української мов у румунській мові», вип. 1 Київ 1958: **arsin** (аршін) «аршин»; **bacon** (бакон) «дуже міцний тютюн, бакун»; **balamut** (балямут) «бавіка, плетун» з укр. **баламут; banta** «банта, балка між кроквами»; **a balacari** (а балакарі) «хулити, говорити погане про когось» з укр. **балакати; bors** (борш) «борщ»; **calic** (калік) «жебрак» з укр. **каліка; ciort** (чьорт) «циган» з укр.**чорт; cozoróc** (козорок) «козирок»; **duba** (дуба) «човен» з укр. **дуб; hamut** (хамут) «хамут»; **hliba** «чорний хліб» з укр. **хліб; holesc** (холяк) з укр. **гуляка; hospodar** (господар) «титул молдавських князів» з українського **господар; hrisca** (грішка) «гречка»; **a lusti** (а лушті) «лущити»; **matusa** (матуша) з укр. **матуся; napirstóc** (напірсток) «наперсток»; **oborón** (оборон) «оборіг»; **pastarnac** (пастарнак) «пастернак»; **puhace** (пугаче) «пугач»; **rada** «рада»; **scrin** (скрін) «скриня»; **sosna** «сосна»; **sotnic** (сотнік) «сотник»; **sapca** (шапка) «шапка»; **torba** «торба»; **virs** (вірш) «вірш, поезія»; **zdreanta** (здранца) «дрантя, лахміття» і багато інших.

Мовний вплив буває здебільшого двобічний, хоч і в різному кількісному співвідношенні. В українській мові маємо кільканадцять слів румунського походження, це передовсім слова зв'язані з скотарською культурою карпатських українців, напр. **ватага, ватра, гавра** (лігвисько ведмедя, щілина), **царок** (бойк. лемк.: огороджене місце в стайні або на полі), **кулястра** (галицьке: молозиво) тощо.

М. Л-в

ВІДГАДАВ

— Дивись, Іванку, там сидять горобець і синиця. Чи відгадаєш, котра з них синиця?

— А чому ж би ні, — відповів Іванко. — Та, що сидить біля горобця.

ЛИСТ

Сидить мала Галинка коло столу й пише:

— Що ти робиш, доню? — питає мама.

— Пишу листа Марійці.

— Але ж ти писати ще не вмієш.

— Дарма. Адже Марійка ще не вміє читати.

Владислав Фіга

ЛЕНІН НА ШЕВЧЕНКІВСЬКОМУ ВЕЧОРІ В КРАКОВІ

На 9 березня 1914 року припала сота річниця з дня народження великого українського поета, творця нової української літератури, художника, революціонера-демократа, Тараса Григоровича Шевченка. Царський уряд заборонив всякі урочистості і всякі публічні зібрання з приводу дня народження великого поета України. Доходило навіть до суворих репресій, напр., арештовано Терентія Шевченка, внука поета, лише за приїзд до Києва, могила поета була обставлена поліцією і до неї нікого не допускали, конфіскувалися твори Шевченка. Нечувані репресії царського уряду викликали обурення серед українського народу, а також прогресивної частини росіян і поляків.

Українське населення бувшої Галичини, яка тоді знаходилася під владою Австро-Угорщини, особливо у Львові, надзвичайно урочисто відзначило 100-ліття з дня народження свого великого сина. Були утворені стипендії ім. Шевченка тощо.

У Кракові в суботу 14 березня 1914 року зусиллями українських товариств «ПРОСВІТА» і «УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА» організовано урочистий вечір, присвячений Тарасові Шевченку. Урочистість відбулася в залі Урядової Ресурси, в стародавньому залі Саського готелю в Кракові на вулиці Яна 6.

Краківські газети «Напшуд», «Нова реформа» і «Час» вмістили обширні описи цієї події. З них дізнаємося, що український письменник Богдан Лепкий виступив у першому відділі з доповіддю «На ТАРАСОВІЙ МОГИЛІ», після чого відбулась багата художня частина з участю львівських і краківських артистів.

Володимир Ілліч Ленін, який в 1912—1914 р.р. перебував у Кракові, був присутнім на згаданому концерті разом з дружиною, Надією Костянтинівною Крупською. Про це він пише в листі до матері:

«Були ми на українському вечорі, організованому на честь Шевченка. Дуже погано розумію українську мову». (Див. В. І. Ленін, твори, польське видання, т. 37, стор. 473).

В спогадах про Леніна покійного проф. медичної Академії в Кракові др Станіслава Лівшица, який був присутнім на урочистості, читаємо, що він сидів в перших рядах поруч з Володимиром Іллічем і Надією Костянтинівною. На вечорі були присутні українці і росіяни з Кракова та багато поляків. Зал був переповнений. Присутність Леніна на урочистості на честь Шевченка в Кракові слід розглядати не як один з епізодів з життя Леніна, а як протест вождя революційних мас Росії проти національного шовінізму і великоруського націоналізму та царського режиму. У написаному в квітні 1914 року проекті промови для більшовицького посла в Думі під заголовком «В СПРАВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ» В. Ленін, обговорюючи національну політику царату у відношенні до «чужоплемінців», а між ними і українців, вказує, що царат знаходиться в стані замаскованої громадської війни з поневоленими народами царської імперії, вживає «погромні» засоби для ведення такої війни.

Ця війна ведеться в інтересах великоруської буржуазії. Вихід один, — говорить Ленін:

«Або миритися з цією політикою, або підтримувати народний масовий і насамперед пролетарський рух проти неї. Або — або. Середини тут бути не може. Заборона вшанування Шевченка була таким чудовим, прекрасним, на рідкість щасливим і вдалим заходом з точки зору агітації проти уряду, що кращої агітації і уявити собі не можна». (В. Ленін, Твори. т. 20, стор. 224. Видання польське).

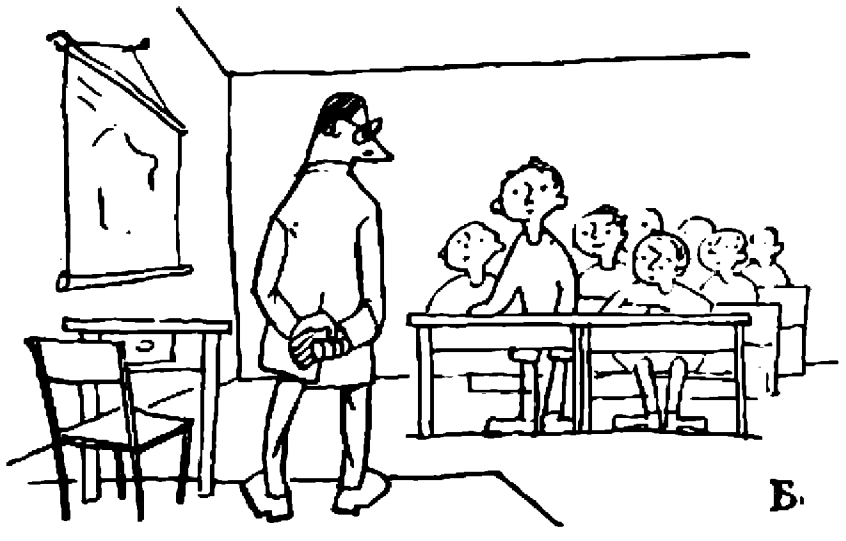

Б.

ЗРОЗУМІВ

На уроці учитель спитав одного неуважного учня:

— Коли найкраще рвати яблука?

Учень, не задумуючись, випалив:

— Тоді, коли собака прив'язаний.

Владислав Броневський

З чотирма українськими письменниками — Галаном, Тудором, Гаврилюком, Козланюком — я зустрічався в 20—30-х роках. Я співробітничав в українському прогресивному журналі «Вікна». У 1930 році «Вікна» випустили номер, присвячений польській літературі.

Найближче я був знайомий з Ярославом Галаном, з яким тісно співробітничав у лівому журналі «Мєсєнчнік літерацкі», що виходив у Варшаві в 1929—1931 роках.

У той період вийшов спеціальний — український номер «Мєсєнчніка літерацкєго», який разом з іншими товаришами підготував Галан.

У 1937 році Галан працював у Варшаві. Тут ми зустрілися з ним. Він розповідав мені тоді про тяжкі враження та переживання у санаційній в'язниці.

Щоразу, як тільки Галан приїжджав до Варшави, це ставало нагодою для щирих зустрічей. Ми вели довгі розмови, використовуючи вечори та ночі, які він проводив у нас дома.

Єжи Путрамент

«Двадцять літ тому я вперше познайомився з українськими письменниками та їх творчістю. До кінця свого життя збережу найкращі спогади про цих письменників, людей справедливих, полум'яних комуністів — Я. Галана, О. Десняка, О. Гаврилюка і С. Тудора. Завдяки їм братня культура українського народу стала для мене дорогою і близькою».

У КРАВЦЯ

— Що ви за костюм мені пошили — всі сміються.

— О, то це моя перша вдача.

Раніше, кому я не шив усі плакали.

Ярослав Івашкевич

ПІСЛЯ 40 РОКІВ...

Я повернувсь з чудової подорожі по Радянському Союзі.

Як редактор журналу «Твурчость» я був запрошений редакцією «Октября» до Москви. Редактор Фіоров, з яким я вів розмови на тему співробітництва наших журналів, питав мене, яку б я хотів вибрати подорож по Радянському Союзу.

Пропонували мені Крим, Кавказ, подорож по Волзі й нових штучних морях. Я, однак, вибрав поїздку на Україну, до Києва, на землю, де минуло моє дитинство і молодість.

Мій приїзд на Україну після 40 років був чудовий і зворушливий.

Приїхавши після 40 років до Києва, я побачив потопаюче в зелені місто. Кожного року в Києві садиться кількадесят тисяч дерев. Київ має найбільший процент зелені із усіх міст Європи. Найкращу його частину становлять парки. Види на Дніпро, на низькі острови Дніпра, види на Чернигівку невимовно гарні. Види в Києві на Дніпро належать до найкращих у світі.

Мій сердечний друг — професор Тадей Зелінський вважав, що тільки три є такі гарні види в Європі: вид на Золотий Ріг в Цареграді, вид на порт у Ліссабоні і вид на парки та Дніпро в Києві.

У Києві мене сердечно гостили в Спілці письменників України, дружно вітав Олександр Корнійчук і його дружина Ванда Василевська.

Крім того, у вільний час я мав змогу звідати моє улюблене місто: ходити його вулицями, відвідувати пам'ятні місця, школу, яку я закінчив, університет, в якому я вчився, парки повні спогадів, вулиці, завулки і т.д.

Місто змінилося протягом 40 років, а головне передмістя, де побудовано нові шосейні дороги, мости, аеродроми. Все це побудовано там, де колись були старі будинки кінця 19 сторіччя. Центр міста крім цілковито відбудованих фрагментів мало змінився.

Збереглась моя школа, помешкання, в якому я проживав враз із своїми товаришами, а що найважливіше той дерев'яний домик, де писав я в 1916 р. перші свої твори — «Втеча до Багдаду», «Октостихи», «Легенди і Деметр», з якого ходив я до театральної студії Станіслави Висоцької. Малий домик був вже тоді старий, розсипався, однак залишився донині на місці. Колись був тут сад обведений парканом, тепер ні саду, ні паркана немає, зате є тротуар, трамвайна лінія. А сам дім — такий, як був.

Я вдячний долі і добрим людям, що допомогли мені все це знов побачити і пережити.

Ще більше зворушення викликала моя подорож у глиб України. Завдяки ввічливості членів Спілки письменників України я отримав автомашину, якою з дружиною ми проїхали великі простори України від Києва через Житомир, Бердичів, Нимирів, Н. Гайсин до Дашова і села Кальник, тут я народився, тут є цукроварня, в якій мій батько працював. Екскурсія в чудові літні липневі дні по великих просторах України справила незабутні переживання, лишила в пам'яті сильні враження та глибокі зворушення. Я своїм друзям сказав, що це ж земля, яка мене формувала. Виїхав я з Києва маючи 24 роки, як цілком зріла людина. На Україні я також дозрів як письменник з усіма своїми вартостями й недоліками. Я вдячний тим рокам, місту Києву та тій землі, яка мене сформувала.

Я утримував завжди близькі зв'язки з Польщею, з Варшавою, з Лодзю, де я проводив канікули, але на Україні я жив, мав друзів, розпочав художню творчість, слухав перших концертів на схилі гори над Дніпром.

Там я дружив з Карлом Шимановським, який також є сином української землі. Я, як син тієї землі, просив письменника України, щоб їй подякували за те, що так мене сердечно й гаряче прийняла.

В Дашові й у Кальнику повітали мене представники селян, молоді і місцевої влади. В Дашові збереглась могила мого батька, який помер у 1902 році.

Українські письменники думали, що могилу знайти мені не вдасться. Однак, хоч старе кладовище заросло травою і кущами, могила батька залишилась. Правда, тяжка таблиця похилилась, буйна трава прикрила могилу. На могилі батька нова хвиля вдарила в моє серце.

Переночували ми в цукроварні Каміньогурка, в якій прийшлось мені востанне ночувати з мамою в 1901 р.

У цукроварні надзвичайно сердечно привітали нас з квітами. Спали ми в кімнатах з видом на широкий степ, поле, захоплювались чарами української ночі.

Коли на другий день перед дев'ятою годиною ранку ми прибули на могилу батька, то побачили на ній гори квітів; таблиця стояла простенько, траву і зілля вирвали, навколо білів свіжий пісок. Все це зробили комсомольці під керівництвом товаришки Підгурської.

З мандрівки по Україні я виніс багато спогадів, встановив сердечні контакти з письменниками. Ожили мої сентименти до тої землі, до української літератури, яка, як говорить Ожешко, така чарівна, делікатна, оригінальна. Думаю написати книжку — брошурку, про мої переживання, про справи, які близькі моєму серцю, які пов'язані з літературними традиціями й моїми глибокими переживаннями.

ЯРОСЛАВ ІВАШКЕВИЧ

УКРАЇНА—БАТЬКІВЩИНА МОЯ

(Уривок з інтерв'ю)

— Навряд чи треба багато говорити про мою глибоку відданість Україні, бо Україна — моя батьківщина. 66 років тому, в невеличкому містечку Кальник, де на цукроварні працював бухгалтером мій батько, з'явився на світ божий, як тоді казали, і я. З Україною нерозривно зв'язане моє дитинство, юність, роки навчання у Києві. І зараз, живучи у Варшаві, я часто звертаюсь думками і почуттями до землі, на якій народився: думаю про Україну, про її великий народ, про її літературу...

Кожний приїзд на Україну — для мене велика радість. Востаннє я відвідав її в 1958 р., коли разом з дружиною зробив захоплюючу подорож автомобілем по добре знайомому маршруту: Київ — Житомир — Бердичів — Вінниця — Гайсин і до містечка Дашів, де похований мій батько. Це була хвилююча мандрівка в моє дитинство та юність. Як тільки я матиму найменшу можливість, знову обов'язково приїду на Україну. А поки що зі сторінок «Всесвіту» шлю свої гарячі привітання усім моїм численним українським друзям.

АНТОНІ СЛОНІМСЬКИЙ

З МОЄЇ ВІН ВІТЧИЗНИ

Кого вражає Чехії руїна,
Що й землю рідну він забути годен,
Хто кличе братом Югослов'янина,
Норвега, що в терпінні корчиться голоден,

Матір-жидівку, хто шанує в болі
І відчуває страту її сина,
Хто москалеві руку дасть в недолі
І плаче, як ридає з горя Україна,

Той, хто всім серце розкриває радо —
Французам, грекам, у чорну годину,
Як ворог їхній хліб і волю краде, —
З моєї він вітчизни. Це людина.

Переклад з польської
Є. СІРОМАХИ

В. СЛОБОДНІК

УКРАЇНСЬКОМУ ДРУГОВІ М. БАЖАНОВІ

Коли я втікачем до Києва старого
Приїхав, де пливуть Дніпра шумливі води,
Не пожалів мені ти слова приязного,
Як не жаліє сад у спеку прохолоди.

Співав мені ти на Шевченка мові
Про те, що світ старий вже відмирає,
І кріпко, мов цеглини у будові,
Ясна мета народи всі єднає.

У себе на Вкраїні ти зі мною
Ділився серцем, хлібом і водою,
Ти віру пробудив у правду і добро,

В той час зневір'я, підлості, зневаги,
В час дій кривавих, мужності, відваги,
Коли від бомб каламутнів Дніпро.

З польської перекладав
МИКОЛА МАРФІЄВИЧ

АДАМ ВАЖИК

З Ярославом Галаном ми зустрічалися в 1940—1941 роках у Львові. Найближче зійшлися ми під час війни. Галан мав дуже близькі зв'язки з групою польських літераторів. разом з якою приїхав до Саратова в січні 1942 року. В одній великій кімнаті жило нас разом (тобто зі мною і Галаном) ще близько 10 осіб. Серед інших були там і Пастернак, Єндриховський, Вернер, Путрамент. Група польських письменників почала працювати на радіо, в польській редакції, а Галан — в українській. Він читав політичні фейлетони, які користувались великим визнанням та нечуваним успіхом.

Коли ми були на Бугу, в польській армії, організованій на території СРСР, Галан приїхав нас відвідати. Останній привіт від Галана я мав з Угорщини.

З Степаном Тудором я познайомився ближче, редагуючи разом з ним томик віршів Павла Тичини, виданий у Львові в 1940 році в польському перекладі. Примірник цих віршів зберігся в мене до нинішнього дня. Співпраця з Тудором була дуже приємна, він мав величезне відчуття польського поетичного слова.

У той період Тудор готував до видання томик своїх віршів. Запам'ятався мені гарно ним декламований по-українськи відомий вірш під заголовком «Пассіонарія».

Ставились до нього у Львові з великою повагою.

Особливу симпатію я відчував до Олександра Гаврилюка. Був незвичайно милою людиною. Дуже багато працював над собою і багато читав. Знайомився з літературою російською і польською. Дуже любив читати Каспровича. Ділився враженнями після прочитання його «Книги вбогих».

З великою повагою ставився до Бося-Желенського. Твердив, що завдяки йому мав змогу познайомитись з французькою літературою.

У 1941 році я виїхав до Києва з Гаврилюком і групою інших письменників — на торжества з нагоди п'ятидесятиріччя Тичини. Тоді Гаврилюк одержав у Києві перший примірник збірки своїх віршів.

Як послідовний інтернаціоналіст, зазнав великих переслідувань з боку українських націоналістів. Але ніщо не могло викликати зміни його вірної позиції. Був дуже бойовий, силою пробивався крізь життя. Була це людина надзвичайно кришталевого характеру.

Ми зустрічались також з Петром Козланюком — дуже сердечним, прямим і милим у поведінці. Він користувався славою доброго новеліста.

ЄЖИ ЄНДЖЕЄВИЧ

НАД ПЕРЕКЛАДАМИ КОЦЮБИНСЬКОГО

Важко в кількох словах обговорити питання, якому слід було б присвятити велику працю. Бо справа перекладів творів Коцюбинського — це передусім справа висвітлення творчості автора «Фата Моргана» — творчості, яка займає одне з найпочесніших місць не тільки в українській літературі, а і в європейській кінця XIX — початку XX століть.

М. Коцюбинський є одним з тих авторів, які ставилися до проблеми композиції і стилю так само старанно, так само глибоко, як і до проблеми ідеологічної. Коцюбинський гармонійно поєднував в собі мовбито дві натури: патріота, громадського діяча з справжнім і революційним завзяттям і натуру естета, майстра слова, який свідомо формував брилу мови і був закоханий в красі своєї рідної мови.

Ці обидві риси письменника з винятковою виразністю відчуваються в найбільш може характерному для Коцюбинського творі, в його відомому «Інтермеццо».

Як стилісту, Коцюбинському часто приписують тенденції так званого імпресіонізму (recte: модернізму). То правда, що письменник так живо відчуваючий дух своєї епохи і прекрасно обізнаний з напрямками сучасної йому європейської прози, в ділянці письменницької техніки підпав певним чужим впливам. Але ці впливи він по-своєму, високо оригінально перетворив і зміг досягнути свого власного окремого стилю, в якому проявилося не тільки його естетичне новаторство, а й знайшла вираз прекрасна традиція класиків української літератури.

Завдяки цьому Коцюбинський став європейським письменником, будучи одночасно чисто українським письменником, співцем туги і прагнень, почуттів і сподівань українського народу, співцем в найкращому розумінні цього слова.

Технічнописьменницькі проблеми — це передусім проблеми зв'язків, які з'єднують автора з мовою, яку він вживає. Українська мова — одна з найпрекрасніших мов світу — знайшла в Коцюбинському поклонника і віртуоза неперевершеного значення. Тут відіграли роль дві надзвичайно істотні речі: глибоке знання мовного надбання класиків і засвоєння багатства народної мови. І в одному і в другому випадку Коцюбинський проявив гідну подиву ерудицію.

Ясна річ, що перекладання творів такого письменника на іншу мову — хоч і споріднену — але таку, яка значно відрізняється, особливо своїм фізичним складом — повинно завдати перекладачеві неабиякі труднощі. Не мені судити, в якій мірі і чи взагалі вдалося мені подолати ці труднощі. Можу лише зазначити, що приступаючи до перекладання, я розраховував на свою прив'язаність до української мови і літератури, а разом з тим на культ Коцюбинського — як людини і як художника. Я виходив з передумови, що при такому відношенні до справи мені буде легше подолати труднощі перекладу, ніж будь-кому іншому, хто хотів би перекладати Коцюбинського бездушно і байдуже.

Я розумів, яку велику відповідальність брав на себе: отже від вдалості перекладу у великій мірі залежатиме, як сприйме польський читач українську літературу взагалі і Коцюбинського зокрема.

В галузі польсько-українських і українсько-польських відносин, беручи до уваги відому істину, що народи найкраще пізнають один одного і зближаються за допомогою взаємообміну літературами, — справа вдалих літературних перекладів з одної і другої сторони є справою надзвичайно важливою. Такі переклади повинні стати мостом, що з'єднував би обидва народи, для яких історія не поскупилася на найжорстокіші випробування, штовхаючи їх не раз на досить трагічні сутички, і які все ж таки стали на шлях взаємної приязні і по цьому шляху — вірю — йтимуть й невпинно надалі.

Перекладаючи Коцюбинського, я намагався, в міру всіх своїх сил і можливостей, однаково передати обидві сторони творчості письменника: надзвичайну майстерність форми і високий ідеологічний діапазон.

Українська мова дуже співуча, дуже мелодійна: польська, натомість, звучить часто твердо, хроповато. Твори Коцюбинського, сповнені предивної евфонії, яка можлива лише на грунті української мови, в трансляції на польську мову безперечно втратять багато чисто музичної краси. Перекладач може тут багато зробити відповідним добором слів, широко використовуючи велику кількість польських синонімів. Однак, його можливості обмежені.

Особливі труднощі виникають при перекладі творів, насичених фольклором, прекрасним знавцем якого був Коцюбинський.

Не будучи в змозі — як я це розумів — справитися з труднощами фонічної сторони перекладу, я намагався якнайстаранніше дотримуватися правил, які, на мій погляд, в цих обставинах були найбільш придатними, навіть рятуючими. Як в лексиці, так і в фразеології, я використовував всі можливості вживання українських слів і виразів, які в більшій чи меншій мірі, так би мовити, вжилися

в щоденній або літературній польській мові. Тут я йшов слідами польських авторів XIX ст., починаючи від поетів т. зв. «Української школи» і кінчаючи такими прозаїками, як Крашевський і Теодор Томаш Єж. Безцінну допомогу подав мені варшавський словник, в якому дуже докладно подані спільні риси польської і української мов. Всі, з незначними винятками, українські вирази, які я ввів в тексти моїх перекладів Коцюбинського, є в названому словнику. Найбільше таких випадків я мав при перекладанні твору «Тіні забутих предків». Там є багато слів, взятих з мови карпатських гуралів: кресаня, острevка, мажина, мявка, крашениці, кентари, череси, тибінки, гугля, дзьобня, царинка, барта, скок, плай, обруч, гусленка, стая, ватага, скалка, барбениця, путня, кошара, вірина, вудз, боугар, струнка, подра і т.п.

Подібні прикладали я міг би навести і з ділянки фразеології.

Викладене і проілюстроване мною вище правило було для мене важливим і ще з одного приводу: сповнювало воно мене переконанням, що, підкреслюючи з його допомогою близькість двох мов, я немовби зміцнював ідею братерства і дружби двох народів. Це переконання було для мене поштовхом до праці над перекладами творів Коцюбинського.

Глибокий гуманістичний зміст цих творів збуджував в мені захоплення і запал. Якнайуважніше вслухувався я в те, що можна б назвати внутрішньою мелодією і прихованим ритмом прози видатного художника. Я намагався вловити в ній, ухопити і виразити по-польськи цей мужній, відважний, шляхетний, а разом з тим зворушливо стримуючий пафос, так характерний для Коцюбинського. Пафос, який інколи під його пером підноситься до вершини поетичного натхнення, як, наприклад, у згаданому вже «Інтермеццо», в скорботному звертанні до нещасного селянина, звертанні, яке може бути прочитане також, як визнання віри її автора:

«Говори, говори. Розпечи гнівом небесну баню. Покрий її хмарами твойого горя, щоб були блискавка й грім. Освіжи небо й землю. Погаси сонце й засвіти друге на небі. Говори, говори...».

Переклад Г. М.

- **Літо запасає, а зима з'їдає.**
- **Сумний грудень і в свято, і в будень.**
- **Взимку сонце так сміється, що вікна плачуть.**
- **Підганяй коня вівсом, а не батогом,**
- **Пошануй одежу раз, вона тебе — десять раз.**

С. ПЄНТАК

НА ШЕВЧЕНКІВСЬКИХ УРОЧИСТОСТЯХ У КИЄВІ

На вокзалі в Києві, куди ми прибули на урочисте відзначення 100 річниці з дня смерті великого Тараса Шевченка, вітали нас милі господарі — секретар Спілки письменників УРСР Козаченко і редактор «Всесвіту» Олексій Полторацький. Виявилося, що ми не маємо багато часу на прогулянки по місту, на відпочинок, бо вже о 18 годині, — було це в неділю, 12 березня, — чекала нас зустріч з київською публікою.

Погода покращала, засвітило ясніше сонце, і ми вирушили на автомашинах в поїздку по Києву. Супроводив нас кремезний, з дитячим усміхом на устах, редактор Полторацький, переплітаючи свої пояснення то жартами, то цифрами і датами.

Київ! Так багато вже написано про його красу — думаю, що немає в тому перебільшення. Сади, парки, будинки в гущавині вітів, що спускаються аж до широкого Дніпра, — як же тут мусить бути гарно, коли дерева покриті хвилями зелені, коли над водою, на нескінчених пляжах поблискують тіла людей, що купаються або відпочивають!

На зустріч, яка відбулася в залі консерваторії на Хрещатику, ми ледве встигли. Після прекрасної доповіді поета Андрія Малишка про Шевченка, говорили письменники з усіх республік Радянського Союзу, а також ми, гості, слов'яни з країн народної демократії — болгарський поет Димітр Методієв, чеський критик Мірослав Дрозда і нарешті я...

Мій виступ був з пам'яті, і я ще раз переконався, що люди набагато живіше реагують на слова безпосередні, призначені якби для одного великого моменту.

Ось як уклався мій виступ (цитую напам'ять):

«Поезія Тараса Шевченка, його людяність в найкращому розумінні цього слова, була натхненням і опорою для багатьох людей польського мистецтва. Зачаровувала їх сила духу великого поета, його безкомпромісність в боротьбі, а над усе його творчість, яка так ідеально поєднувала в собі національне з загальнолюдським».

Зміцнювався цей вплив тим, що Шевченко. наперекір ускладненням і протиріччям того часу у своїй тяжкій долі, утримував контакти

з поляками, товаришував з ними, як з польськими революціонерами, так і з митцями.

І нічого дивного, що поезія Шевченка знайшла відразу живий відгук в Польщі і що до перекладу її взялися найшляхетніші і найбільш вдалі тогочасні польські поети такі, як Владислав Сирокомля і Леонард Совінський. Пізніше покоління польських письменників кінця XIX віку обдаровувало геніального українського поета такими ж почуттями, часто пишучи слова його віршів на своїх прапорах.

Досить переглянути літературну кореспонденцію або спогади з тих років, щоб зрозуміти, як високо цінили і як глибоко були схвильовані творчістю Шевченка, як багато надій з нею поєднували такі великі прогресивні і відомі письменники, як Еліза Ожешко, Марія Конопницька чи Стефан Жеромський.

І в сьогоднішній Народній Польщі не бракує ентузіастів і прекрасних перекладачів шевченківської поезії. Маю тут на думці Ярослава Івашкевича, Володимира Слободніка, і Чеслава Ястрибець-Козловського. В своїх перекладах вони бозпомилково, а одночасно поетично прекрасно віддають загальний ритм та гірку, повну сарказму шевченківську іронію. Їх переклади сміло можуть ставати нарівні з давніми перекладами Сирокомлі.

На кінець я хотів би згадати, що мені, поетові, який почав писати ще перед війною і який так само вийшов з народу, з селянства, особливо близьким був Шевченко. І, може, не стільки поетична форма його творів, скільки суспільний і побутовий їх зміст, який своєю силою виразу так глибоко вражав мою юнацьку уяву.

І я певен, що кожний сучасний поет, або поет майбутніх днів, якщо захоче надати своєму мистецтву загальнолюдської якості, одночасно не втрачаючи істотних зв'язків з фольклорними джерелами свого народу, завжди зустріне на своїй дорозі Шевченка, він стане йому прикладом і взірцем. Бо твори Тараса Шевченка, — це крім суспільних і революційних цінностей, світ великої поетичної чистоти і правди почуттів.

Після вечора правління Спілки письменників УРСР (господарями були Козаченко, Малишко і Смолич) частувало гостей вечерею. Як мило, як сердечно було на тому прийнятті! Тости за тостами, пісні, безпосередні контакти і розмови. Зав'язалися тут приязні контакти, які будуть тривати довго.

В цей день я зрозумів, чим є в житті українського народу Тарас Шевченко, яке велике і виховне значення має його героїчне, повне трагізму життя, і його невмируща творчість.

Переклад Г. М.

ЄЖИ ЗАГУРСКІ

Проїздом через Київ

Важно хіба буде забути тих кілька днів жаркого літа минулого року, які мені довелося провести в Києві. Гостинне місто вітало нас сонцем просіяним через густі віти дерев, які затінювали широкі вулиці. Тільки короткочасний дощ час від часу припиняв нестерпну спеку останньої декади червня. Прекрасно розташований на високому наддніпрянському схилі, старий, а одночасно дуже новочесний град відкривав туристу підземелля Печерської Лаври, Софійський собор та краєвид на прекрасний пляж великого Труханового острова на Дніпрі, який може конкурувати з островом Маргарити в Будапешті.

Київ — це серце України, так само як Париж — Франції, з Парижем його поєднує та особливість, що в обох великих столицях представники інших народів почувають себе як у себе вдома.

Я народився в цьому місті і покинув його ще дитиною в 1918 році з ешелоном репатріантів, яких тоді називали «реемігрантами», і не сподівався, що ще колись побачу пізньосецесійний фасад будинку, в якому колись мешкали мої батьки, і що пройду стежками Володимирської гірки, де колись бігав ще хлопцем. І от через сорок років мене тут, як кількадневого гостя, приязно і сердечно вітали. В Спілці письменників на вулиці Орджонікідзе, колись Банковій, прийняли нас келихом вина. Прибігли до готелю журналісти і фоторепортети. Товариші возили мене автомашиною по околицях. Василь Мінко встиг показати, як мешкає, а навіть дали мені змогу на заробіток, заплативши за вміщену в місцевій літературній газеті статейку про переклади. Багато у всьому цьому я завдячую польському консулу в Києві, пані Міхалєвській, яка здобула собі у київської громадськості велику пошану. Сприяло мені щастя, бо я був свідком події великої ваги: був на прем'єрі «Енеїди» в Державному академічному театрі опери і балету ім. Т. Шевченка.

Ця комічна опера Лисенка на лібретто Садовського, основана на нерекладі, а вірніше, перероблений варіант Котляревського, є виставою великої театральної вартості, бо вокальна сторона поєднана в ній не тільки з балетними елементами, а й з великою акторською майстерністю.

Тут співали просто вроджені артисти. Грицюку (Гнатюку), в ролі Аполлона, що співає «Віють вітри, віють буйні», вдалося зробити з себе комедіанта високого стилю, виразного в контурах і витонченого в деталях. Білинник як Еол вдало зображав гайового, вміло пов'язував зарозумілість образу з акробатикою на зразок китайських артистів. Красуля в ролі Зевса поєднував риси якогось отамана з рисами царя Миколи II, а Пузин — Марс з'явився на сцені в костюмі давнього польського ротмістра на чолі крилатих гусарів і зараз же почав шляхетно залицятися до чарівної Чавдар — Венери. Спектакль був справжнім тріумфом акторського мистецтва.

Ця вистава справила мені таку саму приємність, як «Поради» Потоцького в Варшаві, бо твори Котляревського і Потоцького щось ріднить. В обох творах сатира XVIII віку поєднана з великопанським і одночасно легким почуттям гумору. Натомість, відрізняється «Енеїда» від «Порад» широтою дії і великою кількістю персонажів.

Українська мова достатньо зрозуміла для поляків, так що в розумінні тексту труднощів не було, тим більше, що основна тема оперта на загальновідомому класичному мотиві. Чи твір Котляревського можна перекласти на іншу мову? Немає творів, які не можна було б перекласти, але цей твір перекладати на споріднені слов'янські мови — польську, російську, чеську — немає ніякого сенсу. Смішне словечко чи дотепний вираз добре зрозумілі і дуже дохідливі. І тому замість того, щоб ламати собі голову над перекладом такого витонченого поетичного твору, яким може пишатися Україна, я радив би показати цей спектакль з тією самою музикою, з тими ж виконавцями і з тим же сценографічним оформленням Нестеровської і Писаренка на гастролях в Польщі і, може, за одним заходом і в Чехословаччині. Глядачів, напевно, не бракувало б.

В той вечір театр був переповнений. Під час перерви я зайшов за куліси, щоб попросити підготовити мені кілька знімків з такого цікавого спектаклю. Після того, як я сказав, хто я, мене вже не випустили і втягнули до участі в публічній дискусії, яка відбулася при відкритій завісі після вистави.

Майже всі глядачі залишилися на своїх місцях. Ми, кілька письменників, композиторів, хореографів і критиків сиділи за столом і по черзі говорили про виставу. Як я відразу зрозумів, йшлося про те, чи цей спектакль гідний того, щоб його включити в програму Декади української культури в Москві. Відносно цього я був найменш компетентним знавцем, я міг тільки сказати, як закордонний гість сприймає цей твір і його виконання. Сказати... але якою мовою? Головував на дискусії Максим Рильський, прекрасний поет і перекладач Міцкевича, Словацького. Це придало мені сміливості. Спробую, думаю, промовити до публіки, якої зібралося більше тисячі чоловік, по-польськи. Не знаючи, як це буде сприйняте, я зважився виступити. Почав на всякий випадок по-українськи:

— Це просто випадок, що я тут опинився. Не насмілюся говорити по-українськи, щоб не калічити вашої гарної мови. Потім промовив по-російськи:

— Не боюсь также говорить «по-русски, потому что у меня очень плохое ударение». Зрештою ми, слов'яни, зрозуміємо один другого навіть, якщо говоритимемо кожний на своїй мові, щоб тільки вимовляти слова повільно, «медленно», — сказав я по-польськи, додавши останнє слово по-російськи.

Мою зухвалість винагородили. Після моїх слів зірвалася буря оплесків, яких я аж ніяк не сподівався. Зрештою я переконався, що майже кожний другий глядач розумів по-польськи, і можна було навіть трохи приспішити вимову. Довгі віки сусідства, близьких відносин і взаємного впливу двох народів залишили свій слід в мовах і їх культурі.

Переклад Г. М.

ЄЖИ ГАРАСИМОВИЧ

На лемківське кладовище?

Ось кладовище
бур'яном заросле,
онде поруб
по хрестах повалених
чи бурелом
святого дерева
ось кладовище лемків
в Злоцькім
Щавнику
Лелюхові
сплять на підлозі
вже давно спорохнявілій
без хреста над головою
сплять
Никифори
Пилипи
Гарасими
осінь тільки
свічку осоту
їм палить
лист шумить
вінком
диявол непотрібний
вовком у гущавину тікає.

Переклад з польської
ОСТАПА ЛАПСЬКОГО

Яніна Бронєвська

Ми були з Ярославом Галаном близькими друзями, часто зустрічалися протягом 1936—1937 років. Він в умовах нелегальної роботи багато разів ночував у нашому мешканні у Варшаві, на вул. Султовського (Жолібуж).

Був це молодий, худорлявий мужчина, з глибокими, лагідними голубими очима. З натури ліричний, чуйний, він був винятково уважний до людей, завойовував симпатії всіх своєю сердечністю.

Залишився у мене в пам'яті характерний вислів Галана, яким він розвіював смуток, заспокоював знайомих, коли бачив, що їх щось гнітить: «Серденько, голівка в тебе болить?» І мимоволі виникала усмішка.

Я. Галан користувався великою симпатією серед польських письменників і публіцистів, з якими тісно співробітничав.

СОЛІСТКА ВАРШАВСЬКОГО ХОРУ УСКТ М. ЩУЦЬКА,

ВАРШАВСЬКИЙ ХОР УСКТ.

МАР'ЯН ЮРКОВСЬКИЙ

Варшавський гурток УСКТ

Варшавський гурток УСКТ, який активно працює з 1960 року, згуртував в своїх рядах переважну більшість варшавської української інтелігенції, може вже похвалитися чималими досягненнями.

До цього доробку гуртка в значній мірі спричинилася активна діяльність його голови, А. Гошовського та цілого правління гуртка, а також нового керівника, вибраного на останніх загальних зборах гуртка (25.III.1962), — тов. Коника.

Доробок гуртка за три з половиною роки (до липня 1962 р.) виражається такими цифрами:

1. **35 доповідей на «п'ятничних» зустрічах спочатку в кав'ярні «Чительнік», пізніше у власній світлиці. Тематика доповідей була різноманітна:**

   а) **Література, напр.: «Перші пам'ятки українського письменства» (др Ф. Неуважний), «Прометеїзм в творчості**

ФОТО М. СИВІЦЬКОГО

Лесі Українки» (Співак), «Нове в радянському шевченкознавстві» (проф. Кирилюк з Києва), «Українська література в польській критиці», «П. Куліш», Шевченківська і франківська вечорниці, літературні вечори О. Лапського та інші.

б) Мова, напр.: «Виникнення української мови» (Юрковський), «Українізми в польській мові» (Струмінський), «Походження українського алфавіту» та «Виникнення польської мови і письменства» (Юрковський).

в) Мистецтво, напр.: «Історія українського мистецтва» (з доповіді Кузика), «Суспільна функція мистецтва» (др Косач), зустріч з відомим польським критиком Р. Матушевським і т.п.

г) Наука: «Історія української медицини» (Керенко), «Історія українських політичних партій в Галичині» (М. Щирба).

д) Враження з подорожей: з Югославії, України (Грисяк, Щирба, Паславський), НДР (Грисяк).

є) Актуальні проблеми: Дитяча зустріч з редактором «Світанку», жіноча зустріч, обговорення «Нашого слова», «Підсумки і висновки» на п'ятиріччя УСКТ та інші.

2. Майже 20 концертів у Варшаві та в інших місцевостях Польщі.

ГОПАК У ВИКОНАННІ ВАРШАВСЬКОГО БАЛЕТНОГО ГУРТКА УСКТ.

3. 6 балів, в тому числі загальні бали, організовані разом з Товариствами інших національних меншостей в Польщі.
4. Курси української мови.

Тут треба підкреслити великий вклад читачів, які свої доповіді підготовляли докладно і всебічно та виголощували цікаво і з чималим успіхом. Проте, слід сказати, інколи праця лектора пропадала марно з об'єктивних причин малої кількості та пасивності слухачів. Аж дивно, що особливо останнім часом на зустрічах відсутні були студенти варшавської україністики. Правда, були зустрічі, на яких зал був заповнений до останнього місця.

Спочатку праця гуртка велась у важких обставинах «без власного пристанища», а за кожне «позичення» залу треба було давати гроші.

Сьогодні обставини гуртка для праці кращі. Є гарна світлиця, а в ній радіо, телевізор і бібліотека. Збільшилися фінансові засоби, нарешті є також фахові сили, здібні вести нелегку працю популяризації (поширювання) української культури серед варшавської інтелігенції.

Основне й актуальне завдання Варшавського гуртка УСКТ — зробити світлицю центром культурного життя для варшав'ян-українців. В майбутньому бачимо такі форми проці для Варшавського гуртка:

ФОТО М. СИВІЦЬКОГО

1. Надалі вести «п'ятничні», а також «недільні» зустрічі, бо вони під кожним оглядом дуже корисні.

2. Розширити їх тематику: з літературно-мовно-мистецької на більш сучасні теми, напр.: астронавтика, кибернетика, автоматика, питання сучасного християнства і атеїзму і т.п.

3. Ширше пропагувати ідею доповідей, особливо серед молоді, притягувати для доповідей більше спеціалістів з різних ділянок науки і культури.

4. Організувати курси фотографії, товариського танцю, чужих мов, драматичний гурток і цілий ряд інших форм праці, з якими можна було б виступити й серед польського суспільства (в домах культури і т.п.). Це могло б піднести працю гуртка на ще вищий рівень.

Редакція «Календаря» бажає Варшавському гуртку та його правлінню в новому 1963 році якнайбільших успіхів у благородній праці над поширенням і популяризацією української культури серед рідного населення в Польщі, над активізацією варшавської української інтелігенції.

Дорогий Інтелігенте, з Варшави! Не забувай! Твоє місце у Варшавському гуртку УСКТ!

ІНСЦЕНІЗАЦІЯ ПОЕМИ Т. ШЕВЧЕНКА «ТОПОЛЯ» В ЩЕЦІНІ.

УКРАЇНЦІ НА ОЛЬШТИНЩИНІ

В Ольштинському воєвідстві проживає найбільша кількість українського населення — понад 55 тисяч чоловік, себто біля 7% всього населення воєвідства.

Українці Ольштинщини — це в основному колишні мешканці Ряшівського і Люблінського воєвідств, переселені тут у 1947 році. Живуть вони переважно у великому розпорошенні майже в кожному повіті воєвідства. Найбільше їх можна зустріти в таких повітах: Бартошиці (понад 8 тис. чоловік), Бранєво (коло 6 тис.), Кентшин (понад 5 тис.), Моронг (біля 4 тис.), Пасленк (понад 6 тис.), Венгожево (понад 5 тис.).

Основна маса українців на Ольштинщині проживає по селах, працюючи в індивідуальних господарствах, в пегеерах, виробничих кооперативах і лісових підприємствах.

В містах українців досить мало. Це переважно молодь з сіл, яка, здобувши на цих землях освіту, перенеслася сюди до праці, обираючи різні професії. Чимало українців займає високі, відповідальні становища, не всі однак признаються до своєї національності. Старша інтелігенція здебільшого скривається.

Живучи між поляками, німцями та громадянами інших національностей, до цього в розпорошенні і довший час без рідних шкіл, преси та книжки, українці Ольштинщини (головно молодь) багато втратили в своєрідних звичаях і мові, багато з них денаціоналізувалось. Проте

ХОР УСКТ В ЩЕЦІНІ

більшість з них (особливо на селах) не цурається рідної мови і надалі плекає свою культуру та традиції.

Великою несподіванкою і якже радісною вісткою була поява українського часопису «Наше слово» та заснування Українського суспільно-культурного товариства, воєвідський відділ якого від 1956 року діє в Ольштині.

Протягом п'ятирічної праці Ольштинського УСКТ у воєвідстві засновано 50 гуртків, 6 повітових правлінь та 10 колективів художньої самодіяльності. Найкращим з них є зараз гурток художньої самодіяльності при педліцеї № 2 в Бартошицях, яким керує вчителька Олександра Сеньків. Гуток цей складається з хорової, драматичної і танцювальної секцій. Виступає він дуже часто в містах та по селах Ольштинщини.

Книгарня «Дому книжки» в Ольштині останнім часом одержує з України і розпродує чи не найбільшу кількість українських книжок. Книжки на рідній мові розходяться не тільки серед українців Ольштинщини, але також і інших воєвідств.

В 1961/1962 навчальному році вже в 71 школі введено навчання української мови, як предмет. Крім цього існує одна українська початкова школа в Сонгнітах (пов. Бартошиці) та українські класи при педліцею № 2 в Бартошицях, з яких від 1961 р. щорічно випускають висококваліфікованих вчителів української мови. Загалом у 1961/62 навчальному році рідної мови вчилося 1334 дітей. В навчанні мови брали участь 74 вчителі, в тому числі лише 2 суспільних діячі.

Степан ДЕМЧУК

Євген Беднарчук

П'ЯТЬ ВИДАТНИХ МИТЦІВ

Дуже часто нам доводиться оглядати мистецькі твори з ділянки малярства, графіки та різьби. Якщо порівняти між собою праці різних митців протягом останніх 45 років, приблизно від Жовтневої революції аж до наших днів, кидається в очі велика різниця як під оглядом змісту, так і щодо форми. Жодних труднощів не справляє нам відрізнити художні твори старшого покоління, тобто так званого традиційного малярства від художніх творів сучасного молодого покоління. Адже, цілком не новиною для нас будуть ці різниці, якщо візьмемо під увагу, що завданням мистецтва є збудження і викликання у глядача емоціональної реакції за допомогою форми і змісту. Слід пам'ятати, що форма і зміст прогресивного мистецтва нерозривно зв'язані з всіма суспільними та культурними перетвореннями даного середовища. Мистецтво, яким керує творчий індивідуалізм окремих митців, завжди перебуває в стані еволюції і шукання нових шляхів, завжди є молодим і новим, але це не означає, що воно є добрим чи злим, — воно лише відмінне.

До українських митців старшого покоління, які постійно проживають в Польщі, можна віднести дуже популярного маляра-пейзажиста Зіновія Подушка, а також маляра, графіка і наукового працівника Лева Геца. До молодої післявоєнної генерації зараховуємо графіка Т. Венгриновича, різьбяра Григорія Пецуха і маляра Андрія Ментуха.

Згаданих п'ятьох митців подаю як приклад, знаючи, що крім них є ще багато інших, також вартісних талановитих митців, про яких, на мою думку, потрібно було б згадати в окремій барвистій монографії, присвяченій українським митцям всієї Польщі. Звичайно, маю тут на увазі всіх тих митців, які займаються народними виробами для щоденного вжитку, або, як кажуть, з рук яких виходить «краса на щодень».

ЗІНОВІЙ ПОДУШКО виділяється з-посеред інших і заслуговує на увагу не лише на свій похилий вік і не лише за своєю пейзажною тематикою, в яку втілив романтику, ліризм, колорит і тугу свого серця, яку ви-

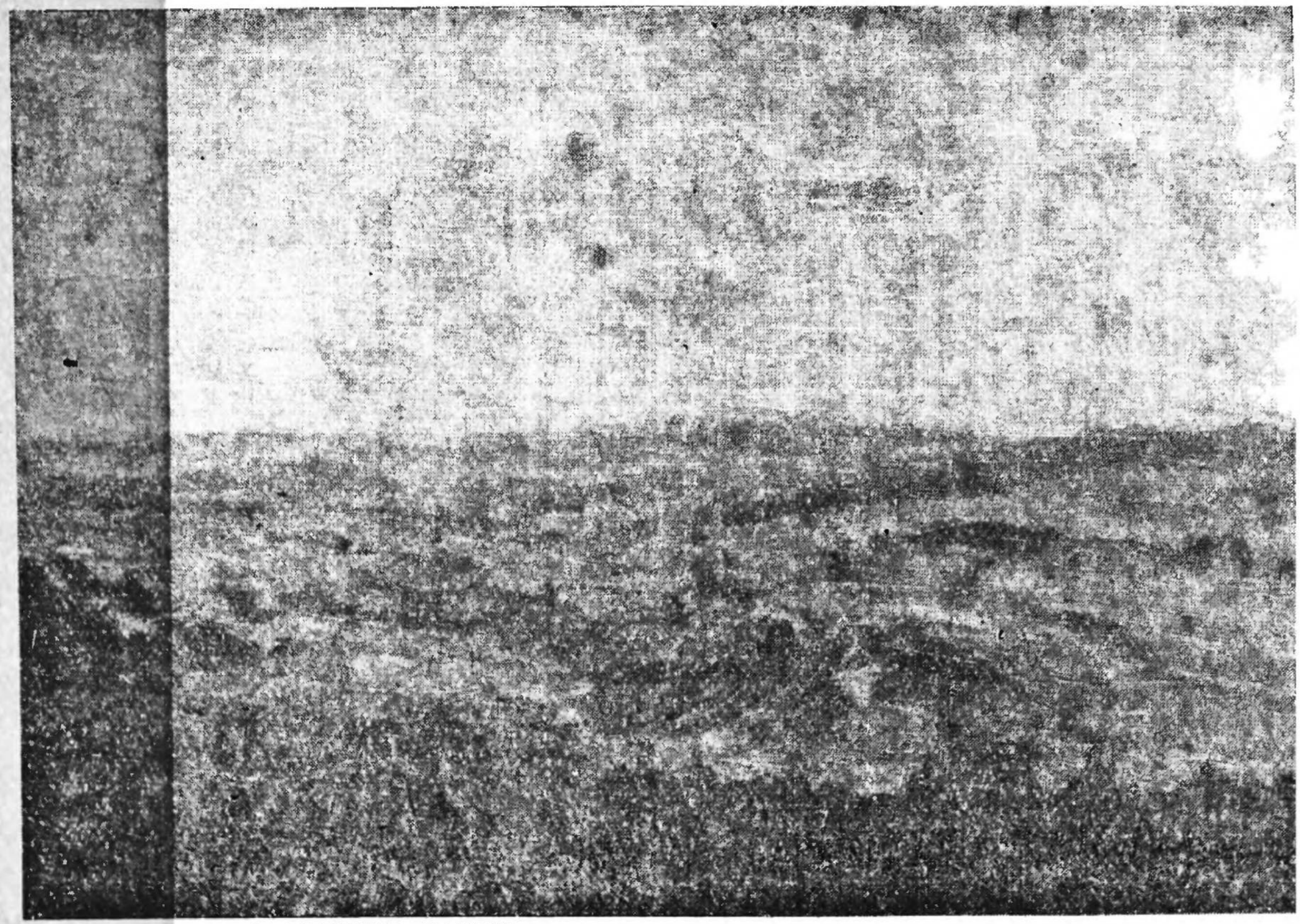

3. ПОДУШКО. КАРПАЧ.

Л. ГЕЦ. ЕКСЛІБРІС.

плекав і приніс аж з українського степу та одвічно манливого блакитного українського неба. Кожний, хто хоч раз, не знаючи ні автора, ні його прізвища, затримається не раз перед картинами Зіновія Подушка, зрозуміє і відчує привілля виразу його картин, відчує вічну тугу за батьківщиною, яку з великою майстерністю увічнив художник своїм пензлем на сотнях ескізів і етюдів. Туга за молодістю, за рідним краєм пробігає довгою ниткою крізь всі його твори, навіть вкрадається там, де кладе на свої полотна у затишку сумирні сєрадзькі, лодзькі краєвиди або також панорами Західних земель.

Для старшого покоління, хто оглядає картини, акварелі, темпері і олійні полотна Подушка, — це насуває мимохіть спогади про минувшину, а для молодих — це просто приємне відпруження, яке визволяє на мить від навколишнього середовища, бо мистецька спадщина його і змістовна і щира, як її творець.

ЛЕВ ГЕЦ, відомий в околицях Кракова вже від 1930 р. як маляр, графік і педагог. Він також належить до старшого покоління. Гец є засновником Лемківського музею в Сяноці. Після закінчення малярських студій в Кракові в 1934 р. він залишається там працювати. Тепер Гец є викладачем в Академії мистецтв у Кракові.

Спочатку Гец присвячував свій час акварельному мистецтву; основними мотивами були пейзажі, архітектура та різні композиції. Одночасно вправляється в олійних картинах та в графіці. Олією виконував багато картин, зображаючи закутки Сянока; чимало полотен присвятив

зображенню мальовничої Лемківщини. В Геца, подібно до Подушка, всі пейзажі мертві, без людських постатей.

Багато картин Геца присвячено лінійним композиціям з делікатною тонацією кольорів. Все це промовляє за тим, що художник є не лише маляром, а й графіком.

Вавельські пам'ятки старого Кракова і багато інших пам'яток середньовічньої старовини — ось яке широке тематичне тло для створення цілої серії 150 кольорових рисунків, а цілий цикл олійних краєвидів та багато модерністичних ex-libris доповнюють його широку мистецьку діяльність.

Г. ПЕЦУХ. ЗУБР.

ТИРС ВЕНГРИНОВИЧ — це один з багатьох українських графіків в Польщі. З огляду на те, що його праці мають відмінний характер від Геца, варто присвятити кілька слів цьому митцеві.

Народився Венгринович в 1924 році в Дрогобичі. Коли хлопець мав 2 роки, його родичі переїхали до Сянока. Середню школу він закінчив у Ярославі в 1944 р., але вже в 1943 р. майбутній художник, будучи класиком-самоуком, бере участь на виставці малярів-початківців, влаштованій Інститутом народної творчості у Львові та Спілкою українських художників.

В 1952 році Венгринович закінчив Краківську Академію мистецтв і отримав диплом артиста-графіка. Від цього часу починається активна малярська діяльність і безпосередня участь митця майже в 50 крайових виставках та в багатьох конкурсах.

Улюблену техніку Венгриновича становить дереворит, але велику данину митець віддає і малярству. Будучи керівником креслярського відділу на археологічній станції ПАН (Польська Академія наук) він проживає в Іголомії біля Кракова і там займається творчою працею.

ТИРС ВЕНГРИНОВИЧ. НА ВУЛИЦІ.

Його праці цілком різняться від художніх картин Подушка, а також від графіки Геца. Побіч свого модерного стилю і пластичної зрілості, в його творах знаходимо виразніше, ніж у перших двох митців, глибоку повагу; від них відбивається укритий синтез думки, а свій вираз виявляють зрозумілою простотою, спокоєм, спрощенням форми, а також динамікою і силою експресії.

ГРИГОРІЙ ПЕЦУХ — це артист-різьбар. Він народився в 1923 році в селі Флоринка, в повіті Новий Санч. Всі знають про велику прив'язаність і потяг лемків до народного мистецтва, а особливо до різьбярства. Цілком не дивно, що стремління до творення прекрасного з дерева глибоко запало в душу молодого Григорія.

На четвертому році життя хлопець опинився в приюті біля Перемишля і там дав повну волю своїм артистичним починанням, працюючи над дерев'яними берельєфами звірів та людей. Там і захопила його війна.

В 1940 році Пецух був вивезений на примусові роботи до Німеччини в околиці Гамбурга, але навіть і там в неймовірно важких умовах, працюючи в «bauera» у вільні хвилини митець продовжує різьбити. Після повернення до рідного села на Лемківщину Пецух продовжує свою улюблену різьбярську справу, послуговуючись в роботі примітивним долотцем, зробленим із звичайної коси. В 1946 році він поступив до пластичного ліцею в Закопаному, а після його закінчення поступає до Варшавської Академії мистецтв, яку й закінчив в 1955 р., отримавши диплом артиста-різьбяра.

Від 1955 р. Пецух працює вчителем в пластичному музеї в Закопаному і одночасно творить чудові скульптури, відомі й за межами

Польщі, ба, в цілому світі. Варто додати, що свою творчість митець завдячує винятковій сильній волі, наполегливості та неабиякому замилуванню, а також піклуванню професора Закопанської школи Кенара, який залишив помітний благотворний вплив на своєму вихованцеві.

Пецух милується різьбою і невтомно працює. Бере активну участь в окружних і загальнопольських виставах. Серед них слід згадати про такі виставки, як «Виставка молодої пластики» в Сопоті 1954 р., «Польська різьба 1946—1960 рр» у Варшаві 1960 р. та «Польські твори мистецтва 1961 р.», звідки закуплено один експонат для Торунського музею. Прізвище Пецуха відоме за межами нашої країни: в Нью-Йорку і Вашінгтоні.

А. МЕНТУХ. ПОРТРЕТ.

Пецух не уникає людей, він товариський, любить природу, що виразно відбивається в його тематиці, а нелегке життя, індивідуалізм і вплив вчителів — все це безперечно впливає на вироблення оригінального світосприймання навколишньої дійсності, чого результатом служать скульптурні твори.

АНДРІЙ МЕНТУХ репрезентує сучасне малярство. Народився він в 1930 році. Цей молодий, але надто плідний пластик, випускник Вищої Державної школи пластичних мистецтв в Гданську, де закінчив відділ декорації тканин і стінного малярства. Ці два напрямки, а особливо стінне малярство виразно позначилося на творчій манері Ментуха.

Будучи автором багатьох художніх полотен, особливо монотипів, Ментух активно включається в життєву художню стихію в Польщі, бере участь в окружних і загальнопольських художніх виставках.

Його індивідуальна виставка відбулась 1962 р.

ОЛЬШТИН. ПЕРЕД РАДІОПЕРЕДАЧЕЮ. ФОТО В. О.

НА ХВИЛЯХ ЕФІРУ

Ольштин

Ольштинська радіостанція «Польського радіо і телебачення», одна з перших в Польщі, приступила до надавання радіопередач, присвячених українській тематиці. Ще перед появою постанови Варшавського радіокомітету д/с радіофонії «ПР» від 29 січня 1958 року в справі передач українською мовою, протягом 1957 і першого кварталу 1958 р. по Ольштинському радіо передано кілька радіопередач польською мовою (в тому числі дві про Шевченка), підготовлених керівництвом і активом місцевого ВП УСКТ.

В три місяці після появи згаданої постанови, 29 квітня 1958 року Ольштинська радіостанція вислала в ефір першу радіопередачу українською мовою, що тривала всього 15 хвилин. Зміст передачі опрацював Степан Демчук з Юрієм Квятковським, який одночасно був диктором. Монтаж зробив працівник радіостанції Вітольд Новош (він ще й зараз не раз займається монтажем українських передач).

Відтоді українські радіопередачі з Ольштина почали передаватися постійно раз на тиждень на середній хвилі 202 м (1484 кHZ) та транслюватися по гучномовцях Ольштинщини (від 27.01.1961 р.) вони також транслюються Гіжицькою радіостанцією на середній хвилі 187 (1604 кHZ). Тривалість кожної з них — спочатку 15 хвилин. пізніше 30 хвилин, а останнім часом — 25 хвилин.

Початки були важкі: невистачало записів українських пісень та музики, не було редактора, а люди, що підготовляли перші передачі (керівництво і актив ВП УСКТ), не мали за собою жодного досвіду в цій роботі. Згодом все змінилося на краще. В травні того ж року в радіостанції була введена спеціальна посада редактора українських передач. Ним став Петро Боднар, який займався цією працею до кінця серпня 1960 року. З допомогою в роботі тов. Боднару прийшов колектив радіостанції та члени редколегії, покликаної при ВП УСКТ. Надійшла також допомога з боку керівництва українського радіомовлення в Пряшеві та Українського товариства культурного зв'язку з закордоном в Києві, які надіслали радіострічки та пластинки з записом українських пісень та танців. Завдяки нав'язуванню контактів з кожним днем ширшало коло співробітників, диктори і читці набирали вправи, кращали передачі.

2 червня 1960 року колектив редакції українських радіопередач разом з керівництвом радіостанції і ВП УСКТ урочисто відмітив випуск сотої передачі.

Три місяці пізніше місце керівника передач обняв один з перших організаторів українського радіомовлення в Ольштині тов. Юрко Квятковський. Завдяки йому передачі стали більш різноманітні, піднеслася на вищий рівень їх якість, набагато поширшало коло співробітників. Звичайно не всі радіопередачі є, так би мовити, вдалі. Є кращі і гірші. Все залежить від радіоматеріалу, дикторів та музичного оформлення.

Назагал передачі подобаються слухачам, хоч і є ще такі людці, яким вони є сіллю в оці (особливо спочатку було декілька анонімів польською мовою, в яких «волиняки» домагалися ліквідувати передачі).

Тематика радіопередач дуже різноманітна: вісті і репортажі з життя українського населення Ольштинщини та роботи УСКТ, минуле і сучасне України, історичний календар, матеріали на тему польсько-української дружби, літературний куток, різні інформації, концерти українських пісень та танців, народний гумор тощо. В передачах нерідко використовується твори початківців пера Ольштинщини та інших воєвідств. Зараз, як ніколи, редакція має багато співробітників і то не тільки з Ольштина, а також і з інших українських осередків. Час від часу відбувається обмін радіоматеріалів з існуючими редакціями українських передач в Польщі.

Хоч в реалізації радіопередач беруть не раз участь артисти Ольштинського театру ім. Ст. Ярача (між іншим найчастіше Ю. Загвойський), то все ще відчувається нестача добрих дикторів і читців, що володіють правильною вимовою. Відчувається ще нестача записів української танцювальної музики, опер тощо. Недоліком є також і те, що досі не покращав контакт радіослухачів з редакцією

(дуже мало надходить листів). Можливо, на це впливає факт, що не всі українці Ольштинщини мають змогу слухати передач, бо Ольштинська і Гіжицька радіостанції діють в промені лише 40—50 км, не обіймаючи своїм обсягом всієї Ольштинщини.

Мимо всіх згаданих недоліків можна сміло сказати, що радіопередачі українською мовою з Ольштина (17 травня 1962 року було їх вже двісті) сповнюють своє завдання: сприяють зростанню громадської свідомості українців Вармії і Мазур, ширшому залученню їх до суспільно-політичної і господарної діяльності, дальшому зміцненню українсько-польської дружби.

Максим Запорожець

Кошалін

Про радіопередачу українською мовою в Кошаліні вперше згадується 9 березня 1956 р. Власне цього дня передавався виступ українського хору заснованого при воєвідському Домі культури..

Від тієї знаменної події у культурному житті українців на Кошаліщині минуло добрих сім років.

В 1956 р. укр. радіопередачі передавались один раз у місяць. Всього було їх 10. Опрацьовував передачі колектив активістів УСКТ. За змістом — всі вони більш або менш були подібні до себе. Чільне місце займала народна творчість — українські народні пісні, які співав Кошалінський хор, частинно передавались з грампластинок. Власне українська пісня була на той час найбільш потрібна. Вона розбурхувала, розбуджувала пригаслу національну свідомість у серцях українців після десятиліття глухої мовчанки і небуття, вона полонила душі багатьох поляків, які по-різному задивлялись на українські справи, але не могли в жоден спосіб заперечувати красу української пісні. Крім пісень передавались коротенькі вісті про життя українців на Кошалінщині.

Оцінюючи сьогодні перші українські радіопередачі, слід підкреслити, що вони, побіч інших форм культурної діяльності, з честю виконали своє завдання.

В 1957 р. кількість радіопередач збільшилась до 25. Змінився також і їхній зміст. Крім пісні, яка і до сьогодні займає чільне місце в кожній радіопередачі, говорилось про розгортання організаційної і культурно-освітньої праці серед українського населення, говорилось вже і про успіхи в діяльності гуртків УСКТ, згадувалось вже і про актив, який зростав і мужнів у щоденній ускатівській праці.

Як в попередньому, так і в цьому році радіопередачі в основному опрацьовував колектив, бо редактор українських радіопередач, який був прийнятий до Польського радіо в Кошаліні, з приводу браку помешкання, недовго самостійно міг награвати радіопередачі.

Корінна зміна на краще, а передовсім стабілізація в опрацюванні

передачі програми наступила в 1958 р. тобто відтоді, коли Польське радіо прийняло постійного працівника-редактора українських радіопередач.

Тоді, між іншим, з'явилась і позивна — «Говорить Кошалін — слухайте радіопередачу українською мовою» на музичній підкладці з відомої української народної пісні «І хліб пекти й по телята йти». Ця позивна залишилась і донині. Постійний редактор мав змогу виїжджати в терен і безпосередньо там награвати деякі передачі, оживити їх безпосередніми розмовами активістів, інтерв'ю з нашими передовими селянами, діячами УСКТ тощо.

В той же час завдяки заходам ВП УСКТ Польське радіо збільшило кількість передач з 25 на 50 річно. Зі зростом кількості передач можна було розширити їхню тематику. Крім матеріалів з терену, крім іноді цікавих розмов та інтерв'ю, опрацьовувано і літературні передачі, присвячені різним історичним річницям, діячам української культури, великим поетам і письменникам, життю українців у Польщі, на Радянській Україні та в інших державах, велетням світової культури, як Рабіндранат Тагоре, прогресивним діячам польського народу, польським письменникам (В. Бронєвський) тощо.

Підвищився і рівень радіопередач. Тим більше, що в основному й надалі вони опрацьовувалися колективно.

Крім постійного редактора гр. Лясонь участь в опрацюванні передач брали: гр. гр. Москалик, Серкіз, Ярослав Грицков'ян, Яків Гудемчук з дружиною та інші. Згодом з різних причин колектив зменшився до трьох осіб — гр.Лясонь і Яків Гудемчук з дружиною. Одначе якісно радіопередачі не погіршились, а навіть покращали. Та незважаючи на це, кількісно менший колектив успішно давав собі раду. Від квітня 1962 р. постійний редактор українських радіопередач звільнився з приводу хвороби і радіопередачі опрацьовує гр. Яків Гудемчук, а читає їх його дружина Катерина.

Протягом від 1956 р. до 1962 (включно з місяцем вереснем) опрацьовано і награно 285 радіопередач. Українські радіопередачі стали невід'ємною частиною нашого культурного життя і важливою формою нашої к/о праці.

Неповною була б ця загальна оцінка українських радіопередач, коли б ми не згадали і про те, як нам допомагає керівництво Польського радіо в Кошаліні. Треба об'єктивно ствердити, що був час, коли і керівництво і деякі працівники Польського радіо скептично відносились до українських радіопередач і не дуже прихильно ставились до редактора та до цілого колективу. Але цей час уже давно минув.

Ті, що опрацьовують українські передачі, зуміли здобути собі не тільки довір'я, але й пошану з боку керівництва радіо і трактуються нарівні з постійними працівниками радіо, користають з допомоги техніків-фахівців, які немало часу присвячують на те, щоб українські радіопередачі мали високий технічний рівень, дбають про властиве музичне оформлення. Нарівні з суспільними редакторами дбають про добру якість радіопередач. А це хіба найголовніше.

Яків ГУДЕМЧУК

Люблін

Від 1957 р. у Люблінському радіо ведуться передачі українською мовою. Спочатку передавалися вони два рази в місяць, а від двох років надаються щотижня. Відтепер Люблінське радіо через радіовузли передає радіомовлення українською мовою щочетверга в 13.20—13.50 год.

В своїх радіопередачах Люблінське радіо має ось таку програму: подає вісті з Люблінщини, з життя Радянської України, проводить бесіди з історії української літератури та час від часу знайомить про письменників і поетів: польських, які мали зв'язки з українською літературою, чи то у своїх творах займалися українською тематикою. Особливу увагу в радіопередачах було приділено історичним річницям, як роковинам Великого Жовтня, річниці виникнення Польської і Радянської армій. Проголошення маніфесту ПКВН 22 Липня, святкування 1 Травня і т.п. В цих радіопередачах розповідається про боротьбу українського народу за своє економічне і національне визволення, про співпрацю в цій боротьбі українських і польських прогресивних організацій та українських і польських трудящих мас. Взагалі багато уваги присвячується пропаганді польсько-української дружби.

Поруч з тим, Люблінське радіомовлення українською мовою велику увагу приділяє популяризації української народної пісні, класичної спадщини і творів українських радянських композиторів.

Редколегія українського радіомовлення робить все, щоб радіопередачі українською мовою ставали все кращими. Однак запорукою невпинного поліпшення як преси, так і радіомовлення, є зв'язок з народом. А в нашому випадку, на жаль, цей зв'язок ще надто слабкий. Покажчиком зв'язку з народом повинні бути листи радіослухачів. А їх є обмаль.

Редколегія радіомовлення українською мовою хотіла б часто читати листи від своїх слухачів. Редколегія хотіла б читати листи, в яких було б подано, чи наші радіопередачі подобаються слухачам, хотіла б знати, що цікавить наших слухачів, чи у відповідну пору подаємо наші радіопередачі тощо.

Така кореспонденція допомогла б нам в редагуванні цікавіших програм. Дуже були б ми раді, коли б одержали листи з запрошенням приїхати до вас на якусь принагідну імпрезу, чи навіть так поговорити з слухачами.

Далі, для кращого розвитку та покращання радіомовлення українською мовою, повинно також заінтересуватися цією справою і Головне правління УСКТ. Віддавна говориться про крайову нараду редакторів передач українською мовою і трудно дочекатися такої наради. Така нарада повинна відбутися, і то не одна, а щораз повинні відбуватися робочі конференції в цих справах. На таких робочих конференціях був би обмін думками, досвідом, нав'язування контактів, обмін передач. Це поліпшило б і допомогло нам в нашій роботі. А передачі стали б більш цікавими і змістовними.

І. М.

УКРАЇНСЬКА МОВА В ШКОЛАХ ПОЛЬЩІ

Мово рідна, слово рідне

Добре пам'ятаємо роки, в яких з великим напруженням сил організувалось навчання української мови для наших дітей. Розпорошеність і заляканість укр. населення, брак кваліфікованих учителів, підручників, справних організаційних рамок — були головними перешкодами в організуванні навчання рідної мови. Нині цей трудний, але плодотворний етап маємо вже поза собою.

Це вимагало великих зусиль і організаційного хисту.

Добра воля партії і уряду створила протягом кількох років вигідні умови до ведення навчання укр. мови в початкових і середніх школах. Таким чином, створено всі можливості, щоб укр. діти не забували мови, якої змалку навчились від батьків і щоб могли її збагачувати та ширше знайомитись з культурними надбаннями українського народу.

Міністерство освіти забезпечило навчання укр. мови в школах, подбало про видання підручників укр. мови для початкових шкіл і запевнило постійне поповнення укр. шкільництва кваліфікованими вчительськими кадрами. Шкільна влада також включила навчання укр. мови в школах у свої плани в реалізації загальнопольської реформи шкільництва.

Нині маємо майже все, що стає потрібним для справного ведення укр. мови в початкових і середніх школах. Однак не всі можливості, які створено, вдало і охоче використовуємо.

Всі розпорядження Міністерства освіти підкреслюють, що вчитись рідної мови можуть тільки ті діти, яких батьки записали їх на навчання рідної мови.

Але чи наше молоде покоління вчитиметься рідної мови, — все це залежить тільки від свідомості і волі самих батьків. Там, де батьки домагались навчання укр. мови в школі для своїх дітей, майже скрізь їх волю сповнено. Надалі потрібно усвідомлювати батьків щодо відповідальності за долю своєї дитини. Тільки тоді, коли скрізь виникне в батьків свідомість вчити своїх дітей укр. мови, можна буде добитись, щоб рідної мови вчилось хоч би що п'ята, а не, як досі,

---

- За добрим господарем і свиня — господиня.
- Багато снігу — багато хліба.
- В доброго хазяїна і соломинка не пропаде.
- У дурного хазяїна і колесо з воза вкрадуть.
- Хто землю удобряє, тому й земля повертає.
- Не земля родить, а руки.
- Добра штука оті вівці: і кожух, і свита, і губа сита.

що десята укр. дитина. На це дозволяє нам щорічне збільшення числа вчителів укр. мови, свідоме переборення заляканості, зростання культурної свідомості та суспільної активності нашого населення.

Українські діти в Польщі мають умови вивчати рідну мову в початкових, середніх та вищих школах.

Початкове шкільництво

Українську мову, як предмет, ведеться в польських школах, де щонайменше семеро дітей зголошено на навчання, та в школах з українською мовою навчання. В нашій країні створено 6 початкових шкіл з укр. мовою навчання: в Чахові, Білому Борі, Ярошівці, Тшенсачу, Сонгнітах і Банях Мазурських. В цих школах більшість предметів ведеться укр. мовою. Однак на бажання батьків у школах в Ярошівці і Тшенсачу всі предмети ведуться польською мовою, але на предмет укр. мови припадає тут 5 годин тижнево, значить стільки, що в школі з укр. мовою навчання. Початкові школи в Білому Борі і Чахові мають гуртожитки для замісцевих дітей. У всіх цих школах в 1961/62 навчальному році вчилось 245 дітей.

Найбільше дітей вчиться рідної мови в польських школах, при яких діють т.зв. пункти навчання укр. мови. В цих пунктах школяр може вчитись рідної мови, починаючи від другого класу, а на кожну дитину повинно припадати 3 уроки укр. мови тижнево.

1961/62 навчальному році працювало 132 пункти, в яких навчалось близько 2600 учнів.

Число пунктів навчання укр. мови може зростати враз з приходом кваліфікованих учителів, а також і від бажання батьків відносно навчання рідної мови в школах.

Середнє шкільництво

Для наших дітей, які хочуть далі поглиблювати свої знання з укр. мови і літератури, існують загальноосвітні ліцеї в Лігниці і Перемишлі та один педагогічний ліцей в Бартошицях. Найкраще з них працюють педагогічний ліцей та загальноосвітній ліцей у Лігниці. Перемиський ліцей з укр. мовою навчання з огляду на мале число учнів, можна сказати, перетворився в пункт навчання укр. мови, бо всі предмети тут за винятком укр. мови ведуться польською мовою. Загальноосвітній ліцей у Лігниці після своєї важкої стабілізації починає щораз краще працювати і підносити рівень навчання в школі.

Крім цих середніх шкіл існують два пункти навчання укр. мови при загальноосвітніх ліцеях у Гурові Ілав. і Венгожеві. Такі пункти навчання є дуже практичними і можна їх організувати в багатьох інших середніх школах, у яких знайшлось хоч би десять учнів, які бажають вчитись рідної мови.

В усіх середніх школах у 1961/62 навчальному році навчалось 306 учнів.

Вищі школи

При Варшавському університеті в 1953 р. створена кафедра укр. філології, яку очолює проф. Пшемислав Зволінський. Підготовляються тут вчителі для середніх шкіл та знавці укр. культури, мови та літератури. На першому, третьому і п'ятому курсі в 1961/62 було 33 студенти. В цьому році кафедра україністики могтиме знову прийняти на перший курс близько 15 осіб.

Відділ укр. філології створено також при вчительській студії № 1 в Щеціні. Ця студія що другий рік випускає висококваліфікованих учителів укр. мови для початкових шкіл. В минулому навчальному році вчилось тут 29 студентів. Вчительська студія щорічно веде набір нових кандидатів на відділ укр. філології.

Вчительські кадри

В цьому році вчительська студія № 1 в Щеціні п'ятий раз, а Бартошицький педліцей третій раз випустять кваліфікованих учителів укр. мови. Абсольвенти цих двох шкіл стали головним вчительським ядром укр. шкільництва в Польщі. Завдяки їм можна забезпечити навчання рідної мови, замінити некваліфікованих учителів та нині вже можна подумати про постійне підвищення рівня навчання укр. мови в школах. Всіх учителів укр. мови зараз нараховується близько 150 (підготовлено їх значно більше). Варто згадати, що більшість з них здобуло педагогічну освіту в останніх роках.

Роль нашого вчительства є дуже важливою, бо вони є не тільки вчителями укр. мови, але також пропагаторами інтернаціоналізму в мішаних середовищах та організаторами культосвітньої праці серед нашого населення.

Мимо постійного зросту числа вчителів ще не можна заспокоїти всіх бажань батьків, які хочуть, щоб їх діти вчились рідної мови. Щорічно влаштовуються вакаційні вчительські курси для підвищення своїх кваліфікацій. Так до Києва щороку виїжджає 15 осіб та до Мєдзешина під Варшавою біля 30—60 осіб.

Крім цих форм підвищення кваліфікацій під час навчального року в окремих воєвідствах відбуваються курсоконференції вчителів укр. мови, на яких вони знайомляться з деякими проблемами укр. мови і літератури та обмінюються своїм досвідом з ділянки методики навчання укр. мови тощо.

Освіта для дорослих

Наше Товариство дбає, щоб і доросле українське населення мало умови поширювати свої знання з ділянки українознавства. Партія і уряд створили нам і в цій царині освіти широкі можливості поповнювати свої знання.

Завдяки цьому діють укр. бібліотеки при окремих гуртках УСКТ, існує пересильна бібліотека при ГП УСКТ, лекторські пункти при деяких воєвідських правліннях УСКТ, курси укр. мови, читацькі курси.

Ми ще не розвинули пропаганди проблемних курсів та інших форм освіти дорослих. В 1961/62 році діяло 6 курсів укр. мови і 5 читацьких курсів.

Число їх повинно щорічно зростати. Слід було б організувати для цього раду курсів, яка відповідно опрацює спільно програму і забезпечить вивчаючих в необхідні допоміжні матеріали. У великій мірі розвиток всіляких форм освіти серед дорослих залежатиме також від вмілого розбудження в них потреби вчитися і заспокоювати свої духові потреби.

Успіхи і труднощі

Не може бути сумніву, що після організаційного, по суті, труднуватого, але плодотворного періоду наступив період стабілізації в ділянці укр. шкільництва. Нині вже можна спокійно організувати в рамках кристалізованих розпоряджень нові пункти навчання, а тим самим охоплювати навчанням укр. мови щораз більше число українських дітей.

Треба ствердити, що протягом останніх років значно піднісся рівень навчання предмету укр. мови в школах, одночасно також підвищився рівень знань вчителів в ділянці україніки і методики навчання рідної мови. Зараз такі пункти навчання, що існували тільки в статистиці, майже цілком ліквідовані. Щораз більше відчувається заінтересованість і відповідальність батьків за долю своїх дітей та разом з цим зростає їх свідомість щодо потреби навчання своїх дітой рідної мови. Зростає також організаційно активність гуртків УСКТ, які піклуються і дають всебічну допомогу пунктам навчання укр. мови і укр. школам і збирають гроші на стипендіальний фонд.

Крім вищезгаданих успіхів надалі виростають нові труднощі, які виникають у зв'язку з піднесенням рівня навчання укр. мови та з реформою шкільництва. Відчувається нестача допоміжних матеріалів для навчання укр. мови (орфографічних таблиць, діаграм, схем до навчання граматики тощо). Ще досі немає відповідно підготовлених візитаторів укр. мови, що не сприяє власному викриванню хиб у навчанні. У пунктах навчання укр. мови відчувається також особливий недостаток укр. дитячої літератури та преси. Ще не скрізь гуртки УСКТ тісно співпрацюють з учителями укр. мови та з школами. Убогість стипендіального фонду негативно відбивається на матеріальному забезпеченні учнів і студентів.

Міністерство освіти прикладає всіх зусиль в піднесенні рівня навчання укр. мови та допомагає вчителям надолужувати труднощі в навчанні. В наступному навчальному році передбачається забезпечити кожного вчителя підручником «Методика навчання укр. мови» та видати бюлетень про пункти навчання укр. мови.

З боку українського населення треба більше уваги і опіки для укр. шкільництва. Тільки при інтенсивній активності нашого населення і тісній співпраці з шкільною владою можна буде охопити навчанням української мови щораз більше число дітей, щораз підносити його на вищий рівень і тим самим це приведе до бажаних наслідків — виховає наших дітей на гідних громадян Польської країни.

М. К.

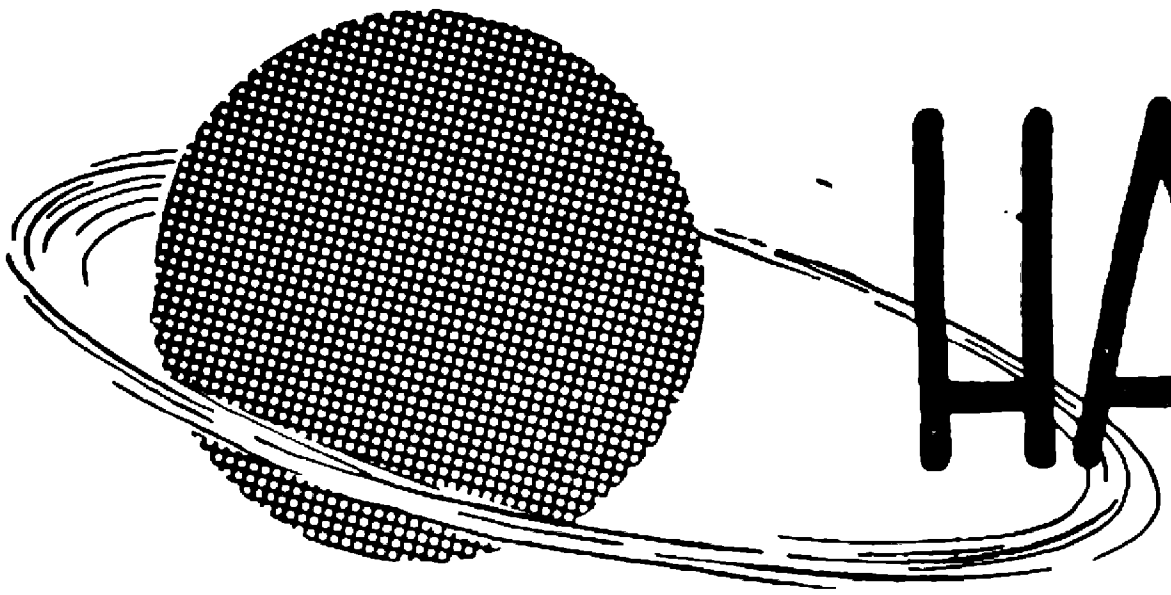

НАУКА

БОРИС ПАТОН

ПРЕЗИДЕНТ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Українська радянська наука по праву пишається своїми грандіозними успіхами і досягненнями. Численні кадри українських вчених успішно штурмують висоти новітніх галузей знань, самі створюють нові напрямки. Вони творчо трудяться у вищих учбових закладах, науково-дослідних установах різних відомств, міністерств, раднаргоспів. Та визнаним флагманом всієї армії невтомних розвідників нового є Академія. Президентом Академії наук України від лютого 1962 р. працює Борис Євгенович Патон. Йому — 44 роки.

Близько двадцяти років Б. Є. Патон плідно працює в Інституті електрозварювання імені Є. О. Патона. Свою працю починав він на заводі. Вже тоді Патон працював над питанням електрозварювання і в інституті, яким керував визначний учений Є. О. Патон.

Участь у розробці і впровадженні автоматичного зварювання під шаром флюсу, створення нового способу шлангового зварювання під флюсом тонким електродним проводом зробили ім'я Б. Є. Патона відомим далеко за межами України. До його думки стали прислухуватися електрозварники всього світу.

Тепер під керівництвом Бориса Євгеновича розробляються методи електрошлакового зварювання практично необмежених товщин металу, плазмової зварки, зварювання електричним пучком у вакуумі. Електрозварювання проникає в усі сфери будівничого фронту.

Б. Є. Патон — видатний вчений, перу якого належить 130 оригінальних наукових праць, не замикається в стінах інституту. Він виступає як справжній представник великої науки і талановитий її організатор. У Львові і Москві, Донецьку і Ленінграді, Запоріжжі і Горькому, в Дніпропетровську, Одесі, Харкові, Владивостоці, Красноярську — всюди, де буває Б. Є. Патон, він пропонує нові методи електрозварювання, вчить практиків, допомагає виробничникам долати нові рубежі.

Вченому часто доводиться брати участь в міжнародних з'їздах і конференціях. І де б не виступав Б. Є. Патон — в Чехословаччині або НДР, США або ФРН, Англії або Бельгії, він високо тримає прапор вітчизняної науки, що завоювала світове визнання.

Б. Є. Патон — доктор технічних наук, лауреат Державної та Ленінської премій. Патон постає як мислитель, що прокладає надійні мости в завтрашній день науки.

Одного разу, переглядаючи рукопис статті, присвяченої розвитку електрозварювання, Б. Є. Патон дописав: «Я певен, що близький вже той день і час, коли нам доведеться зварку вести безпосередньо в космосі». В цих словах — весь Патон, учений і громадянин — людина, яка йде пліч-о-пліч з часом, думкою випереджаючи час.

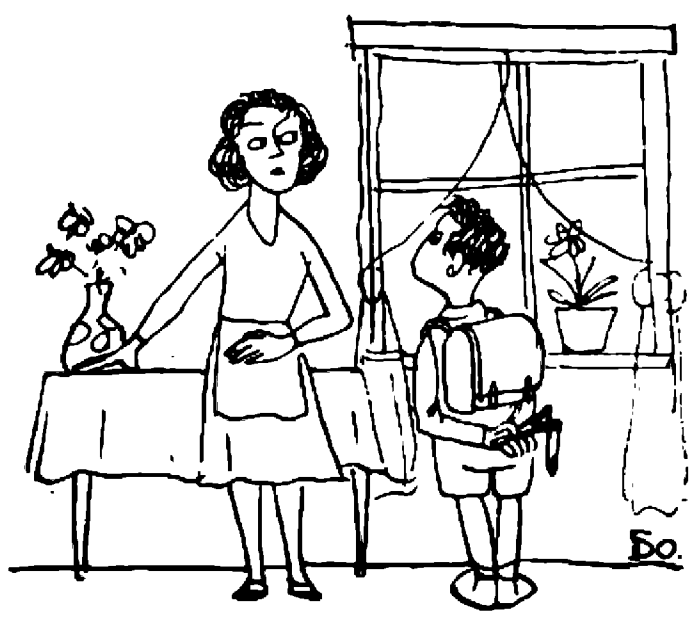

ЗДИВУВАВСЯ

Мати: — Знову сьогодні вчителька скаржилася на тебе!

Син: — Як же це? Я ж бо сьогодні зовсім у школі не був!

БІЛЯ КІНОТЕАТРУ

— Скільки коштує квиток в кіно? питає касира першокласник.

— Один карбованець.

— От шкода! У мене лише п'ятдесят копійок... Але, може б, ви все-таки пустили мене — я буду одним оком дивитися.

ВИПРАВДАВСЯ

Хлопчик прийшов із школи додому. Глянула мати, а нова його шапка подерта і в грязюку вимазана.

— Це що?

— Та це хлопці...

— Що хлопці?

— Скинули з мене шапку і почали у футбола грати...

— А ти ж де був?

— На воротях стояв.

Мислячі машини

Сьогодні вже навколо нас працюють десятки і сотні машин, які є попередниками майбутніх машин-диспетчерів та інших, ще досконаліших. В Радянському Союзі вже декілька років віддана до експлуатації автоматична виробнича лінія, де досконала взаємодія машин замінює роботу цілого ряду людей. А поряд з цими виробничими автоматами виникають вже «мислячі» машини. Навіть існує окрема галузь науки, яка ними займається Це технічна кібернетика.

Кібернетика займається можливостями уподібнення психічної діяльності людини машиною і використання цієї подібності у певних операціях, які сама машина може виконувати замість людини. Отже, «мислячі» машини тільки нагадують психічну діяльність людини у певних галузях, але самі мислити не вміють. Людина мусить наперед «навчити» їх роботи, «мислити», дати їм робочу програму їх роботи. Машини мислять в межах, які визначені програмою. Хоч в майбутньому людині удасться сконструювати найдосконаліші «мислячі» машини, однак, вони не зможуть своїм «мисленням» повністю замінити психічну діяльність людини в повному розумінні цього слова. Кібернетика використовує передусім широкий математичний апарат, зокрема так звану техніку вичислювання. Тому сьогодні у зв'язку з кібернетикою говориться переважно про математичні лічильні машини. Вони в сучасній добі є найдосконалішими представниками «мислячих» машин, машин, які сьогодні загально називають машинами для опрацювання інформацій. Математичними машинами можна розв'язувати будь-які задачі, якщо можна дати їх для опрацювання у формі математичних задач. Переведення задач на математичну задачу, однак, нелегке і вимагає деколи і багато часу та застосування цілого ряду складних машин. Заміною за цю втрату часу є швидкість, з якою машина розв'яже задачу і здійснить складні обчислювання за кілька годин, тим часом як цілій групі фахівців ці обчислювання зайняли б цілий рік. Однак, математичні машини не тільки прискорюють розв'язання складних задач, але й дають можливість рішати такі проблеми, які до сьогодні людина не в стані була розв'язати.

АВТОМАТИЧНІ ЛІЧИЛЬНИКИ

Треба, однак розрізнювати машини, які сьогодні називаємо лічильними і які, по суті служать для опрацьовування інформацій. До «мислячих» машин, як правило, не належать лічильні машини, наприклад — механічні, звичайно уживані арифмометри і до них подібні машини. Вони скоріше є перехідним ступенем до модерних автоматичних лічильних машин — автоматичних лічильників. Тимчасом як автоматичні лічильні машини здібні уподібнювати психічну діяльність людини і вміють «мислити» та опрацювати самостійну задачу від початку аж до кінця, механічні лічильники цього доказати не можуть — коло них завжди мусить бути людина і показувати їм, що з даними інформаціями треба робити: додавати, віднімати, множити і т.д. Автоматичні лічильники вже мають також розподіл

апаратів для керування, операції і контролю. Отже, тут находиться вже якесь вище уподібнення нервової системи і діяльності людини.

Одною з найвизначніших властивостей модерних лічильних машин, які належать до найдосконаліших машин для опрацьовування інформацій, є швидкість. Автоматичний електромагнітний лічильник сьогодні здійснить за одну годину десять тисяч математичних операцій. Нові напівпровідникові машини зроблять, однак, за одну хвилину вже п'ятдесят, шістдесят тисяч математичних операцій.

МАШИНИ ЗАМІСТЬ ЛЮДЕЙ

Автоматичні лічильні машини вже не служать тільки для розв'язування складних обчислень. Після спеціальних змін їх можна застосувати і для наукових, і для адміністративних цілей, для керування виробництва і виробничих процесів та для цілого ряду інших спеціальних дій.

Можливості усіх машин, які сьогодні зараховуємо до «мислячих» (до машин для опрацьовування інформацій), є, однак, далеко більші. Поряд з складними автоматичними лічильниками можна сконструювати простіші, для одної цілі машини, яким дають завдання керувати рух на роздоріжжі, замінюють ними машиніста, пілота... До кожної машини «вкладають» робочу програму, роблять відповідні зміни в конструкції і «навчать її мислити» при виконуванні даної функції. Деякі (і одноцільні) машини вже діють в Радянському Союзі, США, Англії, Швеції та інде. Існують вже машини, які керують рухом на великих залізничних магістралях, або ведуть підрахунки і продають плацкарти, білети на поїзд, інші виконують роботу цілої групи техніків, рахівників і плановиків.

Велике значення мають і так звані перекладні машини, які здібні перекласти, скажімо, з російської мови на англійську та інші мови. В Києві є машина, яка виконує концерт з нот.

«Мислячі» машини дають можливість розвиткові широкої автоматизації.

Отже, в майбутньому кібернетика матиме великі перспективи і буде однією із провідних наук в ділянці автоматизації і модернізації технічно-наукових надбань людства.

***

Французький письменник Олександр Дюма, молодший, мав колись велику суперечку з драгунським поручиком, який мала розв'язати лише дуель.

«Тому, що ми обоє відмінні стрільці», сказав Дюма, «пропоную, щоб той, на кого впаде жереб, застрілився».

Жебер впав на Дюма. Розпрощався з приятелями відійшов у сусідню кімнату, звідки почувся постріл. Приятелі вбігли в кімнату, але на диво побачили живого Дюма, який стояв біля вікна. «Уявіть собі, панове, — пояснив їм, — я в себе не вцілив».

КРИЛА МАЙБУТНОСТІ

В авіатехніці віщування профанів, звичайно, не збуваються — мабуть, не тому, що відстає техніка, але, як правило, відстає фантазія. Правда, на цей раз за серйозне встановлення близького майбутнього взялась прямо Міжнародна організація цивільної авіації — ЩАО. Власне, конструктори, авіаційні заводи і товариства повітряного флоту планують кілька разів наперед, а основним завданням анкети, призначеної 74 членським країнам, було зважити, який приблизно буде напрям розвитку, як приблизно будуть виглядати літаки далекого слідування в 1965—1970 роках.

Дослідження технічних, економічних та соціальних проблем довели, що не було б невигідно помалу й поступово збільшувати нинішню скорість, яка досягає приблизно 900 кілометрів за годину. Літаки недалекого майбутнього будуть мати понад звукові мотори з швидкістю приблизно М—3 (три рази більша, ніж скорість звуку) тобто понад 3000 кілометрів за годину. Висота польоту буде вагатись в середньому 20 км, довжина траси — понад 7.000 км, вага літака — приблизно 250 тонн, кількість пасажирів — 150—200 осіб. Один такий літак замінить приблизно три сьогоднішні реактивні літаки, а його ціна буде також понад три рази більша, приблизно 20 мільйонів доларів.

Однак, ці вимоги ставлять конструкторів перед великими проблемами. Потрібно буде використовувати не легкі сплави, але сталь, титан, керамічну масу, потрібно буде вдосконалити метод клейки цих металів, а конструкційні методи також іншими будуть. Так, наприклад, не береться під увагу залишати вікна. Конструкція корпусу повинна бути міцною, а погляд з висоти 20 км годі щось побачити. Правда, кабіни будуть оснащені телевізією.

Переважна більшість пропонованих типів є дельти (трикутникові крила). Крила дуже малі й тонкі. Це означає, що підвозки будуть тандемові, під собою, і будуть втягатись в корпус; теж не малою буде проблема розміщення резервуару. Вплив перевантаження при старті і приземленні мають зменшувати крісла, які спускаються в цій фазі польоту, наче ліжка.

Правда, в Англії мають кілька пропозицій, мають також «Комітет для понадзвукового транспорту», який, зрозуміло, що лише роздобуває гроші для фінансування основних праць. Отже, більш ніж правдоподібне, що Великобританія не буде в числі перших в посіданні власниками понадзвукових літаків і наперекір тому, що має дуже здібних конструкторів.

В проекті фірми Брайстл є інтересна дельта для швидкості М—3. Корпус нагадує собою ящик в якому розміщені мотори, тимчасом, як кабіна для пасажирів знаходиться в носовій надбудові.

Для однакової швидкості Гендлей-Педж пропонує веретенне літаюче кільце з дуже короткими дельтовими крилами. Машина має важити 270 тонн.

З подібною пропозицією виступає також Вайкрс. Корпус типу Свейлв має бути схожим на величезного велетня з дуже короткою довжиною. В задній частині знаходитимуться довгі і тонкі крила на кінці з моторовими гондолами.

Конвеєр, який має дельтовидні крила, має, мовляв, досягти швидкість в п'ять разів більшу, ніж швидкість звуку.

Досі найбільш фантастичним, але доцільно обдуманим, є проект літака відомого конструктора професора Ліпіша. Це має бути літак зовсім без крил, у якого крила будуть замінені цілим рядом реактивних моторів на нижній частині корпусу, які приводять в дію літак.

До цього малого огляду у нас бракує радянських проектів, оскільки радянські конструктори, як про це нас дуже часто переконують, часто приходять з новими літаками. Цей факт підганяє Захід, бо радянські перші понадзвукові транспортні літаки сподівані вже біля 1965 р.

НА СПОВІДІ

Сповідається в церкві злодій, украв, мовляв, сто снопів пшениці.

— А як ти вкрав? — питає піп. — Відразу, чи як?

— Та ні. За чотири рази по двадцят снопів.

— Так це ж разом є вісімдесят снопів, а не сто.

— Воно то так, прошу отця, але я хочу ще сьогодні взяти двадцять снопів.

УТОРОПАВ

Один учитель на уроці розповів дітям, з чого роблять ситець, сукно та інші тканини. Коли всім стало зрозуміло, він звернувся до одного хлопчика:

— Ану, Володю, скажи: з чого пошиті твої штани?

— З материної спідниці, — відповів той.

ОСТАННЯ ВОЛЯ

Наречений в присутності майбутньої дружини і тещі категорично заявив:

— Я бажаю, щоб ми пішли до загсу рівно об 11 годині. Бажаю, щоб ви приготували добрий обід і гарно прийняли моїх приятелів...

Коли наречений вийшов з кімнати, теща незадоволено сказала дочці:

— Ти диви, який командир! Чи не забагато бажає твій майбутній чоловік?...

— Нічого, — сказала наречена, — це вже його остання воля...

ПОДОРОЖ У ГЛИБИНИ

Глибини океанів і морів віддавна манили людину своєю загадковістю і недоступністю. Але як же дістатись на глибину десятків, сотень і тисяч метрів? З світової літератури можна довідатись, як два італьянські водолази досягли без дихального апарата глибини 41 метра, що є світовим рекордом. Французький водолаз Фредерік Дюма досяг найбільшої глибини з дихальним апаратом, маскою і плавниками — глибини 91 метра. Морис Фарг загинув на глибині 119 метрів.

Незважаючи на відвагу цих перших дослідників, досягнені ними глибини є лиш незначним ступенем у пізнанні неозорної безодні морських глибин. Треба було сконструювати таку апаратуру, яка б дала можливість спуститися на саме дно моря чи океану.

Після другої світової війни конструктори сконструювали спеціальні посудини, названі батисферами. У такій кулі американець Біб досяг глибини 906 метрів. Батисфера була підвішена до стального каната і тим самим була залежна від корабля, який її супроводжував.

Іншим шляхом пішов славний професор Пікард. Він запропонував спеціальну підводну машину, яка не була б залежна від корабля, що її супроводжував, і могла вільно рухатись під водою. На цій машині він у 1953 році спустився на глибину 3150 метрів. Це вже був рекорд світової слави. А через рік два французькі дослідники Жорж Уо і П'єр Вільм в спеціальному батискафі спустились на фантастичну глибину 4050 метрів. В 1962 р. французи спустились на глибину понад 9 тис. метрів.

Ще недавно з'явилась звістка, що в Радянському Союзі сконструювали надзвичайно дотепний батискаф, який має дати можливість спуститись на глибину кілька тисяч метрів.

Авторами радянського батискафа є молоді ленінградські інженери Діомідов та Дмитрієв. Цей батискаф, на їх думку, може спуститись аж на глибину 11.500 метрів. Це означає, що батискаф може досягнути й найбільших глибин Тихого океану.

Куляста гондола сконструйована так, щоб могла витримати тиск і в найбільших глибинах. Куляста форма забезпечує гондолі те, що при даному об'ємі вона має найменшу поверхню, а тим самим найлегше витримує високий тиск. Її стінки є зі сплавленої сталі завтовшки 15 см. Батискаф може вільно рухатись за допомогою двох невеликих електромашин, які є укріплені на верху поплавка і сполучені передачею з больтами корабля. Батискаф є оснащений багатьма апаратами, які гарантують безпеку екіпажу і правильність вимірювання. Це властиво наукова лабораторія, де між іншим, находяться чутливі фотоапарати, фільмові камери, телевізійні камери і устаткування для ультразвукового зв'язку з кораблем, який його супроводжує.

В середині гондоли, де має бути поміщений екіпаж, знаходяться кисневі бомби, які постійно доповнюють спожитий кисень. Видихуваний вуглекислий газ викачують електровентилятори, і він переходить через спеціальні хімічні фільтри. Для утримування постійної температури в гондолі вмонтований невеликий електричний теплометр.

Батискаф, сконструйований працівниками науково-дослідного інституту «Гідрорибфлот», своєю досконалою конструкцією перевищує усі закордонні типи. Радянські інженери опрацювали нову, набагато зручнішу і дешевшу систему спускання і виривання. Виготовили також досконаліші обертальні болти корабля для вертикального руху батискафа, оригінальний спосіб припасовування кабелів і різних приводів та багато інших удосконалень.

Радянський батискаф може виконувати багато наукових завдань, які дотепер не могли бути здійснені або через різні технічні труднощі, або через те, що не мали надійного водного апарата. І, отже, можна сподіватись, що в найближчому часі довідаємось про нові відкриття в глибинах океанів.

Декілька слів про антибіотики

Антибіотики це дуже важливі в лікуванні різних недуг речовини органічного походження, що пригнічують життєдіяльність мікроорганізмів, а то й вбивають їх.

Хімічна будова антибіотиків ще не повністю визначена та й нічого дивного, бо їх досі викрито зверх півтисячі видів. Очевидно, значна більшість антибіотиків із-за своїх отруйних або безкорисних для людського організму властивостей — в медицині не вживається, однак нині все ж можна нарахувати біля тридцяти антибіотиків, що використовуються зі значним успіхом у лікуванні людей і тварин, з яких можна згадати хоча б такі, як пеніцилін, стрептоміцин, хлоромiцетин, група тетрациклінімакролідів, еритроміцин, неоміцин, сігмаміцин, макроциклін і багато, багато інших.

Офіціально визнаємо, появу антибіотиків у 1929 р., коли то англійський вчений А. Флемінг виявив антибактерійну діяльність плісені Penicillium notatum, хоча відомо, що вчені і перед Флемінгом звертали увагу на антимікробні речовини, а в народі з давніх-давен було відоме прикладання до болячок сплісняві лого хліба.

Спершу лікування пеніциліном велося під сталим контролем пацієнта лікарем. До історії хвороби додавали навіть спеціальну анкету, в якій визначались кількість одиниць введеного ліку, проміжок часу між поодинокими уколами, рекомендовано звертати увагу на самопочуття хворого чи (не виступають у нього, бува, якісь особливі недомагання в зв'язку з прийманням пеніциліну).

І це зовсім зрозуміла річ. Які б не були заохотливі висліди досліджень in vitro (тобто в лабораторійних умовах) або на різних тваринах, але в лікуванні людського організму обережність слід завжди ставити на визначному місці.

В даному, однак, разі результати подавання пеніциліну призводили до найбільш надійних стверджень. А треба пам'ятати, що в той час пеніцилін подавали з мінімальних (з сьогоднішньої точки зору) дозах. Авторові цих рядків пригадується факт, коли сімдесятитрьохрічному нашому таки землякові, з Сєдлєччини, що лежав розпалений в гарячці з приводу запалення обох легенів, за одну тільки ніч введено аж... 100 тисяч одиниць пеніциліну а дідусь наш на другий день встав з ліжка здоровісінький, як звичайно жвавий і скорий до бесіди. Це було десь у 1946 р.

За пеніциліном незабаром появився стрептоміцин — вельми цінний і досі широко вживаний в туберкульозі антибіотик. Згодом прийшла черга й на інші (нащо вже непосидющий труд вчених!).

Отож здавалося тоді людям, що антибіотики це просто чудодійні ліки, які можна стосувати без обмежень, без страху перед якимись побічними, небажаними наслідками, словом — жити, не вмирати й добра наживати. Аптекам дозволено згодом відпускати пеніцилін без рецепту лікаря... І почалося.

А як уже на добре розворушилось то й виявилось, що антибіотики не такі собі байдужі для організму людини. Що крім незаперечних позитивних ефектів дають у лікуванні й побічні, непередбачені, шкідливі наслідки. Що мікроорганізми (бактерії) здібні організувати оборону, достосовуючись до антибіотику, а то й переходячи в протинаступ. Професійна медична література занотувала вже випадки смерті після другого введення прокаїнового пеніциліну. Іншим разом чотирирічна дитина померла внаслідок повторення після шістьох місяців (!) курації хлорміцетином.

Що далі в ліс, то більше дров. На запеклі контратаки бактерій, людина в боротьбі з ними почала вишукувати все нові й нові антибіотики. Ця галузь медичної терапії (лікування) бурхливо розвивається, досягаючи значних успіхів і, можливо, дасть початок окремої галузі лікарської професії. У майбутньому може постати група лікарів-спеціалістів, які займатимуться лікуванням лише антибіотиками. Роль антибіотиків дедалі стає більш значущою, так що сьогодні трудно собі навіть уявити медицину без цієї ділянки ліків. Одночасно однак лікар, який хоче в своїй практиці стосувати антибіотики, мусить ввесь час поглиблювати свої знання, вивчати етіологію (причину) недуги, проводити лабораторійні дослідження тощо.

Опис призначення в лічництві любого антибіотику вийшов би далеко за межі цієї статті. Крім того антибіотики також діють в багатьох випадках профілактично (запобігають хворобам). Вживають їх також, щоб не допустити до інфекції (зараження) в нечистих ранах, в відкритих переломах, в опіку, перед операціями, в тяжких випадках цукрової хвороби (діабету), нирок, новотворів та інших недуг, що виснажують організм.

В ревматизмі — щоб запобігти новим припадкам хвороби, в венерології (подаючи антибіотик перед наміреними статевими зносинами).

Антибіотики не діють здебільшого на недуги, викликані вірусами (бактерії в тисячу разів менші від «нормальних»), не вирішають також в лікуванні стовбняка (tężca), коклюшу, дифтерії тощо.

Стосування антибіотиків без рецепту лікаря немисливе. Як же часто, проте, хворі бажають набути в аптеці то пеніцилін (від гарячки!), то стрептоміцин (кашель!) та інші антибіотики, бо хтось радив, бо комусь помогло. Це дуже небезпечні заходи, в результаті яких часто-густо можна приголомшити не так хворобу, як хворого.

Потребу на вживання антибіотику, визначення величини дози (мірки), проміжок часу від одного до другого подавання цього ліку може окреслити тільки й виключно лікар з високими кваліфікаціями.

Антибіотики можуть співдіяти з собою, або навпаки — виключати один одного. Класичним прикладом співдіяння, тобто діяння синергетичного є суміш пеніциліну й стрептоміцину (готові препарати),

в той час, як сполучення пеніциліну з тетрацикліном може діяти як синергетично, так і антагоністично.

Подавати антибіотики треба ритмічно, так, щоб не поставали перерви в діянні ліку. Загально вживані антибіотики (група тетрациклін) стосуємо через 6—8 годин, стрептоміцин — через 12 годин. Професор Тушкевич рекомендує навіть кристалічний пеніцилін подавати не частіше, як через 12 годин.

Гострі хвороби повинні лікуватись антибіотиками до трьох днів, затяжні — від п'яти до семи днів. Після такого приблизно періоду поправляється самопочуття хворого, нормується температура, відступають ознаки хвороби. Аптека може відмовити видати антибіотик тиждень після виставлення рецепту.

Посилення гарячки хворого під час лікування антибіотиком наказує негайно припинити його стосування. Гарячка може бути ознакою побічного діяння антибіотику, або (внаслідок біологічного ускладнення) — може стати передвісником інфекції бактеріями відпорними на антибіотик. Іноді власне після припинення стосування антибіотику, виступають симптоми хвороби. Часто лікарі перед введенням в організм напр. пеніциліну, пускають в око одну-дві краплини відповідного розчину цього антибіотику, щоб упевнитись, чи не викликає він небажаних наслідків. Якщо після того око хворого зайде кров'ю — припиняють вживання антибіотику. В кожному випадку невільно силоміць лікувати антибіотиками.

Внаслідок бурхливого застосування в лічництві антибіотиків постало в кожній країні чимало фармацевтичних фабрик, які займаються продукцією цих ліків. Тому трапляються випадки, коли той самий антибіотик має різні (синонімічні) назви. Факт цей наказує купувати антибіотики (та й взагалі ліки) в аптеці, бо кожний аптекар є одночасно високим знавцем ліків.

Як подає Укр. рад. енциклопедія, значний вклад у вивчення антібіотиків внесли також українські вчені. М. М. Підоплічко і В. Й. Білай виділили ряд антибіотичних речовин — мікроцид, В. Г. Дроботько з співробітниками — іманін, аренарин та ін.

Мікроцид дає добрі ефекти в лікуванні інфікованих ран та гнійних процесів, іманін — у великих і тяжких опіках.

Отже бачимо, що українська наука гідно співпрацює з іншими національностями в цій важливій і дуже модній галузі медицини.

Є. С.

***

Норвезький драматург Генріх Ібсен був дуже короткозорий. Одного разу, коли вийшов на вулицю і хотів перечитати плакат на розі будинку, пригадав, що забув окуляри. Звернувся до мужчини, що проходив біля нього: «Будь ласка, прочитайте мені, що написано на цьому плакаті?»

«Цього не можу зробити», відповів мужчина, «я, правду кажучи, теж не вмію читати».

Перша поміч при нещасних випадках
(Захворювання)

Отруєння алкоголем: при послабленому віддиху і пульсу подати чашку міцної кави і покликати лікаря. Можна хворого вивести на повітря і давати нюхати нашатирний спирт. Коли хворий не виявляє ознак життя, зробити штучне дихання.

Стороннє тіло в оці: відвернути повіку і ріжком чистої хусточки усунути стороннє тіло; не виймати самому металевих відламків з рогівки, а тільки якнайскоріше звернутися до спеціаліста.

Судороги: не притримувати хворого силою, щоб уникнути травми, положити на м'якому і вигідному місці.

Тріска: обгорілою голкою над полум'ям, або зануреною у спирті вийняти тріску, не спиняючи крові, помазати йодом.

Кровотеча: а) дрібна: утискова пов'язка, б) більша на кінцівках: піднести кінцівку, перев'язати сильно вище рани і накласти стерильну пов'язку та покликати лікаря; в) більша на тулубі: натиснути пальцем артерію (жилу) у відповідному місці, накласти стерильну перев'язку, покликати лікаря, не послаблюючи утиску; г) внутрішнє (шлунка, кишок, легенів): спокійно положити хворого, зробити холодний компрес на шлунок або грудну клітку, покликати лікаря; д) з носа: голову положити низько, прикласти холодний компрес на карк, до носа вложити тампон з вати.

Відмороження, замерзання: Відморожену частину тіла поступово і помалу огрівати не можна хворого відразу вводити до теплого приміщення: замерзлого внести до закритого приміщення, роздягнути, поволі огрівати, покликати лікаря.

Зомління: розіпнути одяг, відкрити вікно, голову хворого положити нижче, ноги вище, евентуально застосувати штучне дихання, не вливати непритомному в рот води.

Опіки: горючий одяг (волосся) гасити коцом, пальтом піджаком: легкі опіки: холодний компрес, борний вазелін; тяжкі і дуже тяжкі опіки: обережно зняти одяг, накласти стерильну перев'язку, або накрити кусками чистого (свіжо пресованого) полотна, покликати лікаря. Не здирати міхурів, не застосовувати пов'язок, мазі та присипок.

Перев'язування ран: по можливості спинити кровотечу, очистити рану і місце навколо неї (не проливати, не дотикати пальцями), довкола рани помазати йодом, покласти стерильну перев'язку.

Ость в стравоході: подавати до ковтання куски хліба і м'якої картоплі, а також кашкоподібні, олійсті і жирні страви.

Сонячне і теплове ураження: зняти одяг, перенести хворого в холодне продувне місце, голову і грудну клітку поливати холодною водою, давати багато пити.

Ураження електричним струмом: обережно відсунути електричні проводи сухою дерев'яною палицею (найкраще стояти на сухій дошці), застосувати штучне дихання; **ураження громом;** застосувати штучний віддих (шкідливо закопувати в землю).

Вивихнення стулоба, розбиття: холодний компрес, унерухомити суглоб, пізніше прикладати теплі компреси.

Штучний віддих: хворого покласти на плечі, підложити звиту ковдру, витягнути язик, прикріпити пов'язкою, щоб не впадав, взяти за руки нижче ліктів, підняти руки дугою над головою хворого назад, після чого переносимо їх наперед до грудної клітки і придавлюємо ними її нижню частину, швидкість — 16 віддихів на хвилину, лікувальну процедуру виконуємо до 3—4 хвилин.

Задушення (димом, газом) — полегшити доступ свіжого повітря, стосувати штучний віддих, покликати лікаря.

Укус (скаженою собакою або змією): перев'язати вище рани сильно кінцівки, рану виссати (тоді як не ушкоджена слизова оболонка порожнини рота), можливо надрізати шкіру і видушити кров, покликати лікаря.

Утоплення: утопленника розібрати, вичистити ніс, порожнину рота та горло з мулу, положити животом на зігнуте коліно рятівника з метою усунення води зі шлунка та легенів, застосувати штучний віддих протягом 3—4 хвилин, покликати лікаря.

Струс мозку: покласти хворого на ліжко; якщо лице зачервоніло, голову підняти високо, а якщо бліде — низько, на голову покласти мішок із льодом, або з холодною водою. Не залишати хворого самого (занепокоєння), покликати лікаря.

Отруєння чадом: провітрити приміщення, застосувати штучний віддих, покликати лікаря.

ПОМОГЛО!

— Добрий день, пане лікарю!

— Добрий день, бабусю! Як ваше здоров'я?

— Спасибі вам, помогло.

— А чого ж ви знову прийшли?

— Та в мене сусідка захворіла, ось і прийшла за бомажкою.

— За якою?

— Та за тим лицептем, чи як ви його називали.

— А той де, що я вам виписував.

— Зварила його, пане лікарю, як ви казали, а потім столовою ложкою пила. Попила ото чавунець, і як рукою хворобу зняло. Випишіть такого і для сусідки.

Засипання: ніс, порожнину рота вичистити від землі, снігу, застосувати штучний віддих (уважати на можливий перелом ребер або кінцівок).

Отруєння: а) кислотами: подавати пити розведену в холодній воді палену магнезію, розчин вапняної води, білок з сирих яєць — евентуально воду з милом (не давати соди); б) принципи (основи): подавати пити холодний оцет, розведений у воді, цитринову кислоту; в) іншими отрутами (наприклад фосфор, сулема, денатурат, йод): викликати блювоту, подавати пити багато молока, теплуватої води, білок сирих яєць, покликати лікаря; г) світильним газом — дивись отруєння газом.

Перелом: розтяти одяг, зробити тимчасову перев'язку, унерухомити кінцівку за допомогою шини з дощок, лиж, палиць, покликати лікаря.

Вивих: унерухомити суглоб в найвигідніший для хворого спосіб, покликати лікаря, не пробувати самому вправляти вивих.

Профілактика захворювань нирок

Нирки — один з важливих органів людини. Вони виводять з організму різні мінеральні і органічні шлаки, що нагромаджуються в сироватці крові. Ці речовини утворюються в організмі у процесі перетравлювання харчових соків.

Якщо з організму ці шлаки не виводяться, або виводяться недостатньо, частина їх, що залишається, продовжує отруювати організм, відбувається поступове його обезводнювання. Замість звичайно необхідних 1,5—2 літрів рідини для виведення шлаків при ослабленій діяльності нирок потрібно 3—4 літри, а іноді і 5 літрів рідини. Появляються спрага, сухість у роті, яка викликає постійне бажання пити. Шкіра стає сухою, набуває сіруватого відтінку. Припиняється виділення шкірного сала. Втрачається апетит.

Якщо своєчасно не застосувати лікування, хвороба ускладнюється, трудно піддається лікуванню і нерідко призводить до смерті.

Функцію нирок порушує також багато захворювань сечевого міхура. Найчастіші захворювання нирок — це запалення ниркових мисок, самої нирки і сечокам'яна хвороба. Перенесені інфекційні захворювання, особливо хвороби порожнини рота і носоглотки, звідки з течією крові хвороботворні мікроорганізми заносяться в сечові органи, викликають запалення нирок. Часті причини захворювання нирок — кишкові запори. З кишечника мікроорганізми через лімфатичні судини попадають у нирки і викликають запалення. Якщо є ще порушення функцій печінки і підшлункової залози, що викликають порушення сольового обміну, то це теж може бути причиною утворення сечових каменів.

Учений Розенов, щоб довести, що сечові камені часто утворюються внаслідок занесення гноєтворних бактерій у сечові органи, ви-

свердлював у здоровому зубі собаки дупло, закладав у нього гноєтворні бактерії і наглухо пломбував зуб. Через певний час у нирці собаки утворювалися камені. Їх ядро становили гноєтворні бактерії, які були замуровані в зубі.

Сечові камені можуть виникати також внаслідок малого вмісту в їжі вітамінів А і Д. Слід частіше вживати тваринний жир, вершкове масло, яєчний жовток, тріску і морського окуня. Ці продукти містять вітаміни А. Вітамін Д міститься в достатній кількості в олії.

Гнилі корені, зубні кості, піорея, флюси, які часто повторюються, створюють загрозу занесення інфекції з утворенням каменів у сечових органах.

Сечові камені можуть виникнути при вживанні сирої питної води, яка містить велику кількість розчиненого вапна. Застійні явища в сечовидній системі сприяють випаданню з сечі розчинених у ній солей, з яких потім утворюються камені. Цей процес прискорюється з приєднанням інфекції.

Львівська вода дуже насичена солями, тому рекомендується пити переварену воду, бо після кип'ятіння частина солей осідає на дні посудини.

Одним з частих симптомів ниркових захворювань є поява крові в сечі. Під цим криється грізне захворювання: опух нирок і сечового міхура. Часто кров у сечі з'являється один раз, хворий не надає цьому значення і не звертається до лікаря. У переважній більшості випадків поява кров'яної сечі не супроводиться ніякими попередніми симптомами і виникає раптово. Така кровотеча може зараз же припинитися і протягом деякого часу не поновлюватися. Разом з тим кровотеча може бути викликана наявністю каменів нирок і сечового міхура, опухів нирок і сечового міхура, а у чоловіків похилого віку — гіпертрофією передміхурової залози.

При появі хоча б краплі крові в сечі треба негайно звернутися до лікаря. Чим раніше буде виявлено захворювання, тим легше його ліквідувати.

С. Григорян
лікар

У РІЗНИКА

Покупець: — За три крейцери даєте смердючої ковбаси та й то так мало...

Різник: — Коли дам більше, то ще гірше буде смердіти.

КРАСА НА ЩОДЕНЬ

«КОЖНА ЛЮДИНА — НЕЗАЛЕЖНО ВІД ВІКУ — ХОЧЕ ПОДОБАТИСЯ».

Це, що розуміємо під поняттям краси — це не тільки гарне личко, але й знання і почуття естетичного смаку в одязі.

Звичайно, людина мусить вчитися все це пізнавати. Сьогодні у всьому світі особливо велику увагу приділяють на зграбність фігури, вдачу, оригінальність, передовсім на вродливе лице. Цілком вистачить, коли личко є симпатичне, приємне і... косметично не занедбане.

СИЛУЕТ

Почнемо всупереч дотеперішнім традиціям, не від лиця, а від силуету.

Що треба робити, щоб мати зграбний стан і гарний вигляд? Це можна зробити трьома способами.

1 — раціональне відживлення, завдяки чому наш організм стає сильним і здоровим, має жвавий розум, добрий гумор і «молоду» старість, а також відповідну вагу.

2 — чистота і гігієна. На цю тему у нас все ще говориться, пишеться і... робиться замало. Не раз з-під пера публіцистів вириваються гіркі слова, інформуючи нас про надто мале використання мила, надто малої кількості лазень і понадто малого запиту на губки до миття тіла. Зростає продаж косметиків, натомість спадає продаж мила, губок і щіточок до зубів. Небагато людей зустрічається з чистими нігтями, а лікарі безперервно нарікають на духоту, яку виділяють в кабінетах брудні тіла пацієнтів.

Купання раз на тиждень все ще є у нас ідеалом, тоді як щоденне миття всього тіла, душ (літом кілька разів на день) — повинно бути призвичаєнням, навиком, без якого не можна обійтися. Порох, бруд, пил, які осідають на нашій шкірі, мішаються із злущеною епідермою, потом, лоєм і іншими виділеннями шкіри, утворюючи на ній більш або менш видиму верству бруду. На шкірі розвиваються мільйони бактерій (коло 40.000 на кожному квадратному см шкіри вибачливо чистої). Поверхня нашої шкіри виносить біля 1,5—2 квадр. метрів. Якщо шкіра може поглинати крем і ліки, не думаймо, що нічого іншого до неї не проникне. Шкірою віддихаємо. Нею також випромінюємо надмір тепла. Часто говориться, що шкіра це один з найбільш занедбаних органів.

Молодь в стадії статевого дозрівання має схильність до жирного обличчя, висипки, вугрів (плечі) і до «терпней», так званої гусячої шкурки на плечах, стегнах і ногах. Це безперечно зв'язане з віком, а також з періодом дозрівання. Якщо молодь милася б щоденно, це значить, щоб шурувалася губкою під душем, було б менш неапетитних тіл, настільки можна було б скоротити цей невдячний період. Всі ці гігієнічні заходи допоможуть запобігти різним ускладненням та захворюванням шкіри.

Говорю виразно про шурування, а не тільки миття. Рідко трапляється шкіра, яку не можна шурувати, і більшість людей повинна шурувати все тіло твердою щіткою. Не обов'язково шурувати лише

тоді, як тіло брудне; це роблять і після миття з чистим тілом. Адже шурування є рівночасно розкішним масажем для тіла. Воно побуджує правильний кровообіг і зміцнює цілу сітку підшкірних кровоносних судин, прекрасно впливає на реакцію шкірних залоз, підсилює обмін газів і віддихання організму шкірою, а також дуже важливе від 30 року життя — чудово утримує силует у формі. Шурування тіла щіткою, це — як говориться — масаж, а масаж впливає гальмуюче на зосередження жирних основ в небажаних місцях. Образно можна сказати, що такий масаж рівномірно розміщує жир по всьому тілу, не допускає надмірного скупчення його в окремих, зокрема драматичних місцях.

Ще кілька деталей з ділянки чистоти. На скарги перед лікарем-дерматологом,*) що, мовляв, зараз багато людей терпить на плісняв-ку ніг у виді руптури і лущення шкіри між пальцями, лікар відповів, що в своїй широкій лікарській практиці ніколи не зустрічався з такими захворюваннями у людей, які щоденно купаються, або щоденно миють ноги. Лікарі дійшли до висновку, що ця хвороба виступає у брудних людей. Додаймо ще справи інтимні. Охайна жінка повинна підмиватися щонайменше 2 рази денно, пахвини бувають у здорових людей джерелом неприємного запаху. У нездорових людей додатково можуть потіти ноги, порожнина рота тощо.

Справжня чиста і елегантна жінка вживає тільки одну краплю духів, ніколи не скроплює духами сукні, часто вкладає пахучу торбинку між чисту білизну в шафу, завжди добирає запах зіграний з її тілом, причому душиться тільки на «парадний спектакль».

Одеколон, який особливо відповідає для мужчин, можна вживати в більших дозах, наприклад розприскувати. Він скорше вивітрюється і не має такого інтенсивного запаху як духи.

Видається, що надто далеко ми відбігли від другої принципової справи — одержання гарного силуету. Але що ж допоможе найгарніша форма чи силует, якщо людина виділяє неприємний запах?!

Ще одне. Ніщо не оправдує брудних людей. Можна вмитися у кожному місці, а душ можна зробити з поливальниці. Багато міських, громадських і інших лазень чекає на клієнтів. Балія, бочка теж можуть бути ваннами. Ясно, що менше клопоту маємо з текучою гарячою водою. Хто хоче бути чистим і охайним, той завжди знайде час і місце.

Пам'ятаймо, що чистота — це запорука здоров'я і краси людини.

Щоб якнайдовше, аж до пізньої старості, зберегти зграбність фігури і моторність (фігура 25-літньої людини), необхідно займатися гімнастикою, робити часті прогулянки, а менше перебувати в сидячому, а ще гірше — в лежачому стані, якнайбільш перебувати на свіжому повітрі.

„Gereutologia" (наука про старість) стверджує, що зі всіх еліксирів молодості найкращою виявилася 15-хвилинна гімнастика вранці і ввечері. Гімнастичні вправи треба достосовувати до віку і статі, стану здоров'я індивідуальних потреб кожної людини. Це неправда— як говорять деякі матері — що гімнастикуються біля кухні та дітей, або під час іншої праці. Під час кожного заняття діють інші групи м'язів, а під час відповідної гімнастики — всі м'язи. Крім того, бувають гімнастичні вправи, які усувають, або запобігають накопиченню жирної тканини, а також скривленню кістяка. Завдяки

*) дерма (грецьке) — значить шкіра.

відповідним вправам можна одержати гарну форму бюста, красиву поставу, гарну непоморщену шию і так далі. Щоденна гімнастика не тільки дає граний силует, але й справляє те, що набираємо зручності, зграбних рухів. гарно ходимо, сідаємо та порушуємося.

А ось автентична забавна історія.

До велетенського Міланського собору прийшла екскурсія. Присутній там італієць говорить до свого польського товариша: — О! екскурсія з Польщі! — По чому Ви це помітили? — питає здивований поляк. Адже ж навіть голосів не чути! — По способі сідання — відповідає жартом італієць. — Коли польки сідають, аж весь собор трясеться. У Франції говорять: — жінка не сідає, але спливає на кріселко. Віденки додають, слід так сідати, щоб вставання було рухом мало помітним. Нічого трудного! Треба тільки про це пам'ятати і часом глянути критично на себе і інших. Дуже часто люди приймають неестетичні пози сідаючи або сидячи, стоячи, ходячи. Навіть якщо доля наділила їх гарним силуетом, то через недбальство можемо все втратити.

Хто вміє гарно порушуватись, стояти, ходити і сідати, той з грацією зуміє прекрасно надробити навіть вроджені браки і вади свого силуету.

ГАРНІ РУКИ

Не обов'язково треба мати мальовані нігті, але конче треба мати чисті, гарно пообтинані в «мигдалик» у жінок. а просто у чоловіків, з можливо витятою шкіркою «без задирки». Після помиття і витирання рук в долоні добре було б втерти декілька крапель гліцерину з цитриновим соком. Це вибілює і робить ніжною шкіру долоні. До брудних робіт елегантна господиня вдягає гумові рукавички. Якщо топить в печі, то — старі шкіряні рукавички.

НОГИ — НОГИ!

Багато людей, особливо жінок, терплять з приводу ніг. Мають мозолі. «вивихи» (скривлення першого пальця стопи), болячі згрубіння і багато-багато інших недуг. Більшість з них повстає внаслідок носіння невідповідного взуття, а часто просто через байдужість.

На щастя, фатальна мода «шпильок» починає вже віджívати свій вік. Хоч кожні ноги в «шпильках» виглядають зграбно, стрункo, легко, однак саме «шпильки» і довгі носки взуття не пристосовані до натуральної будови стопи, а це, в свою чергу, викликає деформацію стопи, або й цілої ноги. Мудра елегантка носить «шпильки» тільки під час свят, і то якнайкоротше — протягом дня. Згідно з опінією ортопедів, найвигідніший каблук повинен мати висоту не більше 3—4 см. отже так звані стовпчики. Можуть бути «келішки» і модні «жабки», щоб тільки не вищі. Плоске взуття взагалі не найвигідніше. Зараз до багатьох туфлів вкладають вигідні м'які вкладки з пластмасової губки. Таке взуття протидіє плоскій стопі і запобігає «holux-y».

І знову більші, важливіші недуги стопи, як наприклад мозолі, вростаючі нігті. які найкраще усувати у кваліфікованої педикюристки, наприклад в косметичному кабінеті. Крім того, необхідно собі самому обтинати нігті і стирати згрубіння шкіри пемзою (пумекс). Після щоденного миття ніг бажано присипати стопи і між пальцями косметичним тальком. Нoги оброслі темним волоссям мити перекисом, водню (вода утленьона), яка роз'яснює волосся.

ТРЕБА ВМІТИ ВІДПОЧИВАТИ

Назагал дуже багато говориться про продуктивність праці, про організування зусиль, збільшення продуктивності, зате мало, або взагалі нічого — про відпочинок. Проте ці два вияви людського життя тісно з собою в'яжуться. Хто не уміє відпочивати, той не зуміє добре працювати.

В сучасній медицині проблема відпочинку — це справа великої ваги. Від доброго відпочинку найбільш залежить справність організму, здоров'я і добре самопочуття.

Людина, яка легковажить відпочинок, наражується на прикрі наслідки, які можуть довести до катастрофи. Ось як представляються ці наслідки.

Втома.

В основному це нормальне явище, яке виступає після кожного зусилля, після кожної праці. Звичайно зникає без сліду, якщо організм відповідно відпочиває. Коли одначе людина намагається зусиллям волі перемогти втому і дальше працює відкладаючи відпочинок, появляється:

перевтома —

...тривожний стан, при якому розвиваються недуги різних органів. Після цього виступає посилена нервовість, почуття «розбиття», безсоння, брак апетиту, біль голови, труднощі травлення.

Особливо відчувається безсоння, яке призводить до того, що людина ранком встає втомлена, неохоче йде до праці, її продуктивність в праці мала. Втома і виснаження, як наслідки поганого сну, збільшуються день у день. Організм працює щораз гірше.

Якщо і тоді легковажна людина не подбає про відпочинок, а керується неправильною амбіцією в праці, даючи із себе надмір зусилля, наражається на:

виснаження.

...яке має вже виразно хворобливий характер. Тоді виступає ще сильніше брак апетиту, безсоння, нервовість, загальне виснаження, худина, а це може спричинити поважні фізіологічні зміни. Внаслідок цього може виникнути тривала хвороба, надтиснення, наривна хвороба шлунка, ранній склероз, інфаркт і багато інших хвороб. Інфаркт завжди загрожує життю, а в найкращому випадку надовго робить людину непрацездатною.

Єдиний рятунок хворий вбачає тоді у лікаря і ліках. Але, на жаль, це не просте. Віра в скору реакцію ліків найчастіше заводить, треба терпеливо піддатися загальному лікуванню, яке може тягнутися місяцями без перспективи на цілковите повернення здоров'я.

Як відпочивати?

Щоб не допустити до цього, не треба нехтувати відпочинку. Треба пам'ятати, що відпочинок, як і праця, можуть бути недокладні, «будь-які», а також можуть бути інтенсивні і солідні. Ось два основні правила відпочинку. Відпочивати часто, не відтягати справи «до неділі» чи відпустки. Корисніший частіший відпочинок, хоч короткий, ніж рідкісний, а довгий. Протягом дня відпочивати багато разів. Треба навчитися м'язового і інтелектуального відпруження.

— Інтенсивно відпочивати значить, створювати собі відповідні умови, наприклад, відпруження м'язів і розуму у вигідній позі, в тиші і на свіжому повітрі, без розмов, читання та інтенсивного думання.

Варто підкреслити, що інакше виглядає відпочинок фізичних працівників (напр. рільників, лісників, носіїв), а інакше розумових (умислових) працівників (службовців, артистів, лікарів, інженерів).

Для фізичних працівників відповідним відпочинком буде фізична непорушність, а пізніше зацікавлення розумовою працею (читання), для розумових працівників — навпаки, спочатку «непорушність» думки, а відтак фізичне заняття, найкраще спорт, рухові ігри, туристика та фізична звичайна праця.

Сон — найважливіший союзник.

Основна умова доброго відпочинку — це здоровий сон. Під час такого сну перевантажені працею нервові клітинки найкраще відпочивають, регенеруються і на наступний день здібні до дальшої праці.

Якщо сон закороткий, неглибокий, регенерація клітки залишається часткова, а рано людина пробуджується втомлена і квола.

Сон найважливіший приятель в боротьбі за здоров'я і справності, а нестача його руйнує організм. Пам'ятаймо, що цілим організмом керує мозок. Якщо він не матиме нагоди для відпочинку, потерпить весь організм.

Тому відпустка — це важливий період «ремонту організму». Проте чи він буде добрий, або будь-який, вирішує організація відпустки.

Ось основні риси доброго відпочинку:

1. Цілковита зміна оточення і середовища, отже виїзд.
2. Зв'язок з природою, найкраще туристика.
3. Відірвання від щоденних турбот (жодної підрядної роботи та жодних журб).
4. Часте використовування відпустки. Краще його поділити на дві частини: одну частину використати зимою, другу — літом, ніж 11 місяців працювати безперервно, щоб літом чи зимою користатися довгою (1 місяць) відпусткою.

ДІЙНА КОРОВА

— Кумо! Скільки в день надоюєте від своєї корови молока?
— Десять літрів.
— А скільки продаєте?
— П'ятнадцять.

ВІТАМІНИ

Пам'ятай, що вітаміни необхідні для твого здоров'я!
Загальна кількість дотепер відомих нам вітамінів біля 40.

Позначення	Наслідки недостачі даного вітаміну	Знаходяться в таких споживчих продуктах (черговість після величини вмісту вітамін).
А	Хвороби очей, епітелій слизових оболонок, потових і сльозових залоз	Повне молоко, масло, жирний сир, риб'ячий жир, печінка, нирка, серце, зелені рослини, шпінат, морква, помідори, хрін, гарбуз і т.п.
В	Хвороби нервів і серця	М'ясо, жовток, печінка, збіжжя, картопля, пивні і поживні дріжджі, морква, помідори, рис, висівки і риби
B_1	Запалення багатонервове, загальне ураження нервів	Дріжджі, лускові горіхи, м'ясо домашніх тварин, печінка, вироби з муки, жовток, горох
С	Хвороби шкіри, гормональний струс, кровотеча, утрата відпорності на інфекційні хвороби, біль суглобів, загальне ослаблення, брак енергії, втома	Свіжі овочі, городина, особливо чорні порічки, овочі дикої троянди, терен, брюссельська капуста, паприка, шпінат, агрус, лимони, апельсини, помідори, хрін, цибуля і т.д.
Д	Рахіт	Риб'ячий жир переважно з морських риб, жовток, повне молоко і масло
К	Мала здатність тужавлення крові	Салат, капуста, овочі, насіння, волове м'ясо, печінка, риба, воловий лій, масло і яйця.

- **Гарно вчити того, хто хоче все знати.**
- **Як одступиш от грамоти на аршин, то вона од тебе на сажень.**
- **Шануй учителя, як родителя!**
- **Незнайко на печі лежить, а знайко по дорозі біжить.**
- **Де є розум, там сили менше треба.**
- **Мудрий не все каже, що знає, а дурний не все знає, що каже.**
- **Шануй копійку: карбованець з копійок складається.**

Господарські поради

Плекаймо сади

Садівництво є однією з важливих ділянок в сільському господарстві. Воно забезпечує населення в цінні продукти харчування: яблука, груші, сливи, різні ягоди, виноград і інші, які мають в своєму складі цукри, кислоти, вітаміни, мінеральні солі та багато інших речовин, необхідних для нашого організму.

Сади прикрашують наші села, оздоровляють місцевість, в якій живемо, впливають на поліпшення клімату, зменшують посуху, підносять вогкість та очищають повітря.

Все це промовляє за тим, щоб селяни масово займались садівництвом. Садок біля хати — це оспіваний поетами краєвид України. Наш народ має глибоко закорінену любов до садівництва. Отже слід, щоб і українці, які проживають поза межами України, також пишалися традиційними навиками наших селян та плекали сади.

Поруч сентименту та патріотизму плекання садів дає садівникам величезні користі лише при умові, якщо зуміємо вести наш сад господарно, раціонально, дотримуючись всіх технологічних вказівок.

ГРУПИ ОВОЧЕВИХ РОСЛИН

Овочеві та ягідні рослини дуже різноманітні. В межах однієї породи дерева яблуні, груші, сливи начисляється по кілька тисяч різних сортів. Яблуня має більше чим 10 тисяч відмін, груша — понад 5 тисяч, слива майже дві тисячі, вишні і черешні понад 1.500 відмін.

Овочі і ягідні культури, згідно з їх природним пристосуванням розділяють на п'ять груп:

1. Зерняткові (яблуні, груші, айва, горобина, мушмула, глід, ігра).
2. Кісточкові (вишня, черешня, слива, терен, алича, абрикос, персик).
3. Ягідні (виноград, агрус, смородина, порічки, малина, ожина, суниці, полуниці).

4. Горіхоплідні (ліщина, волоський горіх, фісташки, мигдал).
5. Субтропічні (цитрусові — апельсини, лимон, мандарин, хурма, маслина, гранат, інжир).

З названих овочевих і ягідних рослин найбільше поширені в наших умовах є: зерняткові — яблуня і груша; кісточкові: вишня, черешня, сливи; ягідні — агрус, порічки, малини, суниці; горіхоплідні — ліщина, волоський горіх.

Садівництвом можна займатися двояким способом: годувати та збувати тільки дички або підщепи; плекати сад і збувати готові овочі або ще й перетворювати їх.

ВИРОЩУВАННЯ ДИЧОК

Приготування грунту. Під дички треба орати грунт восени плугом з передплужником глибиною до 30 см. На підзолистих грунтах треба орати так, щоб не видобути мертвика, а одночасно нижній шар землі треба порушити грунтопоглиблювачем.

Навесні, як тільки грунт можна обробляти, треба землю закультивувати, заборонувати та завалкувати. В сухих районах всю підготовку грунту можна робити восени. Ранньою весною треба поле лише заборонувати.

Посів. Насіння яблуні і груші можна висівати навесні і восени, але кращі наслідки одержується при ранньому весняному посіві. Насіння висіяне восени не завжди є достатньо дозріле, щоб могло добре сходити, часто сходи є дуже рідкі. Крім того при легких зимах насіння пошкоджують миші.

Ручний посів насіння треба робити рядками під шнур у борозни, зроблені сапою. На легких грунтах насіння треба загорнути на глибину 3—4 см, на більш важких грунтах — на 2—3 см.

Для своєчасного проведення обробітку грунту на засіяній ділянці добре було б висівати насіння разом з вівсом. Овес посходить раніше і позначить рядки. Як вже появляться сходи дичок, тоді треба овес обережно повиривати. Щоб зберегти в грунті вологу і забезпечити рівні сходи насіння, треба після сівби покрити рядки перегноєм або торфом.

Сходи овочевих культур є дуже вражливі на ущільнення (засклепления) грунту і утворення земляної кори. Тому треба розпушувати грунт на посівній ділянці своєчасно і дуже докладно. Густі сходи треба проріджувати. Перше проріджування треба провести по утворенню на сіянцях першої пари листочків, рослину від рослини залишати на відстані 2—3 см. Друге проріджування — через 12—15 днів, залишаючи сіянці на відстані 4—6 см. При проріджуванні треба залишати більші і сильніші сіянці, а слабші вирівати.

Догляд за сіянцями

Протягом літа грунт на полі дичок треба удержати в розпушеному стані, нищити постійно бур'яни. В суху погоду сіянці необхідно поливати. Крім того, літом для посилення росту і одержання дичок кращої якості, залежно від потреби, можна дички підживляти (2—3 рази). Перший раз тоді, як рослини зміцніють та досягнуть висоту 8—10 см, другий раз через 15—20 днів після першого і втрете 15—20 днів після другого.

Рослини підживляються розчиненими азотними мінеральними добривами, приблизно 20—25 кг на 1 гектар. Можна також підживляти органічними добривами, зокрема гноївкою 350—400 відер на гектар. Розчиняти азотні добрива треба так, щоб на 1 кг мінералу дати 10 відер води, гноївку треба розпускати водою в 2—3 рази.

Добрива треба виливати в борозенки глибиною на 5—6 см, зроблені на відстані 10—12 см від рядків сіянців. Після того, як грунт вбере воду, борозни треба докладно загорнути. Якщо грунт сухий, то перед підживленням треба його полити водою. На ділянці протягом літа слід вести старанну боротьбу з шкідниками й грибковими хворобами. Викопувати дички треба в другій половині жовтня. Перед викопанням треба позривати листя. Копати лопатами. Треба звернути увагу, щоб довжина коріння була не менша як 20—22 см і щоб корінь не висихав.

Другий рік

Дички бажано садити осінню. Перед садінням варто дещо скоротити коріння дичок, залишаючи 16—18 см, одночасно повирізувати поламані і підмерзлі корені. Необхідно також скоротити стебло дички, висота її не повинна мати більше як 25—30 см. Відстань між рядками саджених дичок не може бути більша як 90—100 см, а в рядку між рослинами 35 см. Протягом літа у міжряддях і рядах треба розпушувати землю, нищити бур'яни та шкідники дерев. В сухих районах поливати рядки водою.

Окулірування. За кілька днів до окулірування на стовбурах дичок вирізуються всі бічні гілки на висоті 15—20 см. від землі. Перед окулюванням від кореневої шийки треба відгорнути землю і обгорнути нижню частину стовбура ганчіркою.

Окулірується дички тоді, коли кора добре відокремлюється, а пагони, з яких заготовляється живці, достатньо визріли, а найкраще тоді — як вже закінчать свій ріст. Робиться це десь в половині серпня. Черга окулірування повинна бути наступна: груша, яблуня, слива, вишня, черешня.

Після окулірування дички треба обгорнути землею, не присипаючи вічок. Одночасно треба розрушити грунт.

Третій рік:

Ранньою весною зрізуємо дички, залишаючи під вічками 12—15 см стовбура, щоб можна було відтак прив'язати ростучий вгору пагін. Дикі пороети, які виростають нижче і вище окулянта, треба вирізувати.

Крім окулірування часом стосується також щеплення живцями. Цим однак способом можна користуватись тільки тоді, як заокульовані вічка не прийнялись, або коли підщепи переросли. Живці щепимо весною. Способів щеплення є багато. Найчастіше застосовують такі: поліпшене капулірування, щеплення за кору, щеплення в розщеп. Живці до щеплення зрізуємо пізно восени. Зимою зберігати їх слід в підвалах у зволоженому піску.

Четвертий рік

Ранньою весною у защеплених однорічок формуємо крону. Є кілька способів формування корони, найбільшого однак поширення набули два: ярусний п'ятигілковий і безярусний.

Ярусний спосіб формування корони радить, щоб вищевстановленої висоти пня відрахувати вісім бруньок і поверх восьмої бруньки однорічку зрізують.

Коли пагони на однорічках досягнуть довжини 15—18 см, верхній з них залишити як провідний, а розташовані нижче прищеплюються, а відтак вирізують на кільце. З інших 4—5 пагонів твориться корона саджанця. Всі пагони, що утворюються на пню нижче корони, прищеплюються так, щоб вони залишались тільки 10—12 см завдовжки. Ці обрізані галузки сприяють потовщенню пня і тому не слід допускати, щоб вони виростали вгору. Треба їх часом кілька разів обтинати.

Формування корони безярусною системою. Весною однорічні яблуні і груші тих сортів, які мають пірамідальну форму корони, обрізують на висоті 105—110 см, а у сортів з розлогою короною — на висоті 110—115 см. Як розвинуться бічні гілки (пагони) довжиною 15—18 сантиметрів, вибирають з них чотири для заложення основних гілок корони. На висоті пня вибирають першу гілку корони, а з протилежного боку другу гілку корони. Відтак дальші дві гілки з протилежних сторін, які ростуть під прямим кутом до першої пори. Всі інші гілки витинають в кінці липня або на початку серпня.

ЗАВОДИМО САД

Треба мати на увазі, що овочеві дерева є багатолітні, вони на одному місці ростуть багато років, тому підбір місця під сад відіграє дуже велике значення. Але не тільки від цього залежить плодовитість і довговічність саду. Причин є багато: якість вибраного місця під сад, своєчасне заложення садозахисних насаджень, добору відповідних сортів, розміщення їх на площі, пересадкової підготовки грунту, якості гатунків, техніка садження та дальший догляд за садом.

Дерева треба садити восени не пізніше як за місяць до настання постійних морозів. Перед садженням всі саджанці повинні бути переглянуті. Обрізати всі пошкоджені корінці аж до здорового місця. Кореневу систему слід розмістити в ямі рівномірно, щоб корені не загинались. Землю добре втоптати, щоб вона добре притягала до коренів. Перед настанням морозів дерева треба обгорнути землею на висоту 30 см. Щоб зберегти у грунті вологу, весною лунки біля дерев прикриваємо соломистим гноєм або перепрілою соломою.

Пам'ятаймо, що не всі дерева самородні. Багато з них для нормального зав'язання плоду потребує перехресного запилення. Необхідно добирати такі сорти, щоб взаємно запилюватись, і садити їх не дальше як 40—50 м від себе.

НОРМУВАННЯ ПЛОДІВ

Дерева часто утворюють набагато більше цвіту та зав'язі ніж потрібно для одержання високих плодів. Яблуні і груші у повному плодоношенні дають іноді 100 тисяч цвітів, а для високих плодів вистачить 10 тисяч. Крім того, коли на деревах дуже рясний урожай, вони наступного року не цвітуть. Щоб давали плід кожного року, розріджуємо цвіт або молоді зав'язки. Це сприяє підвищенню якості плодів і закладання цвітових бруньок (зав'язків) для забезпечення плодоношення в наступному році. Кращі наслідки дає нормування цвітів ніж зав'язків.

ЗБИРАННЯ ПЛОДІВ ТА ЇХ ПЕРЕХОВУВАННЯ

Як передчасне так і пізнє збирання плодів приносить втрати та обнижує якість врожаю. Передчасно зібрані плоди при переховуванню швидко в'януть, морщаться і не набувають властивого їм смаку, аромату і кольору. При пізньому збиранні багато плодів опадає з дерева, механічно пошкоджується, втрачає торгову вартість. Беручи до уваги, що більшість плодів може достигати при зберіганні, збирання краще починати на кілька днів раніше. Збираємо тільки в суху погоду, після того як вже з дерев спаде роса. З фруктами необхідно обходитись дуже обережно, не чавити та не товкти. До переховування вибирають плоди найздоровіші. В наших умовах найбільше зберігаються яблука. До цього надаються однак тільки осінні та зимові сорти. Серед зимових сортів є такі, що ще восени стають придатними для споживання, але можуть вони мимо цього, без шкоди для їхньої якості, зберігатися до березня, а деякі і довше. До таких сортів належать: кальвіль сніговий, кальвіль мліївський, канділь синап та інші. Такі сорти, як бойкен, сари, синап, ренет шампанський, можуть зберігатись до червня, а ренет симиринка ще довше.

Щоб втрати плодів довести до мінімуму, пакують їх у меншу тару і загортають в папір. В плодосховищі без штучного охолодження яблука зберігається при температурі від +0.5 до +5° і відносній вологості повітря 85—95%. Зимою не можна допустити, щоб температура знижувалась нижче +2° — +3°, бо плоди можуть приморозитись. Весною, як температура підноситься до +10°, яблука треба скоро продати або перенести до льодовні.

І. Г.

— Скажіть, будь ласка, де живе Петро Сорокопуд?

— Та це ж ви самі...

— Та я знаю, але скажіть, де він живе?

ХИТРИЙ ХЛОПЕЦЬ

— Мамо, дайте мені горіхів.

— Добре, візьми собі повну жменю.

— Аж повну жменю? То ви, мамо зачерпніть, бо ваша жменя більша.

ЗАСНУВАННЯ ПРИСАДИБНОЇ ПАСІКИ

Бджільництво не тільки цікава, але й корисна для держави і власника-пасічника ділянка господарства. Новий пасічник повинен почати пасічництво від ознайомлення з фаховою літературою — місячником «Пщелярство» в польській мові (замовити в «Руху» або у листоноші), з «Порадником пасічника» та книжкою «Недуги бджіл та боротьба з хворобами». Всі ці посібники можна придбати в пов. «Домі культури». Багато можна скористатися вступаючи в члени повітової «Спілки пасічників».

Заснування пасіки вимагає наявності угідь з медоносними рослинами, щоб не треба було перевозити бджіл на відстань 7—8 км на багатші пожитки Для нової присадибної пасіки спочатку купують 1—2 вулики бджіл в квітні-травні разом з вуликами і стільниковими рамками: В той час бджоляна сім'я повинна густо покривати 8—9 рамок У вулику повинно бути 3—4 рамки з розплодом і 4—5 кг кормових запасів. Крім цього треба придбати 5—6 запасних стільникових рамок. Сім'я середньої сили густо покриває 6—7 рамок. Менші сім'ї — слабі і їх не слід купувати. При купівлі бджіл рекомендуємо порадитися знавця, щоб не купити хворих бджіл. Бджоли перевозиться після першого обльоту при температурі +15—20 градусів на відстань не менш 5—6 км, щоб вони не повернулись до попереднього власника.

Місце під пасіку повинно бути світле, затишне, немокре. Пасіку розташовуємо дальше від гною і господарських будинків, на відстані 10 метрів від головної вулиці. Вулики ставити на ніжках або кілочках заввишки 25—30 см, льотками на південний схід або на південь, дещо в тіні. Місце перед вуликами посипають піском і влаштовують водопій з тим, щоб бджоли не топилися.

Найбільш необхідним інвентарем для роботи з бджолами є димар, сітка на обличчя, пасічний ніж, скрябочка, долото, дошка-лекало для навощування рамок, оцинкований дріт груб. 0,3 мм, рійниця, клітка на матку та медогонка.

Догляд за бджолами залежить від пори року та стану бджільних сімей. Кожну сім'ю оглядають в середньому один раз на тиждень. Бджолам треба допомагати і не перешкоджати в їх праці. Весною бджоли можуть терпіти від непогоди, голоду і холоду. Тоді треба утеплити та звузити гнізда бджіл та підкормити цукровим сиропом.

Влітку під час спеки слід притінювати вулики, щоб бджолам не було гаряче. При огляді бджіл виявляють, чи в гнізді є корм, матка, яка сила сім'ї, чи матка інтенсивно відкладає яйця. Всі спостереження й недоліки записувати в заздалегідь приготований блокнот.

Якщо корму не вистачає, його дають в запасних рамках, замінюючи порожні стільникові рамки — медовими, або наповнюють годівниці («подкармячкі») сиропом (1 кг цукру на 1 кг кип'ятку) в теплому стані (37° по Цельсію).

Коли у вулику матки немає, дають запасну матку або приєднують безматкову сім'ю до такої, що має матку. Огляд гнізда сім'І ви-

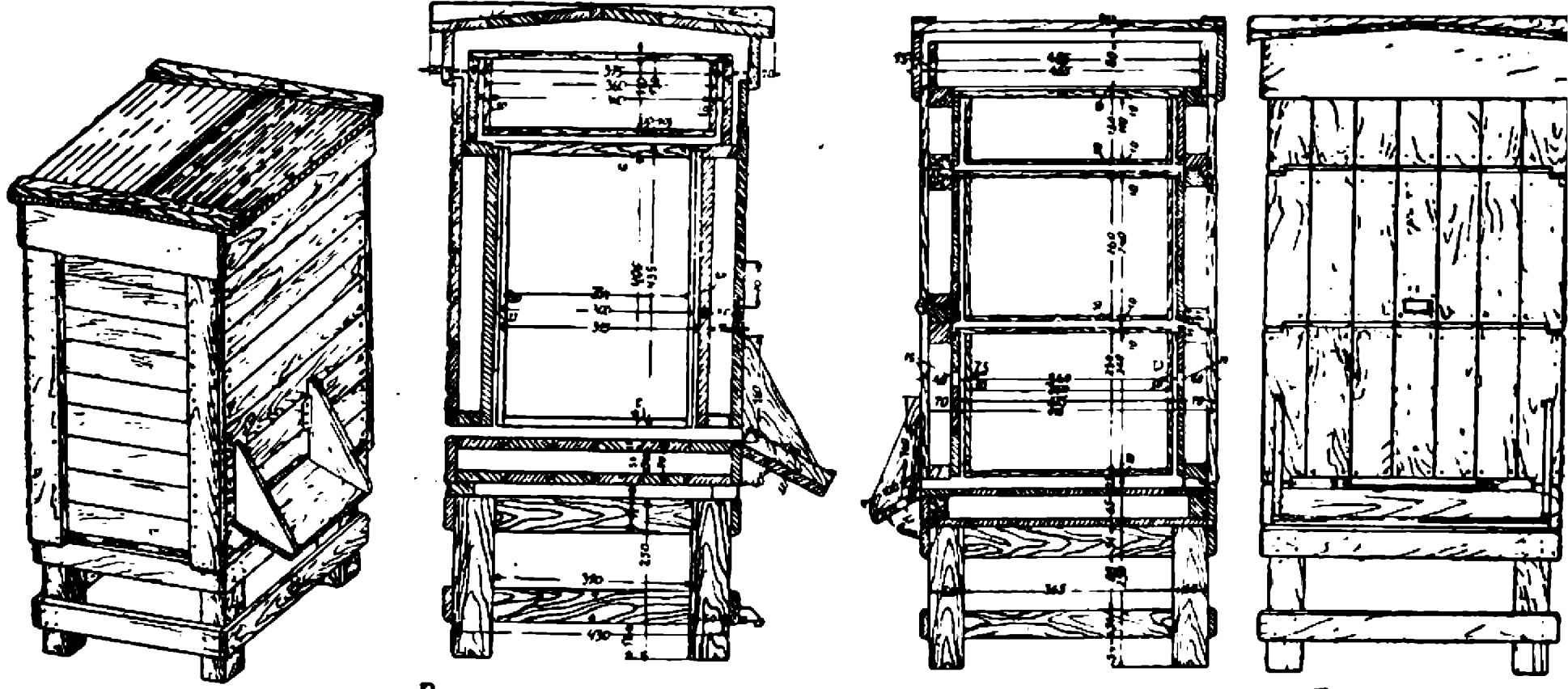

Вулик варшавський повіра в перспективі

Вулик варшавський в поперечному перекрою

Вулик великопольський в поперечному перекрою

Передня стінка вулика великопольського

конують при 14—15 град. тепла, спокійно і якнайшвидше. У вулику залишаємо тільки рамки, які добре вкривають бджоли, а решту виймаємо. Під час швидкого огляду рамок з вулика їх не виймають (не підносять), а лише пересовують, очищають дно вулика від мертвих бджіл (підмору), виявляють наявність та якість матки, запаси меду, кількість рамок в гнізді з кормом та розплодом і санітарний стан сім'ї.

Перед працею в пасіці руки слід мити в теплій воді простим милом (без запаху) та бути в чистій одежі.

В міру збільшення бджоляних сімей, гнізда їх розширюють, даючи маломедні яснокоричневі стільники. Перше поширення гнізда проводять тоді, коли на одній з крайніх рамок матка почне відкладати яйця, а бджоли «побілюють» свіжим воском (ясножовтого кольору) стільникові рамки.

При наявності значного взятку сім'ям додають по одній рамці штучної вощини і по 1 запасній стільниковій рамці, сильним сім'ям можна давати по дві рамки вощини, які ставлять поряд з крайньою рамкою, в якій є розплід.

Від другої половини травня, під час багатого взятку в гнізда сімей ставлять будівельні рамки (без вощини), в яких бджоли самі будують стільники. Такі стільники витинається після 5—6 днів і перетоплюється в сонячних воскотопках на віск. Необхідно, щоб не пізніш кінця травня або початку червня кожна сім'я займала не менш 12—15 рамок вулика і зберігала цю силу аж до кінця головного збору.

Для швидкого розмноження бджіл необхідно, щоб бджоляні сім'ї завжди мали досить корму у вуликах — не менш 4—6 кг меду і 1—2 рамки з пергою та постійний взяток в природі.

Перед головним збором приходять строки роїння, яке можна в значній мірі регулювати. При природному роїнні ранні рої т.зв. перваки і дружаки, що виходять за 5—6 тижнів до головного збору, використовують до збільшення пасіки або роблять відводки.

Відводки утворюють так: під час доброго льоту бджіл від сильної високопродуктивної сім'ї беруть 4—5 рамок, добре вкритих молодими бджолами, і ставлять їх в новий вулик та струшують сюди

бджоли ще з однієї-двох рамок. При цьому треба стежити, щоб до відводка не перенести матки від матірної сім'ї, а також треба подбати, щоб в новий вулик були вложені зо 2 рамки з початим розпадом (червою) та не менш 2—4 кг меду.

Відводкам подається в годівницях по півлітра води кожні 3—4 дні. Лоток дуже зменшують, а сім'ю добре отеплюють матами.

Надвечір, після 3—4 годин, цьому відводкові дають маточник, або матку, найбезпечніше в кліточці. Це повністю забезпечує прийняття матки сім'єю. На присадибних пасіках для одержання маточників використовують природне роїння.

Після виходу матки можна відводок підсилювати бджолами з других сильних сімей (під наглядом доброго фахівця!) або запечатаним розплодом. Після запліднення молодої матки (5—12 днів) вживають заходів, які забезпечують дальше швидке зростання відводка, що нерідко забезпечує себе кормом на зиму, а то й дає товарний мед.

Заміну старих (дворічних) маток на молодих в основних сім'ях проводять влітку після головного збору.

Відкачувати мед з вуликів треба в зрілому стані, коли бджоли запечатають його у верхній частині стільників до 1/4, а то й до половини рамки. Запізнення з відкачуванням меду може зменшити медозбір, а знов незрілий мед може зіпсуватися.

Після головного збору і відкачання, якщо не вивозять пасіку на вересневий збір, то забезпечують її на зиму по 5—6 повних медових рамок та по 2 рамки з пергою на бджолосім'ю. Відтак проводять восени головну ревізію сімей — укладають гнізда, забирають зайві рамки, визначають кількість корму тощо. У вуликах не слід залишати рамок з вощиною та молодими стільниками, в яких ще не вирощувався розплід.

Період осіннього нарощування бджіл, які будуть зимувати, триває протягом серпня та першої половини вересня. В цей час матки інтенсивно кладуть яйця, але при умові, що в природі є ще взяток. Якщо немає, то бджоли треба підгодувати сиропом — 150—200 гр. на одну сім'ю денно пропорціонально цукру з перевареною водою (1 : 1), а для доповнення корму на зиму дають денно по 2—3 ложки густішого сиропу — 2 частини цукру і 1 перевареної води.

У вересні вулики готують до зимівлі і при цьому стежать, щоб у вуликах були тільки стільникові рамки з медом або пожитим сиропом — не менш, як по 2 кг в одній рамці. Таких рамок у вулику залишається 6—7, тобто від 12 до 16 кг корму для одної сім'ї.

Менші сім'ї — 4—5 рамкові — краще залишати на зиму по 2 сім'ї в одному вулику, але перегородженому фанерною дошкою.

У нас бджоли зимують переважно на дворі у затишному місці, щоб ні кури, ні худоба не тривожили їх. Гнізда бджіл утеплюють бічними та горішніми матами або соломою (ніколи сіном або листям!), лотки дещо звужують. Треба мати на увазі, що зайве утеплення шкідливе, особливо при відсутності вентиляції у вуликах.

Взимку догляд за пасікою обмежений. Треба тільки гумовою трубкою, встановленою в лоток, вислухувати, що діється у вулику. Якщо чути низький, «густий» шум, то це значить, що бджоли добре зимують.

ПІДКОРМЛЕННЯ БДЖІЛ

Від постійного забезпечення бджіл в запас корму — меду й перги залежить розвій сімей через цілий сезон, а від того доход товарного меду і воску.

Тому основну увагу протягом усього пасічного сезону треба приділяти забезпеченню бджіл кормом. Мед бджоли зуживають на витворення життєвої енергії і теплоти в вулику. Перга — це головна пожива личинок, як рівнож пожива бджіл-годівниць і тих, що виділяють віск при будові стільників. Дорослі бджоли перги майже не споживають. Літом протягом дня доросла бджола з'їдає біля 4,2 міліграма меду і 0,3 мілігр. перги. На вирощення однієї личинки через цілий її період розвитку потрібно — 114 міліграмів меду і 894 міліграми перги. На вирощення 1 кг молодих бджіл потрібно 1.140 грамів меду і 894 грами перги. На продукцію 1 кг воску бджоли зуживають коло 3,6 кг меду. Сильна сім'я протягом року зуживає від 90 до 100 кг меду і коло 15 кг перги. Тому з браку відповідної кормової бази і браку пожиткових угідь бджоловоди піддають сім'ям сироп з цукру, густу ситу, медове тісто або цукрові плити, залежно від пори року.

ПІДКОРМЛЕННЯ ВЕСНОЮ

Коли після першої ревізії пасічник стверджує брак корму в вуликах і якщо не має запасових стільникових рамок з медом, він піддає бджолам сироп з цукру або ситу.

При теплій погоді дають сироп в пропорції 1 : 1 (на 1 кг цукру 1 кг кип'ятку). На одноразове підкормлення одній сім'ї дають 2—3 лтр сиропу до годівниці в вечірню пору при звужених лотках. В холодні дні дають ситу, яку виготовляється з 4 частин меду на 1 частину кип'ятку. Рівнож в таку погоду можна давати медове тісто, яке виготовляється в той спосіб, що на 1 кг цукру «пудру» додають розігрітий мед і місять як тісто на вареники. Чим довше місять (1/2—1 год.), тим тісто ліпше. Підігрітий до 50 градусів мед студять і доливають до пудру поволі аж зробиться тісто. Таке тісто завивається в термо і кладуть поперек рамок по верху. Якщо в вуликах стосується міжрамкові бруски, в той час забирають 2—3 бруски і в те місце кладуть корм та отеплюють гнізда.

СПЕКУЛЯЦІЙНЕ ПІДКОРМЛЮВАННЯ (НА СИЛУ)

Спекуляційне підкормлення полягає на тому, що бджолам щодня ввечері подаються малі кількості сиропу (1 : 1) по 200 грам в годівниці. Таке підкормлювання має на цілі прискорити нарощування сили в сім'ї перед зближенням головного взятку. Воно витворює в сім'ї враження, що в природі є нектар. Матка інтенсивно відкладає яйця і тим самим в значній мірі приспішує розмноження бджіл.

ПІДКОРМЛЮВАННЯ ЛІТОМ

Якщо виникне несприятлива погода, довготривалі дощі та холод, тоді літом також підкормлюють бджоли. Рівнож літом підкормлюють нові відводки. В той період подають бджолам сироп тугістю 1 : 1 в годівницях залежно від запасів в вулику (3 літри сиропу — по 1/2 літра одноразово).

ОСІННЄ ПІДКОРМЛЕННЯ

Після закінчення головного взятку тобто біля половини серпня, а дехто вивозить бджіл на пожитки біля половини вересня, підкормлюють бджіл на зиму. В той період сироп виготовляють з 2 частин цукру на 1 частину кип'ятку (2 : 1), або 3 частини цукру на 1 частину кип'ятку (3 :).

Сироп подають в годівницях ввечері в присмерку при звужених лотках, щоб уникнути грабунку і польоту бджіл. Одноразово дають 3/4—1 літр з розрахунком 8—10 кг сиропу на одну сім'ю, залежно від потреби.

Коли підкормлювання бджіл розпочинається в серпні, то щоденно ввечері на кожну бджолину сім'ю витрачають по ½ літра сиропу (2 : 1). Тоді бджоляні сім'ї з молодими матками інтенсивніше нарощують молодих бджіл. Якщо б дати бджолам відразу більшу кількість сиропу, то вони заллють усі сітльникові рамки й матка не матиме місця на відкладання яєць.

Після закінчення підкормлювання біля другої декади жовтня підкормлювання припиняють, а по докладній ревізії наявності запасів корму на зиму знову поновляють зауважені браки одноразово. В кінці підкормлювання іноді пасічники додатково подають ще по 0,25 кг сиропу тугістю 1 : 1, щоб рідким сиропом ліпше запечатати корм на зиму.

При цьому подається до уваги пасічників, що пізнє підкормлювання на зиму може викликати у бджіл понос — бігунку або ферментацію сиропу внаслідок холодних ночей. Бігунка і ферментація — це причини захворювання бджіл.

Петро ГОЛОВАТИЙ

На сільськогосподарські теми

Сільське господарство Польщі, як ніколи, має великі можливості суспільного та продукційного розвитку. Від 1960 по 1965 р. рільництво одержить від держави майже 26 мільярдів зл. в рамках програми фонду розвитку рільництва.

Кожна громада має свого агронома-дорадника для селян, який завжди приходить кожному з допомогою, яка, до речі, є безплатною.

Кожне село, яке організувало рільничий гурток та купило трактори і машини для громадського вжитку, одержує під ПОМ-у безплатну інструкторсько-технічну поміч.

Держава незалежно від ФРР призначає великі суми на меліорацію, боротьбу з стихійними нещастями та шкідниками рослин і садів, на побудову в селах водопроводів, електрифікацію тощо.

Всі ці заходи спрямовані на поліпшення становища селян, для підвищення врожайності і стабільності сільського господарства. Завдяки цьому підвищується заможність селян, зростає рільнича культура і стремління якнайшвидше забезпечити все зростаючі потреби населення на крайові продукти.

Від 1950 р. в Польщі щорічно збільшується число населення на півмільйона. В 1950 році в Польщі жило 25 мільйонів громадян,

а вже в 1958 році було їх 29 мільйонів. Зараз є вже понад 30 мільйонів. Як бачимо протягом десяти років число мешканців збільшилось на 20%.

А тепер гляньмо на продукцію. В 1949 році на одного мешканця припадало 487,5 кг збіжжя, а в 1958 році тільки 470 кг збіжжя, хоч в цей час врожайність збільшилась на 2.5 кг з кожного гектара. Продукція натомість на голову населення зменшилась в зв'язку з великим приростом населення, яка безперечно пропорціонально відстає від приросту.

Дещо краще виглядає справа в тваринництві. В 1949 році випродуковано та доставлено на ринок 1.028 тис. тонн м'яса, а в 1958 році 2.235 тис. тонн. Як бачимо, продукція м'яса зросла на одну особу, незважаючи на високий приріст. Продукція м'яса збільшилася більше як на 100%, а населення тільки на 20%.

Важливе й те, що цю продукцію мусить підносити щораз то менше відносне число працюючих людей в сільському господарстві. Протягом останніх 10 літ число мешканців села майже не збільшилось, а число міського населення зросло в два рази. І треба взяти під увагу, що цей стан буде змінюватися на користь міста.

Це, в свою чергу, означає, що продуктивність праці польського селянина зростатиме. Якщо в 1950 році треба було для оброблення 1 гектара пшениці 25 робочоднів однієї людини, то вже сьогодні треба це зробити за 10—12 днів.

ЯКІ Є МОЖЛИВОСТІ?

Треба признати, що наше рільництво має великі питомі можливості, не говорячи про резерви, які виявляються ще більші. Порівняймо деякі цифри Польщі, НДР та Чехословаччини відносно годівлі тварин на м'ясо в 1958 році:

В Польщі на 100 га припадало 40,2 штук худоби та 58,6 свиней
НДР на 100 га припадало 57,5 штук худоби та 129 свиней
Чехословаччині на 100 га припадало 56 штук худоби та 73 свиней

Хоч в Польщі поголів'я тварин зростає з року на рік, дається це з великими труднощами із-за недостачі паші внаслідок невикористаних можливостей. Луки й пасовиська не доведені до повної культури, не змеліоровані та нераціонально загосподарьовані. Таких лук начислюється приблизно півтора мільйона гектарів. Держава в п'ятирічному плані відпустила на загосподарювання цих грунтів 17 мільярдів зл., не враховуючи сум, які на це можуть визначити самі села із свойого ФРР. Щоб ці величезні гроші раціонально та продуктивно використати, треба організованої ініціативи самих селян, їх господарського хисту.

В останніх роках майже всі передові, під оглядом сільського господарства, країни досягли величезних успіхів в тваринництві завдяки розповсюдженню продукції кукурудзи, яка є щедрим джерелом дешевих і високоякісних кормів. Ні одна рослина не дає з гектара такої великої кількості кормових одиниць як кукурудза. Всякі проби доповнити недостаток кормів засівами конюшини, люцерни чи буряків не розв'язують проблеми. Чому?

Ми вже бачили, що в Польщі замало продукується і збіжжя і м'яса. Якщо б через збільшення посівної площі кормовими культурами зменшити посівну площу збіжжя, тоді необхідно, щоб врожай-

ність зернових культур піднеслась протягом двох-трьох літ на кількадесят відсотків. Цього досягти важко. Сіючи кукурудзу, можна з одного гектара зібрати навіть 10 разів більше кормових одиниць, ніж з такої самої площі засіяної конюшиною чи люцерною. В цей спосіб мінімальне обмеження посівної площі зернових може розв'язати в радикальний спосіб складну проблему недостачі кормів. Але зміна посівної структури не розв'яже проблеми збільшення загальної продукції. Щоправда зміна посівної структури дає кращі можливості приготування грунту під засіви, але головним і вирішальним фактором завжди будуть раціональне угноювання, високоякісне насіння, старанна обробка та своєчасний засів.

УГНОЮВАННЯ ГРУНТУ

В 1959 році хімічна промисловість продукувала стільки мінеральних добрив, що їх припадало приблизно 47 кг на 1 гектар. Така доза корму для рослини може підвищити врожайність приблизно до 15 центнерів збіжжя з гектара. Щоб досягти врожаю 17—18 ц з 1 га слід дати на кожний гектар біля 80 кг хімічних добрив: фосфору, азоту та потасу. Таку кількість добрив сільське господарство одержить вже за два-три роки. Крім мінеральних добрив, селяни повинні також більш раціонально господарювати гноєм. Йдеться про його переховування та доставу на поля. Дослідники обчислили, що внаслідок злого переховування та ще гіршого транспорту гною, з нього випаровує в повітря майже 40% азоту. Грунт крім необхідної кількості хімічних речовин одержує безкорисну солому. Цієї проблеми сільське господарство не могло розв'язати протягом довгих десятиліть. Між транспортом гною, а оранням завжди минало 2—3 дні, а то й більше. Щойно тепер, коли держава прийшла з великою допомогою для рільництва, можна продовж (без перебільшення) кількох годин вивезти та приорати гній. В таких умовах вартість гною та користь з нього куди більша.

НАСІННЕ ГОСПОДАРСТВО

Добре, якісне, дородне насіння має такий же вплив на врожай рослин як уноєння, добра обробка та сприятлива погода. Так, як трудно сподіватися від хворих батьків здорової дитини, так не можна сподіватись доброго врожаю від кволого якісно насіння. Ця проблема непокоїть державу і всіх селян. За вказівками держави багато ПГР займається виключно продукцією насіння. Багато кращих селянських господарств включилось вже також до продукції насіння та забезпечують цілі села високоякісним добірним насінням. Рільничі гуртки на загосподарьованих спільно державних грунтах також зайнялись масовою продукцією насіння різних рослин. Все-таки ще чогось не вистачає.

Раціональне насінне господарство вимагає тісної співпраці селян. Якщо на одному полі посіємо некваліфіковане зерно, а на сусідньому кваліфіковане, з останнього також не буде доброго насіння. Некваліфіковані рослини запилятимуть кваліфіковані, а тим самим вони втратять свою насінну вартість. Отже необхідно, щоб продукцією і репродукцією насіння зайнялись цілі села, або більшість господарств. Щоб засівали кваліфіковане зерно поруч себе в більших

масивах, тоді тільки невелика кількість засівів, розташованих на межах цього масиву, матиме меншу вартість. Решта збереже як насінну, так і споживчу вартість.

ЯК ПОБІЛЬШИТИ ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ?

Щоб піднести на вищий рівень с/госп. а тим самим підвищити врожайність, твердо дотримуючись агротехнічних вимог, продуктивність праці селян повинна збільшитись майже в кілька разів. Можливості людини обмежені, тому держава призначила більшість фонду на розвиток рільництва та підвищення продуктивності людської праці, тобто на механізацію. При одночасному скороченні робочого дня можна підвищити продуктивність праці, застосовуючи цілковиту механізацію в сільському господарстві.

Це дозволяє досягти:

— дешевшої обробки землі, ніж кіньми,
— забезпечення агротехнічних реченців всіх робіт,
— вищої якості обробки землі,
— піднесення продуктивності людської праці.

Одним трактором можна за один день виконати таку роботу, яка дорівнює 5 сильним коням, працюючих одинцем, або 10 коням, які працюють парами. Тобто один тракторист заступає п'ять людей. Це значить, що при допомозі тракторів можна продуктивність праці підвищити в п'ять разів. Можна в п'ять разів скоротити сівбу, жнива чи інші праці і не наробитися, як то дуже часто бачимо ще й сьогодні.

Обробка землі є багато дешевша. За обчисленням Інституту рільничої економіки, тракторами можна обробити землю наполовину дешевше ніж кіньми, а рівночасно піднести врожайність на селянських полях.

При скоро проведених жнивах можна до мінімуму обмежити втрати внаслідок висипляння зерна з колосків на землю. А треба пам'ятати, що як з одного колоска спаде одно зерно, то на площі 1 гектара селянин стратить більше як 150 кг зерна, тобто стільки, скільки посіяв. Значить тратить насіння.

Відноситься все це і до сінокосів, вивозки та розкидання гною, засіву сівалками і т.д. І хоч би селяни завели зразкове господарство насінням та гноєм, побільшили продукцію кормів, успішно боролись зі шкідниками с/госп. та стосували інші агротехнічні умови, важко собі уявити можливість підвищення врожайності без механізації польових робіт.

***

Велика програма розвитку сільського господарства, схвалена партією і урядом, вимагає він самих селян багато організаційної ініціативи, співпраці та всяких грошових витрат на суспільні інвестиції, необхідні для наших сіл. Чи то буде меліорація, чи побудова водопроводів, чи забезпечення в мінеральні добрива, чи продукція насіння, чи механізація, — всюди держава подає селянам щедру руку. Селяни в свою чергу повинні спільно, громадою братись за своє діло, по-господарську використати державну допомогу та вносити свій вклад в ім'я спільного добра всього народу.

І. Г.

Зберігання продуктів

Зберігання продуктів на льоду. При зберіганні продуктів на льоду не дозволяється класти їх безпосередньо на лід, а треба підстеляти під них чисту марлю.

Зберігання продуктів в електрохолодильних шафах. Для зберігання продуктів, які швидко псуються, наша промисловість випускає електрохолодільники.

Зберігання м'ясних продуктів без льоду. М'ясні продукти можна зберігати деякий час без льоду. Для цього в домашніх умовах застосовують різні способи, мета яких полягає в тому, щоб припинити доступ повітря до м'яса.

Для цього м'ясо заливають збираним молоком, накривають чистим рушником і ставлять у прохолодне місце. Молоко швидко згорнеться, щільно закриє м'ясо і не пропустить до нього повітря. Крім того, кислота, що є в молоці, створює несприятливі умови для життя і діяльності бактерій, які спричиняють псування м'яса.

В таких умовах м'ясо зберігається протягом тижня свіжим. Перед тим, як готувати з нього страву, треба м'ясо добре помити та обсушити рушником.

Є ще інший спосіб зберігання м'яса: в глибокий емальований посуд або глиняний горщик кладуть м'ясо і заливають окропом. Від окропу воно побіліє, тобто завариться верхній шар його білка, який перешкоджатиме доступу повітря. Зверху м'ясо треба залити топленим смальцем, який теж перешкоджатиме доступу повітря.

Щоб зберегти м'ясо від псування, його можна ще пересипати тертим хріном.

Запобігання псуванню м'ясних продуктів мухами. Влітку мухи псують м'ясо, відкладаючи в ньому свої яєчка. Запобігти цьому можна, зберігаючи його в холодному місці загорнутим у змоченій в міцному розсолі тканині.

Щоб зберегти від псування мухами шинку, слід поверхню, на якій немає шкірки, а також все місце навколо кістки натерти дрібно потовченим перцем.

Шинку від мух можна зберігати також у рідкому мішку, наповненому січкою з чистого сіна. Всередину кладуть шинку так, щоб січка з усіх боків закривала її. Мішок зав'язують і підвішують у сухому місці.

Усунення неприємного запаху м'яса. Часто від неправильного зберігання, особливо влітку, м'ясо набуває неприємного запаху, хоч воно ще придатне для споживання. Щоб усунути цей запах, треба у воду, де вариться м'ясо, покласти кілька шматочків деревного вугілля.

Так само можна усунути неприємний запах риби та капусти.

Поновлення соковитості шинки. При тривалому та неправильному зберіганні шинка втрачає соковитість. Щоб повернути її соковитість, треба відрізати від окістя скільки потрібно шматків і залити їх молоком. Через деякий час м'ясо набуває яскраво-червоного забарвлення, стає ніжним і втрачає зайвий солоний смак.

Зберігання риби без льоду. Щоб довше зберегти свіжу рибу, треба її випорожнити, вийняти зябра, витерти всю порожнину насухо.

Стежити за тим, щоб не залишилося слідів крові або слизу, а потім обкласти порожнину промокальним папером, попередньо просоченим сіллю та висушеним. Після цього кожну рибину загорнути в сухий чистий шматок бавовняної тканини. Добре зберігається риба в торф'яному порошку.

Зберігання яєць. Яйця швидко псуються під дією мікробів гниття, які проникають в них крізь пори шкаралупи. Тому, щоб зберегти яйця від псування, треба припинити доступ до них повітря.

Цього можна досягти так:

а) яйця миють, витирають насухо, обмазують чистим вазеліном і загортають в папір; укладати яйця в посудину треба гострим кінцем вниз;

б) вибирають свіжі яйця, кладуть їх гострим кінцем вниз у глиняний горщик, заливають 10%-ним розчином вапна так, щоб вапно покривало яйця, і зберігають у сухому холодному місці;

в) укладають яйця в ящичок, наповнений золою або висушеним у печі піском, і зберігають у сухому місці;

г) свіжі яйця занурюють у розчин саліцилової кислоти на 20 хв., виймають, обсушують на решеті і укладають у ящичок; для приготування розчину беруть 3 склянки води та 2 чайні ложки саліцилової кислоти; розчин можна використовувати кілька разів;

д) яйця в дротяному кошику або друшляку занурюють на 5 сек. в окріп; під шкаралупою утворюється тонка плівка з білка, яка зберігає яйця від псування протягом 6 місяців.

Надбиті яйця можна варити в підсоленій воді, загорнутими в пергаментний папір. Якщо яйця тріснули під час варіння, слід влити у воду трохи оцту і яйця не витечуть.

Короткочасне зберігання вершкового масла без льоду. Є кілька способів зберігання вершкового масла від псування, а саме:

а) масло потрібно добре промити, натоптати щільно в банку і зверху залити холодною посоленою водою, змінюючи її щодня;

б) масло добре промивають, розминають, солять і щільно набивають у глиняний горщик;

в) масло щільно укладають в кам'яний посуд, який потім ставлять у велику каструлю з водою і доводять її до кипіння; після цього знімають каструлю з вогню і, коли вода прохолоне, посудину з маслом виймають з каструлі та обв'язують пергаментним папером;

г) посудину з маслом ставлять у другу посудину з водою, яка повинна бути нижча від першої; посудину з маслом накривають мокрою тканиною так, щоб кінці її занурилися з усіх боків у воду; випаровуючись, вода підтримує в посудині з маслом низьку температуру, яка оберігає його від псування.

Усунення гіркості масла. Гіркість масла можна усунути такими способами:

а) спочатку згіркле масло добре промивають у розчині соди (1 чайну ложку на склянку води), а потім кілька разів у чистій воді; потім солять і обсушують куском полотна;

б) згіркле масло треба збити, як звичайно, з свіжим молоком (на 1,5 кг масла 6 склянок молока); спочатку масло розіб'ється, а потім знову зіб'ється; молоко злити, а масло промити у чистій воді;

в) залити масло окропом, добре розмішати його, дати прохолонути, вийняти, промити і посолити.

Зберігання олії. Олія порівняно швидко псується і гіркне на повітрі. Щоб запобігти цьому, треба в пляшку з олією долити зверху трошки горілки і щільно закрити корком; горілка з олією не змішується і ізолює її від повітря.

Усунення гіркості олії. В пляшку з олією слід покласти дрібок паленої магнезії, все добре збовтати і дати відстоятися; магнезія поступово осяде на дно, а олія стане прозорою і втратить гіркість.

Зберігання молока, вершків сметани. Щоб зберегти ці молочні продукти від скисання, їх наливають у скляну посудину, яку ставлять в другу посудину з холодною водою. Після цього посудину з молочними продуктами накривають мокрою тканиною, кінці якої занурюють у воду. Вода, випаровуючись, охолоджує молочні продукти і оберігає їх від скисання.

Щоб захистити молочні продукти від дії променів сонця, які прискорюють скисання молока, необхідно використовувати посуд оранжового кольору.

Скисання молока затримується, коли в нього покласти листок хріну.

Зберігання сиру. Беруть добре випарену діжечку або чисту глиняну полив'яну посудину, насипають на дно дрібної сухої солі, а потім сир кладуть так, щоб не залишилося порожніх місць, і накривають товстим чистим куском полотна, змоченим в міцній ропі. Поверх тканини кладуть чистий кружок і на нього невеликий камінь. Через кожні три дні треба знімати полотно, витирати краї посудини, змивати кружок і камінь окропом. Полотно треба випарити в кип'ятку без мила, викрутити— знову намочити у ропі і накрити ним сир.

Другий спосіб зберігання сиру полягає в тому, що укладений, як описано вище, сир заливають топленим вершковим маслом. Масло не псується, і його можна використовувати при виготовленні страв. Це найпевніший спосіб зберігання сиру.

Зберігання борошна. Пшеничне та житнє борошно не треба набивати в мішки і тримати довгий час в одному положенні. Час від часу борошно треба пересипати в інший мішок.

Зберігання хліба від засихання. Щоб хліб не засихав, його треба зберігати в металевому посуді, закритому покришкою. Сухий хліб можна розм'якшити. Для цього кладуть в металеву посудину, щільно закривши її покришкою. Потім цю посудину ставлять в другу посудину з гарячою водою і накривають товстою тканиною.

Коли вода прохолоне, хліб буде м'який.

Зберігання городини взимку. Щоб мати свіжу городину взимку, треба у приміщеннях, де вона зберігається, підтримувати належну температуру. Приміщення (льохи, підвали під будинками) не повинні бути дуже вогкими. Коли є загроза, що городина замерзне від сильних морозів, приміщення треба обігріти. Для цього у великий чавун кладуть гаряче вугілля і ставлять його на підлогу. Цієї теплоти досить, щоб городина не померзла.

Зберігання свіжої капусти. Для зберігання відбивають найтугіші головки, вирвані з корінням до морозів, обрізують верхнє зелене листя, зв'язують по дві головки за коріння і вішають у льоху на жердині або укладають на полиці в один ряд. Температура при зберіганні капусти повинна бути в межах від —1 до +1°.

Зберігання картоплі. Картоплю зберігають у льохах при температурі +4°. Перед тим, як зсипати у сховищі, її треба старанно відсор-

тувати та висушити. Картоплю можна також зберігати у ямах. Не глибоку яму, викопану на високому піскуватому, сухому місці, вистеляють дошками і до дна її встановляють зроблений з дощок витяжний душник. Зверху яму з картоплею закривають дошками, на дошки насипають шар сухої землі (до 40 см), на нього кладуть свіжий гній і знову шар землі. Навколо ями прокопують рівчачки, щоб стікала вода. При таких умовах картопля зберігається до весни.

Зберігання цибулі. Цибулю-ріпку зберігають у сухих підвалах при температурі від —1 до +20 °. У сховищі роблять полиці з рейок, на які насипають цибулю шаром 35—50 см. Перед засипанням цибулю обрізують, відокремлюючи сухі стебла, сортують і добре просушують. Сховища треба добре вентилювати.

Зберігання томатів. Для тривалого зберігання беруть зеленуваті томати. Укладають їх шарами в ящики, пересипають тирсою берези, осики або торфом і ставлять у темне приміщення з температурою 10—12°. Час від часу томати треба оглядати та відбирати стиглі або зіпсовані.

Зрілі томати зберігають в ящиках, пересипавши плоди торфом або тирсою берези, при температурі від 0 до +2°.

Зберігання квашеної капусти. Квашену капусту потрібно час від часу посипати зверху цукром-піском (одну столову ложку), який під дією мікроорганізмів перетворюється в оцет. Останній і оберігає капусту від псування.

Боротьба з цвіллю на солоних огірках. Беруть 40 г зерен чорної гірчиці, зав'язують їх в полотняну торбинку і занурюють в діжку з огірками.

Зберігання яблук і груш. Краще зберігаються зимові сорти. Плоди треба витерти досуха, загорнути в папір і покласти в ящики. Дно ящика застеляють папером, на нього насипають шар м'якої деревної стружки, а вже на неї рядками кладуть плоди. Перший шар плодів знову накривають аркушем паперу, на нього спочатку кладуть стружку, а потім другий шар плодів, загорнутих у папір і т.д.

Стружку треба брати з листяних порід дерев (осики, липи, берези), бо стружка з хвойних порід передає запах смоли плодам. Замість стружки можна використовувати потерть торфу, але ні в якому разі не солому, бо вона швидко зволожується, загниває і передає запах гнилі плодам. Плоди зберігають при температурі від —0,5 до +0,5°.

Зберігання слив. Сливи в ясну погоду обережно знімають з дерев з черенками, не торкаючись до плода руками. Потім зв'язують їх попарно і підвішують в холодному місці так, щоб вони не торкалися одна одної. Так сливи можуть зберігатися до весни. Зберігають сливи і в горщиках, пересипаючи їх піском. Накритий горщик заривають у підвалі в землю.

Сливи можна зберігати ще й так. Обчищені, без плівок і кісточок сливи накидають у пляшки з широкою шийкою, закупорюють корком і, обгорнувши кожну пляшку сіном або куском тканини, ставлять у велику каструлю з водою так, щоб шийки пляшок виглядали з води. Каструлю ставлять на вогонь і після того, як вода в ній закипить, знімають з вогню, охолоджують, обережно виймають пляшки, корки заливають смолою і ставлять у холодне місце. Доцільно на кілька днів пляшки поставити шийкою вниз, щоб корок просочився соком, який після висихання утворює непроникну плівку.

ТИРС ВЕНГРИНОВИЧ. КОНІ.

А. МЕНТУХ. ЛЮДИ.

АНТІН ВЕРБА

НА УХОДАХ

Біля Максимової хати економ пана Красновського верещав:

— Вас батогами! хлопська погань! Як завтра не вийдете на лан, засічу.

Максим мовчав покірно. Він просто застиг у низькому поклоні перед економом.

— Вийдемо, пане, вийдемо. Ще до сходу сонця підемо.

— Ну, дивись! Не послухаєш слова, то бучка послухаєш!..

Економ цмокнув на коня і помчав. Далекий гомін у селі свідчив, що панський слуга й інших виганяє на панщину.

До Максимової хати городами тихцем пробрався Василь Зарічний.

— Люто розправляється економ з нами — пожалівся.

— Ой, люто. На панщину жене, ягоди до двору нести наказує... То кури, то пшеницю, то горіхи давай...

— Бий їх сила небесная!..

А й ксьондз наказує, щоб до двірської каплиці в неділю замість до церкви йти... — бідкався Василь.

— Не дочекають вони! — скреготнув зубами Максим.

— Що ви, Максиме, задумали?

— На волю, куме, тільки на волю треба вибиратись.

— Голубчику, ви на волю, а я прийшов з вами попрощатись... Я вже готовий...

— Тоді підем разом... За цвинтарем зустрінемось.

— Де твої коні ночують — спитав Максим.

— На пасовиську.

— Ну, гаразд!

Тільки згуснули вечірні сутінки, вільняком над річкою Максим з жінкою пробралися на цвинтар. Тут чекав їх Василь.

— Ходім по коні — тихо промовив Максим. Коні паслися тої ночі навмисне у лузі.

Туди й попростували селяни.

Незабаром троє людей верхи мчало глухими дорогами на схід.

***

Максим з Василем поселились у степу на південь від Черкас. Стали вільними козаками. Навкруги лежала нічия земля. Розкинувся широкий степ і ліс над річкою. В степу паслися табуни диких коней, дрохви, сарни. Над плесами били крильми качки, гелгали дикі гуси. А у воді аж кишіло рибою. Бджоли до старих дуплявих дубів нанесли меду. В такій місцевості наші втікачі викопали дві землянки та почали господарювати. Недалеко від їхнього хутора жили втікачі з Волині. Вони вже загосподарились. Сіяли пшеницю, просо, завели худобу, вівці. Все добро охороняли зі зброєю в руках.

От із тими волинянами подружили наші подоляни. Вони помагали один одному в роботі, то сіяли, то збирали. То ловили диких коней, то полювали або тягнули хватками рибу. Весною та восени стригли овець, зимою шили кожухи та пряли вовну на одежу. Незабаром появились нові втікачі. Приїхали аж з Галичини дві польських сім'ї. Кацпер був муляром, а Франек — теслею. З такими ремісниками швидко побудовано хати.

До наших поселенців літом приходили люди з Київщини. Вони приносили залізо, порох і всякий крамничний товар. Часто просили козаків допомогти їм ловити рибу, полювати, ловити коней та вибирати мед.

Уходники на зиму зі своєю здобичею вибирались до своїх осель. А наші поселенці оставались зимувати.

***

Якось на весну Максим забрів далеко з худобою в степ. Тварини паслися, а він вигрівався на сонці в пахучій траві. Нараз його вухо вловило підозрілі голоси. Обережно вдрапавшись на курган, Максим оглянув околицю. Недалеко від нього високими травами просувались татарські вершники. Далі було видно табун їхньої худоби. Татари не помітили ані Максима, ані його череди.

Довго не задумуючись, Максим навернув свою худобу в сторону хуторів і хутко повідомив всіх про бачене. Мирні уходники відразу змінились в озброєних козаків. Навіть жінки засіли в траві з рушницями в руках. Частина уходників продерлась високою тирсою до татарського загону. Худоби й овець у нападників було чимало. Татари саме пекли баранину й збирались обідати. Максим розставив своїх людей так, щоб кожний наскочив на завчасу наміченого татарина. Козаки безшелесно підійшли до вогнищ. Було добре чути розмову кочівників. Грицько з Волині ще з полону розумів татарську мову.

— Тут десь повинні бути люди — сказав грубий татарин. Трава потолочена, а ось там палили ватру...

— Варто розглянутись — притакнув другий. Вночі наскочим і заберем їх, як баранів на аркани половимо.

Дальшу розмову перервав пронизливий свист Максима. Уходники так скочили на татар, що вони навіть не боронились. Кочівників швидко пов'язано. Відбиту худобу селяни загнали до хуторів.

Від того часу не було спокою від татар. Становище ще більше погіршилось, коли втік один з татарських бранців. Тоді уходники обрали Максима отаманом і жили в постійній готовості.

***

Якось біля Спаса, надвечір, загомоніло в степах. Того дня худоба вже була на хуторах. Мисливі та рибалки вернулися з ловів. Зразу було видно, що це хтось чужий там бродить. Максимові люди зайняли оборону. Сам отаман з парубками рушив у напрямку степового гамору. Виявилось, що це татари вели ясир. Вози були навантажені всяким добром. За возами і за кіньми на арканах ішла юрба люду, забраного в ясир.

Максим швидко оцінив силу татар. Він послав Омелька привести підмогу з хуторів. Сам з своїми козаками просувався степом за грабіжниками. Татари йшли поволі. Їх коні були втомлені. Самі вершники дрімали в сідлах. Коли надійшла підмога, козаки довгою дугою обступили непрошених гостей. На даний знак засвистіли стріли з луків, задзижчали кулі з рушниць. Татари попадали з коней. Інші поховались за вози і почали відстрілюватись. Частина козаків Максима перейшла на другу сторону табору і припустила атаку.

Грицько підповз до возів і почав розтинати пута невільникам. Поки це татари помітили, звільнені бранці вже сікли по них з луків, забраних на ворожих возах. У таборі розгорілася завзята боротьба. Число козаків побільшувалось з кожним звільненим з ясиру. Татар тимчасом ставало все менше. Врешті й останні здалися в полон. Максим оглянув побоїще. Серед мертвих татар він побачив чотирьох вбитих козаків та кількадцять бранців. Біля сорока чоловік визволено. Поміж ними були дівчата, парубки, а навіть діти. На татарських возах знайшлось багато всякого добра. Відбито також табун худоби.

Максим забрав побитих і визволених людей на хутір. Після похорону і перепочинку він сказав:

— Люди добрі, хто з вас хоче вертатись додому, хай вертається, хто хоче з нами лишитись, — ласкаво просимо...

Максимові залежало; щоб робочих і збройних рук залишилось якнайбільше. Вони не в одному могли б послужити загосподарьованим поселенцям.

На хуторах вирішили зостатись п'ять парубків та чотири молодих дівчини. Того й треба було Максимові. Інші визволенці, обдаровані всяким добром, рушили додому.

АНТІН ВЕРБА

У СІЧІ

Про багатство Максимівки — бо так назвали поселенці оселю отамана Максима — чутка докотилася до черкаського старости. Це був шляхтич жадний на чуже добро. Цей староста у Черкасах не нагадував свого попередника Дашковича, який гуртував козаків на боротьбу з татарами. Теперішній староста задумав закабалити вільних козаків Максимівки. Задумав поробити їх кріпаками, рабами. З цією метою він вислав і ротмістра Януша.

Гайдуки оточили Максимівку. Хитрий козацький отаман відразу зрозумів, що тут непереливки.

— Якщо будемо боронитися, спалять нас і, як баранів, переріжуть, — подумав. Тому він вирішив взятися на хитрощі.

Максим зустрінув ротмістра хлібом і сіллю. Вгостив військо міцним медком. Обдарував, чим було. Та пообіцяв старості вірне підданство.

Ледве ротмістр виїхав з села, скликано раду.

— Відтепер не жити нам спокійно в нашій слободі, — сказав Максим. — Нас, вільних козаків, хочуть уярмити.

Кому не жаль хати, кому не жаль корови, коня чи пасіки, хай іде зі мною на Запоріжжя. І так раніше чи пізніше усе заберуть ненажерливі пани.

Людям повисли голови. Максим дивився з болем на односельчан. По загорілому його обличчю на сиві вуса скотилася сльоза.

— Ми з вами, батьку отамане! — заявили рішуче молоді хлопці. — Замість хвости волам крутити, воліємо на Січ.

— І я з тобою! — сказав Андрій.

— А я вже тут складу свої кості, — сумно проказав старий пасічник Хома.

Виконання плану Максима прискорила смерть його дружини.

Так Максимівка поділилася. Одні подались на Запоріжжя, другі лишилися доживати віку в слободі.

***

Наприкінці літа 1585 року козаки отамана Максима прибули на острів Томаківку. Тут була розташована Запорізька Січ. На острові росли верболози. У вигідних затишних пристанях злегка погойдувалися довгі човни-чайки. У хащах побудовано дерев'яні укріплення. Їх звано засіками, або ще січами. У кожному засікові стояли козаки. На пагорбках здіймалися вгору вишки. На них вартувала сторожа, дивилась у далечінь. Як тільки з'являвся ворог, вартові на сполох запалювали суху траву. Тоді не тільки остров'яни, а й навколишнє населення підіймалося на оборону.

Втікачів з Максимівки затримано. Це зупинили їх козаки куреня отамана Туробийця.

Станувши перед отаманом, Максим просив прийняти себе й максимівчан до запорізького товариства.

— Козаки з вас, бачу, вийдуть непогані. Але зверніться до кошового отамана, — сказав Туробиець. — Він нам голова. З ним поговорите.

Кошовий отаман уважно вислухав сумну розповідь Максима. Розпитав про все. Трохи пожурився лихоліттям і вирішив:

— Зоставайтеся, браття, у нас. Отаман Туробиєць навчить вас козацької справи.

Максимівчани з посланцем від кошового прийшли знов до Туробийця. Отаман скерував їх до сотника Тарасюка. Сотник призначив Максимові курінь з очерету, покритий шкірою. У курені, наїжачившись, стояли списи, висіла потрібна кількість луків, шабель та рушниць. У кутку виднів мішок з кулешею, казан і сушена чи в'ялена на сонці риба.

— Розташовуйтесь, обідайте, відпочиньте, а завтра гуртом на козацьку раду.

— А де ж та рада буде? — спитав молодий Максимів козак.

— На майдані біля церкви, — пояснив провідник і вийшов з куреня.

***

Козацькі курені поставлено довкола великого майдану. У центрі майдану височіла церква. Весь майдан з куренями був загороджений і обведений ровом. Максимові козаки навіть не підкріпилися. Вони лягли на сухе сіно і швидко заснули. Другого дня всі з'явилися на раду. Тепер вони добре приглянулись до порядків на Січі. Бачили теслів, які виготовляли чайки. Чули дзенькіт ковалів у кузні. Бачили: кожум'як, шевців, кравців, рушничників та інших майстрів. Серед зібраного козацтва, крім українців, траплялися поляки, росіяни, молдавани, татари. А серед рушничників метушився навіть товстий німець.

Козаки станули на майдані просторим колом. Незабаром виступив гетьман з кошовим.

— Здорові були козаки! — привітався гетьман.

— Чолом, пане гетьмане! — гучно й рівно, по-військовому, відказало товариство.

Гетьман доповів про план походу на татар.

— У Херсоні, восени, нехрести влаштовують ярмарок невільників. Там нашого люду тьма-тьмуща. Невже ж ми не подамо руку дочкам і сестрам, своїм дітям? Підемо ж, панове браття, на татарів! Бий бусурманів! — гукнули козаки.

Товариству цей план був до подоби. І вони його одностайно схвалили.

— Вибираймо ж отамана походу, — вів далі гетьман.

Більшість козаків подала голос за Туробийцем.

Вибраний отаман вийшов на середину майдану. Він схилився доземно товариству. Подякував за шану, честь, довір'я.

— Ну, що ж готуйся в похід, брате отамане! — сказав гетьман і відійшов. Гучне козацьке «слава» провело його до куреня.

***

Отаман Туробиєць старанно готовив все до походу. Теслярі витісували з липового або з вербового дерева чайки. Потім обкладали їх очеретом, встановляли по 20 або 30 весел на кожному човні. Очеретяну оболонку давали тому, щоб чайки не тонули. До бочок кладено запаси поживи: воду, порох, рушниці, шаблі, списи та всякі

інші припаси, щоб вистачило для п'ятдесяти козаків. На кожній чайці ставились невеликі гармати гаківниці.

У той час, як одні ладнали чайки, другі вчилися: стріляти, битися списами, шаблями, їздити на конях, боронитись з-за табору возів та атакувати з чайок турецькі галери. Наші максимівчани мусили вивчати воєнну справу від початку. Хлопці відчули залізну дисципліну отамана Туробийця.

— Е, на Січі тобі не те, що в Максимівці! — бідкалися дещо зажурено наймолодші.

Не дивлячись на це, за місяць козаки отамана Туробийця були готові до походу.

Як їжак та заєць бігали наввипередки

Одного разу вийшов їжак з своєї нори подивитися на божий світ. Було то так під осінній час, у неділю. І ось що він собі погадав? «Піду я у поле роздивитися, як виглядає гречка і пшениця!» І пішов. Задумав собі, аби коротшою дорогою іти, то пішов навправець. Але поза корчем здибав його заєць, що обзирав капусту, чи велика виросла. «Го-го, — каже їжак, — скоре сотворіння тут!» — «А ти, — каже заєць, — такий твій рід віддавна, і ти такий, загинеш з твоїм ходом і з твоїми кривулями, з твоїми кривими ногами».

Їжака найдужче то узлостило, що він каже, що криві ноги. «Ти, — каже, — мене береш на сміх? Але як ти такий великий пан, то заложимось, хто кого переможе у бігу». І заклалися в п'ять дукатів і в пляшку горілки. Заєць і каже: «Ану, біжім». — «Ні, — каже їжак, — ще ні. Я піду ще додому і скажу жінці, аби знала, де я пішов». А заєць був тому рад, бо був голоден, і думає собі: «І це мені добре буде, бо попоїм капусти, то зможу ліпше бігати».

Приходить їжак до своєї нори і каже жінці: «Знаєш, жінко, маю клопіт». — «Який?» — каже. «Заложився з зайцем, хто кого переможе у бігу». Та й геть усе розказує за той заклад. «А ти не здурів, що берешся зайця перегнати?» — «Мовчи, жінко, — каже їжак, — якось-то буде. Ми, — каже, — мусимо виграти тих п'ять дукатів і пляшку горілки. Збирайся, жінко, і ходи зо мною разом». Ідуть вони разом, а по дорозі їжак учить жінку, що має робити. Каже: «Ми зараз там приходимо на ниву і я тебе поставлю у цім кінці в борозні, і ти маєш на цім місці стояти. Коли прибіжить заєць до тебе, так ти маєш казати: «Я вже тут!». А прийде він у той другий кінець до мене, то я так само скажу: «Я уже тут!»

Приходить він до зайця і каже: «Ну, я ,— каже, — вже готовий». Поставали вони в кінці ниви, заєць і каже: «Маємо бігти на команду: на команду — раз, два, три — маємо враз зачинати бігти». — «Добре!» Став заєць в одну борозну, а їжак у другу і на команду — раз, два, три — рушили до бігу. Заєць біжить, що сили має, у другий кінець ниви, а їжак зостався на місці. Прибігає заєць в кінець ниви, а там каже їжачиха: «Я уже тут!»

«Агі, — каже заєць, — та аби таке помело мене перебігало?! Ану, пробуймо ще раз». Заєць скочив знов до бігу, прибігає в кінець ниви, а їжак підйомився догори і каже: «Гов-гов! Я вже тут давно чекаю!» — «Агі! Ану біжім ще раз». Прибігає у другий кінець, а їжак знову там (а то була їжачиха). Так бігав він дев'яносто дев'ять раз, а за сотим разом як попробував бігти, як помоцував скільки сили мав, то й серед ниви трісь!

Отак скінчилася справа їжака з зайцем.

Ніколи не треба сміятися з бідного, хоч би який був нещасливий, бо сміх побиває.

В'юн і щука

Колись щука застукала в'юна у такім куточку, що не було куди йому утікати. Ото він бачить це горе та й каже: «Чи ви, паніматко, сповідались?» А вона каже: «Ні». Тоді він каже їй: «Ідіть же, я вас висповідаю, а тоді мене і з'їсте». Вона його питає: «А де ж ти мене висповідаєш?» Він каже: «Тут і церковця есть». Ото вона і послухала його, та й ідуть удвох до тої церковці. Він її привів до ятера та й каже: «Ідіть за мною». Вони улізли в ятір, — та вже і не вилізе, в'юнові ж сімнадцятеро дверей у тім ятері, то він зараз і вилiз, — та тоді бігає кругом ятера й каже їй: «Сиди, святоша поки прийде рибалка-міхоноша».

Як соловейко чоловіка розуму навчив

Один чоловік піймав соловейка і хотів його з'їсти. Але пташок каже до нього:

— Ні, ти мною не наїсися, чоловіче; краще пусти мене, і я тебе навчу трьох речей, які тобі у великій пригоді стануть.

Той чоловік втішився і пообіцяв відпустити, якщо той добре скаже.

І каже соловейко:

— Ніде того не їж, що не годиться. Ніде того не шкодуй, чого вже не можна повернути. Ніколи речам неподобним не вір.

Почувши це, чоловік пустив соловейка.

А соловейко хотів довідатись, чи навчився той чоловік його ради. Полетів угору і каже до нього:

— О-о-о! Зле зробив, що мене пустив! Якби ти знав, який я скарб у собі маю, ніколи не пустив би мене! Бо в мені є дорога і велика перлина; якби ти її дістав, зараз би багачем зробився.

Почувши те, чоловік дуже засмутився, підскочив угору до соловейка і просив, щоб він повернувся до нього.

Тоді соловейко каже:

— Тепер я пізнав, що ти дурний чоловік. Все, що я тебе вчив, пішло марно. І шкодуєш за тим, що вже не може повернутись. Неподобній речі ти повірив! Дивися, який я маленький. Де ж у мені може вміститися велика перлина?

Та й полетів собі.

АКРОСТИХИ

(Акростихи — вірші, в яких перші літери кожного рядка складають при читанні зверху вниз слово, фразу або віршований рядок).

ХТО БАБА?

Сидить хитра баба аж на версі граба.
«Ой, не злізу з граба! — дурить діток баба. —
Вловіть мені тую курочку рябую,
А я подарую грушку золотую».

ХТО ВОНА?

Лиха зима сховається,
А сонечко прогляне,
Сніжок води злякається.
Тихенько тануть стане, —
І здалеку бистресенько
Вона до нас прибуде,
Кому-кому любесенько,
А дітям більше буде.

ЩО ЗА ПТИЦЯ?

Між людьми, як пташка в'ється,
У людей і їсть, і п'є;
Ходить старець, просить, гнеться,
А у неї всюди є.

ЩО ЗАШКВАРЧИТЬ?

Колись давно і десь далеко
Один ледаченький козак
Ввесь вік прожив, як кажуть, легко,
Бо добре жити так.
Аж і йому поталанило,
Свиня навчила, як робить:
Клади на сковородку діло,
А потім їж, як зашкварчить.

ЖИРНА ГУСКА

Покупець: — Покажіть мені якусь жирну гуску.
Продавець: — Почекайте хвилинку, зараз прийде моя заступниця.

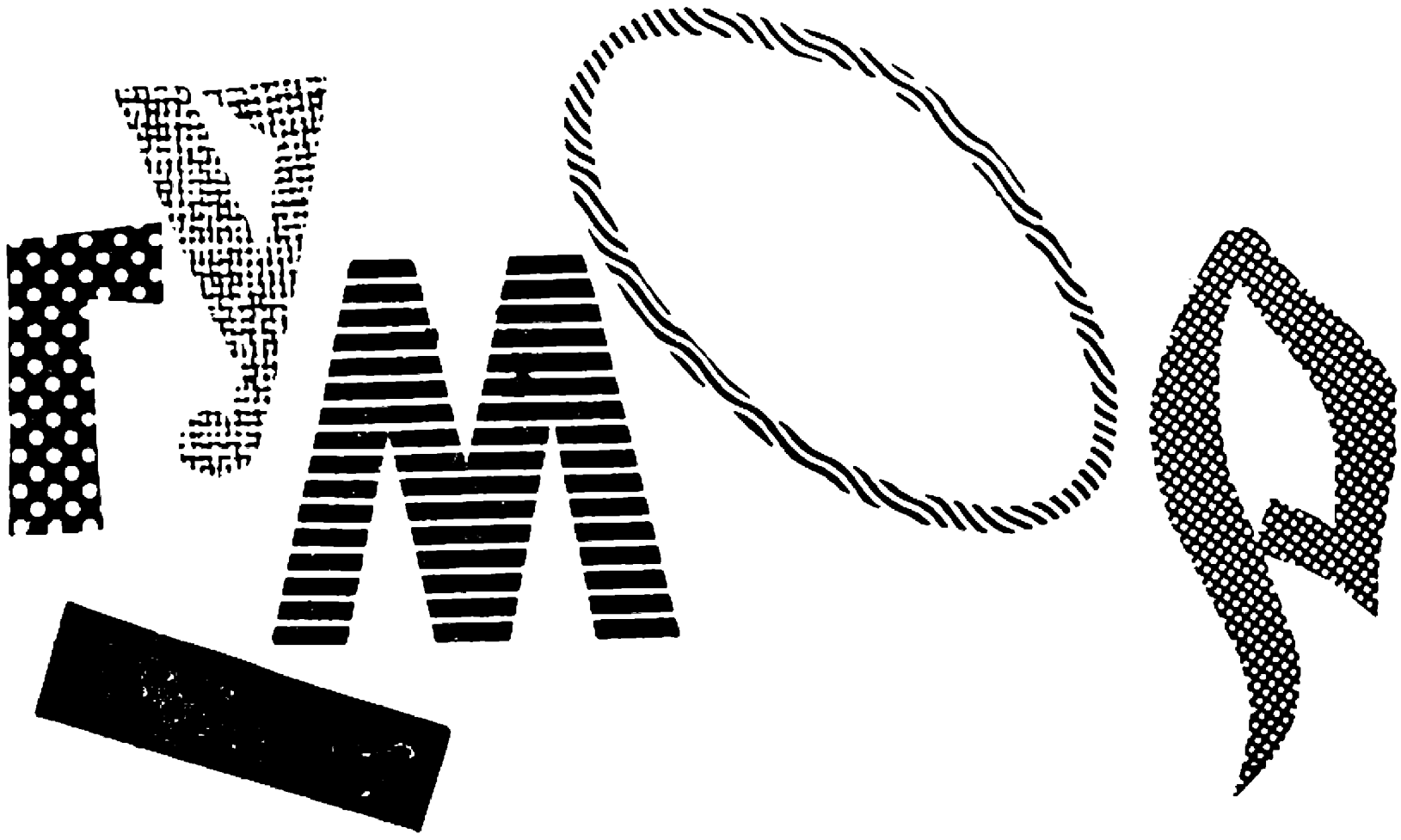

Сміх — рідний брат сили

ГРИЦЬ БАЛАМУТ

(Гумореска)

Це не той, про якого співається в народній пісні «Ой, не ходи Грицю».

Того отруїла заздрісна наречена. А цей живе і затруює життя іншим.

Наш Гриць таким вже зроду вдався, що любить усіх дурити. Обдурює своїх батьків, знайомих, друзів і працівників на роботі. Кого лиш побачить, того й дурить. А вже найбільше любить дівчат дурити. В цій ділянці його навіть можна назвати спеціалістом.

Спочатку дурив одну дівчину, але цього йому було мало. Отже задумав завоювати аж 17 дівочих серць. І вдалася йому ця штука — в кожному повіті воєвідства по одній голубці знайшов. Хотів було число це збільшити, але не було більше повітів, в яких проживали б свої дівчата, а він конче хотів мати лише по одній з повіту.

І вирішив Гриць з усіма утримувати постійний контакт. Опрацював собі «графік» та й почав планово об'їжджати терен. Однієї неділі їхав до одної дівчини, на другу — до другої. Жодна на Гриця не нарікала, бо кожна думала, що лише вона його єдина і що Гриць з нею одружиться.

Бо.

І так наш Гриць з півроку женихався. Куди б не крутнувсь — всюди готовий притулок мав. За кожним разом на столі появлялися присмаки, а той чарка сивухи.

— Краще не треба, — думав Гриць. — Живи й не вмирай. Щоб тільки вдалося це все вдержати в таємниці.

Але, як-то кажуть, шила в мішку не втаїш.

Зараз по святах міський гурток УСКТ організував забаву, на яку з'їхала вся Грицева сімнадцятка. Обступили Гриця чередою і кожна почала признаватися до нього. Гриць не знав, що робити. Пробував тікати, але пролізти через «кордон» наречених не міг. Був оточений, як колись німці під Сталінградом. Навколо нього зчинився шум і крик. Деякі Грицеві наречені мало за коси не бралися. Розсудливіші почали добиратися до його чуба. Почулися свисти та регіт. Хтось крикнув:

Бо.

— Гнати баламута!

Його підримали всі. І незабаром бідний Гриць з підбитим оком, розкуйовдженим волоссям та розірваною сорочкою опинився на вулиці. Не оглядаючись чимдуж тікав додому. По дорозі витяг з кишені і пірвав на дрібні шматки «графік».

Стережіться ж, баламути, бо й з вами може так бути.

МАКСИМ ЗАПОРОЖЕЦЬ

КАЗКА

— Мамуню, любите слухати казки?
— Авжеж, моя дитино.
— Хочете, щоб яку розказала?
— Розкажи, серце.
— А чи сподобається вона вам?
— Певно.
— Але вона зовсім недовга.
— Та розказуй уже.
— Була собі... пляшка на олію, і я її... розбила.

ТОРГУЄМ, ПРОДАЄМ

У нашій крамниці дружба, співпраця та головне ініціатива!

Саме перед всякими святами — це неабиякі вартості!

Бо ж у нас і план перевиконаний, ніяких недостач не трапляється і бригада вдоволена. Навіть контролери кривди не відчувають...

А все через добру організацію і смикалку. Економічно неграмотні люди і так звані чесні товариші по фаху дивуються, звідки в моєї жінки каракульове хутро, або як мої продавщиці до золотих годинників добились...

Правда, наші державні заробітки, як то заробітки. Кишені від них не порвуться... Правда й те, що держава все робить, щоб добробут трудового народу покращував.

А чому б нам не допомогти державі?

— Як же це помогти? — питаєте.

Справа проста, без чудес, без ніякої магії. От послала жінка чоловіка у крамницю.

— Дайте двісті грам журавлини — просить, скажемо, відставний офіцер.

— Ласкаво просимо — відповідає усміхнена продавщиця та й важить журавлину разом з великою торбою. Виходить правильний рахунок: журавлини сто п'ятдесят грамів, торби — п'ятдесят грамів, а разом двісті.

Дівчина подає квиток, покупець йде до каси.

— Шість злотих, двадцять грошів — каже касирка.

Офіцер кладе на прилавку сім злотих.

Касирка чарівно всміхається.

— Не маю решти... щебече солодко і так любо дивиться в очі, що моложавому старикові аж серце тьохкає...

— Ех, видно, я ще го! го! — думає офіцер і з грацією відходить від каси.

Касирка кидає вісімдесят грошів до кишені й гнівно надуває уста:

— Старий дурень, думає, що мене за вісімдесятку купив...

— Ось вчора то був правдивий джентельмен. Вибрав коробку цукерків, заплатив у касі, поцілував мене в руку, а товар ніби забувся забрати.

Оце мужчина!

Або візьмім наприклад демократизацію.

Стоять бочки з оселедцями. В одній жирні, королівські, по двадцять злотих, а в другій сухощаві, засушені, як ті кріпаки колишні, по десять злотих за кілограм. Мене, завідуючого крамницею, просто обурює така нерівність у оселедячому суспільстві.

— Ану королики, до кріпацької бочки! — наказую!

Потім помішаю їх і демократично по двадцять злотих продаю...

Таку демократизацію частенько і в інших товарах проводжу...

А мої продавщиці в чому тільки можуть мені зі щирого серця допомагають...

Вони в мене з ініціативою дівчата!

За прилавком навіть про спорт не забувають.

От навчились так вміло кидати товар на вагу, що хоч би там півкілограма було, а завжди терези кілограм покажуть. Треба тільки вміло кинути та в свій час товар з ваги зняти...

Коли вже мова зайшла про товар, то ще одним похвалюсь. У інших крамницях нестача товарів, а в мене все є. Як тільки з бази не довезуть, я свій товарчик за прилавок і продаю...

Покупці вдоволені й мені радісно у кишені.

Інша справа з такими продуктами, які псуються. Появляться, скажімо, апельсини, я й не чекаю, щоб бува погнили, не завдаю державі втрат, а на базарчик чорним ходом нишком виряжаю, хай продаються людям на здоров'я, та нам на зарібок...

Отак-то ми торгуєм, продаєм, отак-то наша бригада дружно державі помагає, підвищення добробуту трудового народу добивається...

Ну скажіть же, чесні люди, чи за такі старання нічого нам не належиться? Га?

АНТІН БІЛЬЧУК

ЗМИЛУЙТЕСЬ, РЕДАКТОРИ!

— А — то воно тааак! — процідила крізь золоті зуби моя господиня Клавдія Мулярчук.

— Ти, значить, опозорюєш нашу родину, пошану у людей наче той щур підгризаєш... Спекулянтами нас називаєш... З Шуркового «чемоданчика» кепкуєш...

То це така подяка за мої подушки, за моє серце, за найкращий куток за шафою...

О, не на таку ти напав!

Щоб я тебе більше на очі не бачила, як тільки червоним друком не спростуєш у газеті своїх наклепів. Вибирайся геть з нашого дому, а то вкокошу!

Після такої орації Клавдія тріснула дверима і зникла.

— Ви, певно, цікавитесь, яка причина таких ніжних пестощів у моєї господині?

Отож, знаєте, я іноді, як вже цілковита посуха в редакції на сумне слово настане, фейлетончика пишу...

І так якось було написав на тему клятого союзника державної торгівлі — спекуляції.

— Думаєте, що я відважився писати просто про мою Клавдію?

— Де там?

Вибрав я представничку цієї професії аж на другому кінці міста — Любку Манковенко, знаєте...

— А звідки Клавдія у фейлетоні взялась — дивуєтесь?

— Вам дивно, а мені цілком ні!

— Літредактори її туди затахтарили!..

Один наш літредактор має тещу Любку, яка працює завідуючою в крамниці... Як тільки прочитав мій фейлетончик, просто впрів з переляку. Чимдуж схватив резинку, вимазав Любку та Клавдію вставив. У мене було таке речення — «Любка з валізкою на базар все бігає», а вийшло — «Клавдія з чемоданчиком по базару крутиться».

— Ви підказуєте, щоб договоритись з редакторами, хай би такого не робили?

— Трудна справа, друзі!

В газеті різні редактори бувають — мовні, графічні, технічні, художні, відповідальні, постійні, тимчасово виконуючі обов'язки, доходячі та навіть доїжджаючі...

Як же ви вгадаєте, котрий саме редактор викрав милу Любку, а підсунув вам злющу Клавдію?

Якби тільки Клавдію, а то й валізку на чемоданчик замінили!..

— Вам цікаво — звідки літредактори знають, що Клавдії чоловік грубенький собі й «чемоданчиком» його називають...

— Це просто виникло з їх звички і нещасного припадку. Літредактори вже зроду привикли виправляти, скорочувати, замінювати, переставляти. Як тільки глянуть на рукопис, хватають червоний олівець і давай по тексті молотити... З твоєї літературної нивки жито чи пшениця цілком зникає, а тільки їхній мак червоним цвітом пишається... Потім ще той мак прокошують. Буває так покосять, що й жодної своєї стеблини в такому літературному сіні не знайдеш. Пішлеш у редакцію комедію, а воно — дивись — трагедія виходить... У літредакторів усе ще від настрою залежить. Як прийдуть на роботу сердиті, зараз наче колючі будяки словечка вставляють... Коли ж вернуться з ділової наради, все в урядовому тоні виправляють...

Після чарки на весело підкрашують...

— Ну, звички літредакторів це їхня справа, а от, що зі мною буде? Клавдія Мулярчук таки не пустить мене додому!..

Отже, прошу вас, любі редактори, надрукуйте поправку, що про Любку, а не про Клавдію йдеться, а то під мостом ночуватиму...

А. БІЛЬЧУК

***

Американський письменник Джек Лондон дуже ненавидів багатих ділків. Одного разу його познайомили з власником фабрики, який, тримаючи руки в кишені прийшов до Лондона: «Вперше бачу письменника, який так високо вибився із злиднів».

Лондон зміряв поглядом його товсту постать і відповів: «Я знову бачу перший раз ділка, який тримає руки у власних кишенях».

***

Один граф привів Вольтера до товариства і познайомив його з господинею дому: «Це пан Вольтер, він не настільки дурний, як виглядає».

Вольтер повернувся до графа: «В цьому якраз різниця між нами».

СКІЛЬКИ УКРАЇНЦІВ В СВІТІ?

Використовуючи опубліковані статистичні дані перепису населення СРСР 1959 р., можна скласти приблизну таблицю кількості українців в цілому світі. Цікаво, що кількість українців в капіталістичних країнах після війни побільшилась.

		1959	%
1.	Україна	32.158.000	76,8
2.	Росія	3.374.000	2,9
3.	Казахстан	762.000	8,2
4.	Молдавія	421.000	14,6
5.	Білорусь	150.000	1,9
6.	Киргизія	137.000	6,6
7.	Узбекистан	88.000	1,1
8.	Грузія	52.000	1,3
9.	Латвія	29.000	1,4
10.	Таджикистан	27.000	1,4
11.	Туркменія	21.000	1,4
12.	Литва	18.000	0,7
13.	Естонія	16.000	1,3
	С Р С Р	37.253.000	
14.	Польща	300.000	
15.	Румунія	120.000	
16.	Чехословаччина	150.000	
	Разом	37.823.000	
17.	США	1.750.000	
18.	Канада	750.000	
19.	Бразілія	120.000	
20.	Аргентіна	100.000	
21.	Інші країни	517.000	
	Всього	41.060.000	

Досі ніхто не опублікував таких порівнюючих даних. Нема його в повідомленнях ЦСУ СРСР та ЦСУ України, які друкувалися в газетах.

У 1961 р. в Москві вийшла книжка П. Г. Подьячих «Население СССР». Порівнюючи цифри 1939 і 1959 рр. автор пише, що кількість вірменців та азербайджан зросла на 29%, туркменів на 23%, узбеків на 24%, грузинів на 20%, казахів і башкірів на 17%, осетинів на 16%. Він зовсім не подає таких же процентів про українців та росіян.

За межами УРСР велика кількість українців проживала і проживає на схід від державного кордону на Кубані, в Курській, Воронізькій та Ростовській областях. Українці живуть також на Кавказі, Поволжі, Уралі, Сибірі і Далекому Сході і по всій території СРСР.

Хоч кількість українців зменшилась, статистики, на жаль, не подають причин цього явища. Подьячих говорить про злиття, консолідацію, асиміляцію малих народів з грузинами, узбеками, азербайджанами, аварами. Однак справи зменшення українців він не пояснює.

Іван ПРОКОПІВ

Куди послати дитину?

Це питання стоїть перед кожною родиною, яка має дітей в шкільному віці. Але, на жаль, стає воно в повній своїй гостроті щойно тоді, коли дитина закінчить початкову школу. Нерідко буває і так, що родичі приділяють увагу цьому питанню майже в останній хвилині, прямо нашвидкуруч. Наскільки шкідливою є ця практика, переконуємось тоді, коли вже запізно. Запорукою від небажаних наслідків радимо скористатись нашими порадами:

1. Школу і професію вибирає дитина. В цьому питанні не вільно йти проти волі дитини. Але це не значить, що родичі звільнені від обов'язку піклуватися майбутністю своєї дитини. Роль батьків повинна обмежитись до повного усвідомлення дитини тим, чого вона бажає. Дати можливість дитині заздалегідь пізнати цю професію, про яку вона думає. Заки дитина зорієнтується, на чому полягає праця в тій професії, треба подумати і над тим, чи ця праця їй відповідатиме. Придатність до професії — це складна проблема; вирішує тут замилування, здібність, здоров'я, психічна структура тощо:

Тому-то наперед треба вибирати професію, а потім школу, та, на жаль, буває навпаки, — наперед вибирають школу, а потім професію. Властивий вибір професії — це надто важлива і складна справа. До остаточного рішення слід вдумливо та всесторонньо проаналізувати всі «за» і «проти». Для чотирнадцятилітньої дитини ця справа деколи переростає її можливості. Потрібно прийти їй з допомогою. Вирішальну роль в цьому питанні мають вчителі і родичі, які повинні співпрацювати з собою і так спрямувати всі зусилля, щоб дитина сама вибрала належну професію, яка їй найбільше відповідає.

ШКОЛИ ДЛЯ СЕМИКЛАСНИКІВ

Початкова професійна школа (Засадніча школа заводова). Школа ця підготовляє кваліфікованих працівників для промислу, рільництва, торгівлі і ремісництва. Навчання триває 3 роки. Програма охоплює предмети загальноосвітні (польська мова, історія, математика, іноземна мова, фізична культура), професійні предмети і практику. Практика відбувається в шкільних майстернях, на підприємствах або безпосередньо у фабриці три дні тижнево (18—21 год.). Вік кандидатів обмежений від 14—16 років. Кандидати складають вступні екзамени з польської мови і математики. Кандидатів до художнього ремісництва зобов'язує іспит з малюнку від руки.

При декотрих школах є гуртожитки, в яких харчування є відплатне. Учні, які мають важкі матеріальні умови, можуть старатися про стипендію, яку одержують при умові, якщо матимуть добрі успіхи в навчанні.

Заяви на прийняття до школи бажано складати безпосередньо або на адресу дирекції школи не пізніше як до 15 червня. До заяви треба долучити:

1. Шкільне свідоцтво або посвідку про закінчення учнем VII-го класу.
2. Свідоцтво народження.
3. Лікарську посвідку.
4. Посвідку про майновий стан родичів (тільки ті, які схочуть отримати стипендію).

Професійні технікуми (Техніка закладова).

Професійні технікуми підготовляють працівників на рівні середньої школи, до різних ділянок промислу і рільництва, а також адміністративних працівників і услугових підприємств. Навчання триває 5 років. Програма охоплює загальноосвітні предмети (польську мову, історію, математику, фізику, іноземну мову, фізичну культуру), професійні предмети і практичне навчання. Вік кандидатів 14—16 років.

Вступний екзамен обов'язує з польської мови і математики.

В сільськогосподарських технікумах передбачається екзамен з біології, хімії і фізики.

В лісових технікумах поза екзаменом з польської мови і математики обов'язує екзамен з біології.

В технікумах лісової промисловості — ті самі екзамени, що в лісових технікумах, крім того доходить екзамен з фізики.

При декотрих технікумах є гуртожитки з відплатним харчуванням.

Документи складається ті самі, що і в початкових професійних школах.

Технікуми, які підлягають Міністерству лісництва і деревної промисловості, приймають заяви лише до 31 травня.

ПЕДЛІЦЕЇ

Педліцеї підготовляють вчителів до початкових шкіл. Навчання триває 5 років. Програма передбачає предмети загальноосвітні, а саме: психологію, педагогіку, шкільну гігієну, методику навчання, спів музику, ручну працю і малюнки.

До педліцеїв приймається кандидатів від 13—16 літ. Кандидатів зобов'язує вступний екзамен з польської мови та математики. Кандидат повинен мати добрий музикальний слух. При педліцеях існують гуртожитки .Випускники педліцеїв одержують свідоцтво зрілості і диплом з правом навчання в I—IV класах початкових шкіл.

НИЖЧІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ШКОЛИ

Нижчі сільськогосподарські школи поділяються на:

1. Сільськогосподарські школи I ступеня.
2. Спеціалістичні сільськогосподарські школи,

Спеціалістичні сільськогосподарські школи поділяються на:

1. Річні школи:
   а) сільськогосподарські,
   б) сільськогосподарсько-городницькі,
   в) сільськогосподарсько-господарські.

2. Двозимові школи:
   а) сільськогосподарські
   б) сільськогосподарсько-городницькі,
   в) сільськогосподарсько-господарські
   г) водно-меліораційні.

3. Дворічні школи:
   а) городницькі
   б) рибні
   в) водно-меліораційні
   г) сільськогосподарське книговодство.

Навчання в школах рільничих I ступеня триває 2 роки. До цих шкіл приймається молодь від 14—16 років.

До спеціалістичних сільськогосподарських шкіл приймається молодь в віці: дівчат від 16 років, хлопців — від 17 років.

Школи сільськогосподарської підготовки (Школи Пшиспособеня Рольнічего).

Школи ці призначені для молоді від 14—18 років, яка після закінчення початкової школи лишається на селі біля родичів, або йде до праці в колективні господарства. Наука триває 2 роки. Метою цих шкіл є дати молоді загальну сільськогосподарську підготовку до праці в сільських господарствах, або підготовити до дальшого навчання. Заняття починаються в листопаді і кінчаються в квітні. Решта часу, присвячена практиці в своїх господарствах, поповнюється теоретичними заняттями. Теоретичні заняття побудовані за таким принципом, щоб не утруднювати практичних занять в господарстві. Програма школи передбачає загальноосвітні і сільськогосподарські предмети: годівля тварин, вирощування рослин, організація і ведення господарства, юридичне сільськогосподарське право, суспільні проблеми села, гігієна і охорона праці.

Заяви на прийняття треба складати до керівництва школи від початку червня до кінця жовтня.

Михайло ОНИШКО

Більше уваги для науки

Народна Польща дає змогу навчатися дітям і молоді, створюючи для цього необхідні умови як в місті, так і на селі.

В 1960 році в перший клас поступило понад 700 тис. дітей. 24 тис. молодих випускників розпочали навчання в університетах та вищих учбових закладах, в тому числі 4 тис. селянських і 6 тисяч робітничих доньок та синів.

А бували часи, коли справи ці виглядали зовсім інакше. В 1928 році на Ягелонському університеті в Кракові студіювали аж... 2 селянські сини. Щоб так радикально все це змінити, наша держава в конкретних економічних умовах (а всі ми знаємо, що вони нелегкі), здобулась на великі зусилля. Зараз справа стоїть багато краще. В нашій країні виросла нова селянсько-робітнича інтелігенція. Все більше селянських і робітничих дітей кінчає середні та вищі школи.

Здавалося б що при безплатному навчанні селяни і робітники через вікна й двері пхатимуть своїх дітей до школи, будуть наказувати їм: вчися сину, вбирай в себе те світло, якого мені доля поскупилася, щоб не блукав я, мов сліпий по прекрасному світу.

Але, на привеликий жаль, в багатьох випадках справа виглядає зовсім інакше. Деякі батьки нехтують і не посилають своїх дітей до школи. Нерідко зовсім ще малих школярів заганяють до важкої роботи в полі, а вже як правило, пасіння худоби забирає їм не тільки ввесь вільний час, але позбавляє малечу відпочинку, а передусім, так потрібного молодому організмові сну.

Всі ми знаємо, що доля селянина, його праця — нелегкі. Зрозуміло, що діти повинні допомагати родичам. Але хай візьмуть до уваги батьки-селяни, що становище: «Я все життя орав свою скибу, не читаючи мудрих книжок, то й ти без них обійдешся», — робить велику кривду дитині.

А ось вам сумний приклад саме такого становища батька:

В селі Л. на Ряшівщині відбувається урок української мови. В одній з лавок сидить ясноволосе дівчатко. Сидить — та не зовсім. Голівку схилило на руки, очі зажмурені — спить. Чому це так? — питаю тихесенько вчительки.

— Ат, — від четвертої години ранку щодень пасе худобу, а потім вдома помагає і знову з худобою, на навчання ні години денно не має, — сумовито пояснює молодий педагог, пригноблено розводячи руками.

— А пробували Ви розмовляти з родичами, пояснити їм дещо?— питаю.

— Ніякі тут говорення не поможуть. Батько дітей вчити не хоче, бо вважає, що це цілком зайве в житті.

От, яка невесела картина.

В 1961 навчальному році 50 тис. дітей не відвідувало шкіл з різних причин. Цілком неможливо в коротенькій статті переконувати та аргументувати про абсолютну необхідність навчання.

Можна тільки звернутися до родичів з таким питанням:

— Невже ви не любите своїх дітей? Невже ви хочете добровільно залишити їх на все життя темними людьми?!

В. ЧАЙКА

ТИРС ВЕНГРИНОВИЧ. МАТИ.

Чи ЗНАЄТЕ, ЩО...

...пшеницю зараз вирощується у всіх частинах світу. Її збір відбувається протягом цілого року, в залежності від географічного положення.
Січень: Австралія, Нова Зеландія, Бірма.
Лютий: Індія, Аргентіна, Уругвай.
Березень: Єгипет, Мексіка, Персія.
Квітень: Північна Америка, Східна Азія, Флорида і Техас (США).
Травень: Південна і Середня Америка (США), Китай, Японія.
Червень: Південна Америка, південна і середня територія СРСР, північні райони США, Канади.
Липень: Східна Європа.
Серпень: Середня Європа, Англія, Норвегія.
Вересень: Шотландія, Скандінавські країни, північна територія СРСР.
Жовтень: Північні області Скандінавії.
Листопад: Південна Африка, Перу.
Грудень: Східна Африка.

***

...найдовший вік тварин: кити, гіпопотами, носороги, крокодили, черепахи — до 200 років. Лебеді дикі гуси, ворони — 100 років. Олені — 40 років, леви — 35 років, зозулі — 30 років.

***

...скорість польоту декотрих птиць: дика качка — 122, куропатка — 80, мартин — 120, шпак — 74, голуб — 90, зяблик — 59, гайворон — 54, яструб — 41 км на годину.

...найшвидкіші тварини і риби: американський гепард 100, газель — 95, страус — 90, заєць — 80, лев і жирафа — 36, лосось — 17, а бджола — 40—60 км/год.

...найдовший період вагітності: слонихи — 630, а жирафи — 450 днів!!!

...найдовший період розвитку має американський коник (цикада), який щойно 17 років після вилуплення з яйця стається комахою.

...найбільш важким новонародженим є кит, який в день народження важить 2.000 кг і має довжину 7 м. Від народження щоденно прибуває йому 100 кг ваги і 5 см довжини.

...найдовший вік дерев: тиса — 3.000 р., дуба — 1.500 р., модрини — 500, срібної смереки — 425, ялини — 400, сосни — 300, червоного бука — 245, осики — 210, липи — 200—300, берези — 200, ясеня — 180, в'яза — 160 років. Патріарха з родини шпилькових дерев ростуть над берегом Тихого океану (США). Висота їх сягає — 100 м (біля 25 поверхів). Одну таку сосну зрубано 1891 року. По прожилках стовбура установлено її вік на 1341 д.!!! Стовбур її був здоровий і не було слідів короїда.

ПЕРЕД ШЛЮБОМ

В Польській Народній Республіці єдинозаконним шлюбом є цивільний шлюб. Дає його установа — «Ужонд стану цивільного» з місцевості, де проживає постійно одна з осіб, що хочуть одружитися. На Україні така установа зветься Запис актів громадянського стану (ЗАГС). У виняткових випадках службовець установи може прибути на місце, де його очікує молода пара.

Шлюб в засаді можна одержати цього самого дня, в якому внесено заяву. Практично однак у більших містах, де ЗАГС-и перевантажені роботою, треба зголошуватись щонайменше тиждень скоріше з метою встановлення дати шлюбу.

Для одержання шлюбу потрібні такі документи: паспорт (довуд особісти), свідоцтво про народження, посвідка про місце замешкання (якщо про це нема довідки у паспорті), запевнення на письмі про вільний стан. В деяких випадках крім того потрібні ще такі документи: згода суду на одержання шлюбу малолітнім особам, відпис свідоцтва про одруження з анотацією про уневажнення попереднього шлюбу або про одержання розводу, а також, коли шлюб відбувається поза місцем проживання осіб, що хочуть одружитися — посвідка з народової Ради.

ЗАГС-и не дають шлюбів:

1. Неповнолітнім особам (тобто тим, що не скінчили 18 років життя), які не мають згоди суду на одруження.
2. Особам, з яких хоч би одна була вже одружена і законно не розвелась.
3. Родичам по простій лінії, а саме батькам і дітям, внукам, братам та сестрам.
4. Спорідненим у простій лінії, тобто тестям, зятям, невісткам, хіба що суд з важливих причин на це дозволив.
5. Особам з усиновленою ними чужою дитиною.
6. Особам, з яких хоча б одна є психічно хвора або психічно недорозвинена.

Шлюбів також не дається тим особам з яких хоча б одна в день шлюбу є нетвереза, неохайно вбрана або своєю поведінкою підважує урочистий характер цього акту.

Щоб одержати шлюб треба мати двох свідків, які мусять бути повнолітні. Шлюб у ЗАГС-і коштує 120 зл. (100 зл. за виготовлення свідоцтва про одруження і оплата від запевнень від чоловіка і дружини по 10 зл.). Якщо шлюб відбувається поза ЗАГС-ом — 170 зл.

Молода місяць перед шлюбом повинна вибрати фасон суконки, купити матеріал і віддати до шиття; вибрати з нареченим обручки, зробити перманентну завивку (трвала ондуляція). Тиждень перед шлюбом: забрати від кравчині суконку побувати у косметички. День перед шлюбом побувати в перукарні. В день шлюбу: старанно причесатись і пристроїтись.

Молодий місяць перед шлюбом повинен встановити наближену дату шлюбу дома і в ЗАГС-і, встановити список гостей, розшукати свідків, продумати розміри весілля. Два-три тижні перед шлюбом:

вислати запрошення до гостей. Тиждень перед шлюбом: замовити квіти, таксі і фотографа.

Обоє (наречений і наречена) підготовляють стрій для молодого і купують обручки.

Свідки повинні підготовити тост в честь молодої пари і допомагати їй в полагоджуванні усіх справ, зв'язаних зі шлюбом. В день шлюбу провірити чи для молодої панни надійшли квіти і чи молодий пан не забув обручок.

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ПОДРУЖЖЯ

1. Чоловік не повинен відкривати листів, адресованих до дружини.
2. Дружина не повинна відкривати листів, адресованих до чоловіка.
3. Ані він, ані вона не повинні завдавати питань щодо одержаної через одно із них кореспонденції.
4. Коли твій чоловік голиться — дай йому спокій.
5. Коли твоя дружина малюється — дай їй спокій.
6. Заведення так званого порядку на письмовому столі чоловіка є ганебною помилкою: буде сердитий.
7. Якщо він вибирається в дорогу — найкраще буде, коли сам собі спакує валізку: в цей спосіб уникнеш закиду, що чогось не запаковано.
8. Якщо дружина зорієнтується, що чоловік вже в перших місяцях після шлюбу хоче її «вимуштрувати» на свій лад — повинна негайно протистояти цьому: потім буде запізно.
9. Ні в якому разі чоловік не повинен призвичаювати дружину до роблення так званих «сцен», бо це дуже швидко переходить в звичку.
10. Коли до дружини приходить її товаришка попліткувати, хай чоловік вдає, що це йому не перешкоджає.
11. Елегантний мужчина — а тим більше у ролі чоловіка — повинен завжди подавати дружині пальто і пропускати її першою при виході: в цих справах мусить заховуватися так, наче б мав до діла з чужою жінкою, це дуже подобається дружинам.
12. Чоловік повинен залишити жінці цілковиту свободу в усіх справах, що торкаються дому.
13. Всякого роду прокльони і лайливі прізвиська, навіть подані в жартівливому тоні, суворо забороняються.
14. Якщо будучи зарученим, назвав свою дружину якимсь жартівливим прізвиськом — вживай його і надалі: це дуже добре впливає на погідну сімейну атмосферу.
15. Чоловік повинен щонайменше один раз денно сказати дружині якийсь малий, середній чи більший комплімент. Найкраще такий, що торкається її зовнішнього вигляду.
16. Час від часу дружині треба принести квіти.
17. Вона зі свого боку готуючи їжу не повинна забувати про страви, які любить чоловік.

18. В товаристві не обходяться з дружиною як з прочитаною книжкою, до якої рідко заглядається.
19. В присутності чоловіка розумна дружина не вихвалює інтелігенції його друзів: назагал він цього не любить.
20. Якщо посперечаєтесь, то саме особа невинна (він або вона) хай перша перепросить: наслідки недостовірні.

(За М. АУКЛАІРОМ)

Щасливої вам дороги мандрівники!

Для всі, хто хоче бути здоровим, сильним, витривалим, хто прагне продуманого відпочинку і сильних вражень.

Хто з вас, стоячи біля карти, не мріє про далекі подорожі. Кому не сниться славетний Париж, сонячний Крим чи Кавказькі гори. Звичайно, це дуже цікаво. Але не у кожного з вас є можливості здійснити свої мрії і побувати за кордоном. Це не значить, що ви зрікаєтесь побувати в культурному центрі, зрікаєтесь сонячного тепла чи красоти гірської природи. Ні. Ви, просто, подорожуватимете по рідних місцях, околиці, краю. І зразу переконаєтеся, що у рідному краї, в якому на перший погляд все відоме, можна знайти багато нового і цікавого.

Кого не приваблює побережжя Балтійського моря зі своїми сонячними пляжами і рідкими по своїй красоті курортами. Кого не інтересують історичні пам'ятники Кракова, Варшави чи Любліна? Кого не зворушать лагідні верхи старих гір в Судетах, глибокі долини в Бескидах, екзотика диких Бескид?

Десятки тисяч людей залюбки проводять свої відпуски в подорожах по краю. Подорожують вони автобусами, поїздами, автостопом, а то й пішки. Справжні туристи, мандруючи по своїй країні, користуються не тільки гарячим сонцем і свіжим повітрям, вони уважно приглядаються до пам'яток природи та історії, поглиблюють свої знання з географії, докладно ознайомлюються з наміченими в своєму маршруті районами. Тільки такі туристи стають краєзнавцями і справжніми мандрівниками. В мандрівці починають вони глибше відчувати красу, по-справжньому дорожити багатством навколишнього світу.

Так в щасливу путь вам, друзі!

Підготовка до походу

Перш за все треба вирішити куди йти чи їхати, бо заздалегідь треба скласти план походу, ознайомитись з картою потрібного району та путівником, де розповідається про місця, по яких ви збираєтесь подорожувати.

Маршрут слід намітити так, щоб він охопив якомога більше різноманітних районів. Але його відтінок повинен бути розрахований відповідно до вашого часу, кондиції і тренування. Втома створює поганий настрій, обнижує спостережливість.

Готуючись до багатоденного походу, треба обов'язково взяти з собою: 1-рюкзак. 2-пляшку до води, 3-простирадло, 4-светер, 5-рушник, 6-туалетне мило, 7-спідню сорочку, 8-кілька хусточок, 9-запасні труси і шкарпетки, 10-шерстяну ковдру (коц.), 11-пелерину, 12-запасні шнурки, 13-голку з нитками. 14-запасні гудзики і шпильки, 15-зубну пасту і зубну щітку, 16-записну книжку з олівцем.

Бажано, але не обов'язкове: 1-польова сумка з картою, 2-аптечка, 3-фотоапарат, 4-бінокль.

У похід не слід брати нічого зайвого. Очевидно, залежно від мети подорожі й маршруту. спорядження може дещо змінитися. При великій групі (особливо в Бескидах, де брак відповідної кількості туристичних баз) необхідний намет, відро, чайник, упаковка крупів, масла і чаю, електричний ліхтар, свічки.

Вздовж Балтійського моря

Дві великі ріки, Вісла і Одра. визначують натуральні границі польського побережжя. Хвилі Балтійського моря розбиваються так, як тисячу літ тому, об польський беріг від Щеціна до Гданська. Тут тягнуться кілометрами сонячні пляжі, численні мінеральні джерела, а багате йодом повітря є основою розвитку таких курортів, як Мєндзиздроє, Колобжег, Мєльно, Устка. Сопот та ін.

Тут, на Помор'ї в 1947 році оселилося біля 60 тисяч українців. Хоч змішалися вони з польськими поселенцями, до сьогодні захували свою мову та звичаї. Мандруючи вздовж прекрасних шосейних доріг, які сполучають Полчин-Здруй, Чаплінек, Щецінек, Бяли Бур, Мястко, Битув, Лемборк. ми часто лочуємо співучу українську мову. А в таких містах, як Кошалін, Щецін, Гданськ діють воєвідські правління УСКТ. які організують культурно-освітню працю серед українського населення.

Найбільш цікавим містом Західного Помор'я є **Старгард Щецінський.** Тут стоїть чудовий костьол св. Марії, збудований в XIV—XV вв. Досконала архітектура базиліки доповнюється не менш чудовою внутрішньою обробкою. Серед численних середньовічних міських укріплень виділяються Млинські ворота. То одинокий свого роду пам'ятник в Польщі.

В останній війні міста Західного Помор'я були сильно знищені, однак і тут збереглися цікаві архітектурні пам'ятки. На особливу увагу заслуговує замок в Щеціні, збудований в XIV столітті Пястами. В Камені Поморськім стоїть могутній романський собор, рештки якого збереглися до сьогодні (в XV віці собор був перебудований в готичному стилі). В недалекому Колобжегу Болєслав Хробрий заснував біля 1000 року перше єпіскопство.

Мандруючи по селах Західного Помор'я, часто перегороджують нам дорогу високі цегляні готичні башти воріт, а інколи вже здалека над дахами домів видніють високі масиви готичних костьолів.

Посуваючись на схід від Кошаліна в глиб континенту, ми несподівано опиняємося в мальовничій горбкуватій околиці — Кашубській Швейцарії. Ці прекрасні райони заселені кашубами, які протягом довгих століть германізації зуміли зберегти свою культуру і мову.

В багатьох містах Гданського Помор'я, ми можемо знайти старовинні готичні замки Ордену хрестоносців. Пам'ять про них живе

в стінах готичних замків в Мальборку, Квідзиню, Торуню, Хелмінську. Битові.

До найцікавших належить замок в Мальборку. В ньому після хрестоносців (від 1457) побували польські королі і воєводи, в цьому числі Стефан Баторий і Ян Собєський. В 1807 році в Мальборку була штаб-квартира Наполеона.

Цей замок — неначе великий музей середньовічної культури і архітектури. Великі салі з чудовими зоряними склепіннями, цікаві картини готичної різьби, тонкість архітектурних прикрас верхньої частини замка — все це викликає велике зацікавлення туристів.

Кожного, хто побував в Гданську, вражає велика кількість цінних пам'ятків епохи готику і ренесансу. Мандруючи вулицями старого Гданська, ми повинні обов'язково приглянутися до арсеналу і воріт, які збудовані в XVI столітті, заглянути на вулиці Длугу і Длугі Тарг, які вже тепер відбудовано, зберігаючи давній стиль. В міському музеї зберігається чудовий триптих Ганса Мемлінга «Страшний суд» кінця XV віку.

Ідучи в напрямку Сопоту, треба обов'язково затриматися в Оліві і відвідати великий готичний собор, де можна почути музику на знаменитих органах з XVIII століття. Це найбільші органи в Польщі, а навіть в Європі. Мають вони 101 регістр і 6300 труб.

Сопот не славиться цінними історичними пам'ятками. Це, однак, найбільший морський курорт. Найдовше мало на Балтійському морі притягає велику кількість відпочиваючих. Тут знаходяться комфортові готелі і чудовий пляж.

Коли ми спитаємо поляків, де вони думають провести літній відпочинок, то напевно багато з них відповість: «На Мазурах».

Що їх тут приваблює?

Мазури — це країна тисячі озер. Найбільші з них — це Снярдви і Мамри (понад 100 км²). Своїми безкраїми просторами і хвилями вони нагадують море. Тут турист не буде невільником одного озера, тому що вони зв'язані між собою багатьма каналами і річками, якими можна мандрувати цілими днями.

Тут в долині озер знаходилась колись квартира Гітлера. Про ті давні часи нагадує нам величезний масив кріпості під Кентшином, так зване «осине гніздо», тепер цікавий музейний об'єкт для туристів.

Важливішими центрами водяної туристики є такі місцевості, як Миколайки, Руцяне, Гіжицько і Августів. Найцікавіший маршрут веде від Великих озер (від Руцян) через Миколайки і Гіжицько до Венгожева, а також маршрут каналами із Остроуди до Ельблонга.

Той, кого цікавлять пам'ятники архітектури, повинен в першу чергу відвідати східну частину приозер'я — Вармію. Цікаві пам'ятники знаходяться в Фромборку (собор, збудований в XIV ст.). По дорозі з Фромборка до Лідзбарка ми не повинні обминути Орнети — місто яке до сьогодні зберегло ознаки середньовічного міста. Ольштин є столицею Вармії. Це воєвідство найчисленніше щодо кількості українського населення (біля 60 тисяч мешканців).

Слідами великих міст

Для тих, які хочуть побувати в більшому культурному центрі, відвідати театр, філармонію, оглянути історичні пам'ятки, музеї цікавою була б поїздка маршрутом великих міст: Познань — Варша-

ва — Люблін — Краків. Тут без труднощів можна дібратися поїздом, автобусом чи навіть автостопом, тільки заздалегідь треба замовити місця в базі ПТТК чи в готелі (літом готелі переповнені).

Побуваючи в Познані, слід звернути увагу на готичні костьоли, прекрасну ратушу в стилі Ренесансу, десятки відбудованих історичних міщанських домів. Треба відвідати Національний і Археологічний музеї, а також незвичайно цікавий музей музичних інструментів.

Стару історичну частину Варшави найкраще оглядати, йдучи по т.зв. королівському тракті — вузенькою вулицею Фрета через Нове Місто, вулицями Новомейською і Свентоянською через Старе Місто, а далі по широкій вулиці, багатій в історичні пам'ятки — Краківському Передмістю, перейти на Новий Світ і закінчити довгу мандрівку в Лазенківському парку.

Наші туристи, які завітають до Варшави, повинні відвідати Головне правління УСКТ на вул. Черняковській 73 і редакцію «Нашого слова» на вулиці Вейській. Переглядаючи свіжий номер газети, перевірте, може вам пощастило побувати на літературному вечорі, які часто організовує Варшавський гурток або послухати цікавої доповіді на українські теми.

Велика частина пам'ятників Любліна була створена в епоху Відродження. Немало є, однак, і раніших. На стінах готичної каплиці замка зберіглися візантійські фрески, одні з небагатьох в Польщі. Поліхромія Троїцької каплиці задокументована не тільки своїм стилем, а й підписом автора та точною датою 15 серпня 1418 р. «рукою Андрієвою». Отже, вплив руського церковного малярства безперечний.

На Люблінській землі є старовинне місто Замосьць. До сьогоднішніх днів зберіглися тут старовинні укріплення, план міста, чудова ратуша, ринок, кафедральний собор, оздоблений фресками Доменіко Робусті і багато інших пам'яток. Тут ховалася перед Хмельницьким польська шляхта в 1647 році, яку довший час облягав гетьман з своїми козаками, і відступив з хвилиною вибору нового короля — Яна Казіміра.

Краків називають слов'янським Римом. Тут кожного дня, кожної години можна побачити в музеях, в костьолах, на скверах, вулицях Кракова сотні екскурсантів. Вони оглядають незлічені історичні пам'ятки. М'яке світло рефлекторів відкриває глядачам красоту одного з найкращих в світі творів — готичного вівтаря Віта Ствоша в Мар'яцькому костьолі і портрета «Дами з паличкою» Леонарда да Вінчі в Державному музеї. Кафедральні собори на Вавелі були з давен давна одними з перших романських будівель в Польщі. Варто згадати, що у Краківському соборі на Вавелі колись були чотири каплиці, розмальовані руськими митцями: каплиця св. Трійці, збудована руською княгинею Гольшанською (четвертою жінкою короля Ягайла). Марійська каплиця (її було розібрано і на цьому місці побудовано теперішню ренесансову Жигмонтівську), Чеснохресна і каплиця Гінчі, на яку натраплено щойно в 1939 році. Відкрито там тільки образ Христа і голови деяких ангелів...

Протягом 600 років Краків є столицею польської науки. Тут в 1364 році засновано один з перших університетів в Європі.

В Кракові жив деякий час Василь Стефаник і Богдан Лепкий, останнього поховано тут в гробі Шайдзіцких. А на замковому узгі-

р'ї в Пісковій Скалі під Краковом знаходиться могила українця Андрія Потебні — борця за долю двох народів: польського і українського.

В горах

Широку смугу території південної Польщі займає ряд гірських хребтів. Різноманітність краєвидів, красота гірської природи і принадність кліматичних місцевостей притягає сюди сотні туристів. Лагідні і хвилясті узгір'я в Судетах, мальовничі долини в Бескидах і скалистий пейзаж в Татрах не знають собі рівних в Європі.

Судети — це дуже приступні гори. Значне число добрих доріг дає можливість оглянути майже всі цікаві місця. Густа сітка баз Польського туристично-краєзнавчого товариства створює сприятливі умови для туристів.

Поруч з гарними краєвидами мандрівник знайде в Судетах десятки цінних пам'яток мистецтва. В Єленій Горі знаходиться готичний костьол і оригінальна молитовня євангелистів в Кшешові величезний костьол епохи барокко, у підніжжя Столових Гір, в лабіринті скал є природні склеписті коридори, таємничі печери і тунелі.

В долині Клодзької котловини лежать прекрасні містечко-курорти: Душніки-Здруй, Лондек, Бистшица і старий город Болеслава Хроброго — Бардо.

Бескиди — це частина другого гірського ланцюга Карпат, який тягнеться майже 1500 км від Альп до Балканських гір (на території Польщі він займає понад 300 км).

Верховинці, які живуть на схилах Бескидів, становлять окрему групу, яка ділиться на ряд менших етнографічних підгруп. Любов до свободи і красоти проявляється в них в прикрасах домів, в живописних і кольорових одягах.

На схід від долини ріки Дунайця серед польського населення все частіше зустрічаються групи українського населення — лемків.

Села лемків відрізняються архітектурою хат. Тут зустрічаються також прекрасні старовинні церкви, звичайно з трьома неоднаковими банями і великим дахом, покритим гонтами. Всередині деяких збереглися старовинні ікони — твори народного мистецтва.

В Криниці, столиці бескидських курортів, працює лемківський маляр Криницький Никифор, якого картини є знані не тільки в Польщі, а й за кордоном.

В Криниці-селі до сьогодні стоїть монументальна церква, збудована в 1872 р. Вона вважається однією з найкращих в Криниччині, а, може, і в цілій Лемківщині.

Найбільш цікавими гірськими масивами в Бескидах є ГОРЦЕ, ПЄНІНИ І БЄЩАДИ.

Перші доступні тільки пішим туристам. Більша частина горців зберегла останки давньої бескидської пущі. В пущах Горців розмножують також зубрів. Це єдиний гірський заповідник цих звірів.

Недавно під верхом Турбача (1311 м.) була збудована база, яка стала найбільш популярним осередком гірського спорту.

Пєніни легко доступні завдяки вигідним дорогам з Нового Торгу і Старого Сонча. З найвищого верха «Три корони» (982 м.) відкривається тут чудовий краєвид на котловину Підгаля і на Чехосло-

вацький Спіш. Внизу знов в'ється бурхлива стрічка Дунайця, на якому традиційно відбуваються подорожі гірськими човнами-плотами.

Найбільш висунутим кутом на схід, оперезаним поясом границь з Чехословаччиною і СРСР, простяглися Бєщади.

Бєщади довгі роки залишалися цілком безлюдними. Перші групи туристів, які в 1950 р. мандрували по Бєщадах, часто були змушені пробивати собі дорогу в лісній гущавині, продиратися між високими травами серед гущі чагарників і вітроломів.

Багато літ панувала тут дика природа.

Щойно в 1958 році прийшли сюди перші поселенці, які розпочали будувати нові дороги і села. І так на ріці Сян, в околицях Мичківців і Солини споруджуються греблі і електростанції. На гірських верхів'ях ростуть туристичні бази. А до самого серця Бєщад можна доїхати по недавно відбудованій дорозі Ліско-Тісна.

Найбільш популярними трасами Бєщад є: Загір'я-Лупків-Тісна; Загір'я-Балигород-Тісна-Устрики Горішні: Солина-Райське-Смільник. Гірські туристичні бази знаходяться в таких місцевостях, як Команьча, Лупків, Тісна, Лопінник, Полонина Ветлинська, Устрики Горішні, Устрики Долішні.

До цікавіших історичних пам'яток Бєщад належить Сяноцький замок, який стоїть високо вгорі — над Сяном. Тепер в замку знаходиться музей Сяніцької землі. В ньому майже ціла історія Лемківщини: знаряддя предків, зброя, одежа, килими, ряд кімнат, заповнених церковними картинами і іконами, які вдалось працівникам музею врятувати із зруйнованих церков.

Під час війни в Бєщадах знищено багато цінних пам'яток. Поважніших страт зазнав замок Кмітів в Ліську, костьол в Гічві, синагога в Ліську і старовинна корчма в Балигороді, спалилися цінні церкви в Смереку (з XVIII в.), Затварниці (1774 р.), Ступосянах (1784 р.), розібрано найстарші церкви в Ліську (XVI в.), Хревті (1670 р.), Дверніку (1785 р.). В повітах Сяніцькому і Ліському в 1939 р. переховувалось 85 цінних пам'яток, на сьогоднішній день залишилося тільки половина.

З інших пам'яток варто згадати кілька перебудованих домів в Ліську з XVIII в., плебанію в Гічві (з другої половини XVIII в.), старовинні корчми в Гічві, Загочев'ю і Балигороді.

До церков більшої історичної цінності належать класичні церкви в Тарнаві Горішній, Лукові, Чашині, а також серйозно ушкоджена церква в Лопінці (з 1757 р.). До особливо цінних пам'яток належить дерев'яний костьол в Середньому селі, збудований в 1727 р. з фундації Катерини Баль.

Бєщади завдяки своїй надзвичайній природі ще довгий час будуть Меккою для туристів, які прагнуть під час свого відпочинку вести життя лісових Робінзонів.

Ярослав ГРИЦКОВ'ЯН

НЕМАЄ ІНШИХ

— Як тобі не соромно ходити з такими брудними вухами!

— А що ж мені робити, мамо, коли в мене немає інших.

АДРЕСИ ГОЛОВНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ, МІНІСТЕРСТВ ТА ЦЕНТРАЛЬНИХ УСТАНОВ У ВАРШАВІ

Sejm PRL — ul. Wiejska 4/6
Najwyższa Izba Kontroli — Al. 1. Armii W P 25
Rada Państwa (Kancelaria R P) — ul. Wiejska 6
Rada Ministrów P R L — Al. Ujazdowskie 1/3
Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów — Al. Ujazdowskie 1/3
Komisja Planowania przy Radzie Ministrów — Plac Trzech Krzyży 5
Urząd Rady Ministrów — Al. Ujazdowskie 1/3
Ministerstwo Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych — ul. Żurawia 3/5
Ministerstwo Finansów — ul. Świętokrzyska 12
Ministerstwo Gospodarki Komunalnej — ul. Nowogrodzka 1/3
Ministerstwo Górnictwa i Energetyki — ul. Krucza 36
Ministerstwo Handlu Wewnętrznego — Pl. Powstańców Warszawy 1
Ministerstwo Handlu Zagranicznego — ul. Wiejska 10
Ministerstwo Komunikacji — ul. Chałubińskiego 4
Ministerstwo Kultury i Sztuki — Krakowskie Przedmieście 15/17
Ministerstwo Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego — ul. Wawelska 52/54
Ministerstwo Łączności — Pl. Małachowskiego 2
Ministerstwo Obrony Narodowej — Al. Niepodległości
Ministerstwo Oświaty — Al. 1 Armii W P. 25
Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej — ul. Miodowa 15
Ministerstwo Przemysłu Chemicznego — ul. Wspólna 4
Ministerstwo Przemysłu Ciężkiego — ul. Krucza 38
Ministerstwo Przemysłu Lekkiego — ul. Hoża 20
Ministerstwo Przemysłu Spożywczego i Skupu — ul. Świętokrzyska 20
Ministerstwo Rolnictwa — ul. Krucza 57
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych — ul. Rakowiecka 2
Ministerstwo Spraw Zagranicznych — ul. 1 Armii W P 23
Ministerstwo Sprawiedliwości — ul. K. Świerczewskiego 127
Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego — ul. Miodowa 6/8
Ministerstwo Zdrowia — ul. Miodowa 15
Ministerstwo Żeglugi i Gospodarki Wodnej — ul. Świętokrzyska 12
Komitet Pracy i Płacy — ul. Szopena 1
Ogólnopolski Komitet Pokoju — ul. Wawelska 14
Komitet Drobnej Wytwórczości — ul. Wójcicka 15
Główny Komitet Kultury Fizycznej — Al. Róż 7
Główny Urząd Statystyczny — ul. Wawelska 1/3
Komitet dla Spraw Turystyki — ul. Hoża 20
Komitet do Spraw Radiofonii „Polskie Radio" — Al. Niepodległości 77/85
Państwowa Komisja Cen — ul. Świętokrzyska 12
Polska Agencja Prasowa (PAP) — Al. Jerozolimskie 7
Sąd Najwyższy — ul. Ogrodowa 12/14
Prokuratura Generalna — Krakowskie Przedmieście 25
Główna Komisja Arbitrażowa — ul. Nowy Świat 18/20
Naczelna Rada Adwokacka — ul. Bracka 20a
Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego — ul. Poznańska 6/8
Centralny Zarząd Ceł — ul. Trębacka 4

Centralny Zarząd Gospodarki Mieszkaniowej — Krakowskie Przedmieście 7
Centralny Zarząd Przeds. Usług „Orbis" — ul. Bracka 16
Centralny Zarząd Ubezpieczeń Społecznych — ul. Szopena 1
Centralny Zarząd Upowszechnienia Prasy i Książki „Ruch" — ul. Wilcza 46
Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk — ul. Bracka 6/8

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ

1. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Komitet Centralny — Warszawa, ul. Nowy Świat 6
2. Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, siedziba władz centralnych — Warszawa, ul. Bagatela 12
3. Stronnictwo Demokratyczne, Siedziba Centralnego Komitetu S D — Warszawa, ul. Rutkowskiego 9

МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

1. Związek Młodzieży Socjalistycznej (ZMS), KC ZMS — Warszawa, ul. Smolna 40
2. Związek Młodzieży Wiejskiej (ZMW), ZG ZMW — Warszawa ul. Smolna 40
3. Związek Harcerstwa Polskiego, Główna Kwatera — Warszawa, ul. Koropnickiej 6

ІНШІ СУСПІЛЬНІ ОРГАНІЗЦІЇ

1. Liga Kobiet (Zarząd Główny) — Warszawa, ul. Elektoralna 13
2. Liga Obrony Kraju (Zarząd Główny) — Warszawa, ul. Długa 52.
3. Polski Czerwony Krzyż (Zarząd Główny) — Warszawa, ul. Mokotowska 14.

АДРЕСИ ПРАВЛІНЬ УСКТ

Головне правління УСКТ — Варшава, вул. Черняковська 73/79, кімната 115, 116.
Редакція «Наше слово» — Варшава, вул. Вейска 14, пом. 17, V пов. тел. головн. редактор 21-31-67.
Воєвідське правління УСКТ Ольштин. вул. 1 Травня 3, пом. 46, тел. 31-58-78.
Воєвідське правління УСКТ Кошалін, вул. Звиценства 126, тел. 38-70
Воєвідське правління УСКТ Щецін вул. Міцкевича 21, тел. 85-80.
Воєвідське правління УСКТ Вроцлав, вул Руська 46, кім. 20.
Міське правління УСКТ Перемишль, вул. Костюшки 5, тел. 20-29.
Міське правління УСКТ Лодзь, вул. Венцковського 32.
Міське правління УСКТ Зелена Гора, вул. Оборонців Сталінграда 17.
Міське правління УСКТ Люблін. вул. Окопова 1.
Повітово-міське правління УСКТ Лігниця, вул. Шкільна 10.
Повітове правління УСКТ с. Бані Мазурські, пов. Голдап, воєв. Білосток.

АДРЕСИ УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ

Варшавський університет, кафедра української філології, Варшава, вул. Краківське Передмістя 26/28.
Вчительська студія, секція української філології. Щецін, вул. Велькопольська 14.
Педагогічний ліцей № 2 в Бартошицях з гуртожитком, вул. Лімановського 9, воєв. Ольштин.
Загальноосвітній ліцей в Лігниці, вул. Жовтневої революції 32.
Загальноосвітній ліцей в Перемишлі, вул. Словацького 21.
Початкова школа з гуртожитком в Чахові, пошта Мале Радово, пов. Лобез, в-во Щецін.
Початкова школа з гуртожитком в Білому Борі, пошта Білий Бір, пов. М'ястко, в-во Кошалін.
Початкова школа в Банях Мазурських, пов. Голдап, в-во Білосток.

АДРЕСИ КНИГАРЕНЬ, ДЕ МОЖНА ПРИДБАТИ УКРАЇНСЬКІ КНИЖКИ

Księgarnia Wydawnictw Importowanych, Warszawa, ul. Nowy Świat 47
Księgarnia „Domu Książki", Olsztyn, Plac Wolności 2/3
Klub Międzynarodowej Prasy i Książki, Olsztyn, ul. Mickiewicza 9
Księgarnia „Domu Książki", Zielona Góra, ul. Żeromskiego 16
Księgarnia „Domu Książki", Koszalin, ul. Świerczewskiego 1

ПАН І СТАРЕЦЬ

Якось голодний старець заліз нищечком до пана на грушу та й ласує стиглі груші та так обережно, щоб ні шуму, ні тріску не було. Проте собаки загавкали, збіглася челядь, обступили грушу, лаються:

— Злазь, злодію! А то дерево зріжемо, уб'єшся!

А старець і вухом не веде, наче й не до нього.

Аж тут сам пан прибігає.

— Злазь, — кричить, — сякий-такий, бо дерево зріжу! Злазь!

Старця від панових слів ніби вітром з груші здуло, зразу ж на землі опинився.

Зрадів пан: бачите, як моє слово помогло... Тай питає старця:

— Чого ж ти всієї моєї челяді не боявся, а мене одного злякався?

— А тому, пане, — сказав старець, — що твої слуги й лакеї тільки полякали б, а дерево не зрізали б, бо вони ж розумні люди, а дурний як скаже , так і зробить...

НЕ В БРОВУ, А В ОКО

Чи будеш ти мене, синку, любити й годувати, коли я буду старенький, як наш дідусь? — питає батько маленького сина.

— Буду.

— От гарний хлопчик! Іди до мене на руки і на тобі цукерок. А як ти будеш мене любити?

— Так, як ти дідуся.

— Іди геть, негіднику, і віддай сюди цукерки!... — визвірився на сина тато.

Лемківські народні ПІСНІ

Якщо говорити про походження і виникнення народної пісні, то трудно знайти її першоджерело. Здебільшого автора пісні забувають, бо створена ним пісня відразу припадає до серця багатьом людям. Висловлені в ній почуття так зрозумілі і близькі, що вона широко розповсюджується, а згодом змінюється, переробляється, приймає якусь нову форму, іноді співається на нові мелодії. Так пісня стає народною.

Бувають народні пісні, які співаються тільки окремими етнічними групами народу: лемківські, бойківські та ін., а деякі співаються всім народом, але мають свої місцеві варіанти, а навіть інколи «почуваються» і до інших народів.

Співучість українського народу давно відома. Його пісні можна почути в усіх кінцях земної кулі. В них співається про радість і горе, про людські переживання і ненависть, про материнські почуття тощо.

Як пісні інших народів, українські пісні мають своєрідні ознаки, зумовлені як історичним розвитком народу — творця, так і вливом фольклору сусідніх народів. Особливу групу українських пісень становлять **лемківські пісні,** які мають свої як музичні, так і поетичні особливості. Більшість лемківських пісень старого походження. Це переважно обрядові, парубоцькі, любовні, весільні, жіночі, про подружнє життя, вояцькі, про еміграцію, жартівливі, насмішливі й пияцькі та інші.

З музичного погляду характерною рисою лемківських пісень є малий об'єм шкали, обмежений квартою, квінтою і секстою. Велике багатство мелодичної орнаментики й мелізнатів, стиснена коротка форма строфи і свобода тактового укладу.

Будова строфи в лемківських піснях вузька, стиснена, обмежується до 4—8 тактів. Тому вона не дає можливості до розмаху музичної думки. Мелодії з ширшим об'ємом тактів носять на собі ознаки чужого походження, найбільш мадьярського, або занесені сюди з західноукраїнських земель. Велику кількість лемківських пісень

характеризує дрібний ритм, свобода тактової будови — відступлення від одноманітної тактової схеми на мішану; 3/4 + 5/4, 4/4 + 5/4, 2/4 + 3/8, 2/4 + 5/8, 5/8 + 3/4, 2/4 + 6/8 і т.д., що вказує на їх старовинне походження.

Специфічна ритміка лемківських пісень виявляється в замилуванні до синкопування. Особливо в характеристичних закінченнях ритмічних рядків: 2/4. Великого поширення набули також мазуркові ритми на 3/4 і 3/8, що безперечно є ознакою польських. впливів, бо відомо, що в українській народній музиці переважають парисні такти — 4/4 і 2/4. Буває і так, що пісні співані в такті 4/4 + 2/4 або 6/8 + 3/8. Напр. «А звідси гора» — на Лемківщині співається в такті на 6/8 + 3/8.

Видається мені також, що більшість лемківських пісень побудована на дуровий лад (веселий), тоді як для української народної музики характерний мольовий лад (сумний), але це вимагає ще дальших дослідів. Деякі музикологи вказують, що на веселий лад створено значний процент українських народних пісень.

Лемківські пісні мають немало спільного з пісенністю сусідніх народів. З погляду ритмічної конструкції, а також структури мелодії лемківські пісні, хоч і знаходяться в колі української народної музики, мають також багато спільних елементів з фольклором сусідніх народів — польського, словацького, а інколи і румунського.

Тісна спорідненість музичного фольклору слов'ян карпатської території виявилася не тільки в спільних рисах інтонаційно-ладової структури, ритміки, форми, а у величезній кількості ідентичних або дуже близьких мелодій.

Відсунений далеко від українського центра лемківський музичний фольклор виявляє велику консервативність, зберігаючи багато архаїчних елементів, що коріннями сягають глибоко в середні віки. В старовинних лемківських мелодіях зберігаються ще й досі середньовічні церковні лади в своїй чистій формі. Щойно в найновішій верстві лемківських мелодій є вже вироблені тонолади дур і моль з ясно означеною тонікою.

Цінність лемківського музичного фольклору в тому, що він вніс до скарбниці української народної музики нові ритми і барви. Для вивчення лемківської пісні багато зробив акад. Філарет Колесса, який зібрав велику кількість текстів і пісень і опублікував їх в Записках Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові. В наш час широко спопуляризував лемківський музичний фольклор Закарпатський народний хор та укр. хор у Пряшеві.

На Словаччині видано цінну книгу «Українські народні пісні Пряшівського краю» 1958. Публікація розрахована на кілька книг. Лемківська пісня проникнула вже також до симфонічної музики. На її основі створив «Лемківську симфонію» відомий композитор Роман Сімович.

Лемківське плем'я може гордитись своїм вкладом в українську музичну культуру.

Я. ПОЛЯНСЬКИЙ

НЕ БУДУ СЯ ЖЕНИВ

Обр. на міш. хор. Я. Полянського

Не буду ся женив, не буду, не буду,
Лем сой фраїречку набуду, набуду, гейаж, гой!

Пішов мій миленький, ани го не видно,
Лем му за дражечков подковечек слідно, гейаж, гой!
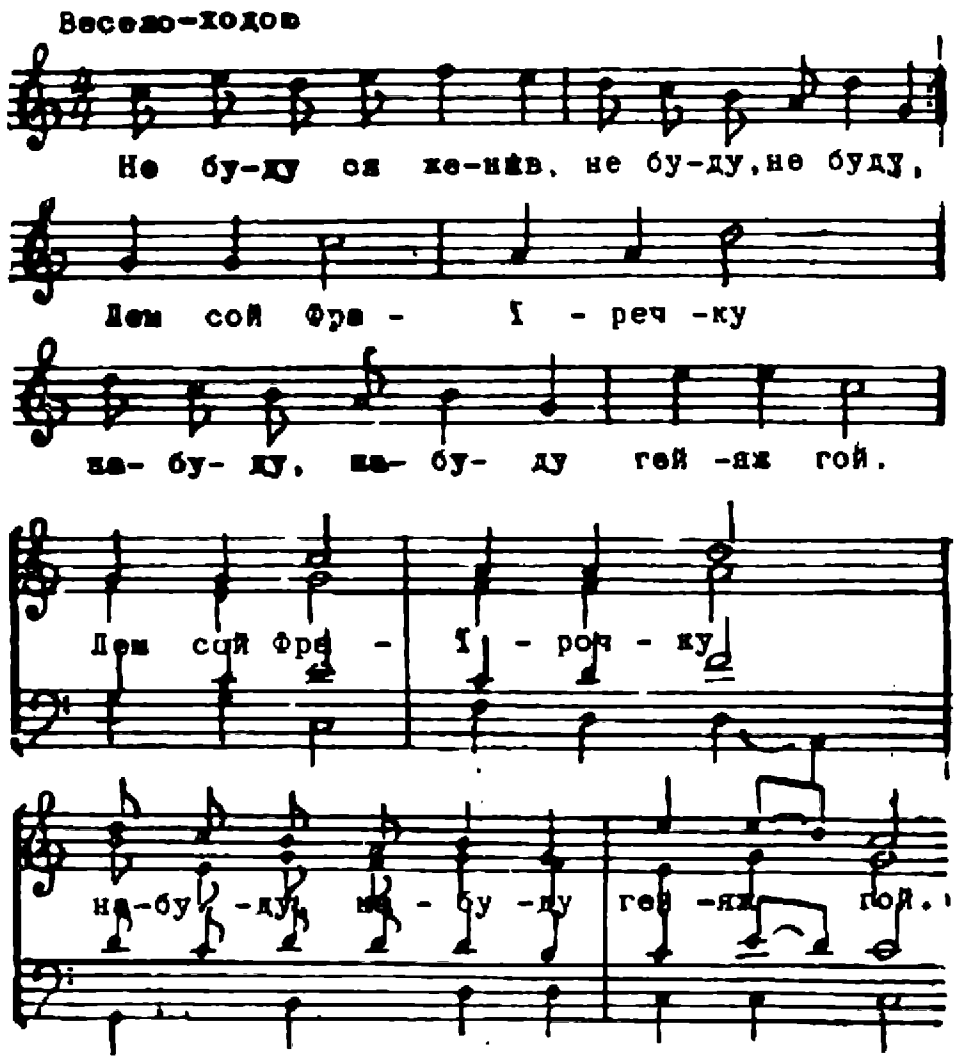
МИЛА МОЯ

Муз. обр. Я. Полянського

Там за селом дражка висипана,
ходит по ней мила заплакана.
Ходит, ходит ручки заламує, (двічі)
же єй милий дома не ночує.

Мила моя, де ти била вчера,
ходил я там не було тя дома
Ой пасла я при Дунаю пави,
де не било за всім років трави.

Мила моя, де ти била вчера,
ходил я там не бнло тя дома
Ой пасла я при Дунаю качки,
де не било за сім років млачки.

Мила моя, де ти била вчера,
ходил я там не било тя дома.
Ой пасла я при Дунаю гуси,
хто мня любит тот мня взяти муси.
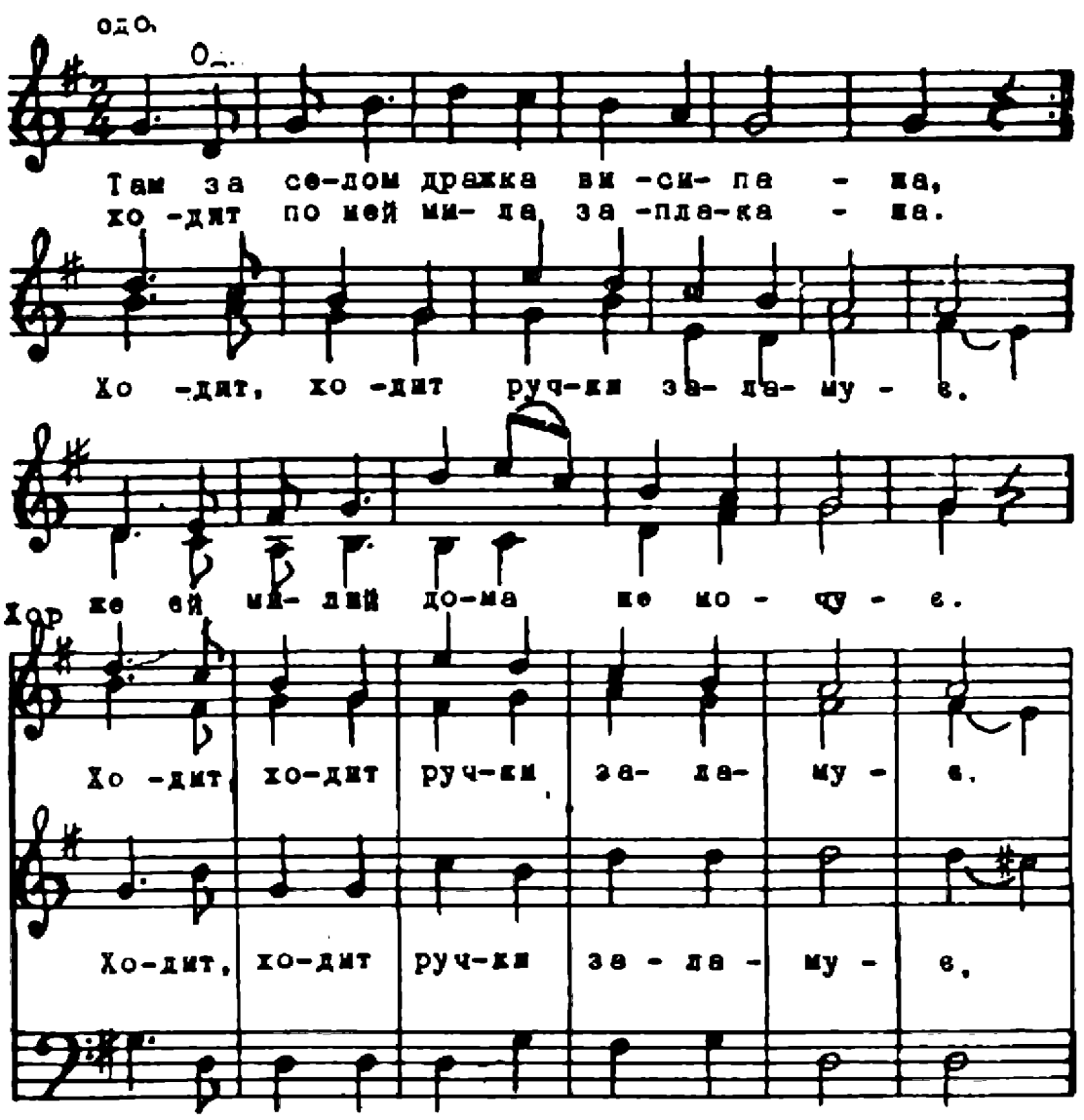
ПОЛЕТІВ БИМ НА КРАЙ СВІТА

(Пісня з часів еміграції)

Муз. обр. Я. Полянського

Полетів бим на край світа, гей!
Як вітерец в полі літат, гей!
В гамерицкій край,
Лем жаль мі тя моя хижо, жаль,
Солом'яна, жаль.

Кей г нас превелика біда, гей!
Не можна заробиц хліба, гей!
Мушу єхац в даль,
Лем жаль мі вас мої верхи, жаль,
Зеленії, жаль.

Ой жаль мі вас сейки сиві, гей!
Штом вас плека$_{в}$ без три зими, гей!
Ой, жаль мі вас, жаль,
Бо інакше бим поїхав, гей!
В гамерицкий край.

Ой, жаль мі тя моя страно, гей!
Де жиют з мамічков няньо, гей!
Ой, жаль мі тя, жаль,
Хоч г нас біда — не поїду, гей!
В гамерицкій край.
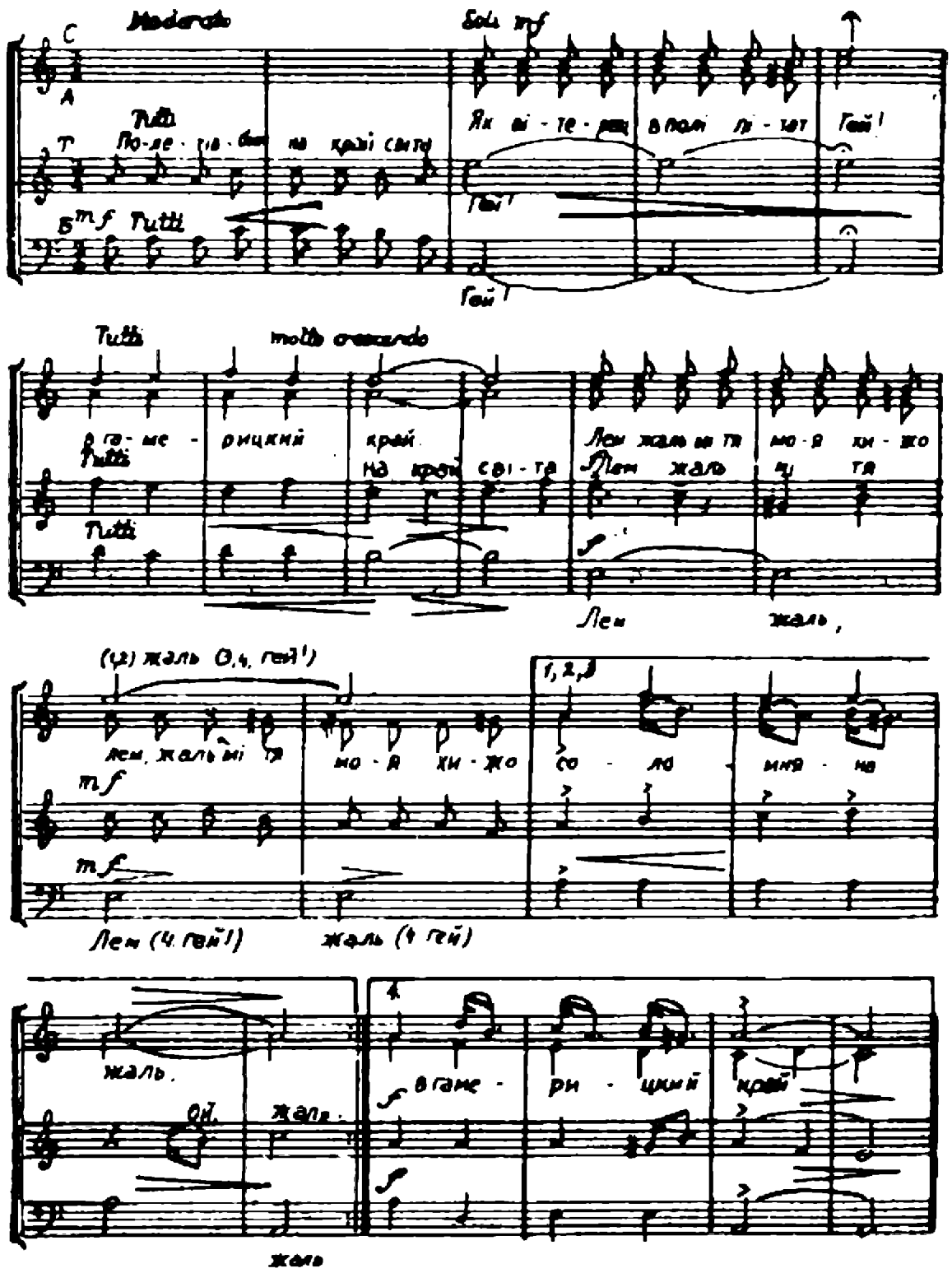
З М І С Т

Стор.

I. **Дорогий Читачу!** 3

II. **Календарна частина** 6

III. **Ювілеї**

40-річчя КПЗУ. МТЩ 33
Видавництво КПЗУ. Л. Кухта 37
Початок кінця. М. Сивіцький 40
Борці Варшавського гетто. М. Сивіцький . . . 43
Українці в Січневому повстанні. Ю. Крилач . . . 47
Ювілеї українських письменників та інших діячів культури 49
250 роковини 49
160 роковини 50
150 роковини 50
140 роковини 52
130 роковини 53
120 роковини 54
110 роковини 54
100 роковини 56
90 роковини 60
80 роковини 63
70 роковини 65
60 роковини 69
50 роковини 74
40 роковини 82
К. Маркс. В. Лібкнехт 85
П. Чайковський. Г. М. 86
І. Тургенєв. Г. М. 88
О. Толстой. Г. М. 90
І. Матейко. К. К. 92
Гю де Мопассан. К. К. 92
Великий філософ просвіщення. М. Сивіцький . . . 93
Про вченого, що спинив сонце. М. Сивіцький . . 96
Маестро італійської революції. К. К. 99
Основоположник реалістичного театру. К. К. . . 100
Творці музичної драми. К. К. 101
Леніно. Я. Гудемчук 102
Червона Армія. Л. Шенвальд 103
Поклін Жовтн. революції. В. Бронєвський . . . 104
З «Квітів польських». Ю. Тувім 105
Вітчизна. К. Галчинський 106

Стор.

IV. Польща

15 роковини ПОРП 107
Польща. Цифри — факти — порівняння. М. Юрковський 108
Пам'ятки української історії і культури в Кракові О. Волинець 112
Праці і плани польських україністів. М. Юрковський 117
Українська книжка в польських бібліотеках. І. Г. . . 119

V. Радянська Україна

Україна в міжнародних відносинах 121
20 років визволення Києва 124
Борець за ленінські принципи. А. Гошовський . . 128
Український народний одяг. І. Рейт 135
Українська хата. М. С. 145
Шляхами українського балету. К. Кузик 149

VI. Історичний калейдоскоп

Перша друкована книжка на Україні. Є. Яцкевич і В. Колісник 153
Пам'ятник Б. Хмельницькому. Д. Мишко . . . 155
Останній гетьман України. В. Юрець 159
Останній кошовий. В. Юрець 162
Ліквідація Запорізької Січі. В. Голобуцький . . 164
Анна Ярославна. Ю. К. 171
Як віднайшли могилу Драгоманова. Ю. К. . . . 171
Козаки у Франції. Ю. К. 172
Під Корсунем. М. Русінек 173
Забутий поет Лемківщини. О. Ксенжопольська . . 179
Б. Антонич. Поезії 185

VII. Українська мова 189

Про національне і національно-колоніальне питання. В. І. Ленін 190
Чи потрібна обов'язкова державна мова. В. І. Ленін 190
Рідна мова. М. Рильський 192
Українські письменники про літературу та мову . . 193
Як вчитися української мови. М. Юрковський . . 196
Про українсько-польські мовні зв'язки. М. Л-в . . 199
Вплив української мови на російську. М. Л-в . . 201
Українізми в румунській мові. М. Л-в 203

VIII. Наші друзі

Ленін на Шевченківському святі в Кракові. В. Фіга 205
В. Бронєвський 207
Є. Путрамент 207

Стор.

Після 40 років. Я. Івашкевич 208
Україна, батьківщина моя. Я. Івашкевич . . . 210
Він з моєї вітчизни. А. Слонімський 210
Українському другові. В. Слободнік 211
Адам Важик 212
Над перекладами Коцюбинського. Є. Єнджеєвич . . 213
На Шевченківських урочистостях в Києві. С. Пентак 216
Проїздом через Київ. Є. Загурський 218
На лемківському кладовищі. Є. Гарасимович . . . 220
Я. Бронєвська 220

IX. **УСКТ** 221

Варшавський гурток. М. Юрковський 222
Українці на Ольштинщині. С. Демчук 226
П'ять видатних митців. Є. Беднарчук 228
На хвилях ефіру 234
а) Ольштин. М. Запорожець 234
б) Кошалін. Я. Гудемчук 236
в) Люблін. І. М. 238
Українські школи в Польщі. М. К. 239

X. **Наука**

Борис Патон 243
Мислячі машини 245
Крила майбутності 247
Подорож у глибини 249
Декілька слів про антибіотики. Є. С. 250

XI. **Лікарські поради**

Перша поміч при нещасних випадках 253
Профілактика захворювань нирок. С. Григорян . . 255
Краса на щодень 257
Треба вміти відпочивати 260
Вітаміни 262

XII. **Господарські поради**

Плекаймо сади. І. Г. 263
Заснування присадибної пасіки. П. Головатий . . 268
На сільськогосподарські теми. І. Г. 272
Зберігання продуктів 276

XIII. **Дітям**

На уходах. А. Верба 281
У Січі. А. Верба 284

Стор.

Як їжак та заєць бігали наввипередки 286
В'юн і щука 287
Соловейко 287
Акростихи. Л. Глібов 288

XIV. **Гумор**

Гриць Баламут. М. Запорожець 289
Торгуєм, продаєм. А. Більчук 291
Змилуйтесь, редактори! А. Більчук 292

XV. **Всяка всячина**

Скільки українців у світі? І. Прокопів 294
Куди послати дитину. М. Онишко 295
Більше уваги для науки. В. Ч. 298
Чи знаєте, що? 300
Перед шлюбом 301
Енциклопедія подружжя 302
Щасливої вам дороги, мандрівники. Я. Грицков'ян . 303
Адреси головних органів влади 309

XVI. **Лемківські народні пісні. Я. Полянський** 312

XVII. **Зміст** 317

Cena zł 20.–